

جامع البصائر

١٠١١

الأديب الأديب الشريف محمد بن الشريف الشريف

الكتاب

تتمت الطبعة في سنة ١٣٠٠

موسسه مطبوعاتی اسماعیلیان
گرائیک، چاپ، نشر صحافی و جلدسازی
ایران - قم - تلفن ۲۵۲۱۲

Princeton University Library

32101 074474105

PRINCETON UNIVERSITY LIBRARY

*This book is due on the latest date
stamped below. Please return or renew
by this date.*

Sharīf

الجامع الشواهد

لمؤلفه

الأديب الأريب المولى محمد باقر الشريف قدس سره

الجزء الثاني

(Arabic) (RECAP)

PJ 7541

.553J53

1980

الجزء الثانى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

باب الدال بعده الالف

دامن سعدك لورحمت متيماً لولاك لم يك للصباية جانحاً

لم يسم قائله . دامن ماض مؤكّد بالنون الثقيلة من الدوام بمعنى البقاء .
والخطاب في سعدك وفيما بعده للمجوبة و هو بالمهملات كفلس الحظ . و المتيم
بالمثناة والياء المشددة اسم مفعول وهو الذى تيممه الحب اى عبده وذلله . و الصباية
بالصاد المهملة و الموحدة كسماحة رقة الشوق و حرارته والعشق واصله بقية الماء و
اللبن ثم غلب استعماله فيها . و الجانح بالجيم والنون و الحاء المهملة فاعل من جنح
بمعنى مال .

يعنى هميشكى باد البتة نيك بختى تو اكر رحم كنى كسيرا كه بنده و ذليل
كرداننده است او را دوستى تو و اكر نبودى تو موجود نبود احدى ميل كنده مر
رقة شوق را .

مغنی فی الزون شاهد در دخول نون تأکید است بر فعل ماضی که دام بوده باشد شدوذاً .

دریت الوفی المهدیاعروفاغتبط فان اغتباطاً بالوفاء حمید

لم یسم قائله ، قوله دریت مجهول بصیغة المتکلم من درى بمعنى علم . والوفی بالواو و الیاء المشددة فعیل من الوفاء ضد الغدر . وعرو منادی مرخم عروة وهو بالین و الراء المهملتین و الواو والهاء کفرقة اسم رجل . واغتبط امر من الاغتباط و هو افتعال من الغبطة و هو ان يتمنى حال المغبوط من غیر ارادة زوالها عنه ضد الحسد یعنی دانسته شد وفاکننده بعهد ایعروه پس غبطه بخور ورشک ببر پس بدرستیکه غبطه خوردن بوفاء پسندیده شده است از برای شخص .

قطر و سیوطی فی افعال القلوب شاهد در دریت بمعنی علمت است که نصب داده است دو مفعول را که یکی تاء نایب فاعل و دیگری الوفی العهد بوده باشد .

دست رسولا بان القوم ان قدروا عليك یشفوا صدوراً ذات توغیر

لم یسم قائله . دست غائبة من الدس و هو بالدال و الین المشددة المهملتین بمعنی الاخفاء والمستتر فيه يرجع الی المحبوبة و قدروا ماض من القدرة بمعنی الاستطاعة و یشفوا مضارع من الشفاء بمعنی البرء . و التوغیر بالمشناة و الواو و الین المعجمة و الیاء و الراء المهملة الحقد و العداوة .

یعنی پنهان فرستاد آنمحبوبه رسولی را باینکه قوم اگر قدرت بیابند بر توشفای میدهند سینه هائی را که این صفت دارد که صاحب کینه و عداوت است بواسطه کشتن تو سیوطی فی عوامل الجزم شاهد در وقوع شرط است بصیغه ماضی که قدروا بوده باشد و در وقوع جزا بصیغه مضارع که یشفوا است .

دعائی العوانی عمهن و خلتنی لی اسم فلا ادعی به و هو اول

هو من قصيدة للنمر بن تولب الصحابي اليشكري المكنى بابي كاهل (وقبله)

مع الشيب ابدالى التى اتبدل
لعمرى لقد انكرت نفسى ورايى

الغواني بالعين المعجمة والواو والنون جمع غانية وهى المرأة التى غنيت بحسنها
عن الزينة . و خلتي بصيغة المتكلم بمعنى علمتى . وادعى مجهول من الدعوة . قوله و
هو اول اى الاسم الاول الذى كنت ادعى به .

يعنى خواند مرا زنان صاحب حسن خدا داد عم خود و يقين دارم در نفس خود كه
از بر اى من اسميست پس خوانده ميشوم بان اسم و حال آنكه آن اسم اول اسميست كه
خوانده ميشوم بان .

سيوطى في افعال القلوب شاهد در خلتي است كه بمعنى تيقنتنى است و نصب
داده است دو مفعول را كه يكى ياء متكلم و ديگرى جمله لى اسم بوده باشد .

دعانى اليها القلب انى لامره
سميع فما درى ارشد طلابها

هو من قصيدة لابي ذؤيب الهمذلي واسمه خويلد بن خالد قالها في صاحبتة اسماء (اولها)

جرى بيننا يوم استقلت ركابها
ابا الصرم من اسماء حدثك الذى

هو الك الذى تهوى يصبك اجتنابها
زجرت لها طير الشمال فانك

سنين فاخشى بعلمها و اهابها
وقد طغت من احوالها فاردتها

علينا بهون فاستجار شبابها
ثلثة احوال فلما تجرمت

دعانى اليها (الخ)

فقلت لقلبي يا لك الخير انما يدلوك للموت الجديد جبا بها

قوله دعاني جواب لما المذكورة فيما قبله . والضمير في اليها وفي طلابها يرجع الى صاحبه اسماء المذكورة في اول القصيدة . والقلب فاعل دعاني . وجملة اني لامره حال من القلب او معترضة . والسميع بمعنى المطيع . وادري متكلم من الدراية بمعنى العلم . و الهمزة للاستفهام . و الرشد كقفل خلاف الغي . و الطلاب ككتاب مصدر طالب بمعنى طلب

يعني خواند مرا بسوى طلب وصل آن اسماء دل من و بدرستيكه من مر آن دل را مطيع و شنواى هستم پس نميدانم كه آيا راه هدايت است طلب كردن آن اسماء يا كمرامى است .

مغنى فى الهمزة وفى ام وفى حذف المعطوف من باب الخامسة شاهد در حذف ام متصله است با معطوف او كه معادل همزه استفهام در او شبيهه است بعد از طلابها تقدير ارشد طلابها ام غى است .

دعاني من ملامكما سفاهاً فداعي الشوق قبلكما دعاني

هو للقاضى الارجانى ، قوله دعاني امر بصيغة التثنية من ودعه اي تركه . واللام كسحاب فعل الملامه ، قوله سفاهاً مفعول لقوله ملامكما و هو بفتح السين المهملة و الفاء والهاء الجهالة والحمافة ، والفاء للتعليل . والداعي فاعل من الدعاء بمعنى الطلب ومنه دعاني بصيغة الماضى ، يعنى واكذاريد مرا از ملامت و سرزنى كردن شما نادانى و حماقتى را پس خواننده شوق پيش از شما خواند مرا .

مختصر و مطول في رد العجز على الصدر من علم البديع شاهد در رد عجز است كه دعاني آخر بيت است بر صدر كه دعاني اول بوده باشد بطريق تجانس لفظى باعتبار آنكه دعاني اول از ماده ودع كه بمعنى ترك است و دعاني ثانی از ماده دعا

باب الدال بعده العين - ١

يدعو بمعنى خواندن لكن لفظ هر دو بمعنى يكديگر است .

دعاني من نجد فان سنينه لعين بنا شيئاً وشيبتنا مرداً

هو من قصيدة لصمة بن عبد الله الطفيل القشيري الجشمي قالها وقد اشتاق الى
نى الورد وطنه بنجد (و قبله)

لحا الله نجداً كيف يترك ذا الغنى فقيراً وحر القوم يحسبه عبداً

قوله دعاني امر بصيغة التثنية يعني اتر كاني يخاطب به خليله ومن عادات العرب
يخاطبون الواحد بصيغة التثنية ، قوله من نجد اي من ذكر نجد وهو بالنون والجيم
و الدال المهملة كفلس أرض من بلاد العرب . و لعين بكسر العين المهملة و سكون
الموحدة ماض من اللعبة . قوله شيئاً حال من بنا وهو بالكسر جمع اشيب على غير القياس
وشيبتنا عطف على لعين اي جعلتنا شيئاً . قوله مرداً حال من ضمير المفعول في شيبتنا و
هو بالدال و الراء المهملتين كفعل جمع امرد و هو من لاشعر في وجهه . يقول اتر كاني
عن ذكر نجد و احواله ولا تسألني عنه فانه اساء بنا بان حولنا عن قوة الشباب الى
ضعف الشيب وفي ضعفه لم يحترم لنا كما يحترم المشايخ بل صيرنا في تصرف الاحوال
كالكره عند اللعب .

يعني واكذاريد مرا از ياد نجد پس بدرستيکه سالهای اوبازی کردند بما درحالتي
که پير بوديم و پير کردند ما را درحالتيکه جوان بوديم .

سيوطي في اعراب الجمع المذكور السالم شاهد در معرب شدن سنين است
باعراب حين بحر كات ثلاثة شذوذاً ،

دع المكارم لا ترحل لبغيتها فاقعد فانك انت الطاعم الكاسي

هو من قصيدة للحطيئة واسمه جرول بن اوس يخاطب بها الزبيرقان بن بدر و
يهجو قومه (و قبله) :

لما بدا لي منكم شح انفسكم	ولم يكن لجراحي منكم آس
ازمعت ياساً مبيناً من نوالكم	ولن ترى طارداً للحر كالياس
جارلقوم اطالوا هدن منزله	و غادروه مقيماً بين ارماس
ملوا قراه و هرته كلابهم	وجرحوه بانياب و اضراس

دع المكارم (الخ)

من يفعل الخير لا يعدم جوائزه	لا يذهب العرف بين الله والناس
------------------------------	-------------------------------

قوله دع فعل امر بمعنى اترك . والمكارم جمع مكرمة وهي بفتح الميم وسكون الكاف وضمّ الراء المهملة فعل الكرم . وترحل بالراء والحاء المهملتين بمعنى تسافر والبقية بالموحدة والغين المعجمة والياء مصدر مبني للمرة من البغي بمعنى الطلب واقعد امر من القعود بمعنى الجلوس . والطاعم بالطاء والعين المهملتين الاكل . والكاسي بالسین المهملة المكتسى اي انت ذو طعام و كسوة .

يعنى واگذار كرامت كردنها را وبار نيند وسفر مكن بجهت يكمرتبه طلب كردن آنهاى پس بنشين بجای خود پس بدرستیكه تو صاحب طعام وصاحب لباس هستی .
نظام في المنسوب شاهد در بنا نمودن فاعل است از برای نسبت كه طعام و كاسی بوده باشد چونكه بمعنى ذو طعام وذو كسوتست .

مختصر ومطول في الخاتمة شاهد در بودن این بیت است از قبیل ابیاتی كه گفته شده است در حق او اینکه سرفقت شده است از او بسرقت محضه این بیت .

ذرا ماثر لا تذهب بمطلبها	فاجلس فانك انت الاكل اللاس
--------------------------	----------------------------

هو في بني ثعل فقال امرء القيس الابيات يخاطب بها راعيه دثار بن فقعس (وبعده) :

١٠ ٠ ١٠ ١ ٠ ٠ ١٠	٠ ٠ ٠ ٠ ٠ ٠ ٠
عقاب تنوفى لاعتقاب القواعل	كان دثاراً حلقت بلبونه
١٠ ٠ ٠ ٠ ٠ ٠ ١٠	١٠ ٠ ٠ ٠ ٠ ٠ ١٠
واودى عصام في الخطيب الاوائل	تلعب باعث بذمة خالد
١٠ ٠ ٠ ٠ ٠ ٠ ١٠	١٠ ٠ ٠ ٠ ٠ ٠ ١٠
كمشى اتان خلّيت بالمناهل	واعجبني مشى الخرقه خالد

قوله دع امر بمعنى اترك والخطاب فيه لدثار بن فقعس راعي امرء القيس والنهب بالنون والموحدة كفلس الغارة . وصيح بالصّاد والحاء المهملتين بينهما ياء المجهول اى فرعوا بها القوم والحجرات بالحاء والراء المهملتين بينهما جيم كعرصات جمع حجرة بمعنى الناحية . والجملة صفة لقوله نهبها . قوله حديثاً اى حديثى حديثاً عن الرواحل وهو بمعنى الخبر . والرواحل بالراء والحاء المهملتين الابل تحمل عليها الراحلة . يقول عن جانب ذكر النهب الذى انتهبه باعث وحديثى حديثاً عن الرواحل التى ات ذهبت ونهبت بها ايضاً . يعنى واكذار از جانب خود ذكر غارتير اكه اين صفت دارد كه بفرع اقتاده شده اند قوم در اطراف آن ولكن خبر ده مرا آنچنان خبريكه از شتران باز دارىست كه غارت دادى آنها را بعد از غارت دادن آنشتران اول .

مغنى في عن شاهد در عن است كه چون مجرورش وفاعل متعلق او كه ضمير مستتر در دع بوده باشد هر دو يكىست ويكتفر هستند پس باين اعتبار اسم واقع شده است و بمعنى جانب است .

٠ ٠ ٠ ٠ ٠ ٠ ٠	٠ ٠ ٠ ٠ ٠ ٠ ٠
قلبى قلبى يدي مسور	دعوت لما نابنى مسوراً

هو لرجل اعرابي من بني اسد قوله دعوت متكلم من الدعاء بمعنى الطلب . قوله نابنى بالنون والموحدة والنون الوقاية اى لما اصابنى من النابئة والحادثه . ومسور بالسين والراء المهملتين بينهما واو كمنبر اسم رجل . والفاء للعطف ولبي بحذف مفعوله

اي فلباني ماض من التفعيل بمعنى اجابني والفاء سببية ولبسي بفتح اللام و الموحدة
وتشديدها والياء بمعنى اجابة منى بعد اجابة . ويدي تثنية يد حذف نونها لاضافتها الي مسور
وهي كناية عن مواجهته وحضوره للخدمة وانما خص يديه بالذكر لان الاعانة الصادرة
من الممدوح انما يجرى غالباً عليها .

يعني طلب كردم وخواندم بجهت آنچهان حادثه كه وارد شده بود مرا مسور را
پس اجابت كرد مرا پس ايستاده ام بجهت خدمت در پيش روى مسور .

سيوطى فى الاضافة مغنى فى الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در اضافه
شدن لبسى است بسوى اسم ظاهر كه يدى بوره باشد شذوذاً

دعوى في اليبى اذا هدرت لهم شقاشق اقوام فاسكنها هدرى

لم يسم قائله . دعوى ماض بصيغة الجمع من الدعاء بمعنى الطلب وهدرت بالدال
المفتوحة والراء المهملتين ماض من الهدر يقال هدر البعير اى صوت . والشقاشق جمع شقشقة
وهى بالشينين المعجمتين المكسورتين بينهما قاف ساكنة شىء كالرربة يخرج البعير من فمه
اذا هاج ومنه الخطبة الشقشقية العلوية تلك شقشقة هدرت ثم قرت . واسكن بالسين
المهملة والنون ماض من الاسكان من السكون بمعنى القرار والهدر كفلس مصدر هدر البعير اى صوت
يعنى طلب كردند وخواندند مرا پس بخدمت ايستادم وهر گاه صدا كند از بر اى
ايشان خرطومهاى و كيسهاى كلوى جماعتى پس ساكن كرداند آن صدا را صدا كردن من
مغنى فى الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در اضافه شدن لبسى است بضمير
متكلم شذوذاً .

دعى ماذا علمت ساتقيه و لكن بالمغيب فنبئني

هو من فصيده للمثقب العبدى واسمه عائذ بن محصن يخاطب بها صاحبته فاطمة (ا ولها)
فاطم قبل بينك نبئني ومنعك ما سالت كالتبيئتي

من كان يمنع لاطهي نساءكم ام من يكرر واء سرج الجاهل

ذاك الذي (الخ)

انا نزيد على الحلوم حلومنا فضلا وتجهل فوق جهل الجاهل

الواو في وايبك للقسم . و يعرف صلة الذي . ومالك اسم رجل ويدفع بالذال
و العين المهملتين بينهما فاء مضارع من الدفع . و الترهات بالمشناة و الراء المهملة
المشددة المضمومتين والهاء جمع ترهه وهي كقبرة الطريق الصغير المتشعبة من الجادة
والباطل خلاف الحق .

يعنى ايمرد قسم بيدر تو آنچنان كسيستكه ميشناسد مالك را و حال آنكه سخن
حق دفع ميكند راهماي كج و باطل را .

مغنى في الجملة المعترضة من باب الثاني شاهد در وقوع جملة قسم است كه و
ايبك بوده باشد معترضة درميان موصول كه الذي است وصله او كه يعرف مالكا است .

ذاك خليلي وذويواصلي يرمي ورائي بام سهم وام سلمة

هو من ابيات لبيج بن غنة الطائي (و قبله) :

و ان مولاي ذو يعيرني لا احنة بيننا و لا جرمة

قوله ذاك اشارة الى قوله مولاي المذكور فيما قبله و ذو بمعنى الذي . ويواصل
مضارع من المواصلة ضد المفارقة لكن هنا بمعنى المحافظة . والوراء الخلف وهنا بمعنى
الغيبة . والسهم واحد السهام . والسلمة بالسين المهملة المفتوحة واللام المكسورة والميم
و الهاء واحدة السلام و هي ككتاب الحجارة اي يذب عنى في غيبتى و يحمى عرضى
بالسهم و الحجارة .

یعنی ابن دوست من است آنچنان کسیست که محافظت میکند در حالتیکه دفع

میکند در پشت سر من و پنهانی من بدیرا از عرض و ناموس من بتیر و سنک .

قَطْرٌ فِي اِدَاةِ التَّعْرِيفِ مَغْنَى فِي اِم شَاهِدٍ دَرِ بُوْدُنِ اِم اِسْتِ اِزْ رَايِ تَعْرِيفِ مِثْلِ اَلْفِ

و لَامِ اِي بِالسَّهْمِ وَالسَّلْمَةِ .

.....

.....

وقد نهلت منا المثقفة السمر

ذَكَرْتُكَ وَالخَطِي يَخْطُرُ بَيْنَنَا

هو من ابيات لابي غطاء السندی واسمه افلاح بن يسار مولى بنى اسد (وبعده)

.....

.....

اذاعراني من حبابك ام سحر

فَوَاللَّهِ لَا اِدْرِي وَاِنِّي لَصَادِقٌ

.....

.....

وان كان ذاعرني به فلك العذر

فَاِنْ كَانَ سِحْرًا فَاَعْذِرْ بِنِي عَلِيٍّ الْهَوِيُّ

الخطاب في ذكرتك للمحبوبة . والخطي نسبة الى الخط وهو يفتح الخاء المعجمة

وتشديد الطاء المهملة موضع اليمامة ينسب اليه الرماح لانها تباع به لانه منبتها و اراد

به الرمح الخطي . ويخطر بفتح المضارعة وسكون الخاء المعجمة وكسر الطاء وضم الراء

المهملتين بمعنى يهتر ويضطرب ونهلت بكسر الهاء ماض من التهل وهو بالنون المفتوحة

اوّل الشرب . والمثقف بالمشثمة والقاف والفاء اسم مفعول ازاد بها الرماح المسواة واصله

من الثقات وهو ككتاب ما يستوى به الرمح . والسمر بالسين والراء المهملة من كففل جمع

اسمر من السمرة وهي لون بين البياض والاسود .

يعنى ياد كردم تو را و حال آنکه نیزه خطی میلرزد و حرکت میگرد در میان

ما و حال آنکه بتحقیقکه آشامیده بود از خون ما نیزه های راست کرده شده خاستری نگ

مغنی في الجملة التابعة لجملة لها محل من باب الثاني شاهد در بودن جمله

وقد نهلت منا الخ است بدل اشتمال از جمله والخطي يخطر بيننا بنا بر قول بعضی با

بودن جمله ثانيه رساننده تر بدالات بر معنی از جمله اولی .

.....

.....

والعيش بعد اولئك الايام

ذَمُّ الْمَنَازِلِ بَعْدَ مَنَزَلَةِ اللَّوِيِّ

هو من قصيدة لجريز بن عطية بن الخطفي التميمي بهجوبها الفرزدق الشاعر (اولها)

سرت الهموم فبتن غير نيام واخو الهموم يروم كل مرام

ذم المنازل (الخ)

ولو اراني والجديد الى البلى في موكب طرف الحديث كرام

قوله ذم امر من الذم خلاف المدح . والمنازل جمع منزل وبمعناه المنزلة والتاء فيه للاسمية للوحدة كما قيل . وبعداً في الموضعين حال عن ما بعدها والمضاف مقدر اي بعد مفارقة منزل اللوى وبعد مضي اولئك الايام . واللوي بكسر اللام وفتح الواو مقصوراً اسم موضع . قوله والعيش بالنصب عطف على المنازل وهو بمعنى الحياة .
يعنى مذمت بكن منزلهاى را در حالتى كه بعد از مفارقت كردن منزل لوى است
و مذمت بكن زندگاني را در حالتى كه بعد از گذشتن آن روزگارهاى سيستكه در آن منزل لوى بوديم .

تصريف في الأمر من المضاعف شاهد در ذم است كه امر از مضاعف است و در ميم او فتح و كسر و ضم هر سه روايت شده است .

باب الرء المهملة بعده الالف

رات رجلايما اذا الشمس عارضت فيضحى واما بالعشى فيخصر

هو من قصيدة لعمر بن ابي ربيعة المخزومي (و قبله) :

على انها قالت غداة لقيتها بمدفع اكنان اهدا المشهر

قفى فانظري يا اسم هل تعرفينه اهدا المغيرى الذى كان يذكر

١٤	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥
١٥	١	١	١	١	١	١	١	١	١
١٥	١	١	١	١	١	١	١	١	١
١٥	١	١	١	١	١	١	١	١	١

رات رجلا (الخ)

١٤	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥
١٥	١	١	١	١	١	١	١	١	١
١٥	١	١	١	١	١	١	١	١	١
١٥	١	١	١	١	١	١	١	١	١

المستتر في رأيت يرجع الى المحبوبة . و اراد بقوله رجلا نفسه حيث وصفها بالفقر وعدم الثبات . وعارضت بالعين والراء المهملتين والضاد المعجمة بمعنى ارفعت . ويضحي بالضاد المعجمة والحاء المهملة كيرضى اى تصببه الشمس او من ضحى ضحوا فبمعنى يبرز الشمس . والعشى بفتح العين المهملة وكسر الشين المعجمة وتشديد الياء آخر النهار و يخسر بفتح المضارعة وسكون الحاء المعجمة وفتح الصاد وضم الراء المهملتين مضارع من الخصر وهو كفرس الم البرد .

يعنى ديداً نمجوبه مرد فقيرى راكه اما در وقتيكه آفتاب بلند ميشد پس آن مرد گرم ميشد بحرارت آفتاب واما در وقت عصر پس ميرسيد باو سوزش سرما .
معنى في اما شاهد در قلب شدن ميم اول اما اول است بياى بجهت تخفيف .

رؤية الفكر ما يؤل له الام رمعين على اجتناب التواني

لم يسم قائله . اول المصراع الثانى الراء من الامر . الرؤية النظر بالعين ولا

بالقلب . والفکر اعمال النظر فی الشئ . و ما الموصولة مفعول لرؤية و يؤل مضارع ال بمعنى رجع . والمعین بالعين المهملة والنون اسم فاعل من الاعانة بمعنى النصرة . والاجتناب بالجیم والمثناة والنون والموحدة التباعده . و التواني بفتح المثناة و الواو والنون المكسورة والياء التکاسل .

یعنی نیک نظر کردن فکر چیز را که بازگشت میکند بسوی او امری یاری کننده است بر دوری کردن سستی و کسالت .

سیوطی فی الاضافة شاهد در کسب نمودن رؤیة مؤنث است تذکیر را از مضاف الیه مذکر که الفکر بوده باشد بقرینه عود ضمیر مذکر درله بسوی او .

رایت الله اکبر کل شیء محاولة و اکثرهم جنوداً

هو من قصيدة لخداش بن زهير . قوله رأيت بصيغة المتكلم بمعنى علمت . و اکبر افعال من اکبر ضد الصغر ، قوله محاولة تميز عن النسبة و هو بالحاء المهملة و الواو المفتوحة القدرة و الطاقة . قوله و اکثرهم بالنصب عطف علی اکبر . و الجنود جمع جند و هو بالجیم والنون والذال المهملة كقفل الجيش .

یعنی دانستم خداوند را بزرگتر از هر چیزی از حیثیت طاقت و قدرت و بیشتر از این جماعت از حیثیت لشکر .

قطر و سیوطی فی افعال القلوب شاهد در رأیت بمعنی علمت است که نصب داده است دو مفعول که یکی لفظ الله و دیگری اکبر کل شیء بوده باشد .

رایت الناس ما حاشا قريشاً فانا نحن افضلهم فعلاً

هو من قصيدة للاخطل واسمه غياث بن غوث التغلبي . قوله رأيت بصيغة المتكلم بمعنى عرفت و قيل بمعنى علمت فحذف مفعوله ای رأیت الناس دوننا . و قريش كزبير ابو قبيلة معروفة والمراد هنا قبيلته . والفعال بفتح الفاء الكرم وبكسرها جمع فعل .

یعنی شناختم مردمان را پس بد رستی که ما فاضلتر از ایشان هستیم از حیثیت کرم

و کردار سوای قبیله قرین که ایشان ازما فاضلترند .

مغنی فی حاشا شاهد درما است که بنا بر قولی مصدریه واقع شده است و داخل

شده است بر حاشا از روی قلت .

رایت الولید بن الیزید مبارکاً
شدیداً باعباء الخلفة کاهله

هو من قصیده لابن میثاده واسمه الرماح بن ابرد بن ثوبان ومیثاده اسم امه سوره

نسب الیها یمدح بها الولید بن یزید بن عبدالملک بن مروان (و قبله) :

هممت بقول صادق ان اقوله
وانی علی رغم العداة لقاآله

رایت الولید (الخ)

اضاء سراج الملك فوق جبینہ
غداة تناجی بالنجاح قوابله

قوله رأیت بصیغة المتکلم بمعنی ابصرت . والولید بالواو و الدال المهملة کامیر

اسم ممدوح الشاعر . والمبارک اسم مفعول بمعنی صاحب البر که . والاعباء جمع عبأ و هو

بالعين المهملة و الموحدة و الهمزة کحبر کل ثقل من عزم او غیره و اراد بذلك امور

الخلفة الشاقة و روی مکانه احناء و هو بالحاء المهملة والنون والمد من الامور متشابهها .

والکاهل ما بین الکتفین .

یعنی دیدم ولید پسر یزید را با برکت در حالیکه صاحب قوت بود ببرداشتن

سنگینیهای بار خلافت میان دو دوش او .

قطر و سیوطی فی اعراب ما لا ینصرف مغنی فی ال شاهد در دخول الف و لام

زائده است در الیزید با وجود اضافه بجهت ضرورت و چونکه غیر منصرف است و الف و لام

داخل در او شده است جر او بکسر شده است .

رایت بنی غبراء لاینکر و ننی
ولا اهل هذاک الطرف الممدد

هو من قصيدة لطرفة بن عبد البكرى وهى احدى العلقات السبعة (و قبله)

وما زال تشرابى الخمر و لذتى
ويبعى وانفاقى طريفى و متلدى

الى ان تحامتنى العشيرة كلها
وافردت افراد البعير المعبد

رأيت بنى غبرآء (الخ)

والاشهد للذات هل انت مخلصى
الا يهذ اللأئمى احضر الوغى

فان كنت لا تستطيع دفع منيتى
فدعنى ابادرها بما ملكت يدي

قوله بنى غبراء بالغين المعجمة والموحدة والراء المهملة والمد كحمرأء اراد بها اللصوص او الفقراء او الاضياف و قيل اهل الارض وبنوها اهلها . قوله لا ينكرونى اى لا ينكرون شجاعتى وسخاوتى . واراد باهل الطراف الاغنياء واهل السماء وهو بالطاء و الرأء المهملتين والفاء ككتاب البيت من الاديم . والممدد بالدالين المهملتين اسم مفعول و كنى بتمديده عن تعظيمه .

يعنى ديدم اهل زمين را يا دزدان يا فقراء يا ميهمانهاى را كه انكار نميكرند مرا در شجاعت و سخاوت و نه اهل اين خيمه هاى كشيده شده ،

سيوطى فى اسم الاشارة شاهد در داخل شدن هاء تنبيه با كاف خطاب است در هذاك بدون داخل شدن لام دراو .

رايت ذوى الحاجات حول بيوتهم
قطيماً لهم حتى اذا انبت البقل

هو من قصيدة لزهير بن ابى سلمى المرزى يمدح بها سنان بن ابى حارثة المرزى (و قبله)

ونال كرام المال فى الحجره الاكل
اذا السنة الشهباء بالناس اجحفت

رأيت ذوى (الخ)

وان تسئلوا تعطوا وان ييسروا يغفلوا	هنالك ان تستخبلوا المال تخبلوا
واندية تبيانها القول و الفعل	وفيهم مقامات حسان وجوهها
وعند المقلين السماحة والبذل	على مكثريهم حق من يعترئهم

اراد بذوى الحاجات المساكين . والقطين بالقاف و الطاء المهملة والنون فعيل من قطن بالمكان اى اقام او بمعنى الحزم والاتباع . و انبت هنا بمعنى نبت وهو بالنون والموحدة والمشاة بمعنى خرج . والبقل بالموحدة والقاف كفلس مطلق البزور والخضرات يعنى ريدم صاحبان حاجت و فقير انرا كه در اطراف خانه هاى ايشان اقامت كتنده بودند و ملازم مر در خانه ايشان بودند تا زمانى كه بر ويد كياه و سبزی .

مغنى فى الباء شاهد در انبت از باب افعال است كه بمعنى نبت ثلاثى مجرد آمده است .

صددت وطبت النفس يا قيس عن عمرو	رايتك لما ان عرفت وجوهنا
--------------------------------	--------------------------

هو من ابیات لرشيد بن شهاب بن اليشكرى يخاطب بها قيس بن مسعود بن خالد اليشكرى ويعيره بطلب ثار حميمه عمرو المذكور فى البيت يقول ان خوف القتل وشدة بأس اعيان قومنا هو الذى منعك من ان تدرك ثار حميمك عمرو . قوله رايتك بصيغة المتكلم بمعنى ابصرتك . وكلمة ان زائدة وعرفت بصيغة الخطاب . وازاد بالوجه الاعيان . و صدت بالصاد والدالين المهملات مخاطب من الصدود بمعنى الاعراض . وطبت بالطاء المهملة والموحدة مخاطب من طاب اى لذ و زكا . قوله عن عمرو بحذف المضاف اى عن قتل عمرو .

یعنی دیدم تو را که چون شناختی اعیان و بزرگان ما را و دانستی که با ایشان مقاومت نمیتوانی کرد در جنگ کردن بجهت طلب کردن خون خویش خود که عمر و بوده باشد روی گردانیدی و گریختی از ما و پاکیزه هستی از حیثیت نفس و خوش دل هستی ایقیس از کشته شدن عمر و .

سیوطی فی المعرف باداة التعریف وفي باب التميز شاهد در زیاد شدن الف و لام است در تمیز که النفس بوده باشد بجهت ضرورت چونکه در اصل طبت نفساً بوده است

رب حی عرندس ذی طلال لا یزالون ضاربین الرقاب

لم یسم قائله . الحی بفتح الحاء المهملة وتشدید الیاء البطن من بطونهم . والعرندس بالمهملات وبعد الراء نون کسفر جل من الابل الشدید او الاسد والمراد هنا لقوی الشجاع والطلال بالطاء المهملة کسحاب الحالة الحسنة والهیئة الجمیلة . والرقاب بالراء المهملة والقاف و الموحدة ککتاب جمع رقة وهی العنق و روی مکانه القباب وهو بالقاف و الموحدين ککتاب جمع قبة وهی التي تتخذ من الادریم والخشب واللبد .

یعنی بسا جماعت صاحب تجاعت و قوتیکه صاحب حالت نیک و هیئت نیکی هستد که همیشه زنده اند گردنهای دشمنان را یا قبه های خانه های را .

مغنی فی حذف نونی التثنية والجمع من باب الخامس شاهد در ثبوت نون جمع است در ضاربین با وجود اضافه شدن او بالرقاب پس تاویل کرده اند بعضی او را بضاربین ضاربی الرقاب بحذف بدل و بعضی بضاربین للرقاب بحذف حرف جر .

رب رفده رفته ذالک الیوم م واسری من معشر اقبال

هو من قردة للاعشى همدان واسمه عبد الرحمن يمدح بها الاسود بن المنذر بن امرئ القيس بن النعمان (و قبله) .

ان يعاقب يكن غراماً وان يعط جز يلافانه لايبالي

رب رقد (الخ)

۱۰	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -
و	نساء	كانهن	الشعالي	و	شيوخ	خرى	بشطى اريك
۱۰	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -
و	كانا	مخالفي	اقلال	و	شريكهن	فى	كثير من المال

اول المصراع الثانى الميم من اليوم و كلمة رب هنا للتكثير ، والرقد بالراء و الدال المهملتين بينهما فاء كحبر بمعنى العطاء و اراد به هنا الدم و كفلس القدح الكثير ولعله اراد به هنا جماجم الرؤس . وهرقته بصيغة المتكلم اصله ارقته بالراء المهملة والقاف بمعنى صببته ابدلت الهمزة هاء . و اسرى كسكرى جمع اسير و هو بالسين و الراء المهملتين كأمير المقيد . والمعشر الجماعة . والاقبال بالقاف والياء جمع قيل وهو بالفتح الملك من ملوك حمير واسم رجل من عاد وروى بالمشناة مكان الياء وهو جمع قتل بالكسر العدو اى رب اسرى من معشر اقبال ملكتهم .

يعنى چه كاسه هاى سرى كه اين صفت دارد كه افكندم آنرا يا چه بسيار عطاى يعنى خونى كه ريختم آنرا در اين روز و چه بسيار اسيرانى كه اين صفت داشتند كه از گروهى بودند كه اين صفت داشتند كه پادشاهان حمير يا آنكه دشمنان بودند كه مالك شدم ايشانرا مغنى في الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در عدم تعلق من معشر است بر اسرى بنا بر مذهب ابوعلی بلکه صفت است از برای او تا آنکه معطوف بر مجرور رب كه اسرى است خالى نباشد از صفت .

- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -
و	عناجيج	بينهن	المهار	و	ربما	الجمال	المؤبل فيهم

هو من قصيدة لابي داود واسمه جارية بن الحجاج الايادى يصف بها حال قبيلته وخلق منازلهم و مواشيهم بانهم ارضلحو عنها مع كونهم ارباب ابل و خيل و جباد (اولها) او حشت من سر و ب قومي تعار فاروم فشابه فالسنار

بعد ما كان سرب قومي حيني لهم النخل كلها و البحار

وقد امست ديارهم بطن فليج وامصر يهم لصيفهم تعشار

ربما الجامل (الخ)

ورجال من الاقارب بانوا من حذوقهم الرؤس الخيار

قوله ربما بالتخفيف للضرورة ، والجامل بالجيم والميم المكسورة القطيع من الابل مع رعاته واربابه . والمؤبّل بالهمزة والموحدة المشددة اسم مفعول يقال ابل مؤبّل اي المتخذ للفيئة اي الخراج . والعناجيج جمع عنجوج وهو بالعين المهملة والنون الجيمين كعصفور الجواد من الخيل . والمهار بالرأء المهملة ككتاب جمع مهر كفعل و هو ولد الفرس .

يعني بسا قطعه های شترانی باشبان آنها که مهیا شده اند بود از برای فیئة و خراج دادن در ایشان بود واسبهای نجیبی که درمیان ایشان بود کره های ایشان .
 سیوطی فی حروف الجرّ مغنی فی ربّ و فی ما شاهد در ربّ است که بجهت ملحق شدن ماء کافه با و ملغی شده است از عمل جرّ و داخل شده است بر جمله اسمیه و فارسی قائل شده است باینکه لفظ ما نکره موصوفه بجملة است بحذف مبتداء ای ربّ شیء و هو الجامل .

ربما اوفیت فی علم ترفعن ثوبی شمالات

هو من ابيات لجذيمة الابرش و هو ابن مالك بن فهر ملك الحمير و هو صاحب الزباه وقيل هو لتابط شرا (وبعده)

فی فتور ایتهم لیت شعری ما اماتتهم وهم ناتوا

ربما تكره (الخ)

الصيف وينجومقارع الابطال

قد يصاب الجبان في آخر

اول المصراع الثاني الرء من الامر . وتكره بالرء المهملة مضارع كرهه كسممه
 اى اباه والنفوس فاعله و مفعوله محذوف اى تكرهه . والفرجة بالفاء والرء المهملة و
 الجيم كطلحة التنصى والخروج من المهم . والحل بفتح الحاء المهملة و تشديد اللام
 خلاف السد . والمقال بالعين المهملة والفاء ككتاب الجبل الذى يمد به ركبتا البعير
 لئمنعها عن القيام . اى رب امر تكره النفوس وله زهاب سهل كسهولة حل العقال يعنى
 رب غم سيزول عن قريب .

يعنى اى بسا چیزیکه ناخوش میدارد آنچه را نفسها که آنچه از جنس امری
 است که از برای او کشایش و باز شدنیست مثل آسانی كشودن زانو بند شتر .

شرح العوامل فى النوع السابع جامى فى الموصولات مغنى فى ما شاهد در
 لفظ ما است که بمعنی شیء است و نکره و مجرد از معنى حرفیست و ناقصه موصوف
 بجمله واقع شده است بحذف عاید که مفعول تکره است اى رب شیء تکرهه النفوس

ربما ضربة بسيف صقيل بين بصرى وطعنة نجلاء

هو من قصيدة لعدي بن الرعلا العسائى والرءلامه (و قبله)

کم تر کنا بالعين عين اباغ
 من ملوك و سرقة الفاء
 فرقة بينهم و بين نعيم
 ضربة من صحيفة نجلاء

ليس من مات فاستراح بميت
 انما الميت ميت الاحياء

انما الميـت من يعيش كثيراً
 كاسفاً باله قليل الرءاء
 و اناس يمصبصون عشاء
 و اناس حلوقهم في الماء

الضربة مصدر مبني للمرءة من الضرب و كذا الطعنة من الطعن . و الصقيل بالصاد المهملة والقاف فيعل من صقل السيف اذا جلاه . و بصرى بالموحدة والصاد والرء المهملتين كجبلي بادة بالشام اى ما بين اما كن بصرى . والنجلاء بالنون و الجيم و المد كحمرء يقال طعنة نجلاء اى واسعة .

يعنى بسا يكمرته زدنى بشمشير صاحب جلاىي كه درمكانهاي بصرى اتفاق افتاد و بسا يكمرته طعنه نيزه كه موضع آن طعن كشاده و ظاهر بود .

جامى في حروف الجر مغنى في رب و في ما شاهد در رب است كه با وجود دخول ماء كافه بر آن ملغى نشده است از عمل و جر داده است ضربة را .

رب من انضجت غيظاً صدره
 قد تمنى لى موتاً لم يطع

هو من قصيدة لسويد بن ابى كاهل اليشكرى المكنى بابى سعد (اولها)

بسطت رابعة الجبل لنا
 فوصلنا الجبل منها ما تسع

كيف يرجون سقاطى بعدما
 جلل الراس مشيياً وصلع

رب من (الخ)

ويرانى كالشجا فى حلقة
 عصراً مخرجه لا ينتزع

و يحيينى اذا لاقيته
 و اذا امكن من لحمى رتع

قوله انضجت بالنون و الضاد المعجمة والجيم متكلم يقال انضجت اللحم اى جعلته بالطبخ مستويًا يمكن اكله . و الغيظ شدّة الغضب . و تمنى ماض من التمنى بمعنى الامل . و بطع مجهول من الاطاعة اى ما حصل مطلبه من موته .
يعنى بسا كسيكه اين صفت داشت كه پختم و گداختم از حيثيت غيظ و خشم سينه او را و بتحقيقه آرزوى كرد از براى من مرك را و اطاعت كرده نشد و حاصل نشد مطلب او از مردن من .

شرح العوامل فى النوع السابع مغنى فى من شاهد درمن است كه نكره موصوفه بجملة واقع شده است و باينسب داخل شده است براو رب .

رب وفقنى فلا عدل عن سنن الساعين فى خير سنن

لم يسم فائله . قوله رب بكسر الباء اصله يا ربى حذف منه حرف النداء ثم ياء المتكلم و ابيت الكسرة دليلاً عليها . و وفقنى امر من التوفيق وهو توجه الاسباب نحو المطلوب بالخير . و عدل متكلم من العدول بمعنى الميل . و السنن بالسين المهملة و النونين فى الموضوعين كفرس الطريقة . و الساعين اسم فاعل بصيغه الجمع من السعى .
يعنى اى پروردگار من توفيق بده مرا پس ميل نكنم از طريقه سعى كنند كان در بهتر طريقه .

قطر فى ناصب فعل المضارع سيمو طسى فى اعراب الفعل شاهد در منصوب بودن اعدل است بان مقدّمه بعد از فائى كه مسبوق است بفعل طلب كه وفقنى بوره باشد چون كه در مقام دعا است .

ربه فتية دعوت الى ما يورث المجدد ائبأ فاجابوا

لم يسم فائله . الفتية بكسر الفاء و سكون المثناة و فتح الياء و الهاء جمع فتى و هو السخى الكريم . و دعوت متكلم من الدعاء بمعنى الطلب . و ما موصولة . و يورث بالراء المهملة و المثناة بمعنى يكسب على طريق الاستعارة و المجدد بالجيم و الدال المهملة

كفلس نيل الشرف . ودائماً بالذال المهملة والهمزة والموحدة بمعنى دائماً وهو صفة لمصدر محذوف ای ایرائاً دائماً . واجابوا ماض بصيغة الجمع من الاجابة .

يعنى بسا ایشان از حیثیت بخشنندگان و کریمانی چند که خواندم ایشان را بسوی چیزی که باعث میشود و کسب میکند رسیدن بسوی شرف را کسب کردن همیشگی پس اجابت کردند دعوت مرا .

مغنی فی المواضع التي يعود الضمير فيها على ما تأخر عنه لفظاً و رتبة من باب الرابع شاهد در جواز تقديم ضمير مفرد مجرور ورب است بر مرجع که فنية بصيغة جمع بوده باشد باعتبار بودن او یکی از مواضعی که جایز است در او اضمار قبل از ذکر لفظاً و رتبة .

رجلان من مكة اخبرانا انا راينا رجلا عربياً

لم يسم قائله . قوله رجلا بفتح الراء وسكون الجيم تثنية رجل كعضد وانما سكنت جيمه للضرورة . واخبرانا ماض بصيغة التثنية من الاخبار بمعنى الاعلام و ان بكسر الهمزة . والعربان كغفران العارى من اللباس .

يعنى دو مرد از مکه خبر دارند مارا که بدرستی که ما دیدیم مرد برهنه خالی از لباس را مغنی فی الجملة الواقعة مفعولاً من باب الثانی شاهد در بودن جمله انا رأينا رجلا است در محل نصب بنا بر آنکه مفعول ثانی و ثالث بوده باشد از برای اخبارنا و ضمیر متکلم در او مفعول اول است .

رددت بمثل السيدنهد مقلص کمیش اذا عطفاه ماء تحلبيا

هو من قصيدة لربيعه بن مقروم بن قيس الضبي (وقبله)

وواردة انها غضب القطا تثير عجاجاً بالسنايك اصهبيا

قوله رددت جواب رب المقدرة بعد الواو . و واردة ای رب قطع خیل واردة

واقضى بالقاف والضاد المعجمتين متكلم من قضى فلاناً ای مات . والغداة نصب علی الظرف ای فی الغداة وهو ما بین صلوة الفجر وطلوع الشمس وروی مكانه الحيوة وهو ضد الموت قوله من جلله بفتح الجيم واللام ای من اجله .

یعنی بسا علامت خانه که مدتی ایستادم در اثرهای کهنه او و نزدیک شده بود که بمیرم در وقت صبح از جهت او .

سیوطی فی حروف الجرّ مغنی فی ربّ شاهد در مجرور شدن رسم است بر ربّ مقدر بدون تقدیم واو یا فایا بل بر او ای ربّ رسم .

مغنی فی جلال شاهد در من جلله است که بمعنی من اجله است و بعضی گفته اند که بمعنی من عظمه است ای من عظیم امره فی عینی .

۱۰۰۰ ۱ ۰۰۰ ۱ ۰۰۰ ۱

۱۰۰۰ ۱ ۰۰۰ ۱ ۰۰۰ ۱

قد کاد من طول البلی ان یمصحا

رسم عفی من بعد ما قد انمحي

هو من ابيات لرؤبة بن العجاج ابن رؤبة التميمي وقيل لذی الرمة يصف بها ديار محبوبته بانّه کاد ان یمصح . رسم الدار ما كان من اثرها لاصقاً بالارض كالرمد وغيره و هو مبتداء وعفی صفته وهو بالعين المهملة والفاء ماض بمعنی اندرس . و انمحي بالنون و الحاء المهملة ماض ای ذهب اثره . و جملة قد کاد خبر رسم و البلی بكسر الموحدة مقصوراً الاندرا . و یمصح بفتح المضارعة والصاد والحاء المهملتين ای يذهب اثره بالكلیة یعنی علامت خانه که این صفت دارد که کهنه شده است از بعد از این که بتحقیق که بر طرف شده است اثر او و بتحقیقکه نزدیکست از طول کهنگی اینکه برود و بر طرف شود نشانه او بالكلیة .

شرح العوامل فی النوع الحادي عشر سيوطي و جامي فی افعال المقاربة شاهد

در وارد شدن خبر کاد است با ان بر سبیل ندرت که ان یمصح بوده باشد

۱۰۰۰ ۱ ۰۰۰ ۱ ۰۰۰ ۱

۱۰۰۰ ۱ ۰۰۰ ۱ ۰۰۰ ۱

باسحهم داج عوض لايتفرق

رضيعي لبان تدي ام تحالفا

هو من قصيدة للاعشى واسمه ميمون بن قيس يمدح بها المحلق بن حنتم بن شداد

وقد مرّت قصته وسبب انشاده في باب التاء في قوله فيما قبله .

تشب لمقرورين (الخ)

فمن شاء فليرجع اليه (وقبله) .

۰۰۰	۱۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
لعمري لقد لاحت	عيون كثيرة				
تشب لمقرورين	يصطليانها				
۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
الى ضوء نار	في يفاع تحرق				
وبات على النار	الندى والمحلّق				

رضيحي لبان (الخ)

۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
يداك يدا	صدق فكف مفيدة				
۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
وكف اذا ما	ضن بالمال تنفق				

قوله رضيحي تثنية رضيح وهو بالراء والعين المهملتين بينهما ضاد معجمة فعيل من رضع أمّه اي امتص ثديها وهو حال من الندى والمحلّق المذكورين فيما قبله وقال بعضهم انه خبر بعد خبر لاحال . واللبان ككتاب الرضاع واللبن ، والثدى بالمثلثة والبدال المهملة والياء كفلس معروف وتحالفا بفتح المثناة والحاء المهملة والفاء اي حلف كل واحد منهما . واسحم بالسين والحاء المهملتين افعال من السحم بمعنى السواد . والداجي بالبدال المهملة والجيم بمعنى المظلم واراد باسحم داج الدم يغمس فيه ايدي المتحالفين او زق الخمر او الرحم او رماد تلك النار او الليل قيل والمراد منه ابو قوم المحلّق . قوله لا يتفرّق بالياء لابيغفة المتكلم كما قاله بعضهم اي لا يفارق كل منها صاحبه ابدأ .

يعني دوشير خورنده از يكپستان مادريكه هم قسم شده اند در تاريخت جاي تاريخي ومراد رحم مادر است كه هر كز مفارقت نكنند يكديگر را .

مغني في عوض وفي اللام وفي الجهة السادسة من باب الخامس . شاهد در عوض

است كه ظرفست از براي لا يتفرّق ودر موضع نفى استعمال شده است ومقدم است بر لاء

وكسر الواو وباء المشددة بمعنى الطوى وهو من طويت البرء اذا بنيتها بالحجارة . اى من اجل خصومتى معه فى البئر رمانى واراد بالطوى هنا الحقد لانه المطوى اى المضمحل فى القلب اى من اجل عداوة طوى فى قلبه رمانى .

يعنى نسبت داد مرا بامرى ومراد دزدىست كه بودم من و پدرم از آن امر بيزار و از جهت جنك من با او در امر چاه نسبت داد مرا بدزدى .

مطول فى احوال المسند شاهد در حذف مسند است كه برياً بوده باشد كه آن خبر است از براى كنت يا از براى والدى بنا بر آنكه والدى مرفوع باشد بر ابتدائيت بنا بر قول جمهور بجهت تسوية ميانه او ووالد او در حكم كه برائة از سرقت بوده باشد اى كنت برياً منه ووالدى ايضاً برياً او برى .

تلاقوا غداً أخيلي على سفوان
رويد بنى شيبان بعض وعيد كم

اذا ما غدت فى الماذق المتدان
تلاقوا جياداً لا تحيد عن الوغى

على خبت فيهم يد الحدنان
تلاقوهم فتعرفوا كيف صبرهم

هو من اول ابيات لوداك بن يمثل المازنى يخاطب بها بنى شيبان ويهددهم بالمحاربة

وبين البيت الثانى والثالث ابيات لم يذكر بها صاحب المغنى وهو :

ليوث طعان عند كل طعان
تلاقوا الكماة الغر من آل مازن

بكل رفيق الشفرتين يمان
مقاريم وصالون فى الروع خطوهم

لاية حرب ام لاي مكان
اذا استنجدوا لم يسالوا من دعاهم

قوله رويد بمعنى امهل وبنى شيبان منادى يحذف حرف النداء وهو بالشين المعجمة

والياء والموحدة والنون كسكران قبيلة . وبعض وعيد كم مفعول زويد . والوعيد التهديد .
وتلاقوا بالالف من التلاقي بمعنى وصول كل من الاحدین الى الآخر . والخيل بالفتح جماعة
الافراس . و سفوان بالسین المهملة والفاء والواو والنون كغطفان اسم ماء على اميال من
البصرة . والجياد بالجيم والياء والذال المهملة ككتاب النجباء من الخيل لكن اراد بها
هنا الفرسان . وتحيد بفتح المضارعة والحاء والذال المهملتين بينهما ياء ساكنة بمعنى تميل
والوغى بالواو والتين المعجمة كفتى الحرب . وكلمة ما بعد اذا زائدة . وغدت ماض
من غدا فلان اذا بكر والمأزق بالهمزة والزاء المعجمة والفاء كمجلس المضيّق . والتمدان
بالمثناة والذال المهملة والنون المتقارب . والصبر حبس النفس عن الغلق والجزع .
والخبث بالحاء المعجمة والموحدة والمثناة كفرس اثر الكراهة . والحدثان بالحاء والذال
المهملتين والمثناة والنون كغطفان حوادث الدهر ومصائبه .

يعنى واكذاريد اى بنى شيان بعضى از وعده دادن بد خود را ملاقات خواهيد
کرد سوارانيرا بر سر آب سفوان ملاقات خواهيد کرد سوارانيرا که ميل نميکنند از جنگ
هر گاه صبح کنند در موضع تنگ گاهى که نزديک بهم باشد ملاقات خواهيد کرد ايشانرا
پس خواهيد شناخت که چگونه است صبر ايشان بر اثر ناخوشى که درمیان ايشان انداخته
است دست حوادث ومصیبتهاى روزگار .

معنى فيما افترق فيه عطف البيان والبدل من باب الرابع شاهد در تلاقوا ثانى
است که بدل از تلاقوا اول است .

باب الزاء المعجمة بعده الالف

١ - ١٥ - ١٥ - ١٥ - ١٥
زارت عليها للظلام رواق ومن النجوم قلاند ونطاق

هو لابي العلاء المعرى و اسمه احمد بن عبد الله التنوخى اللغوى . قوله زارت
من الزيارة . والمستتر فيه والبارز في عليها يرجع الى المحبوبة . وجملة عليها الخ حال
من الضمير المستتر في زارت وكذا جملة ومن النجوم الخ . و الظلام كسحاب زهاب

الفرزدق كسفر جلقب همام بن غالب بن صعصعة التيمي وهو شاعر معروف والمربع بالراء والعين المهملتين بينهما موحدّة في الموضعين كمرفق لقب وعوة بن سعيد . و ابشر امر من ابشره اى سئل به بشرى وهو بالموحدّة والشين المعجمة والراء المهملة كجبلى اسم لما اعطاه المبشر . والسلامة بالسين المهملة كسماحة صحّة الجسم والامن .
يعنى كمان كرد فرزدق اينكه بدرستيكه زود باشد كه بكشد مريعاً مزدگانى بده بطول سلامت وتندرستى ايمربع .

مغنى في ان شاهد در ان بفتح همزه است كه مخففه از مثقله واقع شده است .

٥١ ٥٥ ٥٥ ٥٥ ٥١ ٥٥ ٥٥ ٥٥ ٥١ ٥٥ ٥٥ ٥٥ ٥١ ٥٥ ٥٥ ٥٥	٥١ ٥٥ ٥٥ ٥٥ ٥١ ٥٥ ٥٥ ٥٥ ٥١ ٥٥ ٥٥ ٥٥ ٥١ ٥٥ ٥٥ ٥٥
لهم الف وليس لكم الاف وقد جاعوا بنى اسد وخافوا	زعمتم ان اخوتكم قريش اولئك اومنو خوفاً وجوعاً

هما من ابيات الحماسة يهجو بها بنى اسد . قوله قريش كزبير قبيلة معروفة والالف بالفاء كحجر الايلاف وهو اشارة الى قوله تعالى (لا يلاف قريش . ايلافهم رحلة الشتاء والصيف) . قوله وليس لكم الاف ككتاب اى مؤالفة في الرحلتين المعروفتين لهم في التجارة رحلة الشتاء الى اليمن ورحلة في الصيف الى الشام . قوله اومنوا مجهول اى آمنهم الله من الخوف والجوع . و بنو اسد قبيلة معروفة .

يعنى كمان کردند اينكه بدرستيكه برادران وباران شما مانند قريش هستند در شرافت وبلندى رتبه از براى جماعت قريش است اجتماع والفتى در آن دو كوچ كردن معينى كه از براى ايشان در تجارت كه رفتن بسوى يمن بوده باشد در تابستان و رفتن بشام بوده باشد در زمستان و نيست از براى شما آندو اجتماع والفت در آن دو كوچ كردن معين آنجماعت قريش ايمن گردانیده شده اند از ترس و كرسنگى و بتحقق كه كرسنگى خورده اند قبيله بنى اسد و ترسيدند .

مختصر و مطول في الفصل والوصل شاهد در حذف جمله مستأنفه است بعد از

قريش واقامة لهم الف وما بعدش مقام او .

زعمتني شيخاً ولست بشيخ
 انما الشيخ من يدب دبيباً
 هو من ابيات لابي امية الحنفي واسمه اوس (وبعده).
 انما الشيخ من يستره الحى
 ويمشى في بيته محجوباً
 ان ارادوا الخروج خوفاً بالذنب
 وان كان لا يرى الحى ذنوباً
 كيف يدعى الحى اخو مضلمات
 ليس يثنى قلباً وركوباً

المستتر في زعمتني يرجع الى المحبوبة . ويدب بفتح المضارعة وضم الدال المهملة
 وتشديد الموحدة . والدبيب كأمير كلاهما من الدب بالفتح وهو المشى على هيئة وخفاء
 يعني كمان كرد آنمحبوبة مرا مرد پيرى و حال آنكه نيستم من پير اينست و
 جز اين نيست كه پير كيسستكه ست و آهسته راه رود آهسته رفتني را .

محسن في النوع الثالث عشر قطر في افعال القلوب مغني في الجهة السابعة من
 باب الخامس شاهد در زعمتني است كه بمعنى ظننتني است كه نصب داده است دو مفعول
 را كه يكى ياء متكلم و ديگرى شيخا بوده باشد بدون وقوع او بر سر ان با اسم و خبر
 او بر سبيل قلت .

زعمت هواك عفا الغداة كما عفى
 منها طول باللوى و رسوم
 لا والذي هو عالم ان النوى
 صبر وان ابا الحسين كريم
 ما حلت عن سنن الوداد ولا غدت
 نفسى على الف سواك تحوم

الابيات لابي تمام الطائي . المستتر في زعمت يرجع الى المحبوبة . و الخطاب

فی هواک لنفس الشاعر . والهوی کفتی العشق ومیل النفس . وعفی بالعين المهملة و الفاء فی الموضوعین بمعنی اندرس و الغداة منصوب علی الظرفیة . و الطلول بضم الطاء المهملة جمع ظلل وهو کفرس ما شخص من آثار الدار . واللوی بکسر اللام وفتح الواو موضع . والنوی بالنون والواو کفتی البعد و الفراق و الصبر بالصاد و الراء المهملتین بینهما موحدۃ ساکنۃ للضرورة اصلها ککتف وهو عصارة شجرة مر . وهو اصفر اللون . و ابو الحسن کنیة رجل . و کلمة ما نافية . و حلت بضم الحاء المهملة متکلم من حال بمعنی تغییر و روی مکانه زلت و السنن بالسين المهملة والنون کفرس الطریقه . و الوداد بالواو الدالین المهملتین ککتاب الحب . و غدت بالعين المعجمة و الدال المهملة ماض بمعنی صارت . و الالف بالفاء کحبر صاحب و تحوم بفتح المضارعة و الحاء المهملة ای تدور و تطوف یعنی کمان کرد آنمحبوبه که دوستی تو ای نفس کهنه شده است در وقت صبح همچنانکه کهنه شده است از آن منزلهایی که در لوی است آثار و علامتهای چند نه چنین است قسم با تچنان کسیکه او دانا است باینکه دوری و فراق تلخ است مثل صبر زرد و اینکه ابا الحسن صاحب کرم است که تغییر نکردم از طریقه دوستی و نگردیده است نفس من که طواف کند و دور گردد و بر گردد بر کرد صاحبی سوای تو .

مختصر و مطول فی الفصل و الوصل شاهد در عدم مناسبت عطف نمودن ان ابا الحسن کریمست بر جمله ان النوی صبر باعتبار نبودن جهت جامعه در میان کرم ابو الحسن و تلخی فراق و بهمین جهت عیب وارد آورده اند بر ابی تمام در این شعر او بواسطه این عطف کردن .

زیارتنا نعمان لا تنسینها تق الله فینا و الكتاب الذی نتلو

لم یسم فائله . قوله نعمان بالنون و العین المهملة کغفران اسم رجل . و تنسینها بفتح المضارعة و سکون النون و السین المهملة و الیاء المفتوحین و النون المشددة مضارع من النسیان وهو ضد الحفظ . قوله تق بالمشیة المفتوحة و القاف المكسورة اصله لتقی بصیغه امر الغائب من الاتقاء بمعنی التحذر . و اراد بالکتاب القرآن . و تتلو متکلم

مع الغير من التلاوة .

يعني زيارت كردن ما نعمانرا فراموش مكن البته آنرا و بايد كه بيرهيزى خداوند را در باره ما جماعت و بيرهيزى قرآنى را كه ميخوانيم و تلاوت ميكنيم آنرا .
نظام في الحذف شاهد در حذف نمودن لام امر غايست با حرف مضارع و لام الفعل از تق كه در اصل لتقى بوده است بجهت تخفيف و ضرورت .

باب السين المهملة بعده الالف

سائل فوارس يربوع بشدتنا ١٥ - ٢٠ - ١ - ٥١
اهل راونا بسفح القاع ذى الاكم ١٥ - ١٠٠ - ١ - ٥٤

هو من ابيات لزيد الخيل سمى به لكونه صاحب خمسة افراس وهو الذى سماه
النبي ﷺ زيد الخيل قالها في اغارة اغارها على بنى يربوع (وبعده) .

فلاسة تمنعت الصلاء بالعدم	١٥ - ١٠٠ - ١ - ٥٤	هل تركت نهيكاً فيه دامية	١٥ - ١٠٠ - ١ - ٥٤
رهن المقامة للعوجاء والرخم	١٥ - ١٠٠ - ١ - ٥٤	والحارث بن شهاب عندهم عترك	١٥ - ١٠٠ - ١ - ٥٤
يفضى بكل رفيق حرة خدم	١٥ - ١٠٠ - ١ - ٥٤	انا كذلك اذا ما غارة لحقت	١٥ - ١٠٠ - ١ - ٥٤
يكتحن عندا عتراك الموت باللحم	١٥ - ١٠٠ - ١ - ٥٤	وكل مستترق نهى وسلهته	١٥ - ١٠٠ - ١ - ٥٤

قوله سائل امر من باب المفاعلة من السؤال وهو هنا بمعنى اسئل . والفوارس جمع فارس على غير قياس و يربوع بفتح الياء وسكون الراء المهملة وضم الواو والواو والعين المهملة ابو حى من تميم . والشدة بالكسر القوة وبالفتح الحملة الواحدة في الحرب . و الهزمة للاستفهام . وهل بمعنى قد . و رأونا ماض بصيغة الجمع من الرؤية . و السفح بالسين و الحاء المهملتين بينهما فاء كفلس اسفل الشيء . و القاع بالقاف و العين المهملة المستوى من الارض .

اللام والهاء الفقر والحاجة . والفذى بالقاف والذال المعجمة كقمتی ماسقط فی العین فتمدح به ، وتجلت بالجیم واللام المشددة ای انكشفت عنی باحسانه .

یعنی البته شکر میکنم عمرو را اگر بتأخیر افتد مرگ من بواسطه نعمتهائی که منت گذارده نشده است بر من و اگر چه آن نعمتها بزرگ است و آن عمرو صاحب سخاوتیست که پنهان نمیدارد مال خود را از دوست خود و نیست ظاهر کننده شکایت هر گاه قدم او بلغزد در مهلکه دید آن عمرو فقر و حاجت مرا از مکانیکه پوشیده و پنهان بود جای آن پس بود آن فقر من خاشاک در چشم او تا آنکه بر طرف شد آن فقر از من بسبب احسان و عطای او نسبت بمن .

مختصر و مطول فی لزوم ما لایلزم من علم البدیع شاهد در بودن این ابیات است از قبیل لزوم ما لایلزم باعتبار وجود چیزی که لازم نیست بودن او پیش از حرف روی در سجع که آنچه لام مشدده بوده باشد قبل از تا نظر بآنکه اگر نیاورده بود لام را سجع این ابیات درست بود پس آوردن آن لام قبل از تا لزوم ما لایلزم است در آخر این ابیات . ایضاً قوله :

اذا افتقر المرار لم یر فقره وان ایسر المرار ایسر صاحبه

لم یسم قائله . افتقر ماض من الافتقار بمعنی الاحتیاج . و المرار فی الموضعین بالرأین المهملتین کشد آد اسم رجل . و یر مجهول من الرؤیة و ایسر ماض من باب الافعال من ایسر ضد العسر یقال ایسر فلان ای صار ذا غنی و مال . و الصاحب الرفیق . یعنی هر گاه محتاج و فقیر شود مرار دیده تمی شود فقر او و اگر صاحب بی نیازی و مال بشود مرار صاحب مال و بی نیازی میشود رفیق او .

مطول این بیت را در ضمن شرح کردن ابیات سابقه بعد از قمتی غیر محجوب الخ بجهت مناسبت مضمون او با مطلب خود ذکر کرده است .

سا طلب بعد الدار عنکم لتقربوا و تسکب عینای الدموع لتجمدا

هو لعباس بن الاحنف . السین لمجرد التأكيد او للاستقبال على قول . و اطلب
متكلم من الطلب . و البعد بالضم ضد القرب . و تسكب بضم الكاف مضارع من السكب
وهو بالسین المهملة والموحدة كفلس بمعنى الصب . و الدموع جمع دمع وهو بالدال و
والعين المهملة ماء العين . و تجمد بكسر الميم مضارع من الحمود وهو بالجيم و الدال
المهملة الجفاف و انقطاع الدمع للفرح والسرور .

يعنى البتة طلب ميکنى يا آنکه زود باشد که طلب کنم دورى خانه را از شما
بجهت آنکه نزدیک شوید و فرود ميريزد دو چشم من اشکهای خود را تا آنکه خشک
شود و نگرید از خوشحالى .

مختصر و مطول فى المقدمة شاهد در بودن تعقید معنوست در انتقال در این
بیت نظر بآنکه کنایه آورده است شاعر گریستن را از چیزیکه لازم دارد فراق دوستان
را که شکایت و حزن بوده باشد بتفصیلی که در مطول مذکور است

۰۰۰ ۰۰۰ ۰ ۰ ۰۰۰ ۰	۱ ۰ ۱ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
كانهم من طول ما التثموا مرد	ساطلب حقی بالقنا و مشایخ
۰ ۰ ۱ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰	۰ ۰ ۱ ۰ ۱ ۰ ۱ ۰
كثيرا اذا شدوا قليل اذا عدوا	تقال اذا اقوا خفاف اذا دعوا

همام لابی الطیب المتنبی و اسمه احمد بن الحسين القنا بالقاف و النون كعصا
جمع قاة و هى الرمح . و ازاد بالمشایخ اکابر الناس فى السن . و التثموا بالمشاة و
المثلثة اى تنقبوا . و المرء بالراء و الدال المهملتین كقفل جمع امرء و هو الذى لا شعر
فى وجهه . و الثقال ككتاب جمع ثقيل . و الخفاف جمع خفيف و هما تقيضان . و لاقوا
بالقاف هنا بمعنى حاربوا و دعوا مجهول من الدعاء بمعنى الطلب . و شدوا بفتح الشين
المعجمة و الدال المهملة المشددة ماض من الشدة و هى بالفتح الحملة الواحدة فى الحرب
وعدوا مجهول من العدو و هو بفتح العين و تشديد الدال المهملتین بمعنى الاحصاء .

يعنى زود باشد که طلب کنم حق خود را بواسطه نيزه های و بزرگان سالمندى
چند که گویا ایشان از طول بستن نقاب در وقت جنگ مثل طفلهای بی زین هستند و این

صفت دارند که سنگین هستند هر گاه جنک کنند با دشمنان سبک هستند هر گاه خوانده شوند بجهت یاری کردن بسیار هستند هر گاه حمله کنند در جنک اندک هستند هر گاه شمرده شوند .

مختصر ومطول فی التقسیم من علم البدیع شاهد در بودن تقسیم است در این بیت باعتبار ذکر احوال مشایخ بواسطه نسبت دادن این احوال بهر يك از چیزهائی که سزاوار است باو .

ساغسل عنی العار بالسیف جالباً علی قضاء الله ما كان جالباً

هو من قصيدة لسعد بن ثابت الضبی المازنی و كان اصاب دماً فهدم بلال بن ابي بردة بن ابي موسى الاشعري او الحجاج داره بالبصرة فحرقها (وبعده) .

واذهل عن داری واجعل هدیها لعرضى من باقى المذمة حاجباً

ویصغر عینی تلادی اذ انتنت یمینی با دراک الذی كنت طالباً

العار بمعنی العیب . وغسله ازالته . والجالب بالجیم والموحدة فی الموضعین فاعل من جلبه ای ساقه من موضع الی موضع آخر . والقضاء الحکم والتقدير . وما موصولة . یعنی زود باشد که بر طرف کنم از خود عیب را بسبب کار فرمودن شه شیر در حالتی که کشنده و آورنده باشم بسوی خود حکم و تقدیر خداوندی را آنچنان حکمی که بوده باشد آینده .

مختصر ومطول فی الانشاء شاهد در تقیید نمودن مستقبل است که ساغسل بوده باشد بحال که جالباً است :

سئلت حروف الزائدات عن اسمها فقالت ولم تبخل امان و تسهیل

لم یسم قائله . قوله سئلت متکلم من السؤال . و اراد بحروف الزائدات الاحرف

اللاتی تزيد فی الکلمة . وبتبخل مضارع من التبخل ضد السخاء . قوله امان و تسهیل ای هذه الاحرف مجتمعة فی هذه لکلمتین .

یعنی پرسیدم از اسم حرفهائی که زیاد میشوند در کلمه پس گفت و تبخل نکرد بگفتن آن که آنحروف مجتمع است در امان و تسهیل یعنی امنیت و آسانیت .

نظام فی حروف الزیادة شاهد در ذکر نمودن شاعر است حروف زیاده را در دو کلمه در شعر خود که امان و تسهیل یوده باشد .

س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -
س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -
س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -
س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -

سبقوا هوی و اعنقوا لهواهم
فتخرموا و لكل جنب مصرع

هو من قصيدة لابی ذؤب الهمذلی واسمه خویلد بن خالد یرثی بها بنیه الخمسة و قد هلكوا جميعاً بالطاعون فی يوم واحد (و قبله) :

س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -
س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -
س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -
س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -

اودی بنی و اعقبونی حسرة
عند الرقاد و عبرة ما تطلع

سبقوا هوی (الخ)

س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -
س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -
س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -
س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -

و بقیة بعدهم بعیش ناصب
واخال عنی لاحق مستتبع

س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -
س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -
س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -
س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -

و لقد حرصت بان ادافع عنهم
و اذا المنیة اقبلت لا تدفع

س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -
س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -
س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -
س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -	س - - -

و اذا المنیة انشبت اظفارها
الفیت کل تمیمة لا تنفع

المستتر فی سة: ارجع الی قوله بنی المذکور فیما قبله . و الهوی کفتی میل النفس و اعنقوا بالین المهملة و النون و القاف ماض من اعنق فلان عمرواً ای اخذ بعنقه او هو بمعنى اسرعوا فهو من العنق کفرس و هو ضرب من السیر . و اللام للتعلیل . یقول کان هو ای ان اموت قبلهم فانهم سبقوا هوی او ماتوا قبلی و تبعوا بعضهم بعضاً . و تخرموا

بضم المثناة والخاء المعجمة والراء المهملة المشددة مجهول من تخربتهم المنیة ای
اقتطعتهم واخذتهم واستاصلتهم . والمصرع كقعد اسم مكان من الصرع و هو بالمهملات
كفلس الطرح علی الارض .

یعنی پیشی گرفتند آن پسران من خواهش مرا ودست در کردن کردند مرخواهش
خود را پس هلاک گردانیده شدند و حال آنکه از برای هر پهلوی محل افتادن بر زمین هست
قطر فی النائب عن الفاعل شاهد در ضمنه دادن خاء فتخرت موا است بجهت تبعیت
تاء مضمومه او . سیوطی فی المضاف الی یاء المتکلم شاهد در قلب نمودن الف در هوئی
بیاء و ادغام کردن در یاء متکلم باعتبار آنکه در اصل هوای بوده است .

ستبدی لك الايام ما كنت جاهلا و یاتیک بالاخبار مالم تزود

هو من قصيدة لطرفة بن عبد البكری وهي احدى المعلمات السبعة (و قبله)

علی موطن یخشى الفتى عنده الردی متى تعترک فیہ الفرائض ترعد

واصفه مضجوج نظرت جواره علی النار واستودعته كف مجمد

ستبدی لك الايام (الخ)

ویاتیک بالاخبار من لم تبع له تبات اولم تضرب له وقت موعدا (الخ)

فوله ستبدی بضم المضارعة وسكون الموحدة وكسر الدال المهملة و الیاء ای
ستظهر . والجاهل ضد العالم و یأتی مضارع من الاثیان . والاخبار جمع خبر . وتزود
مضارع من التزود وهو اخذ الزاد .

یعنی زود باشد که ظاهر بسازد از برای تو روز کار آنچه نماند چیزی را که نادان
بودی آنرا و بیارود تورا بخیبرهای آنچه نماند که توشه نگرفته آنها را .

قطر فی الموصول شاهد در حذف عائد ماء موصوله است ای ما کنت جاهله .

کثیر ذکر الرضا فی حالة الغضب	ستصبح العیس بی واللیل عندفتی
عنی و عاوره ظنی فلم یخب	صدفت عنه ولم یصدف مواهبه
وان ترحلت عنه لیج فی الطلب	کالغیث ان جئته و افاک ریه

الایات لابی تمام الطائی یمدح بها حسن بن سهل . قوله ستصبح العیس بی ای ستجعلنی مصباحاً عنده . والعیس بالكسر جمع عیساء وهو بالعين والسين المهملة بینهما یاء کحمرأه الابل البیض تخالط بیاضها شقرة لكن اراد به هنا الواحد لا الجمع . والفتی السخیّ الکریم . والرضا ضدّ السخط . وصدفت بالصاد والdal المهملتین و الفاء متکلم بمعنى انصرفت و اعرضت و یصدف مضارعه . والمواهب العطایا . وعاور ماض من المعاورة وهو بالعين والراء المهملتین بینهما و او الرجوع الی الامر الاول . والظن خلاف الیقین و یخب بالخاء المعجمة والموحدة مضارع مجذوم من الخیبة بمعنى الحرمان . و الغیث المطر . و و افاک بالواو و الفاء ماض بمعنى اناک . والریق بفتح الراء المهملة و کسر الیاء المشددة والقاف افضل الشئ وخالصه . و ترحلت ماض من الترحل وهو بالمهملتین ضدّ الاقامة . و لیج بفتح اللام و تشدید الجیم ماض ای بالغ وازداد فی الطلب .

یعنی زود باشد که قرار دهد مرا در وقت صبح شتر سفید مایل بسرخی و رفتن شب در نزد مرد صاحب سخاوتی که بسیار است یاد کردن خوشنوی در حالت غضب کردن او روی گردانیدم از او و روی نگردانید بخششهای او از من و بار کشت کرد او را کمان من پس نومید نشد مثل باران که اگر بیائی او را میرساند تو را فضل و خالص خود را و اگر دور شوی و بگریزی از او مبالغه میکند او را در طلب تو .

مختصر و مطول فی التشبیه من علم البیان شاهد در ذکر وجه شبه است که آن جئته و افاک الخ بوده باشد در حالتیکه وصف است از برای مشبه و مشبه به هر دو

وحتی تری الجوز الذی کان بادياً
 علیه عواف من نسور و عقبان

قوله سریت متکلم من السری وهو بالضم مقصوراً سیر عامة اللیل . وتکل بفتح المضارعة و کسر الکاف وتشدید اللام مضارع من الكل بالفتح وهو بمعنى العی والتعب والجدار بالجیم والیاء والذال المهملة فی الموضعین ککتاب جمع جواد وهو الفرس الجید النجیب . ویقطن بالقاف والذال المهملة مجهولاً ای یمسک بمقاودتها للسیر . والارسان جمع رسن وهو بالراء والسین المهملتین والنون الحبل . یقول اننی سریت بهؤلاء القوم لیلا الی ان تعبت مطایاهم وصارت الخیل لا یمسک بارسانها بل تسیر بنفسها من غیر قائد وهو کنایة عن شدة تعبها انتهى .

یعنی بر دم در شب این جماعترا تا آنکه باز ماند و خسته شد از رفتن اسبهای نجیب ایشان و حتی آنکه اسبهای نجیب ایشان از شدت خستگی کشیده نمیشدند برسمانها بلکه خود راه میرفتند که زود بمنزل رسند بدون آنکه نگاه دارد کسی و بکشد ایشان را برسمان و افسازی .

شرح العوامل فی النوع الاول شاهد در وقوع حتی ثانیه از برای استیناف باعتبار دخول او بر جمله مستأنفه .

مغنی فی حتی شاهد در دخول حتی است در دو موضع بر جمله فعلیه و اسمیه نظر بآنکه حتی اول داخل شده است بر تکل جیارهم که جمله فعلیه است و حتی ثانی بر الجیاد ما یقطن که جمله اسمیه است .

سریع الی ابن العم یلطم وجهه
 ولیس الی داعی الندی بسریر

هو لبعض العرب و کان قد طلب من ابن عم له شیئاً فمنعه و ضربه . قوله سریع خبر مبتداء محذوف ای هو سریع وهو فعیل من السرعة . ویلطم بفتح المضارعة و کسر الطاء المهملة من اللطم وهو الضرب علی الوجه بیاطن الکف . والداعی فاعل من الدعاء بمعنى الطلب . والندی بالنون والذال المهملة کفتی العطاء .

یعنی آنمرد شتاب کننده بود بسوی پسر عم خود که این صفت داشت آن پسر عم او سیلی و طیانچه میزد بر روی او و نبود آنمرد بسوی مردیکه خواننده بود مردم را بعطای خود شتاب کننده.

مختصر و مطول فی رد العجز علی الصدر من علم البدیع شاهد در رد عجز است که بسریع بوده باشد بر صدر بیت که سریع است.

سرینا و نجم قد اضاء فهد بدا
محييا ك اخفى ضوءه كل شارق

لم یسم قائله . قوله سرینا متکلم مع الغیر من السری و هو بالضم مقصوراً سیر عامة اللیل . والواو للحال . والنجم بالنون والجیم کفلس الکوکب . و بدا بالموحدة والذال المهملة بمعنی ظهر . والمحی بضم المیم وفتح الحاء المهملة والياء المشددة الوجه و الخطاب فيه للمحبوبة . و اخفی ماض من الاخفاء ضد الاظهار و ضوئه فاعله . و كل شارق مفعوله و هو بالشین المعجمة و الراء المهملة والقاف فاعل من شرق بمعنی اضاء .

یعنی راه رفتم تمام شبرا و حال آنکه ستاره بتحقیقکه روشنائی میداد پس زمانی که ظاهر شد روی تو پنهان ساخت روشنائی آن روی تو روشنائی هر روشنائی دهنده را سیوطی فی المبتداء مغنی فی المسوغات الابتداء بالنکرة من باب الرابع شاهد در وقوع نجم نکره است مبتدا باعتبار عقب در آمدن او و او حاله را و همین مسوغ او است از برای ابتداء .

سعدت بفره وجهك الايام
و تزینت بلقائك الاعوام

لم یسم قائله . سعدت بفتح العین ماض من سعد یومنا سعداً او سعوداً ای ایمن . و الفرّة بضم الفین المعجمة و تشدید الراء المهملة و الهاء البیاض فی جبهة الفرس و اراد به هنا الحسن . و تزینت ماض من التزین . و اللقاء بالقاف ک کتاب الملاقات . و الاعوام جمع عام و هو بالعین المهملة الحول .

یعنی با برکت شد بواسطه نیکی روی تو روزگارهای و قبول زینت کرد بسبب

ملاقات کردن و در یافتن تو سالهای .

مختصر و مطول فی احوال المسند شاهد در تقدیم مسند است که سعادت بوده
باشد بر مسند الیه که ایام بوده باشد بجهت تفأل یعنی فال نیک زدن و همچنین است
حکم در تزئینت نسبت بالاعوام .

سقی الحیا الارض حتی امکن عزیت لهم فلازال عنها الخیر مجذوداً

لم یسم قائله . قوله سقی ماض من السقی والحیا فاعله وهو بالحاء المهملة والياء
كعصا المطر والارض مفعوله . والامکن كافلس جمع مکان . وعزیت بالعين المهملة و
الزاء المعجمة مجهول من عزاه ای نسه . والمجدوزن بالجیم والذالین المعجمتین
مفعول من الجذ ب معنی القطع .

یعنی آب داد باران زمین را حتی مکانهای را که نسبت داده شده بود بآن جماعت
پس همیشه اوقات خوبی و برکت از آن مکانهای قطع کرده باد .

مغنی فی حتی شاهد در عدم دخول ما بعد حتی است در ما قبلش باعتبار دلالت کردن
قرینه که آن دعا کردن شاعر است بانقطاع خیر از آنها .

سقاهذووالاحلام سجلاعلی الظما وقد کربت اعناقها ان تقطما

هو من قصيدة لابی زید الاسلمی یصف فیها زوضة واشجار . الضمیر فی سقاه یرجع
الی العروق المذكورة فی اول القصيدة وهو مدحت عروفاً للندی مصت الثری الخ ، .
والاحلام جمع حلم وهو بکسر الحاء المهملة المقل والاناة والسجل بالسين المهملة و
الجیم کفلس الدلو . والظماء بکسر الظاء المعجمة والالف المبدلة من الهمزة اصله کجبر
العطش . و لاعناق جمع عنق وهو بضم تین الجید . قوله تقطما بالتشدید اصله تنقطما حذف
منه احدی التائین للتخنیف والفاء اطلاق .

یعنی آب دادند آن دریشه های درختان را صاحبان عقل و حوصله بادلو بر تشنگی و
بتحقیق که نزدیک شده بود گردنهای آنها اینکه قطع شود از شدت میل ایشان بآب و شدت عطش

سيوطي في افعال المقاربة شاهد در واقع شدن خبر كربت است با آن كه ان
تقطع بوده باشد بر سبيل ندرت

سقته الرواعد من صيف و ان من خريف فلن يعدمنا

هو من قصيدة لنمير بن تولب الصحابي يصف فيها وعلا و كيفية اصطياده ايتاه (و قبله)

اذا شاء طالع مسجورة ترى حولها النبع والساسما

يكون لاعدائه مجهلا مضلماً و كانت له معلماً

سقته الرواعد (الخ)

اثاح له الدهر ذا وفضة يقلب في كفه اسهما

فراقبه و هو في قتره وما كان يرهب ان يكلمنا

فارسل سهماً له اهزاعاً فشك نواهفه و الفما

الضمير البارز في سقته يرجع الى الوعل الذي اراد اصطياده وهو بالواو والعين
المهملة كفرس تيس الجبل او كبشه . والرواعد صفة للسحاب المحذوفة قبله وهي جمع
راعدة وهي السحابة سمعت منها صوت الرعد . والصيف بفتح الصاد المهملة وتشديد الياء
المكسورة والفاء المطر الذي يجيء في الصيف او بعد الربيع . والخريف بالخاء المعجمة
والراء المهملة والفاء كماير ثلاثة اشهر بين الصيف والشتاء تحترق فيه الثمار و اراد به مطر
ذلك الفصل . والفاء في فلن سببية . والالف في يعد ما اطلاق وفاعله ضمير الوعل و
مفعوله محذوف اي فلن يعدم هذا الوعل الرى او الماء .

یعنی آب دادند آن بز کوهیرا ابرهائی که این صفت داشتند که صاحب رعد بودند
یا از باران فصل تابستان و یا از باران فصل خزان پس باینسبب هرگز برطرف و معدوم
نمیسازد آن بز کوهی سیراب شدن را و هرگز نمیآید بر سر آب گاه تا آنکه صید کند
او را صیادی .

مغنی فی امّا شاهد در حذف ما است بعد از ان در و ان من خریف با حذف
اما قبل از من صیف ای امّا من صیف و امّا من خریف .

سلام الله یا مطر علیها ولیس علیک یا مطر السلام

هو من قصیده للاحوص واسمه عبد الله ابن محمد بن عاصم الانصاری الیربوعی قالها
فی سلمی اخت امراته و کانت من اجمل النساء و کان هو ایضاً جمیلاً و کان یحبها حباً
شدیداً فتزوجت بمطر وهومن اقبح الناس فغلب علی الاحوص فانشد القصیده (و قبله)

۱ - ۱ - ۱ - ۱ -	۱ ۰ ۰ - ۱ ۰ ۰ -
غداة نکاحها مطراً نیام	کان المالکین نکاح سلمی
۱ - ۱ - ۱ - ۱ -	۰ ۰ ۰ - ۱ ۰ ۰ -
فان نکاحها مطراً حرام	فان یکن النکاح احل شیئاً
۱ - ۱ - ۱ - ۱ -	۱ ۰ ۱ ۱ ۱ - ۱ -
ذنوبهم ولو صلوا وصاموا	فلا غفر الاله لنا کحیها
۱ - ۱ - ۱ - ۱ -	۱ ۰ ۰ ۰ ۰ - ۱ ۰ ۰ ۰ -
لکان کفیئها الملك الهمام	فلو لم ینکحوا الا کفیئاً
۱ - ۱ - ۱ - ۱ -	۱ ۰ ۰ ۰ ۰ - ۱ ۰ ۰ ۰ -
والایعل مفرقک الحسام	فطلقها فلست لها بکفو

قوله مطر بالطاء والرء المهملتین کفرس اسم زوج سلمی . والضمیر فی علیها یرجع
الی سلمی المدکورة فیما قبله .

یعنی سلام خدا بر آن سلمی باد ای مطر و نیست بر تو ای مطر سلامی .

از جامهای خود واز خونهای لباسی بود از برای ایشان ایضا قوله .

یبس النجیع علیه وهو مجرد من غمده فکانما هو مغمد

هو لابی الطیب المتبسی واسمه احمد بن الحسین یصف السیف . قوله یبس یفتح
الیاء وکسر الموحدة والسنین المهملة ماض من الیبوسة ضد الرطوبة . والنجیع بالنون
والجیم والیاء والعین المهملة کامیر الدم . و الضمیر فی علیه للسیف . و الغمد بالغین
والدال المهملة کحبر غلاف السیف . والمغمد اسم مفعول من اغمدت سیفی ای جعلته فی غمده
یعنی خشک شده بود خون بر آن شمشیر و حال آنکه او برهنه شده بود از غلاف
خود پس کویا که آن شمشیر از بسیاری خون خشکیده بر او در غلاف کرده شه بود و
آن خون خشک غلافی بود از برای او .

مختصر و مطول فی الخاتمة شاهد در سرقت نمودن شاعر ثانی است معنی را

از شعر شاعر اول لکن بطریق سرقت خفیه و پنهان .

سلع ما ومثله عشر ما عائل ما وعالت الیقورا

هو من ابیات لامیة بن الصلت قالها فی سنة جذب و یصف ما یفعلون فی الجاهلیة
اذا ارادوا الاستسقاء وذلك انهم كانوا یجمعون ما یقدرون علیه من البقر ثم یعقدون فی
اذنابها السلع والعشر ثم یعلون بها فی جبل وعر ویشتلون فیہ الناء ویرفعون اصواتهم
بالدعاء والتضرع وکانوا یرون من اسباب السقیا (و قبله) :

سنة ازمة تخیل بالناء س تری للعضاة فیها صریراً

لا علی کوکب ینوء ولا ریح جنوب ولا تری طخروراً

ویسوقون باقر السهل للطو د مهازیل خشية ان تمورا

عاقدين النيران في تكن الاذ ناب منها لكي يهيج البحورا

سلع (الخ)

قوله سلع وهو مبتداء محذوف الخبر اي فيها سلع وهو بالسين و العين المهملتين كقرس شجر مر . والعشر بالعين والراء المهملتين بينهما شين معجمة كصرد شجر من العضاة له صمغ . قوله عائل نعت لعشر لالسلع لوجود الفصل مع انا تقدمثله نعتاً للسلع بدلالة سياق الكلام و هو بالعين المهملة اسم فاعل من العول بمعنى الثقل و الشدة و كثرة العيال ومنه عالت بصيغة الماضي . والبيقور بالموحدة والياء والقاف والواو والراء المهملة كتيemor اسم جمع للبقر و هو مفعول عالت و فاعله المستتر فيه يرجع الى السنة يعنى ان السنة الجديبة اثقلت البقر بما حملت من السلع والعشر .

يعنى در آن دهمای کاو است درخت سلعی که بسته شده است براو که این صفت دارد که سنگین کننده است کاورا و مثل او درخت عشرست که این صفت دارد که سنگین کننده است کاو را و سنگین کرده است آنسال فحظ کاوهای را .

مغنى في ما شاهد در وقوع لفظ ما است زائده در هر سه موضع در بيت . ايضاً قوله

ذريعة لك بين الله و المطر

اجاعل انت بيقوراً مسلعة

هو لبعض العرب (و قبله) :

يستمطرون لدى الازماء بالعشر

لاذر در الرجال خاب سعيهم

الهمزة للاستفهام الانكارى . والجاعل بالجيم و العين المهملة فاعل من الجعل . و البيقور كتيemor اسم جمع للبقرة و المسلعة بتشديد اللام التى حملت عليها و عقدت في اذناها السلع و هو بالمهملتين كقرس شجر مر . و الذريعة بالذال المعجمة والراء و العين المهملتين كسفينة الوسيلة . والمطر الغيث .

یعنی آیا قرار دهنده تو گاوهای را که بار شده است بر آن بسته شده است بر
دمهای آن درخت سلع وسیله و واسطه از برای خود میانه خداوند و باران .
معنی بعد از سلع ما الخ در مقام استدلال این شعر که اهل جاهلیت بجهت استسقاء
آندو گیاه سلع و عشر را بر گاوهای می بستند و ذکر اعمال آنها بتفصیلی که ذکر کرده
است بیان نموده است بجهت حجّت بر مطلب خود این بیت را .

سلی ان جهلت الناس عنا وعنهم	فلیس سوءاً عالم و جهول
-----------------------------	------------------------

هو من قصيدة للسَّمُول بن حنّان بن عاریا الازدی القسانی الیهودی یصف فیها مفاخر
نفسه وقومه قیل لغیره (و قبله)

واسیافنا فی کل شرق و مغرب	بها من قراع الدار عین فلول
معوّدة من ان تسل نصالها	فتغمد حتی یستباح قبیل

سلی ان (الخ)

فان من الدیان قطب لقومهم	تدور رحاهم حولها و تحول
--------------------------	-------------------------

قوله سلی اصله اسئلی حذف منه همزته كما هو القیاس فیہ و هو امر من السؤل
والخطاب فیہ و فی جهلت للمرأة . قوله عنا وعنهم ای عن حالنا و عن حالهم . و السواء
بالتفتح المساوات . والجهول كصبور من الجهل نقیض العلم لكن لم یرد به هنا المبالغة .
یعنی پیرس تو زن اگر نادان هستی مردم را از حال ما و از حال ایشان و نیست
مساوی در رتبه دانای و نادان .

قطر و سیوطی فی افعال الناقصة شاهد در تقدیم خبر لیس است که سواء بوده
باشد بر اسم او که عالم است .

مغنى في اللام شاهد درلام فلله است که از برای استغائه. وتعجب است دون قسم وندا .

١ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠
شجا ركباً و فرساناً و ابلا وزاد فکاد ان يشجوا الرحالا

هو من ابيات لابي العلاء المعرى واسمه احمد بن عبد الله التنوخي اللغوي (وقبله)

١ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠
سرى برق المعرفة بعد وهن فبات برامة يصف الكلالا

قوله شجا بالجيم ماض من الشجو بمعنى الحزن و منه يشجو بصيغة المضارع و المستتر فيهما يرجع الى البرق . والركب بالراء المهملة والموحدة ركبان الابل خاصة والافراس جمع فرس معروف . و الابل كحبر لغة فى ابل بكسرتين معروفة . وزاد ماض من الزيادة نقيض النقصان و فاعله ضمير البرق . والرحال بالراء والحاء المهملتين ككتاب جمع رحل وهو كفلس ما يصحبه الانسان فى السفر من الاثاث والمتاع .

يعنى غمكين كرد آن برق شترسواران و اسبهاى و شترانرا وزياده شد آن برق پس نزديك شد اينكه غمكين سازد بارها را .

مطول في الغلو من علم البديع شاهد در غلو دربيت است مقبول که نسبت دادن اندوه بوده باشد ببار هاى شتران بجهت مقرون بودن او بچيزى که نزديك ميگرداند او را بصحبتى که آنچيز لفظ کاد است .

١ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠
شجاك اظن ربع الظاعنين و لم تعباً بعذل العاذلينا

لم يسم خائله . قوله شجاك بالجيم اما فعل ماض بمعنى حزنك والكاف مفعوله وربع الظاعنين فاعله واما مصدر مضاف الى الكاف فالمعنى ان سبب شجوك ربع الظاعنين . والربع بالراء والعين المهملتين بينهما موحدة كفلس المنزل . و الظاعنين جمع ظاعن وهو بالزاء المعجمة والعين المهملة والنون فاعل من الظعن بمعنى الازتجال . وتعباً بفتح المضارعة وسكون العين المهملة وفتح الموحدة و الهمزة بمعنى تبالى .. وعذل بالعين المهملة والذال المعجمة كفلس بمعنى الملامة والعاذلين اسم فاعل بصيغة الجمع منه .

يعني كمان ميكنم كه غمگين ساخته است تورا منزل آنچنان كسانى كه كوچ
 كنند كاند يعني كوچ كردند از اين منزل و رفته اند و باك نندارى بملامت كردن ملامت كنند كان
 سيوطى فى افعال القلوب شاهد در اظن است كه با وجود ميان در آمدن او دو
 مفعول خود را ملغى نشده است از عمل و نصب داده است شجاك و ربع را لكن اين در صورتى
 است كه شجاك مصدر مضاف بوده باشد و مفعول اول بوده باشد از براى اظن و ربع مفعول ثانى
 از براى او و اما اين بنا بر روايت نصب ربع است .

مغنى فى الجملة المعترضة من باب الثانى شاهد در وقوع جمله اظن است معترضة
 در ميان فعل و مفعول كه شجاك بوده باشد و فاعل او كه ربع است لكن اين بنا بر روايت
 رفع ربع است برخلاف استشهاد اول .

۱ ۰۰۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰۰۰
شجك بنى شيم من ماء مخنية	صاف با بطح اضحى وهو مشمول	

هو من قصيدة لكعب بن زهير بن ابى سلمى المرى يمدح بها النبى ^{صلى الله عليه وسلم} و هى

اخذى المعلقاب السبعة (۱) (اولها)

۱ ۰۰۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰۰۰
بانث سعاد فقلبى اليوم متبول	متيم اثرها لم يفد مكبول	
۱ ۰۰۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰۰۰
وما سعاد غداة الين اذ رحلوا	الاغن غضيض الطرف مكحول	
۱ ۰۰۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰۰۰
تجلوا عوارض ذى ظلم اذا بتسمت	كانه منهل بالراح معلول	

شجك بنى (الخ)

۱ ۰۰۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰۰۰۰
تنفى الرياح القذى عنه وافرطه	من صوب سارية بيض يعاليل	

(۱) اعلم ان قصيدة زهير بن سلمى المرى من المعلقات وهذه القصيدة لابنه كعب و ليست من المعلقات لانه انشدها بعد الجاهلية ولعل الامر اشبهه على المؤلف (ره) .

قوله شجّت بالجيم المشددة مجهول بمعنى مزجت والمستتر فيه يرجع للراح المذكورة فيما قبله . والشبم بالشين المعجمة والموحدة كفرس البرد . والمخنية بفتح الميم وسكون الحاء المهملة وكسر النون وفتح الياء والهاء منعطف الوادى . وصاف فاعل من الصفا ضد الكدر . و الابطح بالموحدة والطاء والحاء المهملتين كاحمد مسيل فيه دقيق الحصى . والمشمول بالشين المعجمة الذى تضربه ريح الشمال حتى يبرد .

يعنى كه اين صفة داشته باشد آنشراب كه مخلوط شده باشد بصاحب سردى از آب صاف و رودخانه كه در محل واسع سيل گاه باشد كه چاشت کرده باشد و حال آنكه او وزيده شده باشد باو باد شمال .

مغنى في الجملة الحالية من باب الثانى شاهد در جمله و هو مشمول است كه حاله واقع شده است نه عاطفه بجهة فساد معنى بعطف .

۱ - - - - - ۱ - - - - - ۱ - - - - - ۱ - - - - - ۱ - - - - -

شجو حساده و غيظ عداه ان يرى مبصر ويسمع و اع

هو من ابيات لابي عبادة البخترى واسمه سامراء يمدح بها المعتز بالله العباسى ويعرض بالمستعين بالله . الشجو بالجيم والواو كدلو الحزن . والحساد كرمّان جمع حاسد . والعدى بكسر العين وفتح الدال المهملتين مقصوراً جمع عدو . وان مصدرية . ويرى مضارع من الرؤية بالبصر . والمبصر اسم فاعل من ابصر . والواعى بالواو والعين المهملة الحافظ لما يسمعه .

يعنى اندوهناك شدن حسد برند كان آن معتز بالله و غيظ دشمنان او از ديدن نگاه كننده و شنيدن گوش دهنده صاحب حفظ است مر نيكوئيهاى او را .

مختصر و مطول في احوال متعلقات الفعل شاهد در قرار دادن فعل متعدى است كه يرى ويسمع بوده باشد نازل منزله فعل لازم كه مراد محض ديدن و شنيدن باشد بدون ملاحظه و تعلق ان بديده شد و شنیده شده پس قرار دادن آن دو را كناية از رؤية و سماعى كه متعلقند بمفعول خاص كه محاسن و اخبار ممدوح بوده باشد بدعوى اينكه بمجرّد ديدن و شنيدن مبصرى و سامعى لازم دارد ديدن نيكوئيهاى ممدوح را و شنيدن

خبرهاى خوب اورا .

شربت بها والديك يدعو صباحه
 اذا ما بنونعش دنوا فتصوبوا
 هو من قصيدة للنابغة الجعدى واسمه قيس بن عبد الله وقيل انها لجريز بن عطية
 بن الخطفى التميمى (و قبله) .

ومولى جفت عنه المولى كانما
 يرى وهو مطلقى به القار اجرب
 رئمت اذا لم ترام النار لابنها
 ولم يك فيها للمدربين محلب
 وصهباء لا تخفى القذى وهى دونه
 تصفق فى راووقها ثم تقطب

شربت بها (الخ)

وبيضاء مثل الريم لو شئت قد صببت
 الى و فيها للمخاض ملعب
 تجنبتها انى امرء فى شببتي
 وتلعابنى عن ربية الجار انكب

قوله شربت متكلم من الشرب . والضمير فى بها يرجع الى المصهبا المذكرة
 فيما قبله وهى الخمر . والواو للحال والديك بكسر الدال المهملة وسكون الياء معروف .
 والصباح كفلاح وقت الصبح . وازاد بينى نعش بنات نعش الصغرى . ودنوا بالدال المهملة
 والنون ماض من الدنو بمعنى القرب . وتصوبوا بالصاد المهملة و الواو المشددة و
 الموحدة ماض اى نزلوا الى جهت الغروب .

يعنى آشاميدم آشرا برا وحال آنكه خروس ميخواند در وقت صبح خودش در
 وقتيكه بنات نعش صغرى نزديك شده بودند بمغرب پس فرو رفتند بسوى جهت غروب .

مغنی فی الواد شاهد در دخول واویست که آن واو علامت ذکور است در غیر ذوی العقول که بنوعش بوده باشد و حال آنکه میبایست که بنات نعش بگوید .

شربنا و اهرقنا علی الارض جرعة فللارض من کاس الکرام نصیب

لم یسم قائله . قوله شربنا متکلم مع الغیر من الشرب . و اهرقنا متکلم من الاهرار و هو بالرء المهملة و القاف بمعنی الانصاب و اصله من الارقاء ابدلت الفه هاء كما هو الغالب فیہ و الجرعة بالجیم والرء والعین المهملتین کفرقة الحصة القلیله من الشراب و الکأس کفلس القدح المملو . و الکرام بالرء المهملة ککتاب المنزه من الکدر . و النصیب لحصه المقروضة .

یعنی آشامیدم شرابرا و ریختم بر روی زمین جرعه و حصه اند کیرا پس از برای زمین است از جام پاکیزه پراز شراب حصه و بهره و این بیت را در دیباچه مختصر در مقام تمثیل بآن از برای ادای مطلب و مدعای خود ذکر کرده است .

شربن بماء البحر ثم ترفعت متى لجج خضر لهن نثیج

هو من قصیده لابی ذویب الہذلی واسمه خویلد بن خالد یصف فیها السحاب (وبعدہ)
سقی ام عمرو و کل آخر لیلة حسایم سود ماؤهن شجیع

المستتر فی شربن یرجع الی السحاب و قیل ضمن معنی یروین فلذلک وصلت بالباء . و ترفعت بالتشدید بمعنی ارتفعت لا بمعنی توسعت كما قیل . و اللجج بالجیمین کصرد جمع لجة و هی معظم الماء . و الخضر کقفل جمع خضراء من الخضرة و هولون معروف و انما یوصف الماء به لصفائه . و النثیج بالنون و الهمزة و الیاء و الجیم کامیر من ناج الریح اذا مرّ سریعاً مع الصوت .

یعنی آشامیدند آن ابرهای بعضی از آب دریا را پس بلند شدند از دریا های صاف سبز در حالتیکه از برای آن ابرها بود سرعت و صدائی .

مغنى في الباء شاهد در باء بما است که بمعنی من است و از برای تبعيض است
ای من ماء البحر ای بعضه .

قطر في حروف الجر مغنى في متى شاهد در متی است که بمعنی من است و جر
داده است لجاج بنا بر لغت هذیل و بعضی گفته اند که بمعنی وسط است ای وسط لجاج خضر

شلت يمينك ان قتلت لمسلما حلت عليك عقوبة المتعمد

هو من ابیات لعائكة بنت زيد بن عمرو بن نفيل العدوية ابنة عم عمر بن
الخطاب ترثي بها زوجها الزبير بن العوام وتخطب فيها قاتل زوجها عمرو بن جرموز
المذكور فيها (اولها) .

غدر بن جرموز بفارس بهمة
عمرو ولو لم ينهه لوجدته

يوم اللقاء و كان غير مسعد
لا طالباً رعى البنان ولا اليد

شلت يمينك (السخ)

ان الزبير لذو بلاء صادق
كم غمرة قد خاضها لم يشنه

سمح سجيته كريم المشهد
فيما مضى فيما تروح وتمتدى

قرله شلت ماض من الشلل وهو كفوس اليس في اليد واليمين خلاف اليسار . وان
مخففة عن المثقلة . وخطاب في قتل وفيما قبله وفيما بعده لعمرو قاتل زوج الشاعر
المذكور فيما قبله . وحلت بالخاء المهملة ماض من الحلول بمعنى النزول . والعقوبة

بضم العين المهملة والقاف والموحدة الاخذ بالذنب . و المتعمد اسم فاعل من تعمد
فلان اى فعل بالعمد اى القصد .

يعنى خشك باد دست راست تو بدرستيکه کشته هر آينه مسلمانيرا و حلول کند
بر تو عقوبت کسيکه از روى قصد کناهی کرده باشد .

سيوطى في حروف المشبهة بالفعل معنى في ان شاهد در دخول ان مخففة از
مثله است بر فعل غير ناسخ که قتل بوده باشد بر سبيل ندرت .

شمس تالق والفراق غروبها عنا وبدر والصدود كسوفها

لم يسم قائله . قوله شمس خبر مبتداء محذوف اى هي شمس اى المحبوبة . وتالق
بفتح المثناة واللام المشددة وضم القاف مضارع اصله تتالق اى تضحى وتلمع . وبدر بالفتح
القمر الممتلى . والصدود بضم الصاد والدالين المهملات الاعراض . والكسوف بالضم
الاحتجاب والاحسن ان يقال في القمر الخسوف وفي الشمس الكسوف لكن يطلق عليه
ايضا كما في البيت .

يعنى آنمحبوبه آفتابست که اين صفت دارد که ميدرخشد وفراق غروب او است
از ما وماه شب چهارده است وروى گردانیدن کسوف واحتجاب او است .

مطول في التشبيه من علم البيان شاهد در نيکوى نبودن دخول اداة تشبيه است
در مثل شمس وبدر در بيت باعتبار بودن ان نکره موصوفه بصفتى که ملايم نيست مشبه
به را مگر آنکه تغيير داده شود صورت آن و گفته شود هي كالشمس وهي كالبدر .

شيخ على كرسيه معمماً فانه اهل لان يؤكوما

هو لبعض المولدين والمصراع الاول منه مأخوذ من بيت ابي حيان الفعسى وهو
يحبسه الجاهل ما لم يعلمما شيخاً على كرسيه معمماً

وهو مقرر في موضعه من الكتاب في باب الياء الشيخ من استبانته فيه السن من

خمسین الی ثمانین او الی آخر عمره . قوله معمما حال منه ای شد علی رأسه عمامة .
ویؤکرم مجهول من الاکرام بمعنی الاعزاز وقد جاء للضرورة .

یعنی مرد پیریکه قرار گرفته است بر کرسی خود در حالتیکه بر سر بسته است
عمامة را پس بدرستیکه او اهل است از برای اینکه گرامی داشته شود .

تصریف فی امر الحاضر نظام فی المضارع شاهد در واقع شدن یؤکرم است بر
اصل خود بجهت ضرورت و حال آنکه قیاس در ابوکرم است .

باب الصاد المهملة بعده الالف

صاح شمر ولا تنزل ذا کراً لل..... موت فنیسیانه ضلال مبین

لم یسم قائله . اول المصراع الثانی المیم من الموت . وصاح منادی مرخم بحذف
حرف النداء ای یاصاحب و شمر امر من التشمیر وهو بالشین المعجمة والراء المهملة
رفع الثوب والمراد منه هنا الجد فی الامر او هو کتابة عن قطع العلاقة والاستعداد للموت
والذاکر فاعل من الذکر وخلافه النسیان کعمران . والفاء فیہ للتعلیل . والضلال بفتح
الضاد المعجمة ضد المهدی . و المبین اسم فاعل من الابانة وهو بالموحدة و النون
بمعنی الاظهار .

یعنی یاصاحب دامن بر کمرزن و کوشش بکن در امر و همیشه یاد آورنده باش
مر مرگرا بعله آنکه فراموشی از مرگ کمراهی است ظاهر .

محسن فی النوع العاشر قطر فی افعال الناقصه شاهد در عملکردن مضارع زال
است که لاتزل بوده باشد نوع عمل زال باعتبار وقوع او بعد از لاه نهی پس رفع داده است
اسمرا که ضمیر مستتر در او بوده باشد و نصب داده است خبر را که ذاکر است .

صاح هل ریت او سمعت براع رد فی الضرع ماقری فی الحلاب

لم یسم قائله . قوله صاح منادی مرخم بحذف حرف النداء ای یاصاحب . وریت

اصله رأيت حذفته منه الهمزة للضرورة . والرأى بالرأء والعين المهملتين والياء المتوالتين
 أمر الاغنام . والضرع بالصاد المعجمة والرأء والعين المهملتين كفلس الثدى . وقرى
 بالقاف والرأء المهملة فعل ماضٍ بمعنى جمع . والحلاب بالحاء المهملة والموحدة ككتاب
 اناء يحلب فيه .

يعنى ای صاحب آیا دیده اید یا شنیده اید شبانیرا که بر کردند در پستان کوسفند
 آنچه را که جمع کرده است در ظرفی که شیر در او میدوشت .

تصریف فی المهموز شاهد در حذف همزه است از فعل ماضی که ریت بوده باشد
 بجهت ضرورت نظر بآنکه در اصل رأیت بوده است .

١٠ - -٠	١٤ - -٠	١٥٤ - -٠	١٥٤ - -٠
صبت علی الايام صرن ليالياً		صبت علی مصائب لو انها	

هولفاطمة الزهراء سلام الله عليها بنت رسول الله ﷺ قالت بعد وفاته (و قبله)

١٠ - ١٥ - -٠	١٥٤ - -٠	١٠ - ١١
ان لايشم مدى الزمان غوالياً		ماذا على من شم تربة احمد

قوله صببت في الموضوعين مجهول من الصب و هو بفتح الصاد المهملة و تشديد
 الموحدة بمعنى الانسكاب . و المصائب حوادث الدهر . و صرن مجهول بصيغة الجماعة
 من الصيرورة بمعنى الانتقال .

يعنى ريخته شد بر من مصیبتہائی چند که اگر بدرستی که آنهار ریخته شده بود
 بروزها گردیده بود آنروزها مبدل بشبها .

جامی فی غیر لمنصرف شاهد در جارشدن حکم منصرف است که دخول تنوین
 بوده باشد در غیر منصرف که مصائب است بجهت ملاحظه کردن وزن شعر .

١٠ - -٠	١٥٠ - -٠	١٠٤ - -٠	١٥ - -٠
صحبا القلب عن سلمى واقصر باطله		وعرى افراس الصبى ورواحله	

هو مطلع قصيدة لزهير بن ابي سلمى المرى . قوله صحبا بالحاء المهملة بمعنى
 افاق و سلا . و القلب فاعله قوله عن سلمى اى عن جنبها و هى كسكرى اسم امرأة .

طول روی گردانیدن باقی بماند .

مغنی فی ما شاهد در قل است که بسبب دخول ماء كافه بر آن ملغی شده است از عمل رفع بر جمله اسمیه نه فعلیه .

مغنی فی النوع السابع وفي النوع الثانی عشر من الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در وصال است که بعضی گفته اند که مبتداء است و بعضی گفته اند فاعل مقدم است از برای یدوم و صواب اینست که فاعل است از برای یدوم محذوف قبل از او که دلالت میکند بر او یدوم مذکور .

صدغ الحبيب وحالی كلاهما كالليالي و نغره في صفاء وادمعي كالمثالي
 ۱۵ - ۱۶۱ ۱ - ۱۰۰۰ ۱۵ - ۱۰۰۰

لم یسم قائله . الصدغ بالصاد و الدال المهملتین والغین المعجمة کفعل الشعر المشتمل علی ما بین طرف الحاجب والاذن . والحبيب المحبوب . قوله كالليالي ای فی السواد وهو جمع لیل خلاف النهار ، والنغره بالمثلثة والغین المعجمة و الراء المهملة كفلس الاسنان . والادمع جمع دمع وهو بالدال و العين المهملتین كفلس ماء العين . واللثالی بالمد كصحاری جمع لؤلؤ كقنفذ معروف .

یعنی زلف دوست و حال من هر دو تایی مثل شبهای هستند در سیاهی و دندانهای او و اشکهای چشم من در صفا مثل دندانهای مروارید است .

مختصر و مطول فی التشبیه من علم البیان شاهد در بودن تشبیه در بیت است بطریق تسویه و بودن آن تشبیه مفصل باعتبار آنکه ذکر شده است دو او وجه شبه لکن در بیت ثانی که صفا بوده باشد .

صريع غوان راقهن ورقنه لندن شب حتی شاب سود الذوائب
 ۱۰۰۰ - ۱۰۰۰ ۱۰۰۰ - ۱۰۰۰

هو من قصيدة للقطامي واسمه عمير بن شميم الثعلبي (و قبله)

كان قضيضاً من قريض غمامة علی ظماء جادت به ام غالب
 ۱۰۰۰ - ۱۰۰۰ ۱۰۰۰ - ۱۰۰۰

لمستهلك قد كاد من شدة الهوى يموت ومن طول العداة الكواذب

صريع غوان (الخ)

فديده التجريب والحلم اننى ارى غفلات العيش قبل التجارب

الصريع بالمهمات فعيل بمعنى المفعول من الصرع بمعنى الطرح على الارض و اراد به الشعر المطروح على الارض . والغوانى جمع غانية وهى المرأة التى غنيت بحسبها عن الزينة . وراقين ورفنه كلاهما من الروق و هو بفتح الراء المهملة و سكون الواو والقاف بمعنى العجب . لكن رفنه هنا بمعنى حفظنه واصبته . و شب بفتح الشين المعجمة و تشديد الموحدة ماض من الشباب وهو حدوث السن . و حتى للغاية . و شاب ماض من الشيب وهو بياض الشعر . والسود بالضم جمع اسود خلاف الابيض . والنوائب جمع ذبابة وهى بالذال المعجمة والواو والموحدة كسماحة الخصلة من الشعر .

يعنى موى بلندى كه افتاده است بر روى زمين از زنان صاحب حسن خدا داد كه بعجب در آورده است آن موى ايشانرا و نگاه دارى كرده اند آن زنان آن موى را از زمانى كه جوان بوده است آنموى تا آنكه سفيد شده است دسته دسته هاى آنموى سياه مغبى فى عند شاهد در اضافه شدن لدن است بجملة فعليه با حذف من از او اى من لدن شب ،

صفحناعن بنى ذهل وقلنا القوم اخوان عسى الايام ان يرجمن قوما كالذى كانوا

هو من قصيدة للفند الزمانى و اسمه شهل بن شيبان قالها فى حرب البسوس (اولها)
اقيدونا فان الظلم لا يرضاه ديان وان النار قد تصبح يوماً وهى نيران

وفى العدو ان للعدوان توهين و اقرا ن وفى القوم معاً للقوم عند الناس اقرا ن

وبعض الحلم يوم الجهل للذلة اذعان

صفحنا عن بنى (السخ)

١٠١ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠	١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠
ولم يبق سوى العدو ان دناهم كما دانوا	فلما صرح الشربدا والشرعريان
١٠٤ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠	١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠
فكنا معهم نرمي فنحن اليوم احزان	اناس اصلنا منهم ودنا كالذى دانوا
١٠٥ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠	١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠
فلما ان ابى الصلح وفى ذلك خزلان	وفينا الطاعة الجاهل عند الحر عصيان

قوله صفحنا متكلم مع النير من الصفح و هو بالمهملتين بينها فاء كفلس بمعنى الاعراض والعمو . وبنو زهل بالذال المعجمة كقفل قبيلة و كان زهل وشهل الشاعر اخوان من نسل شيبان فوقع محاربة بينهم في البسوس . ويرجعن بضم المضارعة مضارع من ارجع من باب الافعال اى يردون امرهم الى الايتلاف والتواد الذى كانوا عليه .

يعنى روى گردانيديم وچشم پوشيدم از قبيله بنى زهل بن شيبان و كفتيم كه قوم او و ما برادرانند از يكپدر و اميد است روز كار اينكه باز گرداند آتقوم را مثل آنچه انچنان حالتيكه بودند بر آنحال ازدوستى و برادرى .

مغنى فى الرابع عشر من باب السادس شاهد دزد كر كردن قوم نكره است بعد از ذكر كردن القوم معرفه با بودن قوم ثانى عين القوم اول .

١٠٥ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠	١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠
لومسها حجر مسته سراء	صفراء لا تنزل الاحزان ساحتها

هو من ابيات لابي نواس الحكيم واسمه الحسن بن هاني يصف بها الخمر (وقبله)

١٠٥ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠	١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠
ودا ونى بالتى كانت هى الداء	دع عنك لومى فان اللوم اغراء

قوله صفراء صفة لقوله الشيء المذکور فيما قبله والمراد بها الخمر وهي كحمره
 مؤنث اصفر من الصفراء وهو لون معروف . و تنزل بفتح المضارعة من النزول بمعنى
 الحلول . والاحزان جمع حزن بالضم وهو الغم . والساحة بالمهملتين الفضاء بين الدور
 یعنی لاتحل الاحزان في مكان هي ای الخمر فيه . و مستها بالسين المهملة المشددة
 حاض ای لاصقها والحجر كفرس الجندل والسرائء بالمهملتين والمد كشداد السرور .
 یعنی که این صفت دارد آنچه چیز زرد رنگیست و مراد شرابست که فرود نمی
 آید اندوههای در مکانیکه آن شراب در آنجا است و اگر رسیده بود او را سنگی رسیده
 بود او را خوشحالی .

مطول في آخر علم البديع شاهد در بودن تردید است در بیت باعتبار آنکه
 شاعر معلق کرده است کلمه را در مصراع ثانی پس معلق کرده است او را بعینه بمعنی دیگر
 در لومستها حجر مسته سراء .

باب الضاد المعجمة بعده الراء

ضرائب ابدعتها في السماح فلسنا نرى لك فيها ضربياً

هو للسرى الرفا و قيل هو لابی عبادة البختری و اسمه سامراء . الضرائب جمع
 ضربية وهي كسفية الطبيعة . و ابدعتها مخاطب من الابداء و هو بالموحدة و الدال العين
 المهملتين الاختراع والاحداث . والسماح بفتح السين و الحاء المهملتين الكرم و الجود
 و نرى متكلم مع الغير من الرؤية . والضرب كامير المثل .

یعنی طبیعتها و خلقهای نیکوی چندرا اختراع کرده و تازہ بهم رسانیده آنها را در
 وقت کرم و بخشش کردن پس نیستیم که ببینیم از برای تو در آن طبیعتها مثلی و مانند را
 مختصر و مطول فی رد العجز علی الصدر من علم البديع شاهد در رد عجز
 است که ضرب بوده باشد بر صدر که ضرائب است بطریق جناس لفظی میان آندو .

ضربت صدرها الي وقالت يا عدياً لقد وقتك الاواقى

فاعل من العقر بمعنى الجرح اراد انه اذا اكل الاضياف قطعة من الابل احضرت قطعة اخرى تعقرها .

يعني او بسيار زنده است . بدم شمشير ساقهای پای شتران چاق را و هر گاه معدوم سازند و نیابند مهمانها قطعه طعامی را بواسطه خوردن ایشان آنطعام را پس بدزستیکه جرحت کنند و برنده قطعه دیگری از گوشت شتر را حاضر کننده آنرا نزد ایشان .

قطر و سیوطی فی صیغة المبالغة شاهد در عمل کردن صیغه مبالغه است که ضروب بوده باشد نوع عمل اسم فاعل را باعتبار آنکه نصب داده است سوق سمانها را بر مفعولیت و فاعل او ضمیر است که در او مستتر است و راجع است با بن مغیره مخزومی

ضعیف النکایة اعدائه یخال الفرار یراخی الاجل

لم یسم قائله قوله ضعيف النکایة خبر مبتداء محذوف ای هو . والضعيف ضد القوى . والنکایة بالنون والياء ککنایة مصدر نکى العدو قتل و جرح وهو فاعل ضعيف و وقع مضاف اليه . و اعداؤه مفعول النکایة . والفرار بالفاء ضد الفرار . و یراخی بضم المضارعة و الراء المهملة و الخاء المعجمة بمعنى تباعد . و الاجل بالجیم کفرس غایة الوقت فی الموت یعنی آنمرد ناتوان است از جنگ کردن و کشتن او دشمنان خود را و کمان میکند که گریختن دور میگرداند مرک او را .

سیوطی فی افعال القلوب شاهد در یخال است که نصب داده است دو مفعول را که یکی الفرار و دیگری جمله یراخی الاجل بوده باشد ایضاً فی اعمال المصدر شاهد در عمل کردن مصدر محلی بلام است که النکایة بوده باشد نوع عمل فعل خود باعتبار آنکه نصب داده است اعداؤه را بر مفعولیت و فاعل او ضمیر است مستتر که راجع است با آنمرد معین

ضممت اليه بالسنان قمیصه فخر صریعاً للیدین و للقم

هو من قصيدة للعکیر بن جدیر بن مالک و كان مع علی بن ابیطالب رضی اللہ عنہما فی واحد من الحروب و وقع ایضاً فی عدة قصاید لعدة شعراء (اولها) .

علي ابن كرام او سويد بن اصرم
الاييت شعري هل اشين غارة

اخى ثقة يغشى المتالف معلم
فتعترنا اليحوم يعدو بفارس

قليل الاذى فيما ترى العين مسلم
واشعث قوام بآيات ربه

ضممت اليه (الخ)

علينا ومن لا يتبع الحق يندم
على غير شيء غير ان ليس تابعا

فهلا الى حاميم قبل التقدم
يذكرني حاميم والرمح دونه

قوله ضمت متكلم من الضم وهو بالفتح قبض شيء الى شيء. والسنان بالسين المهملة والنونين ككتاب حديدة الرمح. والقميص بالقاف والصاد المهملة كما مير السريال وخر بفتح الخاء المعجمة وتشديد الراء المهملة ماض بمعنى سقط والصريع فعيل بمعنى المفعول من الصرع وهو بالمهملات الطرح على الارض.

يعني چسباتيدم بسوى او بسر نيزه پيراهن او رايس افتاد بر روى زمين بر دو دست و بر دهان خود.

مغنى فى اللام شاهد در لام للبيدين وللفم است كه بمعنى على است اى على اليدين و على الفم.

وما رعويت ورأسى شيباً اشتعلا
ضيمت حزمى فى ابعاد الاملا

لم يسم قائله. قوله ضيمت متكلم من التضييع بمعنى الاهلاك والانلاف. والحزم بالحاء المهملة والزاء المعجمة كفلس ضبط الامر والاخذ بالاحتياط. والابعاد مصدر باب

افعال من البعد ضدّ القرب والامل كفرس الرجاء ای فی مطالبتی الامال العیة . وارعویت متکلم من الارعواء وهو بالراء والعین المهملتین والواو الکف عن القبايح . والشیب بالفتح بیاض الشعر . واشتعل بالشین المعجمة والعین المهملة بمعنى طلع وانتشر .
یعنی ضایع وتلف کردم امر واحتیاط خود را در طلب کردن من آرزوهای دوررا و باز نایستادم از کارهای زشت و حال آنکه سر من طلوع کرد و پهن شد از حیثیت موی سفید
معنی فیما افترق فیہ الحال والتمیز من باب الرابع شاهد در تقدیم تمیز است
که شیباً بوده باشد بر عامل خود که اشتعل است .

باب الطاء المهملة بعده الالف

طال لیلی وبت کالمجنون واعترتنی الهموم بالماطرون
هو مطلع قصیده لابی زهیل الخزاعی واسمه وهب بن زمعة الحجمی وقیل لغيره (وبعده)
صاح حیاً الاله حیاً ودوداً عند اهل القناة من حیرون

قوله طال ماض من الطول ضدّ القصر . واللیل خلاف النهار . وبت متکلم من البیتوتة . واعترتنی بالعین والراء المهملتین ماض من باب الافتعال من عراه هذا الامر اذا غشبه . والهموم جمع هم بمعنى الحزن والماطرون بكسر الطاء وضم الراء المهملتین موضع بناحية الشام .

یعنی طول کشید شب من وشبرا بروز آوردم مثل سرد دیوانه و فرا گرفت مرا
غمهای در ماطرون .

سیوطی فی اعراب جمع المذکر السالم شاهد دز ماطرون است که چون جمع مذکر سالم است والحال اسم شده است از برای موضعی درشام معرب شده است باعراب حرکت بر نون با وجود بودن و او جمع در او لازم .

طحی بك قلب فی الحسان طروب بعید الشباب عصر حان مشیب

١٠٠ - ٥ - ١٥ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠
تكلّفني ليلي و قد شط وليها و عادت عواد بيننا وخطوب

هما لعلمة بن عبده . يقال طحى به قلبه اى ذهب به فى كل شىء . والباء فى بك للتعدية . قوله فى الحسان اى فى جبهن وطلبهن وهى جمع حسناء كحمرأء من الحسن ضد القبح . والطروب كصبور مبالغة من الطرب وهو بالمهملتين والموحدة كفرس خفة تصيب الانسان من شدة الحزن او سرور . والبعيد تصغير بعد خلاف القبل . والشباب كسحاب حدوث السن . والعصر الزمان . و حان بالحاء المهملة والنون ماض بمعنى قرن . والمشيّب كجبيب الشيب وبياض الشعر ودخول الرجل فى حدّ الشيبوبة . وتكلّفنى بضم المضارعة من التكليف . وروى بالياء والتاء معا كما قال فى الاصل . ويلي كسكرى اسم امرأة . وشطّ بالشين المعجمة والطاء المهملة المشددة ماض بمعنى بعد . والولى بالواو والياء كفلس القرب . وعادت ماض من العود بمعنى الرجوع او من المعادة بمعنى المخاصمة . والعوادى جمع عادية وهى بالمهملتين والياء المصيبة . و الخطوب بالضم جمع خطب و هو بالخاء المعجمة والطاء المهملة والموحدة كفلس الامر العظيم .

يعنى برده است تو را دل تو بهر طرف در طلب ودوستى زنان صاحب حسن كه اين صفت دارد آن دل بسيار صاحب طرب و نشاط است در اين زمان دور شدن جوانى وزمانى كه نزديك شده است پيرى تكليف ميكند مرا ليلي سختيهاى فراق خود را و حال آنكه بتهذيبك دور شده است نزديك شدن او بما و بر كشته است مصيبتهاى و امرهاى بزرگ درميان ما مختصر و مطول فى احوال مسند اليه شاهد در التفات نمودن شاعر است از

خطاب در طحى بك بسوى تكلم در تكلّفنى .

١٠٠ - ٥٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠
طربت و ماشوقالى البيض اطرب و لالعبامنى وذو الشيب يلعب

هو مطلع قصيدة للكميت بن زيد الاسدى يمدح لها اهل البيت (وبعده) .

١٠٠ - ٥٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠
ولم تلهنى دار ولا رسم منزل ولم يتطرينى بنان مخضب

ولا انا ممن يزر الطير همه
اصاح غراب ام تعرض ثعلب

قوله طربت بكسر الراء المهملة واطرب بفتحها متكلمان من الماضي والمضارع من الطرب وهو كفرس خفة تصيب الانسان من شدة حزن او فرح . وما نافية . وشوقاً مفعول له من فاعل اطرب . والبيض بالكسر جمع بيضاء كحمرأء وهى المرأة الحسنة . واللعب بالعين المهملة والموحدة ككتف ضد الجد ومنه يلعب بصيغة المضارع . والشيب بفتح الشين المعجمة وسكون الياء والموحدة بياض الشعر .

يعنى خوشوقت شدم وخوشوقت نميشوم بجهت شوق داشتن بسوى زنان سفيد صاحب حسن ونه بجهت بازى كردنى كه از طرف من ظاهر شود آيا و حال آنكه مرد صاحب پيرى وموى سفيد بازى ميكند .

مغنى فى الهمزة شاهد در حذف همزة استفهام است قبل از ذوالشيب بدون ذكر لفظ ام بعد از او اى او ذوالشيب يلعب .

طربن بضوء البارق المتعالى
ببغداد وهنا مالهن ومالى

هولابى العلاء المعرى واسمه احمد بن عبدالله التنوخى اللغوى . قوله طربن بكسر الراء المهملة ماض من الطرب وهو كفرس خفة تصيب الانسان من شدة حزن او فرح والمستتر فيه يرجع الى الابل . والضوء بالفتح ضد الظلمة . و البارق بالموحدة والراء المهملة والقاف اراد به الاعم . والمتعالى بالمشاة والعين المهملة اراد به العمارات المزينة المرتفعة . وبغداد بلد معروف . والوهن بالواو والنون كفلس قطعة نحو نصف الليل . ومافى الموضعين للتعجب بطريق الانكار اى اى شىء حصل لهن واى شىء حصل لى يعنى خوشوقت شدند شتران بسبب ديدن ايشان روشنائى را كه در عمارتهاى بلند درخشان در بغداد بود درباره از نصف شب و چگونه است حال ايشان و چگونه است حال من مطول فى الايجاز والاطناب والمساوات شاهد در حذف جمله هاى چند است در بيت كه دلالت بر آن ميكند حذف استفهام تعجبى كه لفظ ما در دو موضع بوده باشد

بجہت ایجاز و اختصار و تقدیر این بیت در مطول مذکور است .

طلبوا صلحنا ولات اوان فاجبنا ان ایس حین بقاء

هو من قصيدة لابی زبید الطائی واسمه حرمله بن المنذر بن معدی کرب (و قبله)

هل علمتم من معشر سافهنا ثم عاشوا صفعها ذوی غلواء

بعثوا حربنا علیهم وكانوا فی مقام لو ابصروا درحاء

طلبوا صلحنا (الخ)

ثم لما تشذرت و انافت وتصلوا منها كربة الصلاء

ولعمري لقد لقوا اهل بأس یصدقون الطعان عند اللقاء

الصلح بالضم السلم . والادان بالواو والنون كسحاب الوقت . و اجبنا ماض من الاجابة بمعنى الجواب . والبقاء ضد الفناء .

یعنی طلب کردند آنجماعت صلح کردن مازا و نبود وقت صلح کردن ما با ایشان پس جواب دادیم اینکه نیست وقت و باقی بودن صلح .

مغنی فی لاشاهد در مجرور شدن اوان است به لات بنا بر مذهب فراء .

مغنی فی القاعدة الاولى من باب الثامن شاهد در مبنی واقع شدن لفظ بقاء بر وزن فعال است بر کسر اما بناء او پس باعتبار قطع شدن او است از اضافه و اما بناء او بر کسر پس باعتبار شباهت داشتن او است بنزال بر وزن فعال .

طللان طال علیهما الامد درسا فلا علم ولا نضد

لبسا البلى فكانما وجدا بعد الاحبة مثل ما اجد

هما لمحمد بن وهيب الحميري . قوله طلالان تشبيه طلل وهو كفرس ما شخص من آثار الدار . و طال ماض من الطول ضد القصر . و الامد بالبدال المهملة كفرس الغاية . و درسا بالمهملات ماض بصيغة التثنية من قولهم درس المكان اذا بلى و العلم بالعين المهملة كفرس العلامة . و التضد بالنون و الضاد المعجمة و الدال المهملة كفرس الحجارة التي بعضها فوق بعض . و لبسا بكسر الموحدة اي اشتملا . و البلى بكسر الموحدة مقصوراً الاندراست . و وجدا بمعنى لقيت . و البعد بالضم ضد القرب . و الاحبة جمع حبيب . و لفظ ما مصدرية .

يعني دو آثار خانه که گذشته است بر آن دو زمانی چند کهنه شده اند آندو پس نیست نشانه وند سنگهای بر روی یکدیگر گذاشته شده از برای آندو و در بر گرفته اند کهنگی را پس گویا که یافته اند دوری دوستانرا مثل یافتن من آندو را .

مطول في حسن التعليل من علم البديع شاهد در صلاحيت داشتن اين دو بيت است از برای اینکه بوده باشند مأخذ از برای بيت ابی تمام .

طول الليالي اسرعت في نقضي نقضن كلى او نقضن بعضي

هو من ابيات للاغلب العجلي و قيل للعجاج التميمي و اسمه عبدالله بن ربيعة و روى ان معوية بن ابي سفيان رأى هزلة وهو متعز فانشد الايات (وبعده)

حبسن طولى و تر كن عرضي اقم دننى من بعد طول النهض

الطول بالضم ضد القصر . و الليالي جمع الليل خلاف النهار . و اسرعت ماض من الاسراع وهو بالمهملات ضد الابطاء . و النقض بالنون و القاف و الضاد المعجمة كقلس بمعنى الكسر و منه نقضن بصيغة الماضى في الموضعين . قوله كلى اي كل اعضائى و كذا بعضى اي بعض اعضائى .

یعنی درازی شبها شتابکرد درهم شکستگی من و درهم شکستند همه اعضای مرا
و یا در هم شکستند بعضی اعضای مرا .

معنی فی الامور التي یکتسبها الاسم بالاضافة من باب الرابع شاهد در کسب
نمودن طول مذکور است تأثیر را از الیالی مؤنث بدلیل مؤنث آوردن سرعت که راجع
است ضمیر مستتر بسوی او .

طوی النحر والاجر از مافی غروضها فمابقیة الا الضلوع الجراسع

هو من قصيدة لذی الرمة واسمه غیلان بن عقبه . قوله طوی ماض من الطی وازاد
به التهزیل . والنحر بالنون والنحاء المهملة والزاء المعجمة كعلس الدفع و داء الابل فی
ریتها تسعل به شديداً . والاجر از جمع جرز و هو بالجیم والراء المهملة والزاء المعجمة
كعنق ارض لا نبات بها . و الغروض بالضم جمع غرض و هو بالغین و الضاد المعجمتین
بینهما راء مهملة كفلس للرجل بمنزله الحزام للسرچ والضمیر فیہ للناقاة و بقت ماض
من البقاء ضد الفناء . والضلوع جمع ضلع و هو بالضاد المعجمة و العین المهملة كحبر
عظم الجنب من الانسان والحيوان . و الجراسع جمع جرسع وهو بالجیم والراء و العین
المهملتین بینهما شین معجمة كقنذ العظيم الصدر المنفتح البطن .

یعنی درهم پیچیده است و لاغر کرده است ناخوشی شش وزمینهای بی گیاه آنچنان
موضعیرا که در بندهای جهاز و باران شتر است پس باقی نمانده است مگر استخوانهای پهن
پهلوی کشاده او .

مطول فی احوال متعلقات الفعل شاهد در مؤنث آوردن فعل است که بقیة
بوده باشد و حال آنکه قیاس در او تذکیر است باعتبار فاصله شدن کلمة الواو میان او و
فاعل او که الضلوع است ،

طویت باحرار الفنون و نیلها
فحین تعاطیت الفنون و حظها

رداء شبابی و الجنون فنون
تبین لی ان الفنون جنون

هما لصاحب المطول . قوله طويت بفتح الواو متكلم من الطي ضد النشر و
الاحراز بالحاء والراء المهملتين والراء المعجمة الجمع والحفظ . و النيل بفتح النون
وسكون الياء الوصول وازاد به التحصيل . و الشباب كسحاب حدوث السن ، و القنون
بالضم جمع فن وهو بفتح الفاء وتشديد النون القسم من الشيء وازاد به هنا اقسام العلوم . و
تعاطيت متكلم من التعاطى وهو بالمشناة والعين والطاء المهملتين والياء التناول والاخذ
والحظ بالحاء المهملة و تشديد الظاء المعجمة النصيب . و تبين ماض بمعنى ظهر .

يعنى درهم پيچيدم بجمع كردن اقسام علمها و رسيدن بآن و تحصيل كردن آن
جامه جوانی خودرا و حال آنکه ديوانگی قسمهای مختلف است پس زمانیکه فرا گرفتيم
اقسام علوم را و بهره مند شدن از آنها را ظاهر شد از برای من اينکه تحصيل کردن
اقسام علوم محض ديوانگيست .

مطول فى العكس من علم البديع شاهد درعكس آوردن دو جمله است دربيت
که الجنون فنون والفنون جنون بوده باشد .

باب الظاء المعجمة بعده اللام

ظلت بها تنطوى على كبد نضيجة فوق خلبها يدها

هولابى الطيب المتبى واسمه احمد بن الحسين يخاطب به نفسه و يذ كر دار محبوبته
قوله ظلت بصيغة الخطاب اصله ظلمت حذف احدى لاميه تخفيفاً كما هو القياس في استعماله
والخطاب فيه للنفس . والضمير في بها يرجع الى دار المحبوبة . والباء بمعنى فى اى فيها .
و تنطوى بفتح المضارعة وسكون النون والطاء المهملة المفتوحة والواو المكسورة والياء
مخاطب من الانطواء بمعنى الالف . والنضيجة بالنون والصاد المعجمة والجيـم كسفينة من نضج
اللحم اذا كمل طبخه وسواه للاكل وازاد به هنا شديدة الحر . والخلب بالحاء المعجمة
والموحدة كحبر حجاب القلب او هو ما بين الكبد و القلب .

يعنى روز را بسبب آوردى اى نفس در خانه آن محبوبه که می پیچیدی بر جگر

پخته بسیار گرمی که بر بالای پرده آن جگر بود دست او .
 معنی فی الظرف من باب الثالث شاهد در یدها است که مرفوعست یا بر فاعلیت
 از برای فضیحة یا از برای ظرف یا بر ابتدائیت .

۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ -
 ظللنا عند باب ابی نعیم بیوم مثل سالفه الذباب

لم یسم قائله ظللنا بمعنی اتمنا . و ابونعیم بالنون والعین المهملة کزیر رجل .
 والسالفه بالسين المهملة واللام المكسورة و الفاء العنق . و الذباب بالذال المعجمة و
 الموحدين کغراب طایر معروف .

یعنی روز را بشب آوردیم در خانه ابونعیم بر وزیکه در کوتاهی مثل کردن مکس بود
 مطول فی التشبیه من علم البیان شاهد در تشبیه نمودن یوم است بچیز مألوف
 مأنوس که کردن مکس بوده باشد بجهت ثابت کردن حال مشبه را در ذهن سامع .

۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ -
 ظلمناک فی تشبیه صدغیک بالمسک فقاعدة التشبیه نقصان ما یحکی

لم یسم قائله . قوله ظلمناک متکلم من الظلم تقيض العدل . والخطاب فيه وفي
 صدغیک للمحبوبة وهو تشبیه صدغ بالصار والذال المهملتین والغین المعجمة کقفل وهو
 الشعر المشتمل علی ما بین طرف الحاجب والاذن . والنقصان ضد الزيادة و یحکی بفتح
 المضارعة وسكون الحاء المهملة والياء بمعنی شبه .

یعنی ظلم کردیم در حق تو در تشبیه کردن دو زلف ترا بمسک پس قاعده تشبیه
 نقصان و کمی آنچه را بچیز استکه تشبیه میکنند او را بچیز دیگر .

مطول فی الاستعارة من علم البیان شاهد در صریح بودن این بیت است در دلالت
 بر اینکه مشبه به باید کاملتر و قوی تر باشد از مشبه در وجه شبه .

۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ -
 ظننت فقیراً ذاغنی ثم نلته فلم ذارجاء القه غیر واهب

لم یسم قائله . قوله ظننت مجهول بصیغة المتکلم من الظن وهو خلاف یقین .

وقفيراً حال وقع بين مفعوليه . والغنى بالكسر ضد الفقر . وثلثه متكلم من النيل بمعنى الاصابة . والرجاء ضد اليأس . والقه بالقاف متكلم من لقيه اي ادر كه والواهب بالواو الموحدة فاعل من وهبه اي اعطاه .

يعنى گمانکرده شدم صاحب بی نیازی و مال در حالت فقر پس رسیدم بآن مال و بینیازی پس ملاقات نکردم صاحب امیدی را در حالتیکه غیر بخشنده باشم او را از مال خود یعنی هر کس که امیدی داشت از من عطا کردم باو مال خود را .

مغنی فی لم شاهد در اینست که چون فاصله شده است زا رجاء میانه لم و مجزومتر که القه است پس قائل شده اند بحذف فعل بعد از لم که آنها القه است که تفسیر میکنند او را القه در لفظ .

باب العين المهملة بعده الالف

عَاضِهَا اللهُ غَلاماً بَعْدَ مَا شَابَتْ الْأَصْدَاغُ وَالضَّرْسُ نَقْدٌ

لم یسم قائله . قوله عاضها الله ای عوضها الله غلاماً تزوجته . وما مصدرية . وشابت فعل ماض من الشَّيب وهو بالفتح بياض الشعر . والاصداغ جمع صدغ وهو بالصاد والذال المهملتين والعين كفتل الشعر المشتمل على ما بين طرف الحاجب والاذن . والضرس بالضاد المعجمة و الراء والسين المهملتين كحجر السن . ونقد بالنون والقاف والذال المهملة ككتف صفة مشبهة من نقد السن اذا تاكل وتكسر .

یعنی عوض داد آنزرا خداوند از شوهر مرده او پسری را که تزویج کرد او را بعد از سفید شدن زلمهای او و دندانهای شکسته و کرم خورده او .

مغنی فی عطف الاسمیة علی الفعلیة من باب الرابع شاهد در جمله والضرس نقد است که ابن جنی عطف نکرفته است بر جمله شابت الاصداغ تا آنکه عطف جمله اسمیة بر فعلیه نشده باشد بلکه قائل شده است بحذف نقد قبل از الضرس بقرنیة مفسر مذکور بعد از او

عَافَتِ الْمَاءَ فِي الشِّتَاءِ فَقَلْنَا بِرَدِيهِ تَصَادَفِيهِ سَخِينَا

لم یسمّ قائله . قوله عافت بالفاء بمعنى كرهت ولم تشرب والضمير فيه للمرأة و برديه اصله بل رديه وهو بالراء والذال المهملتين مكسورتين والهاء امر من الورد بكسر الواو وهو الاشراف على الماء والاطلاع عليه يجعل اليد فيه . وتصادفيه مضارع من صادفه وهو بالصاد والذال المهملتين والفاء بمعنى وجدته . والسخين بالسين المهملة والخاء المعجمة والنون كاهير المسخون بالشمس والنار ،

یعنی ناخوش داشت و نیاشامید آترن آب را در فصل زمستان از ترس آنکه شاید سرد بوده باشد پس کفتم بلکه مطلع شود بر او بگذاردن دست خود را در آن آب که میبای او را گرم شده بآتش .

مغنی فی لَمَّا شاهد در بودن بر ديه است از قبیل لغز چونکه در اصل بل رديه بوده است لام را قلب کرده اند براء و در راء ادغام کرده اند بر ديه شده است .

عَجِبْتُ مِنَ الرِّزْقِ الْمَسِيءِ إِلَهَهُ وَلِلتَّرِكِ بَعْضُ الصَّالِحِينَ فَقِيرًا

لم یسمّ قائله . قوله المسیء مفعول الرزق وهو المذنب . والهه فاعله . والتترك مصدر تترك تترك . وفاعله ضمیر يرجع الی الهه . وبعض الصالحین مفعوله ، والفقیر ضد الغنی یعنی تعجب می کنم از روزی دادن خداوند گناهکار را و از واگذاردن آن خداوند بعضی از نیکو کارانرا فقیر و بی چیز .

قطر فی اعمال المصدر شاهد در عمل کردن مصدر محلی بلام است نوع عمل فعل خود را بر سیل شذوذ که آن الرزق والتترك بوده باشد .

عَجِبْتُ لِتِلْكَ قَضِيَّةٍ وَأَقَامَتِي فَيَكُمُ عَلَي تِلْكَ الْقَضِيَّةِ أَعْجَبُ

هو من قصيدة لعمر بن الغوث الطائي يخاطب بها ابويه واهله وكانوا يؤثرون عليه اخاه جذبا فوقع حرب بنى طي وبنى اسود بن عفان فقال طي لعمر بن الغوث اخرج الی

لم یسمّ قائله . قوله عد أمر من وعد والنعمی . كجلی النعمة . والبؤسی بالضم مقصوراً الشدة . واللطف بالطاء المهملة والفاء كقفل الرفق . ونسی مجهول من النسیان وهو ضدّ الحفظ . والجهد بالجیم والدال المهملة كقفل المشقة .

یعنی وعده بده نفس مرا برسیدن نعمت و مال از بعد آن شدت و سختی خود در حالتیکه یاد آورنده باشی چنین و چنین را از حیثیات مداراة کردنی که بسبب آن فراموش کرده شود مشقت .

مغنی فی کذا شاهد در وقوع کذا است معطوف علیه از برای کذا بودن او کنایه از عدد

عددت قومی کعدید الطیس اذ ذهب القوم الکرام لیسی

هو لرؤبة بن العجاج بن رؤبة التميمی وقيل هو لابی بكر بن دريد . قوله عددت متکلم من العدّ بمعنى الاحصاء والعدید کفعل مصدر منه . والطیس بالطاء والسين المهملتین بينهما یاء کفلس الرّمّل الكثير والکرام ککتاب جمع کریم ضدّ اللئیم . قوله لیسی ای لیس الذاهب ایای او حرف استثنا بمعنى غیرى .

یعنی شمردم قوم خود را در حالتیکه مثل شماره ریک بسیار بودند در وقتیکه رفتند قومیکه این صفت داشتند که بزرگوار بودند که نبودم من رونده .

سیوطی فی الازون الوقایة مغنی فی قد وفی النون شاهد در حذف نون وقایه است از لیسى واتصال آوردن ضمیر متکلم بجهت ضرورت .

عدس ما لعباد علیک امارة امنت وهذا تحمیلین طلیق

هو مطلع قصيدة لیزید بن زیاد بن ربیعة بن مفرغ الحمیری یهجو بها عباد بن زیاد بن ابی سفیان و كان قد ملا البلاد من هجوه و کتبه علی الحتیان فلما ظفر به الرمة محوه باظفاره ففسدت انامله ثم اطال سجنه فکلموا فيه معاوية فوجه بریداً یقال له خمخام بن خمله فاخرجه وقدمت له بغله فنفر وانشد القصيدة (وبعده) .

وان الذی نجی من الکرب بعدما تلا حم بی کرب علیک مضیق

٥٤ - ١٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠
بارضك لانحبس عليك طريق

١٤ - ١٠٠ - ١٠٠٠
اتاك بخمخام فانجلك فالحقى

٥١ - ١٠٠ - ١٠٠٠
امام و خيل للامام وثيق

١٥ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠٠
لعمري لقد انجلك من هوة الردى

٥٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠٠
ومثلي بشكري المنعمين حقيق

٥٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠٠
ساشكر ما اوليت من حسن نعمة

قوله عس منادى بحذف حرف النداء اى يا عس وهو بالمهملات كفرس في الاصل صوت يزجر به البغل ثم صار اسماً له وانما سكنت سينه للضرورة . والعباد كرامان هو ابن زياد بن ابي سفيان الذى هجاه الشاعر بها . والامارة بالراء المهملة ككتابة الحكم و آمنت مخاطبة من الامن بمعنى السلامة و روى مكانه نجوت وهو من النجاة بمعنى الخلاص ، وتحملين بفتح المضارعة و كسر الميم من الحمل . والطلاق بالطاء المهملة والقاف كرفيق المطلق من الحبس .

يعنى ايقاطر ليست از براى عباد بن زياد بر تو حكى وتسلطى ايمن شدة تو و آنچنان كسيكه برداشته او را رها شده است از حبس وزندان .

قطر و سيموطى في الموصول شاهد در وقوع ذا در هذا است موصول وبمعنى الذى بدون سبقت كرفتن ما ومن بر او بنا بر مذهب كوفيون اى الذى تحملينه طليق مغنى فيما افترق فيه الحال والتميز من باب الرابع شاهد در سبقت كرفتن حال است كه وهنا تحماين بوده بر عامل خود كه طليق است اى وهذا طليق محمولاً لك .

١٠٠٠ - ٥٠٠ - ١٠٠
علينا و تبريح من الوجد خانقه

١٠٠٠ - ١٠٥٥ - ١٠٥٥
عرضنا فسلمنا فسلم كارها

هو من قصيدة لعبدالله بن الدمنية الخثعمى (و قبله)

١٠٠ - ٥٠٠ - ١٠٠٠
خميص الخشاش تزهى القميص عواتقه

١٠٠ - ١٠٥٥ - ١٠٥٥
ولما لحقنا بالحمول ودونها

عقدت سنا بکها علیها عثراً لو تبتغى عنقاً علیه لامکنا

هو من ابیات لابی الطیب المتنبی و اسمہ احمد بن الحسین یصف بها الخیل وقت المطاردة فی الحرب . قوله عقدت بالقاف والذال المهملة وتاء التانیث بمعنی ارتفعت . وسنا بکها فاعله وهو جمع سنبک بالسين المهملة والنون والموحدة کقنفذ طرف مقدم الحافر والضمیر فيه وفي علیها للخیل . وعلی للاستعلاء ای فوق رؤسها . والعثیر بکسر العين المهملة وسکون المثلثة وفتح الیاء والراء المهملة الغبار . وتبتغى مضارع من الابتغاء بمعنی الطلب . والعنق بالعين المهملة والنون والقاف کفرس نوع من السیر . و الضمیر فی علیه یرجع الی العثیر . وامکنا ماض من الامکان والفاء اطلاق .

یعنی بلند کرده بود سمهای آن اسبها بر بالای سر آنها در وقت جنک غبار را که اگر طلب میکردند راه رفتن بطریق عنق را بر آن غبار هر آینه ممکن بود از برای ایشان .

مختصر ومطول فی الغلو من علم البدیع شاهد در بودن این بیت است از قبیل غلو لکن در آن تخییل نیکوئیست که عبارت از ارتفاع غبار و کیفیت حاصله بوده باشد

علی احوذین استقلت عشية فما هی الا لمحة وتغیب

هو من قصیده لابی المثنی و اسمہ حمید بن ثور بن حزن یصف فیها القطة . قوله احوذین ثنیة احوذی وهو بفتح الالف وسکون الحاء المهملة وفتح الواو وکسر الذال المعجمة وتشدید الیاء الاصلیه الخفیف فی الشیء لحدقه ومهارته و اراد به هنا جناحی القطة . واستقلت بالقاف واللام المشددة بمعنی ارتفعت فی الهواء والضمیر فيه یرجع الی القطة المذكورة فیما قبله . والعشیه کسجیة وقت العشاء واللمحة بالحاء المهملة کطلحة النظرة الواحدة . وتغیب مضارع من الغیبة بمعنی الخفاء ای تخفی بعدها .

یعنی بر دو بال خود قرار گرفت و بلند شد آنقطة در وقت شام پس نیست آنقطة بآنحالت مگر بکلحظه و پنهان میشود بعد از آن از نظر .

سیوطی فی باب المعرب والمبني شاهد در احوزیمن است که تشبیه است ونون
او مفتوح شده است نه بجهت ضرورت بلکه این بنا بر لغت بنی اسد است .

علی الحكم المأتی يوماً اذا قضی
قضیة ان لا یجور ویقصد

هو من قصيدة لابی اللحم التغلبي (وقبله) .

عمرت واكثر التذکر خالیاً
وسالت حتی کاد عمری ینفد

فاصخت امور الناس یغشین عالماً
بما یتقی منها وما یتعمد

جدیر بان لا استکین ولا یری
اذا حل امر ساحتی اتبلد

قوله علی الحكم متعلق بالمحذوف ای واجب وهو کفرس الحاكم بین الخصمین .
والمأتی مفعول من الاتیان . وقضى ماض من القضاء بمعنى الحكم . والقضية كسجية يقال
قضى قضية ای جرى حکمه . ویجوزه بالجیم والراء المهملة مضارع من الجور بمعنى
الظلم ویقصد بالفاف والصاد المكسوة . والذال المهملتین بمعنى یعدل .
یعنی واجبست بر مرد حاکمی که آمده شده در روزی هر گاه جاری کند حکم
خود را اینکه ظلم نکند و عدالت کند .

مغنی فی الواو شاهد در وقوع واو ویقصد است از برای استیناف نه عطف بجهت
فاسد شدن معنی بعطف .

علی انی شانشد عند بیعی
اضاعونی وای فتی اضاعوا

هو لحریری قاله علی لسان الغلام الذی عرضه ابوزید للبیع . کلمة علی بمعنی مع
وانشد متکلم من الانشار وهو بالنون والشین المعجمة والذال المهملة قرأه الشعر . و
اضاعونی متکلم من الاضاعة وهو بالضاد المعجمة و العین المهملة الاغلاف وترك الشیء

مهملًا . قوله ای فتی ای کاملاً من الفتيان وهو الشاب من الرجال .

یعنی با اینکه بدرستی که من زود باشد که بخوانم نزد فروختن خود که اضاعونی الخ یعنی تلف کردند و مهمل و اگذارند مرا و چه خوب جوانی را ضایع کردند آنجماعت ایضاً قوله :

اضاعونی وای فتی اضاعوا لیوم کریهة و سداد ثغر

هو لعبدالله بن عمرو العرجی انشده حین ضربه الوالی و حبسه . قوله اضاعونی ای بسبب الضرب و الحبس . و اللام فی لیوم الوقت . و الکرهية بالراء المهملة کسفينة الحرب و السداد بالسين و الدالین المهملات ککتاب ما یسد به الشيء . و الثغر بالمثلثة و العین المعجمة و الراء المهملة کفلس موضع المخافة من العدو . و اراد بقوله لیوم کریهة الخ ممن یصلح لدفع الشدائد ولم یرد یوم الحرب و غیره .

یعنی ضایع کردند مرا و چه خوب جوانی را ضایع کردند که صلاحیت داشت از برای روز جنگ و بستن راه موضی که در آن ترس آمدن دشمن بود و مراد اینستکه صلاحیت داشت از برای دفع سختیها .

مختصر و مطول فی الخاتمة شاهد در تضمین نمودن شاعر اول است مصراع اول شعر شاعر ثانی را در شعر خود .

علی اننی بعدما قد مضی تلثین للهجر حولاً کمیلاً

هو من قصیده لعباس بن مرداس السلمی (و بعده)

یذکرینک حنین العجول و نوح الحمامة یدعو اهدیلاً

و اورده بعضهم قبل ذلك البيت فقال علی اننی حال من الیاء فی یذکرینک ای حال لکونی علی هذه الصفة و اورد فی قصیدته بعده كما قلنا . کلمة علی بمعنی مع . و الهجر بالفتح ضد الوصل . و الحول العام . و الکمیل فعیل بمعنی الفاعل .

یعنی با اینکه بدرستی که من بعد از آنکه بتحقیق که گذشته از دوری تو سی سال تمام بیاد من میآورد تو را ناله شتر بچه مرده و صدا کردن کبوتر ماده که میخواند کبوتر نر را .

مغنی فی الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در فاصله شدن جار و مجرور است که للهجر بوده باشد میان ثلثین و تمیز او که حوالا است بجهت ضرورت .

۱۰ - ۰۴ - ۵ - ۶ - ۷ - ۸ - ۹ - ۱۰ - ۱۱ - ۱۲ - ۱۳ - ۱۴ - ۱۵ - ۱۶ - ۱۷ - ۱۸ - ۱۹ - ۲۰ - ۲۱ - ۲۲ - ۲۳ - ۲۴ - ۲۵ - ۲۶ - ۲۷ - ۲۸ - ۲۹ - ۳۰ - ۳۱ - ۳۲ - ۳۳ - ۳۴ - ۳۵ - ۳۶ - ۳۷ - ۳۸ - ۳۹ - ۴۰ - ۴۱ - ۴۲ - ۴۳ - ۴۴ - ۴۵ - ۴۶ - ۴۷ - ۴۸ - ۴۹ - ۵۰ - ۵۱ - ۵۲ - ۵۳ - ۵۴ - ۵۵ - ۵۶ - ۵۷ - ۵۸ - ۵۹ - ۶۰ - ۶۱ - ۶۲ - ۶۳ - ۶۴ - ۶۵ - ۶۶ - ۶۷ - ۶۸ - ۶۹ - ۷۰ - ۷۱ - ۷۲ - ۷۳ - ۷۴ - ۷۵ - ۷۶ - ۷۷ - ۷۸ - ۷۹ - ۸۰ - ۸۱ - ۸۲ - ۸۳ - ۸۴ - ۸۵ - ۸۶ - ۸۷ - ۸۸ - ۸۹ - ۹۰ - ۹۱ - ۹۲ - ۹۳ - ۹۴ - ۹۵ - ۹۶ - ۹۷ - ۹۸ - ۹۹ - ۱۰۰

علی حین الهی الناس جل امورهم فندلا زریق المال ندل الثعالب

هو من قصيدة للاعشى همدان واسمه عبدالرحمن يهجو بها لوصفاً وقيل لغيره (و قبله)

۱۰ - ۰۴ - ۵ - ۶ - ۷ - ۸ - ۹ - ۱۰ - ۱۱ - ۱۲ - ۱۳ - ۱۴ - ۱۵ - ۱۶ - ۱۷ - ۱۸ - ۱۹ - ۲۰ - ۲۱ - ۲۲ - ۲۳ - ۲۴ - ۲۵ - ۲۶ - ۲۷ - ۲۸ - ۲۹ - ۳۰ - ۳۱ - ۳۲ - ۳۳ - ۳۴ - ۳۵ - ۳۶ - ۳۷ - ۳۸ - ۳۹ - ۴۰ - ۴۱ - ۴۲ - ۴۳ - ۴۴ - ۴۵ - ۴۶ - ۴۷ - ۴۸ - ۴۹ - ۵۰ - ۵۱ - ۵۲ - ۵۳ - ۵۴ - ۵۵ - ۵۶ - ۵۷ - ۵۸ - ۵۹ - ۶۰ - ۶۱ - ۶۲ - ۶۳ - ۶۴ - ۶۵ - ۶۶ - ۶۷ - ۶۸ - ۶۹ - ۷۰ - ۷۱ - ۷۲ - ۷۳ - ۷۴ - ۷۵ - ۷۶ - ۷۷ - ۷۸ - ۷۹ - ۸۰ - ۸۱ - ۸۲ - ۸۳ - ۸۴ - ۸۵ - ۸۶ - ۸۷ - ۸۸ - ۸۹ - ۹۰ - ۹۱ - ۹۲ - ۹۳ - ۹۴ - ۹۵ - ۹۶ - ۹۷ - ۹۸ - ۹۹ - ۱۰۰

يمرون بالدهنا خفافاً عيابهم ويخرجن من دارين بجر الحقايب

کلمة علی بمعنی فی . والهی ماض من الالهاء بمعنی الاشغال . والجل بضم الجیم وتشدید اللام جمع اجل بمعنی الاعظم . والفاء للسببية . والندل بالنون والదال المهملة كفلس النقل والاختلاس . والزریق بالزاء المعجمة والراء المهملة والقاف كزیر منادی بحذف حرف النداء ای یا زریق وهو ابو قبيلة واراد به هنا قبيلته . والثعالب جمع ثعلب وهو كجعفر معروف .

یعنی در وقتیکه مشغول سازد مردم را عظیمترین امرها و بزرگترین کارهای ایشان پس باینسب بدزدید ای قبیلۀ زریق دزدیدنی مال مردم را نوع دزدیدن روباهها مرغ و خروس و مال مردم را .

سیوطی فی المفعول المطلق شاهد در بودن مفعول مطلق است که ندلا بوده باشد بدل از فعل خودش ای اندلوا ندلا یا قبیلۀ زریق .

۱۰ - ۰۴ - ۵ - ۶ - ۷ - ۸ - ۹ - ۱۰ - ۱۱ - ۱۲ - ۱۳ - ۱۴ - ۱۵ - ۱۶ - ۱۷ - ۱۸ - ۱۹ - ۲۰ - ۲۱ - ۲۲ - ۲۳ - ۲۴ - ۲۵ - ۲۶ - ۲۷ - ۲۸ - ۲۹ - ۳۰ - ۳۱ - ۳۲ - ۳۳ - ۳۴ - ۳۵ - ۳۶ - ۳۷ - ۳۸ - ۳۹ - ۴۰ - ۴۱ - ۴۲ - ۴۳ - ۴۴ - ۴۵ - ۴۶ - ۴۷ - ۴۸ - ۴۹ - ۵۰ - ۵۱ - ۵۲ - ۵۳ - ۵۴ - ۵۵ - ۵۶ - ۵۷ - ۵۸ - ۵۹ - ۶۰ - ۶۱ - ۶۲ - ۶۳ - ۶۴ - ۶۵ - ۶۶ - ۶۷ - ۶۸ - ۶۹ - ۷۰ - ۷۱ - ۷۲ - ۷۳ - ۷۴ - ۷۵ - ۷۶ - ۷۷ - ۷۸ - ۷۹ - ۸۰ - ۸۱ - ۸۲ - ۸۳ - ۸۴ - ۸۵ - ۸۶ - ۸۷ - ۸۸ - ۸۹ - ۹۰ - ۹۱ - ۹۲ - ۹۳ - ۹۴ - ۹۵ - ۹۶ - ۹۷ - ۹۸ - ۹۹ - ۱۰۰

علی حین عاتبت المشيب علی الصبی وقلت الما اصح والشيب وازع

هو من قصيدة للناطقة الذبياتي واسمه زياد بن معوية يعتذر بها الى النعمان بن المنذر وقد سعى اليه بعض الوشاة بانه هجاه (اولها) .

عفی ذوحشی من قرننا فالقوارع کجئنا اریک فالتلاع الدوافع
 فلفلت منی عبرة فرددتها علی النهر (التخرخل) منها مستهل ودافع

علی حین (الخ)

اتابی ابیت اللعن انک لمتنی و تلک التی تستک منها المسامع
 مقالة ان قد قلت سوف اناله وذلك من تلقاء مثلك رائع
 وعید ابی قابووس فی غیر کمنه اتانی ودونی را کس فالضوا جمع

کلمة علی بمعنى فی و ثانيا للتعلیل كما قيل : وعابت متکلم من المعابة وهی بالعين المهملة والمثناة و الموحدة مخاطبة الارذال و مذاکرة الموحدة بمعنى الملامة و المشیب کحبیب الشیب دخول الرجل فی حد الشیبة . قوله علی الصبی ای علی تفویت الصبی وهو بکسر الصاد المهملة وفتح الموحدة مقصوراً الميل الی الجهل و الفتوة . و الهمزة للاستفهام الانکاری . و لما نافية جازمة . و اصح مجزوم بها و اصله اصحو و هو متکلم من الصحو وهو بالحاء و الصاد المهملتین و الواو کدلو الافاقه من السكر . و الشیب بالفتح بیاض الشعر . و الوازع بالواو و الزاء المعجمة و العين المهملة فاعل من وزعته بمعنى کففته .

یعنی در وقتی که سرزنش کردم پیر را بر نابود کردن یا بجهت کودکی و میل بنادانی و گفتم آیا هوشیار نمی شوم از مستی غفلت و حال آنکه سفیدی موی و پیری باز دازنده است شخص را از مرتکب شدن قبايح .

معنی فی الامور الّتی یکتسبها الاسم بالاضافة من باب الرابع شاهد در اضافه

شدن حین است بفعل ماضی که بنای او اصلی است با مبنی شدن او بر فتح و کسب نمودن او بنا را از مضاف الیه که عاتبه بوده باشد .

۱ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
 علی زیدنا یوم النقار اس زید کم با بیض ماض الشفرتین یمان

قال رجل من طیّ يقال له زید من ولد عروة بن زید الحیل قتل رجلا من بنی اسد
 يقال له زید ثم اُقید به بعد (وبعده)

۱ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
 فان تقتلوا زیداً بزید فانما اقاد کم السلطان بعد زمان

قوله علی ماض بمعنی ارفع . وزید فی الموضعین علم . قوله یوم النقا ای یوم الحرب عند النقا وهو بالنون والقاف کعصا الکثیر من الرمل . والابيض کاحمد اراد به السیف . و الماضی بالضاد المعجمة القاطع . والشفرتین تشبیه شفرة وهی بالشین المعجمة والفاء و الراء المهملة والهاء کطلحة من السیف حده . و الیمان بالياء و النون کسحاب اصله یمنی نسبة الی الیمان والالف فیہ عوض عن یاء النسبته كما هو الغالب فی استعماله .

یعنی بلند کرد زید ما در روز جنگ نقا بر بالای سر زید شما بشمشیر منسوب بیمن که برنده بود هر دو طرف آن .

مغنی فی ال شاهد در زید است که علم است و اضافه شده است در هر دو موضع بعد از قصد تنکیر از آن دو و بعضی گفته اند که اضافه شده است بقائم مقام وصف ای علی زید صاحبنا یوم النقا رأس زید صاحبکم .

۱ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
 علی عن یمینی مرت الطیر سنحاً و کف سنوحاً و الیهین قطع

لم یسم قائله . اراد بالطیر الطیر الّتی یتقال بها المکاهن . والسبح بالسین والحاء

المهملتین بینهما نون مشدّدة کر کع جمع سانح کرا کع من سنح لی الطیر اذا مرّ من میاسرک الی میامنک والبارح خلافه والعرب یتقال بالاول و یتشأم بالثانی ومنه السنوح کصبور و کف بالفاء ماض من الکف بمعنی الدفع والصرف والقطع کفعیل بمعنی قاطع المسافة

يعني برجانب راست من گذشت مرغ درحالتیکه ازطرف چپ من گذشت بسوی طرف راست من وباز ایستاد طرف چپ را وقطع کننده بود مسافت طرف راست مرا .
 مغنی فی عن شاهد در وقوع عن است اسم وبمعنی جانب باعتبار دخول علی براو ای علی جانب یمینی .

علی ماقام یشتمنی لثیم
 کخنزیر تمرغ فی الرماد

هو من قصیده لِحسان بن المنذر یهجوبها بنی عائد بن عمرو بن المخزوم (و قبله)

فان تصلح فانك عائدی
 وصلح العائدی الی فساد

وان تفسد فما التیث الا
 بعیداً ما علمت من السداد

وتلقاه علی ما كان فیہ
 من الهفوات او نوک الفواد

مبین الغی لا بغیاً علیہ
 وبغیاً بعد عن سبل الرشاد

علی ماقام (الخ)

فاشهد ان امك من بغایا
 وان اباك من شر العباد

فلن انفك اهجوا عأدیاً
 طوال الدهر ما نادى المنادی

قوله یشتمنی بالشین المعجمة والمثناة المكسورة مضارع من الشتم بمعنی السب واللثم ضدّ الکریم . والخنزیر بالخاء والزاء المعجمتین بینهما فون ساكنة وفی آخره یاء وراء مهملة حیوان معروف . و تمرغ بالراء المهملة المشددة و الغین المعجمة

ماض بمعنى تمعك . والرماد بالراء والذال المهملتين كسحاب معروف .

يعنى برچه حالت بر پا شده است كه فحش ميدهد مرا مرد پست فطرتي كه مثل

خوكي ميماند كه غلطيدنه باشد در خاكستر .

مغنى في ما شاهد در عدم سقوط الف ما است با وجود وقوع او بعد از حرف جر

كه على بوده باشد شذوذاً .

علام تقول الرمح يثقل عاتقي اذا انا لم اطعن اذا الخيل كرت

هو من قصيدة لعمر و بن معدى كرب الزبيدي المنحجي (و قبله)

ولما رايت الخيل زوراً كأنها جد اول زرع ارسلت فاستطرت

هتفت بخيل من زبيد فراغت اذا طردت جالت قليلاً فكرت

فجاشت الي النفس اول مرة فردت على مكر وهها فاستقرت

قوله تقول بمعنى تظن . والرمح كقفل القناة . ويثقل بالمشثة والقاف مضارع من الاثقال من الثقل و هو ضد الخفة . والعائق بالعين المهملة والمشثة المكسورة والقاف المنكب . و اطعن بفتح العين متكلم من طعن بالرمح و اراد بالخيل جماعة الفرسان . و كرت بالراء المهملة المشددة بمعنى اقبلت اي باى حجة احمل السلاح اذا لم اقاتل عند كرت الخيل .

يعنى بچه جهت گمان ميكني نيزه را كه سنگين ميكند دوش مرا هر گاه من نيزه را نزنم در وقتي كه سواران روي آورند بجهت جنك كردن .

مغنى في على شاهد در على است كه بمعنى علت است و مرادف لام تعليل است در معنى

على مثل اصحاب البعوضة فاخمشي لك الويل حر الوجه او يبك من بكاء

هو من قصيدة لمتمم بن نويرة اليربوعي يرثي بها اخاها مالكا حين قتل في وقعة
يوم جوالبعوضة (و قبله) :

و كل امرء يوماً وان عاش حقة
له غاية يجرى اليها ومنتهى
على مثل (الخ)

كهول ومرد من بنى عم مالك
وايقاع صدى لوتلميذتهم رضى

البعوضة بالموحدة والعين المهملة والضاد المعجمة كتتوفة ماء لبني اسد . واخمشى
بالخاء والشين المعجمتين امر من خمش وجهه اى خدشه ولطمه والخطاب فيه لنفس الشاعر
والويل بالواو المفتوحة والياء الساكنة التفجيع وكلمة يقال في الندبة . والحر بضم
الحاء وتشديد الراء المهملتين ما بدا من الوجه . قوله من بكى اى من شأنه ان يبكى .
يعنى بمثل اصحاب بعوضت و كسانيكه حاضر بودند در آنجا و دیدند کشتگان
خود را پس بخراش ولطمه بزنی بر آمدگی روی خود را او برای تو است ندبه کردن و
دردناك شدن و باید که گریه کند کسی که شأن او اینست که بگرید بر کشته خود .
مغنى في اللام شاهد در حذف لام امر است از بيك اى ليبيك باعتبار آنکه عطفست
بر معنى نظر بآنکه اخمشى ولتخمشى بيك معنى هستند .

علفتها تبناً و ماءً بارداً
حتى شئت همالة عينها

لم يسم قائله . قوله علفتها بتشديد اللام المتكلم من علقت الدابة اى هيئت لها
العلوفة وهى ما تأكله الدابة . والتبن بكسر المشاة وسكون الموحدة والنون معروف
وشت بالشين المعجمة والمثنائين بمعنى تفرقت . وهمالة تميز وهو بالتشديد من هملت
العين اذا صببت دمعها .

يعنى علوفه دام آنحيوان را بکاه و آشامانيدم او را بآب سرد تا آنکه پراکنده

شد دو چشم او از حیث اشک .

سیوطی فی المفعول معه مغنی فی حذف الفعل من باب الخامس شاهد در حذف فعل است که سقیمتاً بوده باشد قبل از ما بجهة جایز نبودن عطف ما بر تننا ای وسقیمتاً ماء بارداً

عل صرفوف الدهر او دولاتها تدلنا اللمة من لماتها

فتستريح النفس من زفراتها

لم یسم قائله . قوله عل لغة فی لعل . والصروف بضم الصاد والراء المهملتین والفاء جمع صرف وهو كفلس النائبة والحارثة . والدولات بالفتح جمع دولة بالفتح وهی الغلبة فی الحرب وبالضم جمع دولة وهی بالفتح والضم كلاهما انقلاب الزمان والعقبة فی المال و تدلنا بضم المضارعة وكسر الدال المهملة وسكون اللام و فتح التوین مضارع من الادالة معنی الغلبة . واللمة بفتح اللام وتشدید المیم الشدة واللمات بالفتح جمعه . والزفات بالراء المعجمة المقنوعة وسكون الفاء للضرورة و اصله بالفتح كعراص و الراء المهملة جمع زفرة كطلحة اسم لادخال النفس فی الخلق لكن اراد بها هنا الشدة یعنی امید است که حوادث و مصیبتهای روزگار با دولت‌های او غالب گرداند ما را بر سختی از سختیهای خود پس استراحت کند نفس از سختیهای آن روزگار .

سیوطی فی تثنية المقصور والممدود شاهد در ساکن شدن فاء زفرانت بجهت ضرورت و حال آنکه میبایست مقنوع بوده باشد .

مغنی فی علی شاهد در منصوب واقع شدن فتستريح است باعتبار وقوع او بعد از مرجعی که عل بوده باشد .

علمت یامجاشع بن مسعده ان الشباب والفراغ والجده

مفسدة للمرء ای مفسدة

هو لابی العتاهیه و اسمه اسمعیل بن قاسم بن سوید . قوله علمت بصیفة المتکلم
او الخطاب بمعنی ایقت . و مجاشع بالجیم و الشین المعجمة و العین المهملة بصیفة اسم
الفاعل . و مسعده بالمهملات کمصنعه علمان . و الشباب کسحاب حدوث السن . و الفراغ
بالفاء و الراء المهملة و الغین المعجمة کسحاب عدم الشغل . و الجده بکسر الجیم و فتح
الدال المهملة و الهاء الغنی . و المفسدة بالفتح ضد المصلحه . و ای صفة ای کامله فی الفساد
یعنی دانستی ای مجاشع پسر مسعده اینکه بدستیکه جوانی و بیکاری و بی نیازی
مفسده ایست از برای مرد چگونه مفسده بزرگی .

مختصر و مطول فی الجمع من علم البدیع شاهد در بودن این بیت است از قبیل
جمع باعتبار آنکه شاعر جمع کرده است الفاظ متعدده را که شباب و فراغ و جده بوده
باشد در یک حکم که مفسده بوده باشد .

علموا ان يؤملون فجادوا قبل ان يسئلوا باعظم سؤل

لم یسم قائله . قوله علموا ماض من العلم بمعنی یقین . و ان مخففه عن المثقله
و يؤملون مضارع مجهول من التأمیل من الامل بمعنی الرجاء . و جادوا بالجیم و الدال
المهملة ماض من الجود بمعنی العطاء . و یسئلوا مضارع مجهول من السؤل . و السؤل
بالهمزة كتقل المسؤل .

یعنی دانستند آنجماعت اینکه امید داشته میشوند و کسی از ایشان امید عطائی
دارد پس عطا کردند بزرگتر عطائی پیش از آنکه سؤل کرده شوند .

قطر و سیوطی فی حروف المشبهه بالفعل شاهد در وقوع فعل متصرف است
که يؤملون بوده باشد خبر از برای ان مخففه از مثقله بدون فاصله شدن یکی از
فواصل اربعه مقررہ میانه او و ان مخففه از مثقله .

عليك بارباب الصدور فمن غدا مضافا لارباب الصدور تصدرا
واياك ان ترضی صحابة ناقص فتحبط قدراً من علاك وتحقرا

رفع ابومن ثم خفض مزمل بین قولی مغریاً و محذراً

الایات للشیخ امین الدین العروسی المحلی . قوله عليك بمعنى الزم . و خدا بخلاف اصبح . والمضاف مفعول من الاضافة بمعنى النسبة . و ترضى مضارع من الارضاء بمعنى الاختيار . و تحبط بفتح المضارعة من الحبوط وهو بالحاء والطاء المهملتين بينهما موحدۃ وواو يقال حبط عمله اى بطل ونزل . ولقدر المنزلة . والعلی بضم العین المهملة مقصوداً المراتب العالیة . و تحقر مضارع من الحقارة . و یبین بمعنى ینظر . قوله مغریاً اى اغرائی و تحریصی بلفظ عليك . قوله محذراً اى تحذیری و تخویفی بلفظ ایتاک النخ . یعنی ملازم باش از باب صدور و کسانى را که بلند است درجه ایشان در علم و فضل پس کسی که صبح کند که نسبت داده شده باشد باز باب صدور مصدر و بلند درجه میشود و پیرهیز از اینکه اختیار کنی مصاحبت و همنشینى گروه نا تمام پست را پس فرود آئی و تنزل کنی از حیثیت قدر و منزلت از درجه های بلندیکه داری و پست و حقیر شوی پس رفع ابومن در کلام نحوین پس جرّ مزمل در شعر امره القیس ظاهر میسازد قول مرا از حیثیت تحریص نمودن من بلفظ عليك باز باب (النخ) و ترسانیدن من بلفظ ایتاک ان ترضى النخ .

مغنی فی الامور الّتی یکتسبها الاسم بالاضافة من باب الرابع شاهد در اشاره نمودن شاعر است در بیت خود بکسب نمودن لفظ ابو صدار ترا از لفظ من در ابومن باعتبار اضافه و وجوب رفع را با وجود آنکه حقّ او جرّ است و کسب نمودن مزمل جرّ را از جار و مجرور بجهت مجاورت با او با وجود آنکه حقّ او رفع است . ایضاً قوله :

کان ابانا فی عرائین وبله کبیر اناس فی بجاد مزمل

هو من قصیده لامرء القیس بن حجر الکندی وهی احدی المعلقات السبعة (و قبله)

فاضحی یسبح الماء من کل فیکة مکب علی الاذقان روح الکهنبل

ومر على القتان من نفيانه
ويتماء لم يترك بها جذع نخلة
فانزل منه العصم من كل منزل
ولا اطماً الا مشيداً بجندل

كان ابانا (الخ)

كان ذرى رأس المحمر غدوة
والقى بصحراء الغبيط بعاغه
من السيل والاعشاء فلكة معزل
نزول اليماني ذى العياب المحمل

قوله ابان بالموحدة والنون كسحاب اسم جبل وزوى مكانه ثبير وهو بالمثلثة
والموحدة والياء والراء المهملة كما ير جبل آخر. والعرائن وهو بالعين والراء المهملتين
والنونين كيقطين الانف لكن استعيرت هنا لاوايل المطر. والويل بالواو والموحدة
كفلس المطر العظيم الفطر. والبجاد بالموحدة والجيم والداد المهملة ككتاب كساء
مخطط. والمزمل بالزاء المعجمة كعظم الملتف فى الثياب.

يعنى كويا كوه ابان در اوایل باریدن باران و ترى او مرد بزر گوارىست كه
پيچيده شده است در جامه نقش كرده شده مخطط.

مغنى فى الامور التى يكتسبها الاسم بالاضافة من باب الرابع وفى القاعدة الثانية
من باب الثامن شاهد در مزمل است كه ميباىست برفع خوانده شود نظر بآنكه صفت
است از براى كبين لكن بجر خوانده شده بجهت مجاورت او با بجاد مجرور.

على اذا مازرت ليلي بخفية
زيارت بيت الله رجلان حافياً

هو من ابیات لقیس بن الملوح وهو مجنون لیلی العامریة (و قبله)

لقد لامنى فى حب لیلی اقاربی
اخى وابن عمى وابن خالى وخالیاً

اتق المشبهات وازهد ودع ما
ليس يعنیک واعلمن بنية

هما لمحمد بن ادریس الشافعی . العمدة كعرفة ما يعتمد من الشيء . و البرية
بالموحدة والراء المهملة كسجیة الخلق . و اراد بخیر البرية نبینا محمد بن عبدالله صلی الله علیه و آله
و اتق امر من الاقواء بمعنى التجنب . و المشبهات بصم المیم و كسر الموحدة الاشياء
التي تشبهه الحلال . و ازهد امر الزهد و هو عدم الرغبة في الشيء . و دع امر بمعنى اترك .
و يعنیک بفتح المضارعة و سکون العین المهملة و كسر النون و الیاء مضارع عناء الامر اذا
همته . و النية الصدق و الاخلاص .

یعنی عمده خوبی نزد ما چهار کلمه ایست که گفته است آنها را بهترین خلائق
محمد بن عبدالله صلی الله علیه و آله که پرهیز از چیزهای شبهه ناک و بی رغبت باش در مال دنیا و واکذار
چیزی را که نیست مهم تو از آن چیز و عمل بکن البته بصدق و اخلاص .

مطول في الخاتمة شاهد در عقد نمودن شاعر است حدیث جناب مصطفوی صلی الله علیه و آله را بنظم در شعر خود

عممتهم بالندی حتی غواتهم
فكنت مالک ذی غی و ذی رشد

لم یسم قائله . قوله عممتهم بالتشديد مخاطب من التعميم من العموم بمعنى الشمول
و الباء سببية . و الندی بالنون و الدال المهملة كفتی الجود . و الغواة بضم الغین المعجمة
و الواو و المثناة جمع غاو و هو الضال و المالك فاعل من الملك . و الغی بفتح الغین المعجمة
و تشدید الیاء الضلالة . و الرشد بالراء و الدال المهملتین بینهما شین معجمة كفرس خلافه .
یعنی فراگرفتی ایشانرا بسبب بخشش حتی گمراهان ایشانرا پس بوردی مالک
مرد صاحب گمراهی و مرد صاحب هدایت .

معنی فی حتی شاهد در حتی است که احتمال عاطفه بودن و جازه و ابتدائیته
هر سه دارد و باین اعتبار اعراب ثلثه در ما بعد او که غواتهم بوده باشد جاری شده است
و بنا بر روایت رفع در معنی فی التنبیه من باب الخماس شاهد آورده است از برای
حذف خبر بعد از مبتداء که غواتهم بوده باشد بجهت ضرورت بتفصیلی که در آنجامذ کوراست

عميرة ودع ان تجهزت غادياً كفى الشيب والاسلام للمرء ناهياً

هو مطلع قصيدة لسحيم بن عبد بنى الحسحاس يخاطب بها صاحبة عميرة (وبعده)

جنوناً بها فيما اعثرنا علالة علاقة حب مستسراً وبادياً

ليالى تصطاد الرجال بفاحم تراه اثيثاً ناعم النبت عافياً

قوله عميرة منصوب بودع و هي بالمهملتين كجهينة اسم صاحبة سحيم الشاعر .
و ودع امر من التوديع من الوداع . وتجهزت بالجيم والزاء المعجمة بمعنى تمهيات .
والغادى بالغين المعجمة والذال المهملة فاعل من الغدو وهو الذهاب مطلقاً او في وقته .
و الشيب بالفتح بياض الشعر و الناهى بالنون و الياء فاعل من النهى ضد الامر اى
ناهياً عن الفبايح .

يعنى وداع كن عميره را اگر مهيتا و بار بسته شدى از براى رفتن در صبح كافيت
سفيدى موى و دين اسلام از براى مرد از حيثيت باز دارنده بودن اورا از معصيتها و مرتكب
شدن امور قبيحه .

قطر في باب التعجب مفعلى في الباء شاهد در عدم دخول باء جازم است در
فاعل كفى كه الشيب بوده بائد در اين بيت باعتبار بودن زيادتى آن باء غير لازم در اينجا
بخلاف باب التعجب .

عندى اصطبار و اما اننى جزع يوم النوى فلو وجد كاد يبرينى

لم يسم قائله . روى مكان عندى دأبى وهو بمعنى العادة . و الاصطبار افتعال من
الصبر وهو حبس النفس عن الفلق و الجزع و اما بفتح الهمزة و الجزع ككثف صفة
مشبهة نفيس الصبر . و النوى بالنون و الواو كفتى البعد و الفراق و الوجد بالواو و الجيم
و الدال المهملة كفلس العشق و الحزن و يبرينى بفتح المضارعة و سكون الموحدة و

كسر الراء المهملة والياء من بریت القلم اذا نحتته واصله من البرى بمعنى القطع .
يعنى نزد من است صبر کردن واما بدرستیکه من جزع کننده ام در روز فراق و
جدائی دوست پس بجهت عشق و اندوهیست که نزدیکست که ضعیف و لاغر کند مرا .

مغنی فی لو شاهد در وقوع ان است بعد از اما مبتداء و يوم الندى خبر است از برای او
عذی اصطبار و شکوی عند قاتلتی فهل باعجب من هذا امرء سمعا
١٠٠ - ١٠٠ ١١٠ - ١١٠ ١٠٠ - ١٠٠

لم یسم قائله . الاصطبار افتعال من الصبر وهو حبس النفس عن الغلق والجزع
والشکوی بالفتح الشکایة . واعجب افعل من العجب و هو کفرس انکار ما یرد عليك .
والالف فی سمعا للاطلاق .

یعنی نزد من است صبر کردن و شکایت کردن نزد کشنده من است پس آیا تعجب
تر از این امر مردی شنیده است .

مغنی فی مسوغات الابتداء بالنكرة من باب الرابع شاهد در وقوع شکوی
نکره است مبتداء و مسوغ او بنا بر مذهب ابن مالک و وقوع او است معطوف بر مبتداء
مخصص که اصطبار بوده باشد و قول صحیح اینستکه مسوغ او او حالیه است یا آنکه
اگر او را عاطفه بگیریم و مسلم بدانیم عطف را میگوئیم که تخصیص یافته است بصف مقدر
ای و شکوی عظیمه عند قاتلتی .

عودته فیما ازور حبائبی اهماله و کذاک کل مخاطر
١٠٠ - ١٠٠ ١١٠ - ١١٠
و اذا احتبى قربوسه بعنانه علك الشکیم الی انصراف الزائر
١٠٠ - ١٠٠ ١١٠ - ١١٠

هما لیزید بن سلمة بن عبد الملک یصف فرساً له بانه مؤدب وانه اذا نزل عنه والقی
عنانه فی قربوس سرجه وقف مکانه الی ان یعود الیه . قوله عودته بتشدید الواو متکلم
من التفعیل من العادة والضمیر فیہ للفرس . وما ظرفیة مصدریة . و ازور متکلم من الزیارة
والحبائب جمع حبیب . واهماله مفعول ثان لعودته وهو بمعنی التریک بالاحافظ . والمخاطر

بالحاء المعجمة والطاء والراء المهملتين اسم فاعل وهو الذى يلقى نفسه فى الخطر اى
الخوف واحتبى بالحاء المهملة والمثناة و الموحدة والياء مجهول من الاحتباء وهو
لبس الجبوة بالفتح بان تجمع به الانسان ظهره وساقيه . والقربوس بالقاف والراء و السين
المهملتين بينهما موحدة وواو كمنصور مقدم السرج . والعنان بالعين المهملة والنون
ككتاب رأس اللجام . وعلك بالعين المهملة بمعنى عض . و الشكيم بالشين المعجمة
كامير جمع شكمة و هى كسفينة حديدة اللجام المعترضة فى فم الفرس . و الانصراف
بمعنى الرجوع و اراد بالزائر نفسه .

يعنى عادت داده بودم آن اسيرا در وقت زيارت كردن من دوستان خود را مهمل
واگذاردن من او را و همچنين در هر مكاني خوفناكي كه ميرفتم و هر گاه جمع كرده
ميشد و پيچيده ميشد قاش زين او بتسمه دهنه او بدنان ميگرفت و ميچايد آهن دهنه
را تا وقت برگشتن زيارت كننده كه خود شاعر بوده باشد بسوى او .

مختصر و مطول فى الاستعارة من علم البيان شاهد در بودن استعاره در بيت
است خاصة و غريبة يعنى غير خواص كسى درك آنرا نميكنند با بودن آن غرابت در نفس
شبه كه آن غاربه آوردن لفظ احتباء ثوب است در عنان فرس .

عهدت سعاد ذات هوى معنى ۱۰۰ - ۱۱۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
فزدت و زاد سلوانا هواها

لم يسم قائله . قوله عهدت متكلم من العهد وهو تقدم المعرفة بالشيء . و سعاد
مفعوله . وهى بالمهملات كغراب اسم امرأة . و ذات هوى كلام اضافى حال من سعاد . و
الهوى ميل النفس . ومعنى حال من فاعل عهدت وهو بالعين المهملة و النون المشددة
اسم مفعول من غيته اذا اتمتة ثم غلب استعماله فى معنى الاسير فى الحب . و زدت متكلم
من الزيادة ضد النقصان . و سلواناً تميز عن نسبة الى الفاعل وهو بالسين المهملة والواو
و النون كسكران مصدر سلاه اذا نسيه و تركه . و هواها فاعل زاد . يقول انى لما كان
مغرمًا بها كانت هى خالية من المودة فلما زدت سلواناً زادت هى غرمًا انتهى .

يعنى پیمان و عهد كردم سعاد را درحالتى كه صاحب ميل نفس و خواهش بود او

و در حالتیکه اسیر دوستی او بودم من پس زیاد شدم من از حیثیت تسلی یافتن و فراموشی دوستی و زیاد شدن دوستی و میل او .

مغنی فی الجہة الخامسة من باب الخامس شاهد در ذات ہوی است کہ حال است از مفعول عہدت کہ سعادہ بودہ باشد ومعنی حال است از فاعل عہدت کہ ضمیر متکلم بودہ باشد ومقدم شدہ است حال مفعول بر حال فاعل در بیت .

عہدتک ما تصبوا و فیک شبیبہ فمالک بعد الشیب صبأ متیماً

لم یسم قائله الخطاب فی عہدتک للنفس . و ما نافیة . و تصبوا بالصاد المهملة والموحدة مضارع ن الصبوة وهی کطلحة جهلة الفتوة والواو للحال . و الشبیبة کسفینة حدوث السن و القناء . و الشیب بالفتح بیاض الشعر . و الصب بفتح الصاد المهملة و تشدید الموحدة العاشق الشائق . و المتیم بالمتنائة والباء المشددة اسم مفعول وهو الذى تیمه الحب ای ذلله وعبده .

یعنی عہد کردم با تو ای نفس در حالتیکه عشق بازی و نادانی نکنی و حال آنکہ در تو بود جوانی و قوت پس چہ میشود تو را کہ بعد از سفید شدن موی و پیری عاشق و بندہ شدہ سیوطی فی الحال شاهد در وقوع جملہ مضارع منفی است کہ ما تصبوا بودہ باشد حالیہ بدون اقتران او بواو .

عینت ایلة فما زلت حتی نصفها راجیاً فعدت یؤساً

لم یسم قائله (و قبله) :

ان سلمی من بعد یأسی ہمت بوصال او صح لم یبق بؤساً

قوله عینت ماض من التعمین والضمیر فیہ یرجع الی سلمی المذکورة فیما قبلہ وهو فاعلہ ولیلة مفعولہ و راجیاً فاعل من الرجاء وهو ضد الیأس و عدت متکلم من العود بمعنی الرجوع . والیؤس بالیاء والهمزة والسنین المهملة کصبور مبالغة من الیأس

و هو ضد الرجاء .

یعنی معین کردن آن سلمی شبی را پس زایل نشدم که امیدوار بودم آمدن او را تا نصف آنشب پس باز گشتم درحالتیکه بسیار نا امید بودم .

مغنی فی حتی شاهد در بودن مجرور حتی است که نصفها بوده باشد عدم جزء آخر لیلة و نه ملاقی جزء آخر آن لیلة .

عیوا بامرهم کما عیت بییضتها الحمامة

لم یسم قائله . قوله عیوا بالیاء المشددة ماض من عی بالامر اذا لم یهتد لوجه مراده او عجز منه و منه عیت بتاء التانیث . و الحمامة بفتح الحاء المهملة اثی الحمام و هو طایر معروف .

یعنی گمراه و عاجز شده اند آنجماعت بامر خود همچنان که گمراه و عاجز شده است کبوتر ماده بتخم خود .

تصریف فی اللّیف المقرون شاهد در عیوا است که او را اعلال نکرده اند بلکه یاء او را در یاء ادغام کرده اند چونکه در اصل عییوا بوده است .

باب الین المعجمة بعده الدال المهملة

غداثره مستشزرات الی العلی تفضل العقاص فی مثنی و مرسل

هو من قصیده لامرء القیس بن حجر الکندی وهی احد المعلقات السبعة (و قبله)

و جید کجید الریم لیس بفاحش اذا هی نصته و لا بمعطل و فرع یزین المتن اسود فاحم ائیب کفنو النخلة المتعطل

غداثره (الخ)

و کشح لطیف کالجذیل مخصر
 و ساق کانبوب السقی المذلل
 و تضحی فتیة المساک فوق فراشها
 نوّم الضحی لم تنتطق عن تفضل

الفدائر جمع غدیره وهی بالغین المعجمة والدال والراء المهملتین کسفینه الخصلة من الشعر والضمیر فيه یرجع الی قوله فرع المذكور فیما قبله . و المستشرزات جمع مستشرزة وهو اسم فاعل من الاستشزار وهو بالسين المهملة و المثناة و الشین و الزاء المعجمتین والراء المهملة یقال استشرزت بالجبل اذا قتلته من خارج و رددته الی بطنه و فسرّه بعضهم بالمرتفعات وهو اسم مفعول منه فبمعنی المرفوعات . والعلی بضمّ العین مقصوراً الجهات العالیة . وتضلّ بفتح المضارعة و کسر الضاد المعجمة من الصلال بمعنی الغیبة والخفاء . والعاقص بالعين والصاد المهملتین بینهما قاف ککناب جمع عقیصة کسفینه وهی الشعر المقنولة یقال عتص شعره اذا قتلته و ضفره . والمثشی بالمشثة و النون اسم مفعول اراد به المقتول و المرسل کمهل خلافة .

یعنی دستها و کسوهاى آنموی سر پیچیده و درهم تابیده شده و بالا برده شده است بسوی اطراف بلندی در بالای سر او و پنهان میکند موهای پیچیده شده و بافته را در موی بافته شده و بافته نشده .

مختصر و مطول فی المقدمة شاهد در تنافر لفظ مستشرزات است باعتبار آنکه بزبان سنگین است گفتن لفظ او و این منافست با فصاحت .

غدت من علیه بعد ماتم ظموها
 تصل و عن قیض ببیداء مجهل

هو من قصیده لمزاحم بن عمرة العقیلی وقیل هو لمزاحم بن الحارث العقیلی یصف فیها جملة بسرعة السیر حیث شبهه بالقطاة (و قبله) :

قطعت بشوشاة کان فؤدها
 علی خاضب یعلو الاماعر هیکل

١٤ - ١٤٠٠ ٥٥٥٥ ٥٥٥٥ ٥٥٥٥
اذلك ام كدرية ظل فرخها
للقى بشرورى كاليتيم المعبل

عدت من (الخ).

١١٠٠ ٥٥٥٥ ٥٥٥٥ ٥٥٥٥ ٥٥٥٥
غدو أطوى يومين عند انطلاقتها
لميكين من سير القطا غير مرؤل

قوله غدت بمعنى بكرت والضمير فيه يرجع الى كدرية وهى القطة المذكورة فيما قبله التى شبهه جملته بها فى سرعة السير . والضمير فى عليه يرجع الى قوله فرخها المذكور فيما قبله . وتم ماض من التمام ضد النقص . والظمؤ بالطاء المعجمة والهمزة كحبر ما بين الشربتين والوردتين . وتصل بفتح المضارعة وكسر الصاد المهملة واللام المشددة اى يصوت جوفها من شدة العطش . والقيض بالقاف والياء و الضاد المعجمة كقلس القشر الاعلى من البيض والبيداء بالموحدة والياء والذال المهملة والمد كحمراء المفازة التى يبيد من سلكها اى يهلك . و المجهل بالجيم كمقعد المفازة التى يجهل الماشى الطريق فيها .

يعنى كه اين صفت داشته باشد آنقطه كه صبح کرده باشد از بالاي آن جوجه خود بعد از آنكه تمام شده باشد و باخر رسیده باشد زمانى كه میان دو آب آشامیدن و وارد شدن او بر آبست درحالتيكه صدا كند اندرون او از شدت تشنگى و صبح کرده باشد از بالاي تخميكه جوجه آن بيرون نيامده باشد بتمامه در بيابان مهلكى كه اين صفت داشته باشد كه راه آن پيدا نباشد وراه نيابد كسى را كه در آن بيابان رود .

هدايه و ميوطى فى حروف الجر مغنى فى على وفى الجهة الاولى من باب الخامس

شاهد در وقوع على است اسم وبمعنى فوق باعتبار دخول من جازم براوى غدت من فووقه

١٤ ٥٥٥٥ ٥٥٥٥ ٥٥٥٥ ٥٥٥٥
غرك ان تقاربت اباعرى
وان رايت الدهر ذا الدوائر

١٤ ٥٥٥٥ ٥٥٥٥ ٥٥٥٥ ٥٥٥٥
حنى عظامى و اراه تاغرى
و كحل العينين بالمواور

هما لجندل بن المثنى الظهوى يخاطب زوجته ويعيرها على الاجتراء على مخالفته . قوله غرك ماض من الغرور بمعنى الخدعة والخطاب فيه وفيما بعده لزوجة الشاعر . وان مصدرية . وتقاربت بالقاف والراء المهملة والموحدة بمعنى قلت واجتمعت . والاباعر جمع بعير وهو معروف . والدوائر بالمهملتين الحوادث . وحسى بالحاء المهملة والنون المشددة ماض بمعنى عطف وضعف . والعظام ككتاب جمع عظم . والثاغر بالمثلثة والغين المعجمة والراء المهملة فاعل من ثغرتة اى كسرت ثغره . وكحل بالحاء المهملة المشددة ماض من التكلل . والعواور جمع عوار و هو بالمهملتين بينهما واو مشددة كرمآن القذى في العين والرمد .

يعنى فربداده است ومغرور گردانیده است تورا کم شدن وبهم جمع شدن شتران من بجهت ترك کردن من سفر را از ضعف پیری ویدن تو روزگار را صاحب حوادث و بلاها نسبت بمن یا اینکه کج وضعیف کرده است استخوانهای مرا ومی بینم اورا که شکندند است دندانهای مرا و سمره کشیده است دو چشم مرا بدر چشم و کوری .

نظام فی الاعلال شاهد در العواور است که در اصل عواور بوده است پس حذف شده است یا از او و باقی گذارده شده است او او بعد از الف بحال خود بدون اعلال باعتبار عارضی بودن حذف باء او و او جمع عوار است .

فلاذغضبت لاشرین بخروف

غضبت علی بان شریتم بجزءه

هو مطلع ابیات لاعرابی اشتری خمرأ بجزءه من صوف فغضبت علیه امرأته فانشد الابیات (و بعده)

دهشاء مائة الاناء سحوف

ولئن غضبت لاشرین بنعجة

كوماء ناوية العظام صفوف

ولئن غضبت لاشرین بناقة

نهداء شم المنكبين منيف

ولئن غضبت لاشرین بسابح

و لئن غضبت لاشرين بواحدى
 ولاجعلن الصبر منه حليفي
 ولقد شهدت الخيل تعثر في القنا
 واجب صوت الصارخ الملهوف

قوله غضبت غايبة من الغضب و هو كفرس ضد الرضا و الضمير فيه و الخطاب
 في غضبت لامرأة الشاعر و شريت بالشين المعجمة والراء المهملة والياء واشرين بنون
 التأكيد متكلمان من شرى يشرى كرمى يرمى اى ملك بالبيع و مفعوله محذوف اى
 شريت خمراً . و الجزة بكسر الجيم وفتح الزاء المعجمة المشددة و الهاء صوف شاة في
 السنة . و الخروف بالخاء المعجمة والراء المهملة والواو و الفاء كصبور الذكر من اولاد الضان
 يعنى غضب كرد آزن بر من باينكه خريدم من شرابى را بيشم يك كوسفندى
 كه در يكسال از او جمع شود پس بعثت اينكه غضب کرده هر آينه خواهم خريد البته
 شرابى بيرة مىشى .

مغنى فى اللام شاهد در زياد شدن لام است برسر ان تعليليته باعتبار بودن تعليل
 نزديك بمعنى شرط .

غمر الرداء اذا تبسم ضاحكاً
 غلقت لضحكته رقاب المال

هو لكثير عزة و اسمه عبدالرحمن بن الاسود و عزة صاحبه . قوله غمر الرداء
 مر كتب اضافى خبر مبتداء محذوف اى هو . و الغمر بالراء المهملة كفلس بمعنى الكثير .
 و الرداء بالكسر ثوب معروف و هنا استعارة للعطاء يقال فلان غمر الرداء اى كثير العطاء .
 و تبسم ماض من التبسم و هو اقل الضحك . و ضاحكاً حال من فاعل تبسم . و غلقت
 بفتح الغين المعجمة و كسر اللام و القاف و تاء التأنيث ماض يقال غلق الرهين فى بدالمرتهن
 اذا لم يقدر على فكه . و الرقاب بالراء المهملة و القاف و الموحدة ككتاب جمع رقة و هى العنق
 يعنى آنرد بسيار بخشنده است هر گاه تبسم كند در حالتى كه خندان و كشاره
 زوى باشد بسته شده است بجهت خنده و خوشروئى او گردنهای مال او در دست سؤال كنند كان

یا آنکه مبتدای مؤخر است و غیر لاه خبر مقدم از برای او .

غیر ماسوف علی زمن ینقضی بالهم و الحزن

هو من ابیات لابی نواس الحکمی واسمه الحسن بن هانی (وبعده)

انما یرجو الحیوة فتی عاش فی امر من المنحن

المأسوف، مفعول من الاسف وهو بالسين المهملة و الفاء كفرس الحزن . و ینقضی مضارع من انقضی مدته ای انصرم وانقطع . و بالهم حال ای ینقضی مشوباً بالهم و هو بالفتح الحزن . قوله الحزن كفرس اصله كقفل فتحت الحاء و حرکت الزاء للضرورة .
یعنی افسوس نمیخورم بر زمانیکه بسر میآید بغم و اندوه .

مغنی فی غیر و فی القاعدة الاولى من باب الثامن شاهد در وقوع لفظ غیر است مبتدا بدون خبر و بودن ظرف منصوب بمأسوف بنا بر یکتوجیه یا آنکه لفظ غیر خبر است از برای مبتدای محذوف و مأسوف مصدر است و اراده شده است باو اسم فاعل ای انا غیر آسف یا آنکه خبر مقدم است از برای مبتدای محذوف و جمله ینقضی صفت است از برای او ای زمان ینقضی مشوباً بالهم و الحزن غیر مأسوف علیه .

غیری با کثر هذا الناس ینخدع ان قاتلوا جبنوا او حدثوا شجعوا

هو من ابیات لابی الطیب المتنبی و اسمه احمد بن الحسين . یقول انا لا اغتر بالناس لمعرفة اباہم و اما غیری فینخدع با کثر هذا الناس . قوله ینخدع مضارع من باب الانفعال من الخدعة و هو بالخاء المعجمة المضمومة و الدال و العین المهملتین المکر و الحیلة . و قاتلوا ماض من المقاتلة بمعنی المحاربة . و جبنوا بفتح الجیم و کسر الموحدة و النون ماض من الجبن و هو كقفل ضد الشجاعة . و حدثوا بتشدید الدال المهملة ماض بمعنی خبروا و شجعوا بفتح الشین المعجمة و کسر الجیم و العین المهملة ماض ای یظهرون الشجاعة .

یعنی من فریفته نمیشوم ب مردم بجهت آنکه میشناسم ایشانرا و اما غیر از من پس فریفته میشود به بیشتری از این مردمان نظر باینکه اگر جنک کنند میترسند یا آنکه خبر بدهند و سخن گویند اظهار شجاعت میکنند .

مطول فی احوال المسند الیه شاهد در تقدیم مسند الیه است که غیر ی بوده باشد بر مسند که حتی ینخدع است و نبودن تقدیم او لازم باعتبار بودن آن مسند الیه بلفظ غیر و استعمال او بر سبیل کنایه نظر بآنکه غیر ی ینخدع کنایه است از سلب فعل از شاعر ای انا لا ینخدع پس تقدیم او بر مسند مثل لازم است نه خود لازم .

غیری جنی و انا المعاقب فیکم فکاننی سبابة المتندم

هو لابن شرف القمیرانی . قوله جنی بالجیم و النون ماض من الجنایة بمعنی الذنب . والمعاقب اسم مفعول من عاقبه و هو بالعين المهملة والفاء و الواو وحده ای اخذه بذنبه . والسبابة بفتح السين المهملة و الموحدين اولیها مشددة ما بین الاصابع معروفة و المتندم اسم فاعل من التفعّل من الندامة . ای اننی کسبابة النادم بعضها و لاذنب لها یعنی غیر من گناه کرده است و من عقوبت کرده شده و گرفته شده بگناه هستم در میان شما پس گویا که مثل انگشت سبابه شخص پشیمان هستم که او را بدندان میگذرد و حال آنکه گناهی نکرده است آن انگشت .

مطول فی احوال المسند الیه شاهد در تقدیم مسند الیه است که غیر ی بوده باشد بر مسند که جنی است و نبودن تقدیم او بر مسند لازم بلکه بودن تقدیم است مثل لازم باعتبار بودن آن مسند الیه بلفظ غیر و عدم استعمال شدن او بر سبیل کنایه نظر بآنکه غیر ی جنی کنایه است از سبب فعل از شاعر که انا ماجنیت بوده باشد فتأمل .

باب الفاء بعده الالف

فؤاد ما یسلیه المدام و عمر مثل ما یهب اللثام

هو مطلع ابیات لابی الطیب المتنبی واسمه احمد بن الحسين يشكو دهره . قوله
فؤاد مبتداه خبره محذوف ای لی فؤاد وهو كغراب القلب . و ما نافية . و یسلیه بالسين
المهملة واللام المشددة والياء مضارع من التسلیة بمعنى التسلی . والمدام بالذال المهملة
كغراب الخمر والجملة صفة للفؤاد . و ما مصدریة . و یهب مضارع وهب بمعنى اعطى .
واللثام ككتاب جمع لثیم وهو البخیل الدنی الاصل .

یعنی از برای من است دلیکه تسلی نمیدهد اورا شراب و از برای من است عمری
مثل بخشش بخیلان پست فطرت کوتاه و اندک .

مطول فی الخاتمة شاهد در حسن ابتدا نمودن شاعر است در قصیده خود باین
شعر در مقام شکایت .

فآلیت لارثی لها من کلاله
ولامن حفی حتی نلاقى محمداً

هو من قصیده للاعشى واسمه ميمون بن قيس يمدح بها النبي ﷺ انشدها حين
اتى بمكة حتى يسلم فاعترضه بعض كفار قريش بكلمات شتى (و قبله)

واذرت برجليها النقي واتبع
يذاها خفافاً ليناً غير احردا

فآليت (الخ)

متى ماتناخى عند باب بن هاشم
تریحی و تلقى من فواضله ندى

نبي يرى مالا ترون و ذكره
اغار لعمري في البلاد وانجدا

له صدقات ما تغب و نائل
وليس عطاء اليوم ايمنه غداً

قوله آليت بالمد و الياء متكلم بمعنى حلفت . و ارثى بالراء المهملة و المثناة

الفتوحة متكلّم من رثى له اى رحمه ورق له . والضمير فى لها للمافة . والكلاّلة بالفتح الاعياء . والحفى بالحاء المهملة والفاء كفتى رقة القدم والخف . ونلاقى متكلّم مع الغير من الملاقات بمعنى الادراك .

يعنى پس قسم خوردم كه نرمى ورحم نكنم از براى آنشتر از جهت خستگى و ماندگى ونه از جهت ناز كشدن كف پانى او تا آنكه ملاقات كنم محمد صلى الله عليه وآله را .
تصريف فى الناقص شاهد در سكون ياء نلاقست شذوذاً بجهت ضرورت وحال آنكه قياس در او فتح است باعتبار منصوب بودن او بعد از حتّى بان مقدّمه اى حتّى نلاقى محمد صلى الله عليه وآله .

فأبت الى فهم وما كدت آتياً و كم مثلها فارقتها وهى تصفر

هو من قصيدة لتأبط شراً واسم ثابت بن جابر او ثابت بن سفيان بن عدى على الخلاف وسبب انشاده انه صعد جبلاً لاحذاعسل الجبلى فجاء اعداؤه واخذوا عليه طريق الجبل وكان له طريق واحد فلما نظر من رأس الجبل الى اعدائه انصب ما كان معه من العسل على الحجر ووضع الزرق تحت بطنه وزلق نفسه من رأس الجبل من جانب آخر حتّى وصل الى الارض ولم يتخدش بطنه بوضعه الزرق على بطنه فلما وصل الى الارض انشد قصيدة (و قبله) .

فرشت لها صدرى فزل ع الصفا به جوء جوء عبل ومتن مخصر
فخالط سهل الارض لم يكده الصفا به كدحة والموت حزيان ينظر

قوله فابت متكلّم من الاوب وهو بالواو والموحدة بمعنى الرجوع ومنه آتياً بصيغة اسم الفاعل . وفهم بالفاء كفلس قبيلة وهو فهم بن عمرو بن قيس بن غيلان . والضمير فى مثلها وما بعده يرجع الى الواقعة المذكورة . وفارقت متكلّم من المفارقة بمعنى المباعدة وتصفر بالصاد والراء المهملتين بينهما فاء مكسورة بمعنى تدعو .

یعنی پس بر گشتم بسوی قبیلۀ فهم و نزدیک نبون که رجوع کننده باشم بسوی آن
قبیلہ و چه بسیار مثل آن واقعه که دوری کردم او را و حال آنکه او میخواند مرا بسوی
خود تا مرا هلاک سازد .

سیوطی فی افعال القلوب شاهد در واقع شدن خبر کاد است بصیغۀ مفرد که
آبأ بوده باشد بصیغۀ اسم فاعل .

فابلونی بلیتکم لعلی
اصالحکم واستدرج نویاً

هو لابی داود واسمه جاریة بن الحجاج الایاری . قوله فابلونی بالموحدۀ امر من
ابلیته معروفأ ای اعطيته و همز ته قطع . والبلیة بالموحدۀ والیاء کسجیة الناقۀ الّتی تعقل
فی الجاهلیة عند قبر صاحبها فلا تعلق ولا تسقی حتی تموت . واصالح متکلم من المصالحة
وهو ترک المحاربة والمنازعة . واستدرج متکلم من الاستدراج وهو بالمهملات والجیم الدّنو
علی سبیل التدریج . ونویاً بفتح النون و کذا الواو و تشدید الیاء اصله نواى قلبت الالف یاء
وادغمت فی یاء المتکلم . والنوی کفتی الجهة الّتی ینویها المسافر من قرب او بعد .

یعنی پس عطا کنید مرا شتر خود را امیدوارم که من صلح کنم با شما و طلب
نزدیکی کنم سفر قصد کرده شده خود را بسوی آن شتر .

مغنی فی الجملة الواقعة جواباً لشرط جازم من باب الثانی شاهد در عدم وجود
مضارع منصوب بان مقدّمه است در این بیت و حال آنکه جمعی استشهاد آورده اند باین
بیت بعدم تقیید جواب طلب بفاء داخله بر مضارع بان مقدّمه .

مغنی فی العطف علی التوهم من باب الرابع شاهد در واستدرج است که عطف
شده باشد بجزم بر اصالحکم بطریق عطف بر معنی بنا بر قول سیبویه و خلیل یا آنکه
عطف شده باشد بجزم بر محل او بنا بر قول فارسی بتقدیر فاه ای فلعلی .

فأت به حوش الفؤاد مبطناً
شهداً اذا ما نام لیل الهوجل

هو من قصیده لابی کبیر الهمذلی واسمه عامر بن الحلیس او ابن حمزة یمدح بها

تابط شراً و كان زوج امه فرأى انه يتردد عندامه فوقع في رية فآراد قتله فلم يقدر عليه فمدحه بالشجاعة (و قبله) :

..... ۱۰ ۱۵
جلد من الفتیان غیر مثل	ولقد سريت على الظلام بمغشم
..... ۱۰ ۱۰
حبك النطاق فشب غیر مهبل	ممن حملن به وهن عواقد
..... ۱۰ ۱۰
وفساد مرضعة و داء معضل	و مبرء من كل غير حيضة
..... ۱۰ ۱۰
كرهاً و عقد نطاقها لم يحلل	حملت به في ليلة مرودة

الضمير في آتت يرجع الى امّ تابط شراً وفي به اليه . والحوش بالحاء المهملة والواو والشين المعجمة كقفل . والفؤاد كغراب القلب وحوش الفؤاد حديده . والمبطن بالتشديد اسم مفعول اي ضامر البطن . والسهد بالسین والبدال المهملتين كعنق القليل النوم . و الهوجل بالواو والجيم ككوثر الاحمق او الرخم الثقيل واسناد النوم الى الليل مجازي اي اذا نام الهوجل في الليل والعرب يزعمون ان كل ذلك دليل على شجاعة الولد .

يعنى پس آورد آن مادر تابط شراً و زائيد او را در حالتيكه تيز دل ولاغر شكم بود و كم خواب بود در وقتيكه خواب ميكرد در شب مرد سنگين يا احمق .

معنى في الامور التي يكتسبها الاسم بالاضافة من باب الرابع شاهد در عدم كسب نمودن مضاف نكره است كه حوش بوده باشد تعريف ونه تخصيص را از مضاف اليه معرفه كه الفؤاد بوده باشد باعتبار منصوب بودن او بر حاليت و شرط حال اينستكه نكره بوده باشد و اگر كسب نموده بود يكي از آن دو را جايز نبود كه حال واقع شود و حال آنكه حال واقع شده است .

..... ۱۰ ۱۰
واقدم لما لم يجد عنك مهر باً	فاحجم لما لم يجد فيك مطمماً

هو من ابيات لابی عبادة البختری و قال آخر انه للحريرى يمدح بها الفتح بن خافان ويصف قتاله للاسد . قوله احجم بالحاء المهملة والجيم ماض بمعنى كف وتأخر عنك و المستتر فيه يرجع الى الاسد وكذا في اقدم وهو ماض من الافدام . والخطاب في فيك وفي عنك للفتح . والمطمع بالطاء والعين المهملتين كمقعد مفعول من الطمع او هو بتقديم العين على الطاء اى لم يجدك طعمة له . والمهرب بالراء المهملة والموحدة ايضاً مفعول من الهرب بمعنى الفرار .

يعنى پس بعقب ايستاد و بازماند آنشير چونكه نيافت در گرفتن تو محل طعمه از براى خود و زوى آورد چونكه نيافت از تو محل كريختى را .

مطول فى الموازنة من علم البديع شاهد در بودن مماثله تامه است در ميان هر دو مصراع با يكديگر بحسب وزن و قافيه .

فادرك ابقاء العرادة ظلها وقد جعلتني من حزيمة اصبعا

هو من قصيدة للكليجة اليربوعى فارس العرادة و اسمه عبدالله بن هبيرة قالها حين اغار على ابله حزيمة بن طارق فتبعه حتى برد ابله فلم يصل اليه حتى لحق حزيمة بقبيلته و وصف بالبيت فرسه و قيل للاسود بن يعفر بن عبد القيس و نسبته الى زغبة خطأ . الابقاء بالموحدة و القاف بقية الفرس من عدوها لتظهرها وقت الحاجة كما هو من عادة عتاق الخيل و زوى مكانه الارقال وهو بالراء المهملة والقاف واللام نوع من السير . و العرادة بالمهملات كسماحة فرس الشاعر . و الظلع بالطاء المعجمة و العين المهملة كفلس الغمر في المشى . والواو للحال . والحزيمة بالحاء المهملة والراء المعجمة كسفينة هو ابن طارق الذى اغار على ابل كليجة و من قال بانّه علم قبيلة فقد سهى اراد انه كانت ثابتة في السير فخرجت في حالة لم يبق بينه وبين حزيمة بن طارق الا قدر اصبع .

يعنى دريافت بقيه دويدن عراده را شلى دست او و بتحقيقكه فرار داد مرا از حزيمة پسر طارق بقدر مسافت يك انگشتى يعنى بقدر يك انگشت ديگرا گرفته بود كه پاى او شل نميشد باو ميرسيدم و شتران خود را از او ميگرفتم .

مغنی فی حذف اسمین مضافین من باب الخامس شاهد در حذف مضاف و مضاف
 الیه اول است که زامسافة بوده باشد قبل از مضاف الیه ثانی که اصبعاً است و باقی
 گذاردن مضاف ثانی است بجای آن در معرب گردانیدن آن با عراب مضاف اول که نصب
 است ای زامسافة اصبع .

فاذهب فای فتی فی الناس احرزه من حتفه ظلم دعج ولا جبل

لم یسم قائله . الفتی الشاب من الرجال و السخی الکرم . و احرزه ای جعله
 فی حرز و هو بالحاء و الراء المهملتین و الزاء المعجمة کحبر الموضع الحصین . و الحنف
 بالحاء المهملة و المثناة کفلس الموت . و الظلم کصدر جمع ظلمة و هی کفرقة السواد .
 و الدعج کقفل جمع دعجا و هی بالدال و العین المهملتین و الجیم کحمرا ، الشدیده السواد .
 و الجبل بالجیم و الموحدة کفرس واحد الجبال و روی مکانه حیل و هو بالحاء المهملة و
 الیاء کعنب جمع حيلة کحیفة بمعنی الخدعة .

یعنی پس رو پس کدام جوانیست در مردمان که پناه داشته باشد او را در موضع
 محکمی از مرك او تاریکیهای بسیار تاریک و نه کوهی یا مکرهائی .

مغنی فی الواو شاهد در عطف نمودن واو است نفی را که لا جبل بوده باشد
 بر اثبات که ظلم دعج است باعتبار بودن معطوف علیه او در معنی نفی نظر بآنکه تقدیر
 او چنین میشود که لافتی احرزه النح

فارساً ما غادروه ملحماً غیر زمیل و لانکس و کل

هو من ایات لامرأة من بنی الحارث بن کعب و نسبد بعضهم الی علقمة بن عبده (و بعده)

غیر ان الناس منه شیمه و صرف الدهر تجری بالاجل

لو یسأ طار به ذومیعة لاحق الاطال نهذ ذو خصل

قوله فارساً منصوب على المدح . و كلمة ما بعده زائدة او على الاشتغال فماموصولة و روى بالرفع ايضاً على انه خبر مبتداء محذوف اي هو . وغادروه ماض من المغادرة و هو بالغين المعجمة والذال والراء المهملتين بمعنى المتاركة . قوله ملحماً بضم الميم و فتح الحاء المهملة اي طعمة للسباع والزميل بضم الزاء المعجمة وفتح الميم المشددة والياء الساكنة واللام الجبان الضعيف الذي لا حير فيه . والنكس بالنون والسين المهملة كجبر الرجل الضعيف . و و كل بالواو كفرس الذي يكمل امره الي غيره لقلة معرفته بالامور يعنى مدح ميكنتم سواريراً كه وا كذارند آنجماعت اورا طعمه از براى درند كان بيايان و اين صفت دارد كه نيست ترسندۀ صاحب ضعفى كه بيخير باشد و نيست ناتوانى كه تكيه كند در امر خود بر مردمان .

مغنى في الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در فارساً است كه ابن مالك قائل شده است باينكه نصب از بر اشتغال است و نصب او راجح است بر رفع و ظاهر اينست كه نصب او بر مدح است و كلمة ما بعد از او زائده است .

فارسلها العراك ولم يذدها ولم يشفق على نغص الدخال

هو من قصيدة للبيد بن ربيعة بن مالك العامري يصف فيها حماراً و حشياً بانّه وقف على موضع عال ينظر و امراته بالورود على الماء دفعة واحدة للخوف من الصياد . المستتر في ارسالها يرجع الى الحمارة والبارز فيه يرجع الى الاتن . والعراك بالعين والراء المهملتين ككتاب بمعنى القتال و اراد به هنا الازدحام وهو يتأويل معتركة اي يعارك و يقابل بعضها بعضاً لتزاحمها على الماء . و يذدها بفتح المضارعة و ضم الذال المعجمة و سكون الدال المهملة مضارع من الذود بمعنى المنع . و يشفق بضم المضارعة و سكون الشين المعجمة و كسر الفاء والقاف مضارع من الاشفاق بمعنى الخوف . و النغص بالنون والغين المعجمة و الصاد المهملة كفرس مصدر نغص البعير اذا لم يتم شربه . و الدخال بالذال المهملة و الخاء المعجمة ككتاب ان يدخل بعير قد شرب بين بعيرين يشربان يفعل به ذلك لضعفه كان ضعفه من الرى في الشرب الاول فينغص عليهما شربهما بارخاله

بینهما . يقول بعث الحمار الوحشی اتمه دفعة واحدة و لم بمنعها و لم يدفع بعضها علی الماء بان يجعلها قطعاً قطعاً حتی تروی کلها لخوفه من الصیاد و لم يخف الحمار ان لا يشرب الاثن ربياً لتزاحمها علی الماء انتهى .

یعنی پس فرستاد آن خر وحشی آنماده خرهای وحشی را در حالتیکه جنک کننده بودند با یکدیگر بجهت جمعیت کردن ایشان بر سر آب و منع نکرد آن خر وحشی آنماده خرها را از آن جنک کردن و جمعیت نمودن و ترسید بر سیراب نشدن ماده خرها ز آب بجهت جمعیت ایشان بر آب و داخل شدن ماده خریکه یکدفعه آب آشامیده باشد میان دو ماده خریکه مشغول باشند با شامیدن آب بجهت ضعف آن ماده خر داخل شونده و واهمه تشنه شدن او بعد از این از ترس اینکه مبادا صیادی صید کند یکی از ایشان را .

قطر و جاهی فی باب الحال مغنی فی خلا شاهد در العرائک است که چون مصدر صریح و جامد است و حال واقع شده است پس تأویل کرده اند او را باسم فاعل مشتق ای فارسها معترکه .

فارقنا من قبل ان نفارقه لما قضی من جماعنا وطراً

لم یسم قائله . قوله فارقنا ای اراد فراقنا وهو ماض من المفارقة بمعنی المباعده ومنه نفارقه بصیغه المتکلم مع الغیر . والجماع بالكسر هنا بمعنی الاجتماع . و الوطر بالواو والطاء والراء المهملتین کفرس الحاجة .

یعنی اراده کرده مفارقت کردن ما را پیش از آنکه مفارقت کنیم او را چونکه بر آورد از بهم رسیدن ما حاجتی را .

مغنی فی القاعدة الخامسة من باب الثامن شاهد در فارقنا است که معنی اراده در او ملحوظ است ای اراد فراقنا .

فاصاخیر جوان یکون حیا ویقول من فرح هیا ربا

لم یسمّ قائله (و قبله) :

وحدیثها كالقطر یسمعها راعی سنین تتابعت جدباً

الضمیر فی حدیثها للمحبوبة . والقطر كفلس المطر . و اراد بالراعی الزارع . و الجذب كفلس القحط . واصاخ بالصاد المهملة والخاء المعجمة ماض من الاصاخة بمعنی الاستماع والمستتر فيه یرجع الى الراعی المذكور فیما قبله . و یرجو مضارع من الرجاء وهو ضدّ الیأس . قوله حیا ای صوت حیا وهو بالحاء المهملة و الیاء كعصا المطر . و الفرخ كفرس السرور . وربّما اصله ربّی قلبت یاء المتكلم الفاء .

یعنی وخبر آنمحبوبه مثل بارانیستکه میشنود صدای او را مرد زارعیکه دینده باشد او بی در پی سالهای قحط را پس فرا دارد گوش خود را که امید داشته باشد اینکه بوده باشد آنصدا صدای باران و بگوید از خوشحالی که ایخدای من .

مغنی فی ایا شاهد درهیا است که دراصل ایا بوده است و بدل شده همزه او بهاء

فاصبح العین رکوداً علی ال..... او شان ان یرسخن فی الموحل

لم یسمّ قائله . اول المصراع الثانی الالف الواقعة قبل الواو من الاوشان . العین بكسر العین المهملة وسكون الیاء والنون بقر الوحش . والرکود بالراء والدال المهملتین كفلوس السكون والثبات والاوشان جمع وشن وهو بالواو والشین المعجمة والنون كفلس ما ارتفع من الارض . قوله ان یرسخن ای مخافة ان یرسخن و هو بفتح المضارعة و سكون الراء و فتح السین المهملتین و الخاء المعجمة من الرسوخ و هو بالضم بمعنی الثبوت و الموحل بالواو والحاء المهملة كمقعد مکان الوحل وهو كفرس الطین الدقیق ترطّم فیهِ الدواب .

یعنی پس صبح کردند گاوها ی وحشی که فرار گرفته بودند بر زمینهای بلند از از ترس آنکه مبادا فروروند وبمانند در زمین آب و گل .

تصریف فی اسم الزمان و المکان شاهد در وارد شدن اسم مکان از معتل است

بر وزن مفعول بفتح عين كه موحل بوده باشد شذوذاً .

فأصبح بطن مكة مقشعراً كان الارض ليس بها هشام

لم يسم قائله ويرثى به الشاعر هشام بن عبد الملك . بطن الشيء خلاف ظهره و اراد ببطن مكة تحت ارضها التي يدفن فيها الاموات . قوله مقشعراً بالقاف الساكنة و الشين المعجمة المفتوحة والعين المكسورة والراء المشددة المهملتين اى اصابتها قشعريرة اى رعد و زلزلة لدفن هشام فيها اعظماً لشأنه او هو من اقشعرت السنة اذا محلت اى انقطع المطر عنها و صارت يابسة من العشب اى اءحلت الارض بسبب زهابه منها . والباء بمعنى على . و هشام بالكسر هو ابن عبد الملك الذي يرثى عليه الشاعر .

يعنى صبح كرد زبر زمين مكّه در حالتيكه ارزنده بود بجهت مدفون شدن هشام در او بجهت تعظيم شأن آن هشام يا آنكه فحط و خشك وبى كياه شد بجهت آنكه زمين نبود بر روى او حقيقت هشامى .

معنى فى كان شاهد در وقوع كان است از براى تحقيق و بودن او مرادف لان اى لان الارض ليس لها حقيقة هشام .

فأصبحت انى تأتها تلتبس بها كلامر كبيها تحت رجلك شاجر

هو من قصيدة للبيد بن ربيعة بن مالك العامرى يخاطب بها عمه ابا مالك و كان قد اتلف جماعة بجار لبيد فغضب عليه و انشده قصيدة (و قبله) .

فقلت از دجر حناء طيرك و اعلمن بانك ان قدمت رجلك عاثر

فان تتقدم تمش منها مقمدا غليظا و ان اخرت فالكفل فاجر

الخطاب فى اصبحت لابى مالك عم لبيد الشاعر . و الضمير فى تأتها يرجع الى الدابة التي تتمرس التي شبه لها الشاعر الداهية التي احدثها عمه ابو مالك من اتلافه

جاره . وتلتبس بالمشناة والموحدة المكسورة والسین المهملة بمعنى تلتصق . وازاد بقوله
 كلامر كبتها مقدّمها ومؤخرها . والشاجر بالشين المعجمة والجيم والراء المهملة المضطرب
 یعنی پس صبح کرده تو که هر مکانی که بیائی آن حیوانی را که بر میجهد و لگد
 میزند و بچسبی با هر دو مکان سواری او را که مقدّم و مؤخر او بوده باشد زیر پای تو مضطربست
 قطر وسيوطي في عوامل الجزم شاهد در آنی است که شرطیه است و از برای
 مکان است و جزم داده است دو فعل را که تأتها وتلتبس بوده باشد .

۱۵ - ۰۰۶ ۱ - ۰ ۵ - ۶ ۱ ۰۰ - ۰۰۶ ۰۰ - ۱ - ۰ - ۰۰۶
 اصعد في علو الهوى ام تصوبا فاصبحن لايسالنه عن بما به

هو من قصيدة للاسود بن يعفر بن عبد القيس التميمي . الضمير في اصبحن يرجع
 الى النسوة المذكورة فيما قبله و روى مكانه فاصبح فالمستتر فيه يرجع الى العاشق
 المذكور فيما قبله . ومصداق ما الموصولة الالم وشدة العشق . والباء في به للظرفية او
 للملابسة . والهززة للتسوية . وصعد بالمهمات ماض من باب التفعيل من الصعود ضد
 الهبوط . والعلو مثلثة العين ارفع الشيء . والهوى ما بين الارض والسماء وميل النفس
 والعشق وكلاهما محتمل في البيت لكن الثاني اوفق . وتصوبا بالصاد المهملة والواو
 المشددة والموحدة بمعنى نزل والغه اطلاق . يقول انهن لايسئلنه هوسالم القلب ام مكسورة
 یعنی پس صبح کردند آن جماعت زنان که نمیپرسیدند آن مرد عاشق را از آنچنان
 رنج و شدت عشقی که در او بود که آیا بلند شد در بلندی هوا یا در فوق مرتبه عشق یا
 آنکه فرود آمد و تنزل کرد .

مغنى في هل شاهد در دخول باء است بعد از كلمه عن بر ماء موصوله و ضمير
 غايب در كلمه بما و كلمه به بجهت تأکید باعتبار استعمال شدن هر يك از عن و با در
 يك معنى مثل به وعنه وبما وعمّا وبك وعنك مثلاً .

۰۰۰۰ ۰۰ - ۱۴ ۰۰ - ۰۰۰۰ ۰۰۰۰ ۰۰ - ۱۵ ۰۰ - ۰۰۰۰
 اذهم قريش واذما مثلهم بشر فاصبحوا قد اعاد الله نعمتهم

هو من قصيدة للفرزدق و اسمه همام بن غالب بن صعصعة التميمي يمدح بها عمر

بن عبد العزيز حين ولّى بالمدينة (و قبله) .

اذا دجى الركب تعريسا ذكرت لهم
غيشا يكون عن الايدي له درر

سيروافان ابى ليلى عن امامكم
فبادروه فان العرف يتندر

فاصبحوا (الخ)

ولن يزال امام منهم ملك
اليه يشخص فوق المنبر البصر

ان عاقبوا فالمنايا من عقوبتهم
وان عفا قدروا الاحلام ان قدروا

قوله اصبحوا بمعنى صاروا و الضمير فيه يرجع الى قبيلة قريش واعاد بالمهملتين
بمعنى ارجع و اراد بالنعمة الدولة . وقريش كزبير قبيلة من نضر بن كنانة والبشر
كفرس الانسان .

يعنى پس گرديدند آن جماعت قريش كه بتحقيق كه باز گردانيد خداوند دولت
ايشان را بايشان بعلت آنكه قريش هستند و بعلت آنكه نيست مثل ايشان در وجود انساني
مغنى في اذ شاهد در وقوع اذ است در هر دو موضع از براى تحليل .
مغنى في الواو شاهد در وقوع مثلهم است حال بنا بر مذهب مبرد و ناصب او
خبريست محذوف اى و اذ ما في الوجود بشر مماثلا لهم .

مغنى في الامور التي يكتسبها الاسم بالاضافة من باب الرابع شاهد در وقوع
لفظ مثل است مبني برفتح باعتبار اضافة شدن او بمبني كه ضمير غايب جمع بوده باشد
و كسب نمودن او بنا را از مضاف اليه مبني .

مغنى في الجهة العاشرة من باب الخامس شاهد در بشر است كه بعضى گفته اند
مبتدا است و لفظ مثلهم صفت است از براى خبر او كه مكان محذوف بوده باشد اى و اذ ما

فَلَمَّا رَانِي كَبْرَ اللَّهِ وَحَدَّهُ	وَبَشَرَ قَلْبًا كَانَ جَمًّا بِلَابِلِهِ
فَقُلْتُ لَهُ اَهْلًا وَسَهْلًا وَمَرْجَبًا	رَشِدْتُ وَلَمْ اَقْعُدْ اِلَيْهِ اَسْأَلُهُ
وَقَمْتُ اِلَى تَرْكِي هِجَانًا اَعَدَّهُ	لَوْجِبَةَ حَقِّ نَازِلِ اَنَا فَاعِلُهُ
بِاِيضِ حَطَّتْ نَعْمُهُ حَيْثُ اَدْرَكَتْ	مِنَ الْاَرْضِ لَمْ يَخْطُلْ عَلَيَّ حِمَائِلُهُ

قوله فاطعمته متكلم من الاطعام والضمير فيه يرجع الى الضيف . و ما وجد في غالب النسخ بلفظ فاطعمنا فهو من تغيير الناسحين كما ترى عدم مناسبتة مع ابيات لسابقة ومن بيانية . والضمير في لحمها وسنامها للناقة . والسنام بالسين المهملة والنون كسحاب من الناقة معروف . و شواء بالنصب مفعول ثان لاطعمته و هو ككتاب المشوى بالنار . قوله عاجله بصيغة الفاعل مضافاً الى فاعله اسم كان و خبره محذوف قبل اسمه اي كانه عاجله وهو من العجل كقرس بمعنى السرعة .

يعني خورائيدم آن ميهمانرا از گوشت آنشتر واز کوهان او بريان کرده شده را بآتش و کبابيرا وبهتر آنچنان چيزيست که بوده باشد آنچيز را شتاب کننده آنچيز در حاضر کردن نزد ميهمان .

سيوطي في الموصول شاهد در حذف عائد ماء موصول است بعد از كان ناقصه که آن عائد منصوب است بكان بنا بر آنکه خبر او است اي ما كانه عاجله .

فَافٍ لِهَذَا الدَّهْرِ لَا بِلِ لَاهِلِهِ

لم يسم فائله . قوله اف بضم الهمزة وكسر الفاء المشددة المنونة اسم فعل بمعنى انكره اي اظهر الكراهة . وكلمة لا نافية . وبل للاضراب .

يعني پس ناخوش ميدارم مر اينروز کار را نه بلکه ناخوش ميدارم مر اهلروز کار را

مطول في الرجوع من علم البديع شاهد در رجوع نمودن شاعر است از كلام سابق كه كراهت داشتن دهر بوده باشد بسوى نقض كه كراهت داشتن اهل آن روز كار بوده باشد بجهت نكته كه آن دانستن باینستكه گناه از برای اهل آن روز كار ثابت است نه از برای روز كار .

فـاقـبـلـتـ زـحـفـاًـعـلـىـ الرـكـبـتـين
فـتـوبـ نـسـيـتـ و تـوبـ اـجـر

هو من قصيدة لامره القيس بن حجر بن عمرو الكندى (و قبله) .

و هـز نضـيـد قـلـوبـ الرـجـال
و اـفـلـتـ مـنـهاـ اـبـنـ عـمـر و حـجـر

رـمـتـمـى بـسـمـ اـصـابـ الفـؤـاد
غـداة الرـحـيـل فـلم اـنـتـصـر

بـرـاهـضـة رـوزـه رـخـصـة
كـخـر عـوبـة البـانـة المـنـقـطـر

فـتـور الـقـيـام قـطـيـع الكـلام
تـفـر عـن مـن ذى غـر و بـ حـضـر

فـبـت اـكـا بـد لـيـل التـمـام
و الـقـلـب مـن خـشـيـة مـقـشـعـر

فـاقـبـلـتـ زـحـفـاً (الخ)

و لـم يـرـنـا كـالىء كـاشـح
و لـم يـعـش مـمـالـدى البـاب سـر

قوله فاقبلت متكلم من الاقبال ضد الادبار . قوله زحفاً بالزاء المعجمة والحاء المهملة والفاء حال بمعنى زاحفاً اى ماشياً والركبتين ثنية ركبة وهى بالراء المهملة والموحدة كثر فة موصل ما بين اسفل اطراف الفخذ و اعالى الساق و نسيت متكلم

من النسيان ضد الحفظ . واجر يفتح الهمزة وضم الجيم وتشديد الراء المهملة متكلم من الجر بمعنى الجذب اى اجره على الارض للخوف لثلاثا يرى اثر قدمى فيعرف .

يعنى پس روى آوردم بآنموضع در حالتیکه راه رونده بودم بر دو زانوى خود پس جامه فراموش کردم آنرا بجهت مشغول بودن دل من بآنمحبوبه وجامه میکشیدم آن را بر زمین بجهت محو شدن اثر دو زانوى و قدم من تا آنکه نبیند کسی اثر قدم مرا و نشناسد آنرا و از عقب من نیاید .

مغنى في مسوغات الابتداء بالنكرة من باب الرابع شاهد در وقوع ثوب نكرة است در دو موضع مبتداء و مسوغ آن دو وقوع آن دو است بجهت تفصيل .

مغنى في حذف المفعول من باب الخامس شاهد در حذف عايد مخبر عنه است که آن ضمير مفعول بوده باشد در دو موضع اى فثوب نسيت و ثوب اجر .

١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠	١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠
لکان لکم یوم من الشر مظلم	فاقسم ان لو التقينا وانتم

هو من ابيات للمسيب بن عاص يخاطب بها بنى عامر بن ذهيل في شيء صنعوه كلفاؤهم (و قبله) :

١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠	١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠
ليمتحين منى على الوخم ميسم	لممرى لئن جدت عداوة بيننا

فاقسم ان (الخ)

١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠	١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠
اذالتف من دون الجميع المرئم	راو نعماً سوداً فهموا باخذه
١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠	١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠
غزالي مزاد و الاسنة تزدم	ومن دونه طعن كان رشاشه
١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠	١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠
وهل يتقى الله الابيل المصمم	الا تتقون الله يا آل عامر

قوله اقسام بصيغه المتكلم . وان زائدة . ولو بتشديد الواو للضرورة . و التثنية
بالفالف متكلم من الالتقاء بمعنى الوصول . والواو في واوتم للمصاحبة . والمظلم بصيغة اسم
الفاعل يقال يوم مظلم اي كثير الشر .

يعنى پس قسم ميخوريم كه اگر ملاقات كنيم ما باشما هر آينه ميباشد روز بسيار
شری از برای شما جماعت .

معنى في ان شاهد دز زياد شدن ان است میان فعل قسم و كلمه لو با بودن فعل
قسم در لفظ كه فاقسم بوده باشد .

ولا ذا كرا لله الا قليلا

فالفيته غير مستعتب

هو من ابيات لابي الاسود الدبلي و اسمه ظالم بن عمرو يصف ما وقع بينه و بين

خليله بعد ما صرمه (و قبله) :

اتاني فقال اتخذني خليلا

ارايتم امرء كنت لم ابله

فلم استفد من لدنه فتبلا

فخاللته ثم اكرمه

كذوب الحديث سروقاً بخيلا

و الفيته حين جريته

عتاباً رقيقاً وقولا جميلا

فذكرته ثم عاتبته

فالفيته غير (الخ)

واتباع ذلك صرما طويلا

الست حقيقاً بتوذيعة

قوله القيت بالفاء متكلم بمعنى وجدته . قوله مستعتب بصيغة اسم الفاعل اي قابل

للعتاب وهو بالعین المهملة و المثناة و الموحدة ككتاب الموحدة والغضب و مخاطبة الارازل . والذاکر فاعل من الذکر خلاف النسیان . والقلیل ضد الكثير .

یعنی پس یافتم آنمرد را غیر قبول کننده مرعابرا و نه یاد آوردنده مرخدای را مکر اندکی از اوقات .

مغنی فی الجهة الرابعة فی حذف التتوین من باب الخامس شاهد در حذف تنوین است از ذاکر بجهت التقاء ساکتین با حذف لام از سر الله بجهت ضرورت ای و لا ذاکر الله

فالیوم قربت تهجونا و تشتمنا
فاذهب فمابك و الايام من عجب

لم یسم قائله . الفاء للعطف . و الیوم نصب علی الظرف . و قربت بتشدید الراء مخاطب بصیغه المجهول بمعنی صرت . و تهجو مضارع من الهجو بمعنی الذم . و تشتمنا بکسر العین مضارع من الشتم وهو بالشین المعجمة و المثناة بمعنی السب . و اذهب امر من الذهاب خلاف المعجی . و ما نافية . و الباء فی بك للملابسة . و من زائدة . و العجب کفرس انکار ما یرد علیک ،

یعنی در امروز گردیده بحالتیکه مذمت میکنی مارا و دشنام میدهی مارا پس برو از پی کار خود پس نیست از تو و از این روز کار تعجبی .

سیوطی فی عطف النسق شاهد در الایام است که عطف شده است بواو بر کاف در بك و مجرور واقع شده است بدون اعاده حرف جر بر سراو .

فاما القتال لا قتال لديکم
ولکن سیر آفی عراض المواکب

لم یسم قائله و یهجو به بنی اسد بن ابی العیص بن عبد الشمس بالفرار من المعارك (و قبله)

فضعتم قریشا بالفرار و انتم
تمدون سودان عظام المناکب

القتال ککتاب المحاربة مع العدو . و سیراً نصب علی انه اسم لکن والخبر محذوف ای و لکن لکم سیراً لا علی المصدريه كما قيل . و العراض بالعین و الراء المهملتین و

الضاد المعجمة ككتاب اخذ في عروض من الظرف . و المواكب جمع موكب وهو بالواو
والموحدة كمجلس الجماعة ركباناً او مشاة و ركاب الابل للزينة .

يعنى پس اما جنك كردن با دشمنان پس نيست جنك كردنى نزد شما و لكن از
برای شما است راه رفتنى در اطراف عرف و پهنای صنف لشکریان .

مغنى فى اما شاهد در حذف فاء است بر سر جواب اما كه لا قتال بوده باشد

ای فلا قتال لديکم

فَاعْرِفْ مِنْكَ غَتِي مِنْ سَمِينِي	فَا مَا اَنْ تَكُونَ اَخِي بِصَدَقْ
عَدُوًّا اَتَقِيكَ وَتَقِينِي	وَ اِلْفَا طَرَحْنِي وَ اِتَّخَذْنِي

هو من قصيدة للمثقب العبدى واسمه عائد بن محسن قالها فى صاحبته فاطمة ويمدح

بها عمرواً (و قبله) .

عَلِي ضَحَضَا حَاةً وَعَلَى الْمَتُونِ	فَرَحْتُ بِهَا تَعَارُضُ مَشْتَرَاً
اَخِي النُّجْدَاتِ وَالْحَلَمِ الرَّهِينِ	اِلَى عَمْرُو وَمَنْ عَمْرُو اَنِينِي

فاما ان تكون (الخ)

اَرِيدُ الْخَيْرِ اِيْهَمَا يَلِينِي	وَمَا اَدْرِي اِذَا يَمَمْتُ اَرْضَاً
اَمْ الشَّرِّ الَّذِي هُوَ يَبْتَغِينِي	اَلْخَيْرِ الَّذِي اَنَا اِبْتَغِيْهِ

الفاء للعطف . و اما حرف ترديد . وان مصدرية او زائدة على قول . و اراد بالاخ

هنا المصاحب و الفاء فى فاعرف سببية . و الغث بفتح الغين المعجمة و تشديد المثلثة

الكرام ككتاب جمع كريم ضد اللثيم . و الموسرون جمع الموسر و هو صاحب المال و هو اسم فاعل من الايسار ضد الاعسار . و لقيت متكلم من لقيه اي ادر كه . و كفانيا بنون الوقاية و بناء المتكلم . و الف الاطلاق ماض من الكفاية .

يعنى پس اما بزرگواران صاحب مال را ملاقات کردم ایشان را پس بس است مرا
از آنچنان چیزی که در نزد ایشانست آنچنان قدری که کفایت میکند مرا .

سيوطي في الموصول شاهد درزی است که بمعنی الّذی است و مجرور است بمن
و معرب شده است بباء مثل ذو بمعنی صاحب و جمله بعد از او صلّه و عاید او است .

معنی في الجملة الواقعة صلة من باب الثانی شاهد در بودن ماء موصوله قبل از
کفانيا است در محلّ نصب بنا بر آنکه مفعول بوده باشد از برای حسبی و جمله صلّه او
کفانيا است محلّ اعرابی ندارد باعتبار آنکه موصول وصلّه در حکم دو کلمه اند .

۱۶	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
۱۶	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰

فامهله حتى اذا ان كانه معاطی یدمن جملة الماء غارف

هو من قصيدة للاوس بن حجر يصف بها رجلا بالاصطياد و التسلط عليه (و قبله)

۱۶	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
۱۶	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰

اخو قترات قد تيقن انه اذا لم يصب لحمًا من الوحش خاسف

۱۶	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
۱۶	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰

معاردنا كال القميص شواره من الصيد قصرى رخصة و تقاطف

۱۶	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
۱۶	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰

صد غابر العيين شقق لحمه سمائم قيظ فهو اسود شاسف

۱۶	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
۱۶	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰

قصي مبيت الليل للصيد مطعم لاسهمه غار و بار و راصف

فامهله حتى (الخ)

۱۶	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
۱۶	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰

لوام دهار فهو اعجف شاسف فيسر سهماً راسه بمناكب

فارسله مستیقن الظن انهم مخالف ماتحت الشراسیف جائف

المستتر فی فامهله للممدوح والبارز فیهِ للصيد و هو ماض من الامهال یقال امهله ای رفق به . و المعاطی اسم فاعل من المعاطات و هو بالعین والطاء المهملتین بمعنی المناولة . و جملة الماء بالجمیم كغرفة مجتمعه وروی مكانه لجة وهی بمعناها . والغارف بالعین المعجمة والراء المهملة والفاء فاعل من غرف الماء ای اخذه بیده و ما یوجد فی اكثر النسخ من لفظ غامر مكانه فهو تصحیف لان القوافی كلها فاء مضمومة كما ترى و هو بالعین والراء المهملة من غمره الماء اذا غلاه .

یعنی پس مهلت داد آنمرد آنصید را تا آنکه گویا حال او مثل حال غرقشده بود که دهنده باشد دست خود را درمکانی که آب بسیار بر روی هم باشد بجهت خلاص شدن از غرقشدن و آشامیده باشد آبر را بجهت فرو رفتن آب درحلق او .

معنی فی ان شاهد درزیاد شدن ان بفتح همزه است بعد از کلمه اذا وقبل از کان

فانت من الغوائل حین ترمی ومن ذم الرجال بمنتراح

هو من ابیات لابیراهیم بن علی بن محمد المشهور بابن هرمة یرثی بها ابنها و قال الجوهری انه یمدح بها القاضی جعفر بن سلیمان . الخطاب فی فانت لابنه المیت . و الغوائل جمع غائلة وهی بالعین المعجمة و الهزلة الداهیه . و ترمی مجهول من الرمی بمعنی الالقاء یقال رماه به ای الفاه فیهِ . والذم خلاف المدح . و المنتراح اصله منتزح و هو اسم مفعول من الانتراح و هو بالنون و المثناة و الزاء المعجمة و الحاء المهملة بمعنی الابعاد .

یعنی پس تو از مصیبتها و امرهای عظیم در وقتی که افکنده میشود شخص در آنها و وارد میشوند بر شخص و از منمتر کردن مردمان بدور گردانیده شده .

نظام فی ابنیة الثلاثی المزید شاهد در متولد شدن الف مد است از اشباع نه و درن

فتحه زاء در منتزاح که در اصل منتزح بوده است شدوذا

فان انت لاقيت في نجدة فلا يتهيبك ان تقدا

لم يسم قائله . قوله لاقيت بالفاف مخاطب من الملاقات بمعنى الادراك و المراد
الايقاع . و النجدة بالنون و الجيم و الدال المهملة كطلحة الشدة و الفرع و القتال . و
يتهيبك بفتح ياء المضارعة من التهيب و هو تفعل من هاب بمعناه خاف . و ان مصدرية
و تقدما بضم المضارعة من الاقدام وهو بمعنى الاقبال والايان و الفه اطلاق .
يعنى پس اگر بيفكنى تو خود را دزسختى و جنگ كاهى پس نترساند تورا اقدام
کردن و روى آوردن بسوى آن جنگ .

مغنى في القاعدة العاشرة من باب الثامن شاهد در قلب نمودن هر يك از فاعل
و مفعول يتهيب است نظر بآنكه كاف خطاب ظاهراً مفعول است در دو معنى فاعل است
همچنان كه ان تقدم بتأويل مصدر است و ظاهراً فاعل است و در معنى مفعول باعتبار آنكه
معنى چنین است (لا تخذ انت الاقدام على ملافاة العدو في الحرب) يعنى پس نترس
تو روى آوردن بر ملاقات کردن با دشمنى و دخول در جنگرا .

فان اهلك فذى حنق لظاه تكاد على تلتهب التهاباً

هو من ابيات لربيعة بن مغزوم قيس الضبي (و قبله) :

اخوك اخوك من تدنو و ترجو مودته و ان دعى استجاباً

اذا حاربت حارب من تعادى و زاد سلاحه منك اقترباً

و كنت اذا قريني جازبته جبالي مات اوتبع الجذاباً

فان اهلك (الخ)

مخضمت بدلوه حتى تجسى ذنوب الشر ملا او قراباً

قوله اهلك متكلم من الهلاك . والحنق بالحاء المهملة والنون والقاف كفرس الغيظ .
واللظى بالطاء المعجمة كفتى النار . وتلتهب بفتح المضارعة والموحدة مضارع من الالتهاب
وهو في البيت التوقد والاشتعال .

يعنى پس اگر هلاک شوم پس بسا صاحب خشمی که نزدیکست که آتش خشم خود را
برافروزد بر افروختی بر من .

مغنى في الفاء شاهد ذراقتران فاء است بحر فيكه از برای اوصدارت است که آن
رب محذوفه قبل از ذی بوده باشد با بودن اورابطه جزا از برای ان شرطیه ای فرب ذی خنق

فان اهلك فرب فتى سيبكى على مهذب رخص البنان

هو من ابيات لجحدرين مالك انشده حين امره الحجاج بالسجن فقال لبعض من
يخرج الى اليمامة تحمل عنى شعراً فانشد الابيات (و قبله) :

الم تر نبي عديت اخا حروب اذا لم اجز كنت مجن جان

فان اهلك (الخ)

ولم اك ما قضيت ديون نفسى ولا حق المهذب والسنان

قوله اهلك متكلم من الهلاك و الفتى الشاب من الرجال . و المهذب بالذال
المعجمة المشددة والموحدة اسم مفعول اي المطهر الاخلاق . والرخص بالراء والصاد
المهملتين بينهما خاء معجمة كفلس الناعم اللين وهو ضد اليبس والانتقباض والمراد وصفه
بالحسن . والبنان بالموحدة والنونين كسحاب اطراف الاصابع .

يعنى پس اگر هلاک شوم پس بسا جوانی که زود باشد که گریه کند بر من و این

میان فانت طلاق و کلمه ثلاث .

مغنی فی ال در مقام ذکر سؤال رشید از قاضی ابویوسف از اعراب کلمه ثلاث در شعر ذکر کرده است با تفصیل و جواب آن .

فان تزجرانی یابن عفان انزجر وان ترعیانی احم عرضاً منعاً

لم یسم قائله . قوله تزجرانی مخاطب من الزجر و هو بالراء المعجمة و الجیم و الراء المهملة بمعنی المنع ومنه انزجر بصیغه المتکلم من باب الانفعال . و عفان بالعين المهملة و الفاء و النون کرمات اسم رجل . و ترعیانی بالراء و العین المهملتین و الیاء مخاطب من رعاه ای ترحم علیه . و احم بفتح الهمزة و سکون الحاء المهملة و کسر الیم متکلم من الحماية بمعنی الحفظ . و العرض بالعين و الراء المهملتین و الضاد المعجمة کجبر جانب الرجل الّذی یصونه من نفسه و حسبہ ان ینتقص . و الممنع بتشدید النون و العین المهملة اسم فاعل من منعه ای کفه .

یعنی پس اگر منع میکنی مرا ای پسر عفان قبول منع میکنم و اگر رعایت می کنی محافظت میکنم عرض بازدارنده ایرا .

تصریف فی الفعل المضارع شاهد در استعمال شدن صیغه تشبیه است که تزجرانی و ترعیانی بوده باشد در مفرد بحسب معنی نظر بآنکه خطاب بیکنفر است پس گویا گفته است تزجرنی و ترعیانی .

فان تزعمینی کنت اجهل فیکم فانی شریط الحلم بعدک بالجهل

هو من قصیده لابی ذویب الہذلی و اسمه خویلد بن خالد قالها فی صاحبته اسماء (اولها)

الازعمت اسماء ان لا احبها فقلت بلی لولا ینازعنی شغلی

جزیتک ضعف الود لما اشتکیته و ما ان جزاک الضعف من احد قبلی

یعنی پس اگر بلند مرتبه وغالب شده خلایق را و حال آنکه تو از جنس خلایق هستی پس استبعاد و تعجبی نیست در این امر پس بدرستی که مشک بعضی از خون آهواست مختصر و مطول فی التشبیه من علم البیان شاهد در تشبیه نمودن شاعر است بطریق کنایه حال ممدوح خود را بحال مشک و بیان آنکه مشبه به امر است ممکن الوجود بدون استبعاد در این امر .

فان تکونوا براء من جنایته فان من نصر الجانی هو الجانی

هو لابی نواس الحکمی واسمه الحسین بن هانی . البراء بالموحدة والراء المهملة والمد ککتاب جمع بری کفعل . والجنایة بالجیم والون ککتابه الذنب ومنه الجانی فی الموضعین بصیغة الفاعل . ونصر ماض من النصر بمعنی العون .

یعنی پس اگر میباید ظاهراً بیزار و عاری از گناه آنمرد پس بدرستی که کسی که یاری کند گناه کار را او خود گناهکار است در نفس الامر و حقیقت .

مطول فی احوال المسند شاهد در معرف شدن مسند است که الجانی ثانی بوده باشد بلام عهد بجهت افاده نمودن سامع حکمیرا که ثبوت جنایت از برای ناصر جانی بوده باشد بر امر معلومی بواسطه امر مثل او نظر بافاده کردن کلام مساوی بودن هر دو را در حکم جنایت .

فان شئت آلیت بین المقام
م والرکن والحجر الاسود
نسیتک مادام عقلی معی
امد به امد السرمد

لم یسم فأنلهما . قوله شئت مخاطبة من المشیة بمعنی الارادة . و آلیت بصیغة المتکلم بمعنی احلفت . و اراد بالمقام مقام ابراهیم علیه السلام . و نسیتک متکلم بصیغة النسیان وهو ضد الحفظ . وما مصدریة ای مدة دوام عقلی . و امد مجهول بصیغة المتکلم من المد بمعنی البسط والجذب . و امد السرمد مفعول مطلق نوعی . و الامد بالبدال المهملة

كفرس الغاية والمنتهى . والسرد بالمهملات كجعفر دوام الابد .

يعنى پس اگر خواسته باشی قسم میخورم بخداوند در میان مقام ابراهیم عليه السلام و رکن مکّه و حجر الاسود اینکه فراموش نکنم تورا مادام که عقل من با من است و همیشه بازداشته شده باشم بآن امر نوع همیشه دایمی بی نهایت .

مغنی فی حذف لاء التافیة من باب الخامس شاهد در حذف لاء نافیة است از فعل ماضی که نسبتک بوده باشد با بودن او جواب از برای قسم که آیت است ای لانسیتک .

فان عشرت بعدها ان والت نفسی من هاتا فقولا لالعا

هو لابن درید المکتبی بابی بکر . قوله عشرت بالعين والراء المهملتين بينهما ثاء مثلثة متکلم من عشر بمعنى کبا و زلق فيما اعد ليقع فيه احد . قوله بعدها ای بعد هذه الواقعة . و الت بالواو و الهمزة و اللام و تاء التانیث مأخوذ من وال بمعنى لجأ و طلب الراجعة . وهاتا ای هذه القضية والواقعة . ولا نافية . ولعا بفتح اللام والعين المهملة دعاء يقال للعائر لعا لك دعاء له بان يرتفع من عشرته و مزلقته . و لالعا دعاء عليه .

يعنى پس اگر در روی در افتم و بلغزم بعد از آن واقعه اگر طلب نجات کند نفس من از این واقعه پس بگوئید که لالعا لك يعنى نباد بر خواستنی از برای توازین محل لغزشگاه مغنی فی بیان مکان المقدّر من باب الخامس شاهد در فقولا است که جواب واقع شده است از برای دو شرط سابق و بنا بر قول بتقدیم شرط ثانی بر اول تقدیر چنین است که ان و لت نفسی ان عشرت بعدها فقولا لالعا لك .

فان كنت ما كولا فكن خيرا كل والا فادر كنى ولما امزق

هو من قصيدة للممزق واسمه شاس بن نهار بن الاسود العبدی . المأكول الرعية والاكل الملك ، وادر كنى بالبدال والراء المهملتين امر بمعنى اغثنى . و الواو للحال . و امزق بالزاء المعجمة المشددة والقاف مجهول بصيغة المتكلم من باب التفعيل من مزق فلان عرض اخيه اذا طعن فيه .

فان انت لم ينفسك علمك فان تسب لملك يهديك القرون الاوائل

فان لم (الخ)

قوله تجد مضارع وجده اي ادر كه . وعدنان بالعين والذال المهملتين و النونين كسكران ابومعد وهو بفتح الميم والعين و تشديد الذال المهملتين ابوقبيلة معروفة . وتزرك مضارع وزع وهو بالواو والزاء المعجمة والعين المهملة بمعنى كف ومنع . والعوازل بالعين المهملة والواو والذال المعجمة حوادث الدهر وزواجره ، يقولان غابة الانسان الموت فينبغي له ان يتعظ بان ينسب نفسه الى عدنان ومعد فان لم تجد من دونهما آباءه فليعلم انه يصير الى مصير فينبغي له ان يكف وينزع عما هو عليه انتهى .

يعنى پس اگر نميآيى از سواى عدنان واز سواى معد پنديرا در مابين ايشان و خود پس بايد باز دارد تو را حوادث روز كار از آن كارهاى و حالتهاى كه بر آن هستى

مغنى في العطف على المحل من باب ال رابع شاهد در عطف نمودن دون ثانيست بنصب بر محل دون اول كه آنها نصب است نظر بآنكه مفعول است از براى تجد .

فان يك جثمانى بارض سوا كم فان فؤادى عندك الدهر اجمع

هو من قصيدة لجميل بن عبدالله بن معمر قالها في صاحبته بشينه وقيل هو لكثير عزة (و قبله) :

الى الله اشكوا لى الناس حبها ولا بد من شكرى حبيب يروع
الا تتقين الله فى من قتلته فامسى اليكم خاشعاً يتضرع

فان يك (الخ)

اذا قلت هذا حين اسلوا واجترى على هجرها ظلت لها النفس يشفع

الا تتقین الله فی قتل عاشق له کبد حرا علیک تقطع

الجسمان بالجیم والمثلثة والنون کعثمان الجسم والشخص . قوله سواکم ای سوی ارضکم . والفؤاد بالضم القلب . والخطاب فی عندک لصاحبته بثیثة . والدهر منصوب علی الظرفیة ای فی الدهر .

یعنی پس اگر میباشد بدن من در زمینی که سوی زمین شماسست پس بدرستی که دل من قرار گرفته است نزد تو همه قرار گرفتن را در روز کار .

مغنی فی الظرف من باب الثالث شاهد در بودن اجمع است تأکید از برای ضمیر محذوفه در ظرف که عندک است که آن ضمیر فاعل استقر محذوفست .

فان یکن الموت افناهم فللموت ما تلد الوالدة

هو من ابیات لعبدالله الزبیری الفرشی (و قبله) .

ولا یبعده الله رب العباد والملح ما ولدت خالده
هم یطعمون صدور الکماه والخیل تطرد او طارده

وجد ایضاً فی ابیات السماء العاملی . قوله افناهم بالفاء والنون ماض من الافناء ضد الابقاء . وما موصولة وتلد صلته والعاید محذوف ای تلده . والوالدة فاعل تلد .

یعنی اگر میباشد مرگ که فانی ساخته است ایشانرا پس از برای مرگ است آنچه یزید که میزاید او را مادر وزاینده

مغنی فی اللام شاهد در بودن لام فللموت است از برای ملک وعاقبت .
فان الماء ماء ابی وجدی وبشری ذوحفرت وذوطویت

هو من ابیات لسنام بن الفحل وهو احد بنی ام الکهف من طی وقد نازع قومه

فانك شمس (الخ)

١٠ - - - ١٣ - - - ١٤ - - - ١٥ - - -
 على شعث اى الرجال المهذب
 ١٠ - - - ١١ - - - ١٢ - - - ١٣ - - -
 وان تك ذا عتبي فمثلك يعتب

الخطاب فى فانك للنعمان . والملوك جمع ملك وهو ككتف السلطان المقتدر .
 والكواكب جمع كوكب وهو النجم والمستتر فى طلعت يرجع الى الشمس . ويبدفتح
 المضارعة وسكون الموحدة وضم الدال المهملة اصله يبدو مضارع بدا بمعنى ظهر .
 يعنى پس بدرستيكه تو مثل خورشيد هستى وپادشاهان ديكر مثل ستار كان هستند
 هر كاه طلوع كند خورشيد ظاهر نيماند ميان آن ستار كان هيچ ستاره .

مطول فى التشبيه من علم البيان شاهد درصفت آوردن وجهشبه است كه مصراع
 ثانى بوده باشد از براى مشبه به كه شمس است واين داخل است در تشبيه مجمل .

١٠ - - - ١١ - - - ١٢ - - - ١٣ - - -
 فانك كالليل الذى هم مدركى
 ١٠ - - - ١١ - - - ١٢ - - - ١٣ - - -
 وان خلت ان المنتاى عنك واسع

هو من قصيدة للتأبغة الذبياني واسمه زياد بن معاوية يعتذر بها الى النعمان بن
 المنذر المكنتى بابى قابوس وقد سعى اليه بعض الوشاة بانّه هجاه (و قبله) :

١٤ - - - ١٥ - - - ١٦ - - - ١٧ - - -
 اتانى ابيت اللعن انك لمتنى
 ١٠ - - - ١١ - - - ١٢ - - - ١٣ - - -
 ومقالة ان قد قلت سوف اناله
 ١٤ - - - ١٥ - - - ١٦ - - - ١٧ - - -
 وعيد ابى قابوس فى غير كنهه
 ١٠ - - - ١١ - - - ١٢ - - - ١٣ - - -
 فبت كانى صاورتنى ضئيلة
 ١٤ - - - ١٥ - - - ١٦ - - - ١٧ - - -
 وتلك التى تستك منها المسامع
 ١٠ - - - ١١ - - - ١٢ - - - ١٣ - - -
 وذلك من تلقاء مثلك راع
 ١٤ - - - ١٥ - - - ١٦ - - - ١٧ - - -
 اتانى ودونى راكس فالضواجع
 ١٠ - - - ١١ - - - ١٢ - - - ١٣ - - -
 من الرقش فى انيا بها السم ناقع

رشدت ولم اقمذ اليه اسائله	فقلت له اهلا وسهلا ومرحبا
لوجبة حق نازل انا فاعله	وقمت الي تر كي هجانا اعدده

قوله او قد متكلّم من الايقاد وهو بالفاف والذال المهملة بمعنى الاشتعال . ويصّر مضارع معروف او مجهول من الابصار . والضوء النور . واخرجت متكلّم من الاخراج ضدّ الادخال والضمير في داخله يرجع الى الدخول المفهوم منه .

يعنى پس روشن كردم آتش خود را بعلّت آنكه ببيند آنميهمان روشنائى آنرا با آنكه ديده شود روشنائى او ويرون كردم سگك خود را و حال آنكه او در خانه داخل شونده بود .

مغنى در كى شاهد در بودن كى است تعليليه و جاره بمعنى لام تعلييل و لام ليصّر تا كيد است از براى او و اين ردّ بر كوفيين است كه گفته اند كه هميشه ناصبه واقع ميشود و اگر در اينجا ناصبه باشد لازم ميآيد كه لام جاره فاصله شده باشد ميانه فعل كه ييصر است و ناصب او كه كى است .

فيايك اياك المرء فانه	الى الشر دعاء وللشر جالب
-----------------------	--------------------------

لم يسمّ قائله . الفاء للعطف . و اياك تحذير و انتصابه بتقدير بعد ونحوه لا بتقدير اتق كما توهم والثانى تا كيدله . والمرء بالراء المهملة والمدّ ككتاب المجادلة . والفاء للتعليل او للسبب . ودعاء كشّداد مبالغة داغ من الدعاء لكن لم يرد به هنا المبالغة وانما اتى به هنا للوزن . والجالب بالجيم والموحدة من جلب الشىء اذا جذبته الى نفسه يعنى پس دور كردن نفس خود را از جنگك و نزاع كردن با مردمان پس بدرستيكه

آن نزاع كردن خواننده است شخصيرا بسوى بدى و كشاننده است مر بديرا بسوى شخص
مغنى في القاعده الاولى من باب الثامن شاهد در جاى شدن مصدر است كه المرء بوده باشد مجراى ان يفعل در حذف حرف جر از او بجهة ضرورت اى اياك من

المراء اى من ان تمرى .

ولا تأخذن سهماً حديداً تفصداً

فاياك و الميات لا تقربنها

ولا تعبد الشيطان والله فاعبدا

وذا النصب المنصوب لا تنسكنه

هو من قصيدة للاعشى واسمه ميمون بن قيس يمدح بها النبي ﷺ وقد اتى بمكة حتى يسلم فاعترضه بعض كفار قريش بكلمات شتى (و قبله) .

وليس عطاء اليوم يمنعه غداً

نافلات ما تغب و نائل

نبي الاله حين اوصى واشهدا

اجدك لم تسمع وصاة محمد

وابصرت بعد الموت من قد تزودا

اذا انت لم ترحل بزاد من التقى

فترصد للامر الذي كان ارسدا

ندمت على ان لا يكون مكانه

فاياك (الخ)

ولا تحمد المثرين والله فاحمدا

وسبح على حين العشيات والضحى

الميات بالفتح جمع مية وهو مال يلحقه الذكاة وتقرّبها مضارع مؤكّد بنون الثقيلة من القرب ضدّ البعد . والسهم النبل . والحديد بالمهمات فعيل من حدّ السكين اى مسحها بحجر او مبرّد فحدت فهي حديد وحديدة . وتفصد بكسر العين مضارع من الفصد وهو بالفاء والصاد والذال المهملتين بمعنى جرح العرق وهو اشارة الى ما كانت العرب تفعله في زمن المجاعة من فصد عرق في البعير واخذ دمه وطبخها والاتيان

خود که گفته است (فَبِتْ بِلَيْلَةٍ نَابِغِيَّةٌ) یعنی پس شب را بروز آوردم مثل شب نابغه ذبیانی

۱۰۰ - ۵۰ - ۵۰۰ - ۱۰۰۰ - ۱۰۰۰۰
 فَبِينَا نَحْنُ نَرْقِبُهُ اِتَانَا مَعْلُوقٌ وَفُضِيَةٌ وَزِنَادٌ رَاعٍ

هو لرجل من بنی قیس غیلان . قوله نرقبه بالراء المهملة و القاف المضمومة و الموحدة متکلم مع الغير ای نرصده و ننتظره . و المعلق بالعين المهملة والقاف اسم فاعل من التعلق وهو حال من فاعل اتانا . والوفضة بالواو والفاء والصاد المعجمة كطلاحه خريطة الراعي لزاده واداته والجبعة من ادم . والزناد بالزاء المعجمة والنون والذال المهملة ككتاب جمع زناد وهو كفلس العود الذي تقدم به النار . والراعي بالراء والعين المهملتين الذي يرعى الغنم یعنی پس میان اوقاتی که انتظار میکشیدیم او را ناگاه آمد مارا در حالتیکه بخود آویخته بسته بود کوله بندی و سنج و چغماقهای چوبینی که از برای شبان است .

مغنی فی الجملة الاسمیة من باب الثانی شاهد در بینا است که الف او زائده است و اضافه شده است بجملة اسمیه و جواب او جملة فعلیه است که اتانا بوده باشد و عامل است در او .

۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰۰ - ۱۰۰۰۰ - ۱۰۰۰۰۰
 فَبِينَا نَسُوسُ النَّاسَ وَالْاِمْرَامَنَا اِذَا نَحْنُ فِيهِمْ سَوَاقَةٌ نَتَنَصَّفُ

هو من ابیات لهند بنت النعمان بن المنذر انشدتها حين دخلت علی المغيرة بن شعبة وهو امير الكوفة في زمن معاوية بن ابي سفيان فسألها عن حالها فقالت الابيات (وبعده)

۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰۰ - ۱۰۰۰۰ - ۱۰۰۰۰۰
 فَا فِ الدُّنْيَا لَا يَدُومُ نَعِيمُهَا تَقَلُّبُ سَارَاةٍ هُنَا وَ تَصَرُّفُ

قوله نسوس متکلم مع الغير من السياسة وهو بالسين المهملة و هو بالسين المهملتين بينهما ياء ككتابة الامر والنهي . والسوقة بالسين المهملة والواو والقاف كغرفة الرعية و تتصّف متکلم مع الغير من التنصّف وهو تفعل من النصافة وهو بالنون و الصاد المهملة و الفاء بمعنى الخدمة و روى مكانه ليس تنصف بصيغة المتکلم مع الغير من المجهول المضارع من الانصاف بمعنى العدل .

یعنی پس میان اوقاتی که امر و نهی میگردیم مردمان را و حال آنکه حکم حکم ما بود ناکاه کردیدیم ما در میان ایشان رعیتی که خدمت میکنیم ایشان را یا آنکه با ما عدالت نمیکنند .

مغنی فی ما وفی حرف الالف شاهد در الف بینا است که کافه است و هر سه قولیکه در بینما جاریست در او هم جاریست .

فتی کان شرباً للعفاة ومرتعاً فاصبح للهنديّة البيض مرتعاً

هو لابی تمام الطائی قوله فتی خبر مبتداء محذوف ای هو فتی وهو السخیّ الکریم والشرب الشین المعجمة و الراء المهملة و الموحدة کجبر شریعة الماء . والعفاة بالضم جمع عافی وهو بالعین المهملة و الفاء الضیف و کلّ طالب فضل و رزق . والمرتع بالراء والعین المهملتین بینهما مثناة کمقعد اسم مکان من الرتع وهو الإکل والشرب عالی قدر ما یشاء فی سعة وخصب . والهنديّة نسبة الی هند . والبیض بالکسر السیوف المصقولة وازاد بالمرتع المضرب .

یعنی آنمرد صاحب بخشش و صاحب کرمیست که بود آبگاه و چراگاه از برای میهمان و فقرا پس گردید از برای شمشیرهای صیقلی هندی محلّ ضربت .
مطول فی السجع من علم البدیع شاهد در بودن این بیت است از قبیل تصریح مکرر یا بودن لفظ ثانی که مرتع بوده باشد مجاز .

فتی هو حقاً غیر ملغی توله ولا تتخذ یوماً سواه خلیلاً

لم یسم قائله . قوله فتی منصوب علی الاشتغال لتولّه و هو الشاب من الرجال و السخیّ الکریم . والحقّ خلاف الباطل و الملغی بکسر الغین المعجمة من یأتی باللغو . و تولّ امر من التولّی بمعنی المحبّة . والخلیل الصدیق .

یعنی جوانی را که او غیر واکذرنده است حق را دوستی بکن او را و بکیر در روزی سوای او را دوست از برای خود .

مغنی فی القاعدة الاولى من باب الثامن شاهد در حقا است که نه ظرف است و نه شبه ظرف و مقدم شده است بر ناصب خود که مضاف اليه لفظ غير است که ملغی بوده باشد ای غير ملغی حقا .

فتلك ولاية السوء قد طال مكثهم
فحتام حتام العناء المطول

هو من قصيدة للكميت بن زيد الاسدي (اولها) :

الا هل عم في رؤية متامل
وهل مدبر بعد الاساة مقبل

الولاية بالضم جمع والى وهو الحاكم فى الولاية . والسوء بالضم ضد الحسن . و المكث بالمثلثة كفلس اللبث . و العناء بالعين المهملة والنون و المد كسحاب المشقة والتعب وهو مبتداء . والمطول بصيغه المفعول صفته والخبر محذوف ای منهم .
يعنى پس اينجماعت بد حا كمهاى هستند درحالتى كه بتحقيقك طول كشيده است درنك كردن ايشان در دنيا پس تا چه زمان مشقت ورنجى كه اين صفت دارد كه طولانى است از ايشانست .

مغنی فی ما شاهد در سقوط الف است ازما در فحتام كه در اصل فحتسى ما بوده است و باقى كذاردن فتحه ميم تا اينكه دليل بوده باشد بر حذف الف او و حتام ثانى تو كيد است از براى اول .

فتمتنى فجمتمنى تجنى
بتجن تفتن غب تجن

هو للحري . قوله فتمتنى بالفاء والمثناة والنون وتاء التأنيث و نون الوقاية و ياء المتكلم ماض بصيغة الغائبة ای اوقعتنى فى القته ای الحيرة والعذاب . قوله فجمتمنى بالجيم والنون المشددة وتاء التأنيث و نون الوقاية و ياء المتكلم ايضاً ماض بصيغه الغائبة ای فاوقعتنى فى الجنون . وتجننى فاعله وهى بفتح المثناة والجيم والنون المشددة المكسورة والياء اسم امرأة والباء سببية . والتجنى فى الموضوعين باسقاط الياء منوناً مصدر

تجنّى عليه بتاء التفعّل والجيم والنون المشدّدة المفتوحة ماضى اى ادعى عليه ذنباً
لم يفعله والمراد هنا التهمة بالتقصير . وتقتنّ بفتح المضارعة وسكون الفاء وفتح المثناة
وتشديد النون مضارع افتنّ فى كذا اى اخذه يفعل انواعاً منه . قوله فبّ تجنّ بكسر
العين المعجمة وتشديد الموحدة اى بعد ادعاء ذنب .

يعنى در فتنه وحيرت انداخت مرا پس در ديوانگى انداخت تجنّى بسبب تهمت
بستى كه باقسام مختلف ادعا مىكرد بعد از ادعاء گناهانى چند كه بر من مىكرد .

مطول فى آخر علم البديع شاهد در بودن اين بيت است از قبيل موصل باعتبار
بودن هر يك از كلمات او متصلة الحروف واين از جمله محسنات خطى است نه لفظى .

فتوضح فى المقرأة لم يعف رسمها ١٥ ١٥٠٠ ١٥٠٠ ١٥٠٠
لما نسجتها من جنوب وشمال ١٥ ١٥٠٠ ١٥٠٠ ١٥٠٠

هو من قصيدة لامرء القيس بن الحجر الكندى وهى احدى المعلقات السبعة (اولها)

قفانبك من ذكرى حبيب ومنزل ١٥ ١٥٠٠ ١٥٠٠ ١٥٠٠
بسقط اللوى بين الدخول فحومل ١٥ ١٥٠٠ ١٥٠٠ ١٥٠٠

فتوضح (الخ)

وقوفاً بها صحبى على مطيهم ١٥ ١٥٠٠ ١٥٠٠ ١٥٠٠
يقولون لا تهلك اسى وتجمل ١٥ ١٥٠٠ ١٥٠٠ ١٥٠٠

وان شفائى عبرة مهراقة ١٥ ١٥٠٠ ١٥٠٠ ١٥٠٠
فهل عند رسم دارس من معول ١٥ ١٥٠٠ ١٥٠٠ ١٥٠٠

قوله توضح بضمّ المضارعة وسكون الواو وكسر الضاد المعجمة والحاء المهملة
والمقراة بالثاقف والراء المهملة والمثناة كمشكوة موضعان . ويعف بفتح المضارعة وسكون
العين المهملة وضمّ الفاء مضارع مجزوم من عفا يعفو بمعنى محا يمحو . ورسم الدار بالراء
والسين المهملتين كفلس ما كان من آثارها لاصفا بالارض كالرماذ ونحوه . ونسجتها بفتح
النون والسين المهملة المفتوحة والجيم وتاء التأنيث ماضى من نسج الريح الربع اذا

تعاوره ریحان طولاً و عرضاً . و الجنوب کصبور . و الشمال کجعفر ریحان معروفتان .
یعنی پس توضیح و پس مقراة برطرف نشده است علامت آنها بجهت آنچه آنچنان
چیزیکه مختلف و بی درپی و زبده است از طرف طول و عرض او را که آنچه از باد جنوب
و باد شمال میباشد .

معنی فی مهما شاهد در مؤنث آوردن ضمیر نسجتها است که عاید است بلفظ
ماء موصوله در لما باعتبار آنکه تفسیر شده است از لفظ ماء بمؤنث که ریح الجنوب
و الشمال بوده باشد و ریح یکی از جمله مؤنثات سماعیه است همچنان که مؤنث آورده
شده است ضمیر در تکن که عاید است بمهما نظر بآنکه تفسیر شده است بمؤنث که
خلیقه بوده باشد در ومهما تکن عند امره الخ .

فتولی غلامهم ثم نادى
اظليماً اصييدكم ام حماراً

لم يسم قائله . قوله تولى بالواو و اللام المشددة ماض بمعنى اعرض . و نادى
ماض بمعنى صوت . و الهززة للاستفهام . و الظليم بالطاء المعجمة كأمير الذكر من النعام .
و اصيد متكلم من الصيد . و اراد بالحمار هنا الوحشى لا الانسى بقرينة المقام .
یعنی پس روی گردانید پس ایشان پس صدا زد که آیا شتر مرغ تو را صید کنم
از برای شما یا خر و وحشیرا .

معنی فی اللام شاهد در حذف لام است از ضمیر مخاطب در اصیدکم ای اصیدلکم
فجئت قبورهم بدء ولما
فنادیت القبور فلم یجبینه

هو من قصيدة للمثقب العبدی واسمه عائذ بن محصن وقيل لغيره (اولها)
الا ياطال بالغربات ليلی
و قاللة اسيمت فقلت جیر
وتلقى من بنى اسد بهنه
اسى اننى من ذاك انه

اصابهم الحمى وهم عواف
وكن عليهم بخساً لعنه

فجئت قبورهم (الخ)

فكيف تجيب اصداً وهام
واجساد يدرن وما بحر نه

الضمير في قبورهم يرجع الى بني اسد المذكورة فيما قبله وهي قبيلة معروفة . و
البدء بالموحدة والdal المهملة والهمزة كفلس السيد والشاب العاقل . وناديت متكلم
من نادى بمعنى صوت . ويجنبه بهاء السكت اصله يجنبني . بحذف مفعوله وهو ضارع
من الاجابة بمعنى الجواب .

يعنى پس آدمم قبرهاى بني اسدرا وهنوز نبورم جوان صاحب عقل پس ندا كردم
اهل قبرها را پس جواب ندادند مرا .

مغنى في لما شاهد در حذف فعل لما است بعد از او اى لما اكن بدء .

فجئت وقد نضت لنوم ثيابها
لدى الستر الالبسة المتفضل

هو من قصيدة لامرء القيس بن حجر الكندي وهي احدى المعلمات السبعة (وقبله) :

وببيضة خدو لايرام خباؤها
تمتعت من لهوبها غير معجل

تجاوزت احراساً اليها ومعشراً
على حراساً لويسرون مقتلى

اذا ما الشريافى السماء تعرضت
تعرض اثناء الوشاح المفصل

فجئت وقد (الخ)

فَقَالَتْ يَمِينُ اللَّهِ مَالِكٌ حَيْلَةٌ وَلَا إِنْ أَرَىٰ عَنْكَ الْغَوَايَةَ تَبْخُلِي
خَرَجْتَ بِهَا أَمْشِي تَجْرُورًا إِنَّا عَلَىٰ أَثَرِنَا أِذْ يَالِ مَرْطٍ مَرْحَلٍ

الفاء للعطف . وجئت متكلم من المجيء خلاف الذهاب . والواو للحال . وقد للتحقيق ونضت بالنون والضاد المعجمة المشددة وتاء التأنيث ماض من باب التفعيل من نضاه من ثوبه أي جرده والمستتر فيه يرجع الي المحبوبة . و الستر بالفتح ضد الكشف . واللبسة بالكسر ما يتلبس به الي المتفضل وهو بالفاء والضاد المعجمة بصيغة اسم الفاعل الثوب الواحد يتوشح به ولذى يبقي في ثوب واحد الذي يتدر للنوم .
يعني پس آدمم و حال آنکه بتحقيقکه کنده بود آنمحبوبه بجهت خوابیدن
جامه های خود را نزد پوشیدن مگر آن يك جامه ده در وقت خواب آنرا حمايل ميکنند
زنان عرب وبهمان جامه تنها ميخوابند .

قطر و سيموطى في المفعول له شاهد در لزوم است كه مفعول له است و نظر
بأنکه وقت اوابوقت فعل که زمان کندن جامه است متحد نیست لام در اوظاهر شده است

فَخَيْرٌ نَحْنُ عِنْدَ النَّاسِ مِنْكُمْ إِذَا الدَّاعِي المَثُوبُ قَالَ يَا لَآ
هُوَ مِنْ آيَاتِ لَزْهِيرِ بْنِ مَسْعُودِ الضَّبِّيِّ (وَقَبْلَهُ) :

وَمِنْ يَدِكَ بَادِيًا وَيَكُنْ إِخَاهُ أَبَا الضَّحَّاكِ تَيْشِيعِ الشَّمَالَا

فَخَيْرٌ نَحْنُ (السخ)

وَلَمْ تَشُقَّ الْعَوَانِقَ مِنْ غَيْرٍ بَغِيرَتِهِ وَخَلِينَ الْحَجَالَا

الداعي فاعل من الدعاء بمعنى الطلب . و المثوب بالمثلثة و الواو المشددة

والموحدة اسم فاعل وهو المرجع الذي يتكرر القول . قوله يا لا اصله يا فلان حذف فلان واشبع اللام فصار يا لا .

یعنی پس ما بهتریم از شما در نزد مردمان در وقتیکه خواننده مکرر گوینده بگوید ای فلان کس یا آنکه ای قوم نیست گریختنی از جنک .

مغنی فی اللام شاهد در یا لا است که در اصل یا القوم بوده است همزه ال را با قوم حذف کرده اند و لام را اشباع گردانیده اند یا لا شده است و جواب او اینستکه در اصل یا فلان بوده است و فلان را حذف کرده اند و لام را اشباع کرده اند یا لا شده است . ایضاً فی الظرف من باب الثالث گفته است که این شعر از جمله مشکلات است بجهت آنکه اگر فرض کنیم که لفظ نحن فاعل خیر است لازم میآید که عمل کرده باشد در او وصف که خیر است بدون اعتماد بر چیزی و اگر فرض کنیم که مبتداء مؤخر است از برای خیر که خبر مقدم است لازم میآید فاصله شدن میان افعال و من باجنبی و این جایز نیست و ابوعلی قائل شده است باین که خیر خبر است از برای نحن محذوفه ای نحن خیر عند الناس منکم ونحن ظاهر در تأکید است از برای ضمیر مبتداء محذوف در خبر .

۱۵ - ۱۴ - ۱۳ - ۱۲ - ۱۱ - ۱۰ - ۹ - ۸ - ۷ - ۶ - ۵ - ۴ - ۳ - ۲ - ۱

اطنين اجنحة الذباب يضير

۱۱ - ۱۰ - ۹ - ۸ - ۷ - ۶ - ۵ - ۴ - ۳ - ۲ - ۱

فدع الوعيد فما وعيدك ضائري

هو من ابيات لعبدالله بن محمد المهلبى . قوله دع امر بمعنى اترك . والوعيد التهديد والتخويف . و ما نافية . والضائر فاعل من الضير و هو بالضاد المعجمة و الياء و الراء المهملة بمعنى الضر ومنه يضير بصيغة المضارع . والهمزة للاستفهام الانكارى . و الطنين بالطاء المهملة والنونين كما مر الصوت . والاجنحة جمع جناح وهو بالجيم والنون والحاء المهملة كفلاح للطائر بمنزلة اليد للانسان . و الذباب بالذال المعجمة و الموحدين كغراب طائر معروف .

یعنی پس واگذار وعده بد خود را پس نیست وعده بدتوضر رساننده مرا آیاصدای بالهای مگس ضرر میرساند بکسی .

مختصر ومطول في رد العجز على الصدر من علم البديع شاهد در رد عجز است
که یضیر بوده باشد بر صدر که ضایر است که واقع است در آخر مصراع اول از بیت در تجانس

فدیت بنفسه نفسی ومالی و ما آلوك الا ما اطيق

هو من ابیات الفرق بن الورد . قوله فديت متكلم من الفداء وآلوك بالمد متكلم
بمعنى استطيعك . واطيق متكلم من الاطاقة وهي الاستطاعة والقدرة .

یعنی فدا کردم جان او را بجان خود و بمال خود و استطاعت ندارم تو را مگر آنچه جان
چیزی که توانائی دارم آنرا .

معنى في القاعدة العاشرة من باب الثامن شاهد در قلب بودن فاعل ومفعول فديت
است در بیت باعتبار آنکه نفسی ظاهراً فاعل واقع شده است و در معنی مفعول است و
بنفسه ظاهراً مفعول است و در معنی فاعل است نظر بآنکه تقدیر چنین است فديت نفسه
بنفسی ومالی .

فذاك ولم اذا نحن امترينا تكن في الناس يدركك المراء

لم يسم قائله . قوله ذاك اشارة الى الامر الذي وقع بينه وبين مخاطبه . و امترينا
متكلم من الامتراء وهو افتعال من المربة بمعنى الشك . ويدرك مضارع من ادركه اي
لحقه . والمراء بالراء المهملة والمد ككتاب الجدال والنزاع .

یعنی پس این امر هر گاه ما شک کنیم در آن و نبوده باشی تو در میان مردمان
درك میکند تو را جدال و نزاع .

معنى في لم شاهد در فاصله شدن ظرفست که اذا نحن امترينا بوده باشد میانه
لم وفعل او که تکن بوده باشد بجهت ضرورت .

فراق ومن فارقت غير مذموم وام ومن يممت خير ميمم

هو مطلع قصيدة لابي الطيب المتنبى واسمه احمد بن الحسين يذكر فراق سيف الدولة

وسيره الى كافور . قوله فراق خبر مبتداء محذوف ای ذهاب سيف الدولة وسيره الى كافور فراق . ومن موصولة وفارقت صلته والعايد محذوف ای فارقته وهو متکلم من المفارقة بمعنى المباعده والمذمم اسم مفعول ای مذموم قوله أم ای هو أم وهو بفتح الهمزة وتشديد الميم القصد . ومن موصولة وبممت صلته والعايد محذوف ای بممته وهو بصيغة الخطاب بمعنى قصدته واران به كافور . ميمم بصيغة اسم المفعول المقصود .

يعنى آن رفتن سيف الدولة بشهر كافور فراقیست و کسیرا که مفارقت کردیم او را غیر مذمت کرده شده است و آن رفتن قصدی است و آن چنان مکانیرا که قصد کرده تو او را که شهر كافور باشد بهتر مقصودیست .

مطول في الخاتمة شاهد درحسن ابتدا نمودن شاعر است در قصیده خود باین شعر در مقام فراق و ذکر عتاب بر سيف الدولة .

فرشني بخير لا کونن وم دحتي کناحت يوماً صخرة بعسيل

لم یسم قائله . قوله رشني بالراء المهملة و الشين المعجمة امر من رشت فلاناً ای اصلحت حاله واصله من رشت السهم اذا لزقت عليه الریش . و الواو بمعنى مع و المدحة كخرفه التمدح و الناحت بالنون والحاء المهملة و المشاة فاعل من نحت الصخرة اذا سوته و حفرته . و لعسيل بالعين و السین المهملتین کامیر مکنسة العطار . وهو من ریش الطیر وهذا کنایة عن کون سعيه فيما لافائدة فيه مع حصول التعب و الکد .

يعنى پس اصلاح کن امر مرا تا آنکه نبوده باشيم البته با مدح کردن من تو را مثل کسیکه تراشیده باشد سنگرا در روزی بچاروب عطاران که از پر مرغست یعنی کار من بی فایده نباشد مثل کار او .

سيوطي في الاضافة شاهد در فاصله شدن ظرفست که يوماً بوده باشد میانه مضاف

که ناحت است و مضاف إليه که صخرة است بجهت ضرورت .

فريشي منكم وهو ای معكم وان كانت زيارتكم لماماً

وهو شجر معروف انه يبقى ناره اربعين يوماً وليلة . قوله والساكنيه اى الذين سكنوا فيه . وشبوه بالسين المعجمة وتشديد الموحدة اى اضربوه واشتعلوه . والجوانح بالجميم والواو والنون والحاء المهملة الاضلاع الصغار التى تحت التراب واحده جانحة . والضلع بالضم الاضلاع الكبار التى تلى الظهر واحده الضلع بكسر الضاد المعجمة و سکون اللام والعين المهملة .

يعنى پس آب دهد خداوند وادى غضا را وآنچنان كسانى را كه سا كنند در آنجا و اگر چه ايشان بر افر وختند آن آتش چوب غضا را در ميان استخوانهاى پهلوى و پشت و سينه من .

مختصر و مطول فى الاستخدام من علم البدیع شاهد در بودن این بیت است از قبیل استخدام باعتبار آنکه از برای غضا دو معنی است یکی اسم مکانی است و یکی اسم درختی است پس اراده شده است از لفظ او در بیت آن مکان و از ضمیر در شبوه که راجع است باو آتش چوب درخت او .

فسقى ديارك غير مفسدها صوب الربيع وديمة تهمي

هو من ابیات لطرفة بن عبد البكرى . العاء للعطف . وديارك بالنصب مفعول سقى . وغير مفسدها حال من فاعل سقى . والمفسد اسم فاعل من الافساد ضد الاصلاح . و صوب الربيع فاعل سقى و هو بفتح الصاد المهملة و سکون الواو و الموحدة نزول المطر . و الربيع بالمهملتين كامير احد فصول الاربعة . والديمة بكسر الدال المهملة و سکون الياء وفتح الميم والهاء مطر ثلاثة ليال و ايام بلا رعد و لا برق . و تهمي بفتح المضارعة و سکون الهاء و كسر الميم اى تسيل .

يعنى پس آب داد خانه هاى تورا در حالتى که غير فاسد کننده بود آنها را فرود آمدن باران بهار و باران طولانى که جارى ميشد .

مختصر و مطول فى الايجاز والاطناب والمسافات شاهد در ذکر غير مفسدها است بعد از فسقى ديارك بجهت احتراص و دفع توهم خلاف مقصود .

فسقياً لكأس من فم مثل خاتم من الدر لم بهمم بتقبيله خال

هو من ابیات لابی العلاء المرعی واسمه احمد بن عبدالله التتوخی اللغوی . الفاء للمعطف . وسقياً دعاء ای سقاك الله . والكأس التذح المملوء . ومن لیان الجنس ای كأس من جنس الفم . قوله مثل خاتم ای فی الضیق . والدر جوهر معروف . وبهمم بفتح المضارعة وفك الإدغام كینصر ای یقصد . والخال بالخاء المعجمة المتكبر . و اراد به هنا الملك . یعنی پس آب دهد تورا خداوند مر جامی را که آن جام از جنس دهانی باشد که در تنگی مثل انکشتری باشد از در که قصد نکرده باشد بیوسیدن آن جام هیچ پادشاهی .

مظول فی الایجاز والاطناب والمسوات شاهد در ذکر لم بهمم بتقبيله خال است بعد از فسقياً لكأس الخ بجهت احتراص و دفع توهّم غیر مقصود که امکان تقبیل حضار مجلس بوده باشد پس دفع درد آن توهّم را بقول خود که لم بهمم الخ پس یعنی چگونه غیر از پادشاه تواند بوسید او را در صورتیکه پادشاه نبوسیده است آنرا .

فشد ولم تقرع بیوت كثيرة لدی حیث القت رحلها ام قشم

هو من قصيدة لزهیر بن ابی سلمی المرعی وهی احدی المعلقات السبعة (وقبله) :

وكان طوی كشعاً علی مستكنة فلا هو ابداهها ولم يتقدم
وقال ساقضی حاجتی ثم اتقی عدوی بالف من ورائی ملجم

فشد ولم (الخ)

لدی اسد شك السلاح مقذف له لید اظفاره لم تقلم

جریء متی یظلم یماقب یظلمه سریعاً و الا یبد بالظلم یظلم

قوله شدّ ماض بمعنى اوثق . وتفرع مضارع من الفرع وهو بالقاف والراء والعين المهملتين كفلس بمعنى الصك . والرحل بالراء والحاء المهملتين كفلس الزاد . وامّ قشعم بالقاف والشين المعجمة والعين المهملة كجعفر علم جنس للداهية والمنية والحرب .
يعني پس محکم کرد ونکو بید درهای خانه های بیشتري از مردمان را در مکانی که افکند بار خود را مرک و جنک ومصیبت .

مغنی فی حیث شاهد در مجرور شدن حیث است در بیت بغير لفظ من که لدى بوده باشد

فطافت ثلاثاً بین یوم و لیلۃ و کان النکیر ان تضيف و تجارا

لم یسمّ قائله . قوله طافت ماض من طاف حول الكعبة و المستتر فيه یرجع الى المحبوبة . والنکیر بالنون والراء المهملة کامیر اسم للمتکبر وهو التفسیر عن حال تسرک الى حال تکرهها و تضيف بالضاد المعجمة والياء و الفاء مضارع اضفته ای املته . و تجار بالجیم و الهززة والراء المهملة مضارع جار کمنع ای رفع صوته بالدعاء والتضرع والاستغاثة
يعني پس طواف کرد آن زن کعبه را در میان سه روز و شبی و بود تغییر یافتن حال او اینکه میل میکرد بعبادت و بلند میکرد صدای خود را بدعاء و تضرع .

مغنی فی السادس عشر من اب السادس شاهد در فاصله شدن کلمه بین است میانہ

عدد که ثلاث بوده باشد و همیز او که یوم است بجهت ضرورت .

فطرت بمنصلي في يوملات دوام الايد یخبولن السریعاً

هو من ابيات لمضرس بن ربيع الاسدی و قيل هي ليزيد بن الطرية القشيري و الطرية أمه نسب اليها (و قبله) :

وفتيان شويت لهم شواء سریع الشيء كنت به نجیحاً

فطرت (الخ)

فقلت لصاحبي لا تحبسانا بنزع اصوله واحذر شيئاً

قوله فطرت بالفاء والطاء والراء المهملتين متكلم من فطر الصائم اى اكل وشرب . والمنصل بالنون والصاد المهملة كنفذ و ككرم السيف . واليعملات جمع بعملة وهى بالياء المفتوحة والعين المهملة الساكنة والميم واللام المفتوحتين والهاء الناقصة السميئة . والدوامى جمع دامية وهى الشجة التى تدمى ولا تسيل دمها . والايدي جمع يد . ويخبطن بالخاء المعجمة و الموحدة المكسورة والطاء المهملة مضارع خبط البعير الارض بيده اذا ضرب بها . والسريح بالمهملات كأمير السيوف التى ينخسف بها ويلزق بها واحدته سريحة كسفينة يعنى افطار دادم شمشير خود را در ريختن خون شترانى چاق چند كه دستهاى ايشان خون آلوده وزخم بود كه پاى بر زمين ميزدند بواسطه وصلهائى كه بر كف پاى ايشان دوخته شده بود وسستى ميكرند در راه رفتن .

مغنى فى اللام شاهد در حذف ياء الابدى است بجهت ضرورت و باقى كذارند كسرة ما قبل ياء كه دال بوده باشد بر ياء محذوفه .

فطلقها فلست لها بكفو والا يعل مفرقك الحسام

هو من قصيدة للاحوص واسمه عبدالله بن محمد بن عاصم الانصارى اليربوعى قالها فى سلمى اخت امرأته و كانت من اجمل النساء و كان هو ايضاً جميلاً و كان يحبها حباً شديداً فتروجت بمطر وهو من اقبح الناس فغلب على الاحوص فانشد القصيدة (و قبله)

كان المالكين نكاح سلمى غداة نكاحها مطراً نيام
لئن كان النكاح احل شيئاً فان نكاحها مطراً حرام

مطول في المقدمة شاهد در ملاحظ و لطافت تتابع اضافه است در بيت باعتبار سلامت او از استكراه و ناخوشی .

فضل طهارة اللحم من بين منضج صفيف شواء او قدیر معجل
 ۰۰۰۰ ۰۰۰۰ ۰۰۰۰ ۰۰۰۰ ۰۰۰۰ ۰۰۰۰ ۰۰۰۰ ۰۰۰۰

هو من قصيدة لامرء القيس بن حجر الكندي وهي احدى المعلمات السبعة (و قبله) :

فالحقنا بالهاديات و دونه جواحرها في صرة لم تزيل
 ۰۰۰۰ ۰۰۰۰ ۰۰۰۰ ۰۰۰۰ ۰۰۰۰ ۰۰۰۰ ۰۰۰۰ ۰۰۰۰

فعادى عدا بين تور و نعبجة درا كا ولم ينضح بماء فيغسل
 ۰۰۰۰ ۰۰۰۰ ۰۰۰۰ ۰۰۰۰ ۰۰۰۰ ۰۰۰۰ ۰۰۰۰ ۰۰۰۰

فضل طهارة (الخ)

ورحنایکاد الطرف يقصر دونه متى ماترق العين فيه تستهل
 ۰۰۰۰ ۰۰۰۰ ۰۰۰۰ ۰۰۰۰ ۰۰۰۰ ۰۰۰۰ ۰۰۰۰ ۰۰۰۰

فبات عليه سرجه و لجامه و بات بعيني قائما غير مرسل
 ۰۰۰۰ ۰۰۰۰ ۰۰۰۰ ۰۰۰۰ ۰۰۰۰ ۰۰۰۰ ۰۰۰۰ ۰۰۰۰

الفاء للعطف . و الطهارة بضم الطاء المهملة جمع طاة كقضاة و قاض وهو الطباخ و من بيانية و المنضح بالنون و الضاد المعجمة و العجيم اسم فاعل من انضح اللحم اذا شواه للاكل . و صفيف شواء بالنصب مفعوله اي مصفوف شواء اي شواء مصفوف . و الصفيف بالصاد المهملة و الفائين كما مير اللحم المصفوف على الحجارة لينضح . و الشواء بكسر الشين المعجمة و المد المشوي بالنار . و او بمعنى الواو على استشهد . و القدير بالقاف و الدال و الراء المهملتين اللحم المطبوخ في القدر . و المعجل بالتشديد اسم مفعول من عجله اي اتى به سريعا يقول ان الصيد كثير حتى نضجوا و شوا .

يعنى روزرا بشب آوردند طبخهای گوشت از میان پرند و درست کننده گوشت بریان کرده شده بر روی سنک را و گوشت پخته شده در دیگر که این صفت داشت که بی

مختصر ومطول في المبالغة من علم البديع شاهد در بودن این بیت است از
قبیل مبالغة مقبوله بدون اغراق باعتبار ممکن بودن آنحالت از برای اسب عقلاً وعادة

فغيرت بعدهم بعيش ناصب
واخال عنى لاحق مستتبع

هو من قصيدة لابي ذؤيب الهذلي واسمه خويلد بن خالد يرثى بها بنيه الخمسة
وقد ماتوا بالطاعون في يوم واحد (و قبله) :

اودى بنى واعقبونى حسرة
عند الرقاد وعبرة ما تطلع
سبقوا همى واعنقوا لهواهم
فتخرموا ولكل جنب مصرع

فغيرت (الخ)

ولقد حرصت بان ادافع عنهم
واذا المنية انشبت اظفارها
المين بعدهم كان حداقها
واذا المنية اقبلت لاتدفع
الفيت كل نميمة لاتنفع
شملت بشوك ففى عورة تدمع

قوله غيرت بالفين المعجمة والموحدة و الراء المهملة متكلم من غير غبوراً اى
مكث مكثاً وروى مكانه بقيت وهو متكلم من البقاء ضد الفناء . و العيش الحيوة . و
الناصب بالنون والصاد المهملة والموحدة فاعل من النصب وهو كفرس بمعنى التعب .
واخال بكسر الهمزة كما هو القياس فيه بمعنى اظن . واللاحق فاعل من لحقه اى ادر كه
و المستتبع بصيغة اسم الفاعل اى تابع لهم او بصيغة المفعول اى طلب منى ان اتبعهم
في المضى و الرحيل .

یعنی پس نزدیک کردم و باقی ماندم بعد از این پسران خود بزندگانی صاحب رنج و تعب و کمان میکنم که بدرستی که من هر آینه ملحق شونده ام و پیروی کننده ام ایشان را در مردن در این اوقات .

معنی فی اللام شاهد در حذف لام است از خبر آن که لاحق بوده باشد بعد از تعلیق نمودن اخال ای انی لللاحق .

ففض الطرف انك من نمیر
فلا كعباً بلغت ولا كلاباً

هو من قصيدة لجريز بن عطية الخطفي التميمي يخاطب بها عبید بن حصين بن معوية النميري الشاعر الملقب بالراعي . قوله غض بالغين والضاد المشددة المعجمتين امر من غض طرفه ای خفضه والخطاب فيه للراعي . والطرف العين . ونمير بالنون والراء المهملة كزبير ابو قبيلة في قيس بن غيلان . وكعب بالعين المهملة و الموحدة كفلس . والكلاب بالموحدة ككتاب قبيلتان معروفتان .

یعنی پس برهم گذار وپوش چشم را بدرستی که تو از قبيله نمیر هستی پس نه قبيله کعب را رسیده و نه قبيله کلاب را .

سیوطی فی باب الادغام شاهد در غض فعل امر است که در او چهار وجه تجویز شده است فك ادغام و فتح و ضم و كسر ضاد لكن در بیت بطریق ادغام و فتح ضاد وارد شده است .

ففی كل لفظ منه روض من المنی
وفی كل سدر منه عقد من الدر

هو من ابیات لرشيد الدين الوطواط يصف كتاباً ارسله اليه صديقه صدر الدين (و قبله) كتابك صدر الدين يحكي صديقه
مكلمة الاطراف باللفظ والبر

الضمير في منه للكتاب . و الروض بالراء المهملة والواو والضاد المعجمة كفلس جمع روضة وهي البستان . والمنى بضم الميم وفتح النون مقصوراً جمع منية كغرفة اسم

لما يتمناه الانسان . والعقد بالعين والذال المهملتين بينهما فاف كجبر القلادة . والدرّ
بضمّ الذال وتشديد الراء المهملتين جوهر معروف .

یعنی پس در هر لفظی از آن کتاب بوستافهائی است از آرزوها و در هر سطرى از
آن کتابست کردن بندى از درّ و جواهر .

مطول في الخطبة در مقال تمثیل باین بیت در معرض مدح تلخیص و سزاوار بودن
او بمدح مذکور است .

فَقَالَتْ أَكَلِ النَّاسِ أَصْبَحْتَ مَانِحًا لِسَانَكَ كَيْمَا أَنْ تَغْرُ وَتَخْدَعَا

هو من قصيدة لجميل بن عبدالله بن معمر قالها في صاحبته بشينة و قيل لغيره .
المستتر في قالت يرجع الى صاحبته بشينة . والهمزة للاستفهام . وكلّ الناس اول مفعولى
لقوله مانحاً قدّم عليه وهو بالنون والحاء المهملة فاعل من المنح بمعنى العطاء . قوله لسانك
اى حلاوة لسانك وطيب كلامك وهو مفعول ثان لقوله مانحاً . وتغرّ بفتح المضارعة وضمّ
الغين المعجمة وتشديد الراء المهملة مضارع من الغرور . وتخدع بالحاء المعجمة والذال
والعين المهملتين مضارع من الخدعة وهما مترادفان .

یعنی پس گفت آن بشینه که آیا صبح کرده که عطاء کنند همۀ مردمان را شیرینی
زبان خود را و خوش مزه کیرا بعلّت آنکه مغرور سازی و بفریبی ایشان را .
مغنی فی کی شاهد در ظاهر شدن ان مصدریه است بعد از کی تعلیلیّه بجهت ضرورت .

فَقَالَتْ أُمُّ الْعَمْرِوْثِ النَّدَامُ بَلْ بَلَدٌ ذِي صَعْدٍ وَأَكَامٍ

لم یسمّ قائله . قوله أمّ عمرو بالمهملتين كفلس اسم امرأة . و الندام بالنون و
الذال المهملة ككتاب جمع ندمان . و الصعد بالمهملات كعنق جمع صعود وهو كصبور
العقبة والاکام ككتاب جمع اكمة محرّكة وهى التلّ المرتفع .

یعنی پس گفت امّ عمر پس همدهای او که بسا شهریکه صاحب درّها و تلهای بلنداست
مغنی فی ربّ شاهد در حذف ربّ است بعد از بل ای بل ربّ بلد .

كعصا العسل و زوى ايضاً جنسى وهو بفتح الجيم و كسر النون و تشديد الياء ما يجنى من الشجر و جنى النحل ما يجنسيها النحل عن الاظهار و الانوار من العسل و الارل اوفق بالوزن و المعنى . و النحل بالنون و الحاء المهملة كفلس ذباب العسل اى زودنا ريقاً كالعسل فى الحلاوة . و اطيب افعال من الطيب .

يعنى پس گفت آنمحبوبه بما كه خوش آمديد و صفا آورديد و توشه داد ما را آب دهانى كه مثل عسل بود در شيرينى بلكه توشه داد ما را چيزيكه پا كيزه تر بود از آب دهانى كه بواسطه مكيدن لب و زبان او در دهان ما ريخت .

سيوطى فى افعال التفضيل شاهد در تقديم من است بر افعال تفضيل بجهت ضرورت اى اطيب منه

فقال فريق القوم لما نشدتهم
نعم وفريق ليمن الله ماندرى

هو من قصيدة لنصيب بن رباح البلوى (وقيله):

فقال لى الرعيان لم تلتبس بنا
فقلت بلى قد كنت منها على ذكر
وقد ذكرت لى ما الكتيب مؤلفاً
قلاص عدى او قلاص بنى وبر

فقال فريق (السخ)

اما والذى حجج الملبون بيته
وعلم ايام الذبائح والنحر
اقد زادنى للغمر حياً واهله
ليال اقامتهن ليلى على الغمر
وسكنت ما بى من كلال ومن كرى
وما بالمطايا من جنوح ومن فر

الهالك فاعل من الهلاك .

یعنی پس کفتم که خلاص کن مرا از دست دشمن و پناه ده مرا ای ابا خالد و اگر پناه نمیدهی مرا پس گمان کن مرا مردیکه هلاک شونده است .

سبوطی فی افعال القلوب معنی فی الجبهه السابعة من باب الخامس شاهد در بودن هبني بصیغه امر بمعنی ظنی و نصب داده است دو مفعول را که یکی ضمیر متکلم و دیگری امره هالكاً بوده باشد .

۱ ۱ - ۱۲ ۰۰ - ۰ -	۱ ۰۰۰ - ۰۰ - ۰۰ -
لصوت ان ینادی داعیان	فقلت ادعی وادعو ان اندی

هو من قصيدة لدثار بن شيبان النميري يعارض بها الحطيئة و يمدح الزرقان بن بدر لما هجا الحطيئة الزرقان وحبسه عمر لهجاه وقيل لغيره (و قبله) :

۱ ۰۰ - ۰۰ - ۱۲ ۰۰ -	۱ ۰۰۰ - ۰ - ۰ - ۰ -
سيدر كنا بنو القوم الهجان	تقول حليلتي لما اشتكيننا
۱ ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۱	۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۱۲ ۰۰ -
سراج الليل للشمس الخصان	سيدر كنا بنو القمرين بدر

فقلت ادعی (الخ)

۱ ۰۰۰ - ۰ ۱ ۰ - ۰ - ۰	۰ - ۰ - ۰ - ۱ ۰ - ۰ - ۰ -
انا النمري جار الزرقان	فمن يك سائلا عني فاني

الفاء للعطف . والخطاب في ادعى لزوجة الشاعر وهو امر من الدعاء . وادعو متكلم منه . واندی بالنون و الدال المهملة افعل من الندى كفتى بعد زهاب الصوت يقال فلان اندى صوتاً من فلان اذا كان بعيد الصوت . واللام في لصوت زائدة . والداعيان تشبیه داع وهو فاعل ینادی بصیغه المعلوم من المنادات ومفعوله محذوف .

یعنی پس کفتم که بخوان ای زن با اینکه میخوانم من بدزستی دور تر صدائی که رونده است اینست که ندا کند دو خواننده کسیرا .

سیوطی فی اعراب الفعل مغنی فی الجملة المعترضة من باب الثانی شاهد در منصوب بودن ادعو است بان مقدّمه بعد از واویکه بمعنی مع است یا عاطفه بنا بر قول ابن هشام در مغنی .

فقلت اعیرانی القدوم لعلنی احطبها قبراً لابیض ماجد

لم یسم قائله . قوله اعیرانی امر بصیغه التثنية من الاعارة وهو اعطاء الشيء علی سبیل العازية . والقدم بالقاف والذال المهملة والواو كصبور آله ینجر بها الخشب . و احطب بالحاء والطاء المشددة المهملتین متکلم بمعنی انحت . و اراد بالقبر الغلاف . و بالابیض السیف . وبالماجد الاصل وهو بالجیم والذال المهملة .

یعنی پس گفتم که عاریه بدهید مرا تیشه را امید دارم که بتراشم بواسطه آن تیشه غلافرا از برای شمشیر کار کارخانه خود .

سیوطی فی نون الوقایة شاهد در دخول نون وقایه است در لعلنی بجهت ضرورت شدوذاً فقلت اقلوها عنکم بمزاجها وحب بها مقتولة حین تقتل

هو من قصيدة للاخطل و اسمه غياث بن غوث التغلبي یصف فیها الخمر . قوله اقلوها بصیغه الامر ای ادفعوا حدتها عنکم بسبب مزجها بالماء . و المزاج ککتاب ما یمزج به . والضمیر للخمر . قوله مقتولة تمیز وهو من قتلت الشراب اذا مزجته بالماء ومنه تقتل بصیغه المجهول و كانت العرب تشرب الخمر ممزوجة ولا تشربها صرفة .

یعنی پس گفتم دفع کنید آن تمدی شرابرا از خود بواسطه ممزوج کردن آنرا بآب وچه خوبست آن شراب از حیثیت ممزوج بودن در وقتیکه ممزوج کرده میشود بآب .

سیوطی فی افعال المدح والذم شاهد در وارد شدن حب بضم حاء بصیغه مجهول است از برای مدح با بودن نائب فاعل او مجرور بباء زائده که بها بوده باشد .

فقلت عسی ان تبصریني کانما بنی حوالی الاسود الحوارد

هو من ابيات للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التيمي يخاطب بها امرأته وقد عبرته بانته ليس له ولد . قوله تبصريني مضارع من الابصار . و الخطاب فيه لامرأته و بنى جمع ابن مضافاً الى ياء المتكلم . وحوالى بتشديد الياء اى فى جوانبى واطرافى وهو حال من بنى . و الاسود جمع اسد وهو حيوان معروف . و الحوارد جمع حارد من الحرد وهو بالحاء والراء والذال المهملات كفرس بمعنى الغضب .

يعنى پس گفتم كه اميد است اينكه بنمايانى تو زن مرا كه گويابسران من در حالتى كه در اطراف من حاضر هستند مانند شيران غضبناك باشند .

مختصر ومطول في الفصل والوصل شاهد در عدم اقتران جمله حالیه است كه بنى الاسود بوده باشد بواو باعتبار تصدير ان بكان كه موجب است نوعى ازارتباط را .

١٥٠ - ٠٠ - ١١١ - ١ - ٠٠٠ - ٠٠٠	فقلت عساها نار كأس وعلها
١٠٠ - ٠٠ - ١٠٠ - ٠ - ٠٠٠ - ٠٠٠	تشكى فأتى نحوها فاعودها

هو من قصيدة لصخر بن العبود الخضري (و قبله) :

١٥٠ - ٠٠ - ١١١ - ١ - ٠٠٠ - ٠٠٠	وليل بدت للعين نار كانها
١٠٠ - ٠٠ - ١٠٠ - ٠ - ٠٠٠ - ٠٠٠	سناكوكب لا يستين خمودها

فقلت عساها (الخ)

١٥٠ - ٠٠ - ١١١ - ١ - ٠٠٠ - ٠٠٠	فتسمع قولى قبل حتف يصيبني
١٠٠ - ٠٠ - ١٠٠ - ٠ - ٠٠٠ - ٠٠٠	تسربها او قبل حتف يصيبها

الضمير فى عساها يرجع الى قوله نارالمذكور فيما قبله . و كأس بالمهزوة والسين المهملة كفلس اسم حببية الشاعر . وعل لغة فى لعل . و تشكى اصله تشكى حذف احدى تائيه للضرورة وهو مضارع من باب التفعّل من الشكاية . و الفاء سببية . و آتى بالمد متكلم من الاثيان . و النحو بمعنى الجانب . و اعود متكلم من العيادة و هو بالعين والذال المهملتين ككتابة زيارة المريض .

يعنى پس گفتم كه اميد است كه آن آتش آتش كأس بوده باشد و اميد دارم آن

کأس را که شکایت کند از دست من پس باین سبب بیایم بجانب او پس زیارت کنم او را .
مغنی فی عسی شاهد در عسی است که بمعنی لعل است و خبر او که ناز کأس
است برفع وارد شده است و این رد بر اخفش است و توجیه کرده اند آنرا باین که احتمال
دارد که اسم از برای عسی واقع شده باشد یا خبر واقع شده باشد بدو ملاحظه .

فقلت للركب لما ان علا بهم
من عن يمين الحبيبا نظرة قبل

هو من قصيدة للقطامي واسمه عمير بن شميم التغلبي يمدح بها عبدالواحد بن سليمان
بن عبد الملك بن مروان (و قبله) :

اما قریش فلن تلقاهم ابدأ
قوم هم امراء المؤمنین وهم
الاوهم خیر من یحفی وینتعل
رهط الرسول فما من بعهده رسل

فقلت للركب (الخ)

المحة من سنا برق رای بصری
ام وجه غالية اختالت بها الكلل

الركب بفتح الراء المهملة وسكون الكاف والموحدة اصحاب الابل في السفر .
وان زائدة . وعلى بهم اي اعلمتهم وارتفعهم . والحبيبا بضم الحاء المهملة وفتح الموحدة
وتشديد الياء والالف موضع بالشام . وقبل بفتح تين يقال راينا الهلال قبلا اذا لم يكن
رای قبل ذلك .

یعنی پس گفتم بشر سواران چون که بلند کرده بود ایشانرا از جانب راست
حبیبا یک نگاه کردنی که این صفت داشت که در مرتبه اول بود که آیا درخشیدنی از روشنائی
برقرا دیده است چشم من یا روی غالیه را در حالتیکه بزرگ مینماید بسبب او پردهای
نازکی که بجهت دفع پشه تعبیه کرده اند .

سیوطی فی حروف الجر شاهد در وقوع عن است اسم و بمعنی جانب باعتبار دخول من جارہ براو ای من جانب یمین الحبیبا .

فقلت لصاحبی لاتحبسانا بنزع اصوله واجدز شیحا

هو من ابیات لمضرس بن ربیع الاسدی وقیل لیزید بن الطثریة القشیریة والطثریة امه نسب الیها (و قبله) :

وفتیان شویت لهم شواء سریع الشیء كنت به نجیحا

فطرت بمنصلی فی یمملات دوامی الاید یخبطن السریحا

قوله تحبسانا بصیفة التثنیة للضرورة ارید به المفرد ای تجبس وهو مضارع من الجبس بمعنی المنع اراد لا تمنعنا عن شیء اللحم بسبب قرع اصول النبت . واجدز اصله اجتر وهو امر من الاجتراز بالجیم والمثناة والزائین المعجمتین بمعنی القطع . والشیح بكسر الشین المعجمة وسكون الیاء والحاء المهملة نبت معروف .

یعنی پس گفتم برفیق خود که منع مکن ما را از بریان کردن گوشت بواسطه کندن ریشه های آن گیاه و قطع کن گیاه شیخ را که آسانتر است کندن آن .

تصریف فی فعل المضارع نظام فی الابدال شاهد در اجدز است که در اصل اجتر بوده است بدل شده است تاء افتعال او بدال همچنانکه قیاس در تاء افتعال است که قلب شود بدال در مثل چنین مثالی .

فقلت لمحرز اما التقینا تنكب لایقطرك الزحام

لم یسم قائله . قوله محرز بالحاء والراء المهملتین والزاء المعجمة کمحسن اسم رجل . والتقینا بالفاء ای تلاقینا فی الحرب . وتنكب بالنون والکاف المشددة والموحدة امر من تنكب عن طریق ای تحول و عدل و یقطر بالتشدید مضارع قطره ای رماه علی قطره

وهو بالفاف والطاء والراء المهملتين كقفل الجانب . والزحام بالراء المعجمة والحاء المهملة ككتاب الجمعية والازدحام .

يعنى پس گفتم بمحرز چونکه بهم رسیدیم در چنگک گاه که بکنار راه برو و بکوشه بایست تا آنکه بپهلوی نیندازند و پایمال نکنند تو را جمعیت لشکریان .

مختصر ومطول في الاسناد الخبری شاهد در بودن این بیت است از قبیل تهکم و استهزاء باعتبار قرار دادن شاعر محرز را بمنزله طفلی که امر میکند او را بکنار رفتن از میان راه بجهت خوف اذیت و ضرر عبور کنندگان از آنراه .

فقلت له لما تمطى بجوزه واردف اعجازاً وناء بكلکل

هو من قصيدة لامراء القيس بن حجر الكندي وهي احدى المعلمات السبعة (و قبله) :

الارب خصم فيك الوى وددته بنصح على تعذاله غير مؤمل
وليل كموج البحر ارخى سدوله على بانواع الهموم ليبتلى

فقلت له لما (الخ)

الايتها الليل الطويل الا بجلى بصبح وما الاصبحا حمنك باهبل
فيالك من ليل كان نجومه بكل مغار الفتل شدت بيذبل

الضمير في له يرجع الى الليل المذکور فيما قبله الذى شبه في البيت بالايل . ومفعول قلت قوله فيما بعده الايتها الليل الخ . وتمطى بالطاء المهملة ماض بمعنى تمدد وجد في السير واسرع والجوز بالجيم والواو والزاء المعجمة كفلس وسط كل شيء ولردف بالراء والداد المهملتين والفاء ماض اى جعل ردفاً له اى عقباً له . والاعجاز جمع عجز

وهو بالعين المهملة المفتوحة والجيم المضمومة والزاء المعجمة الورك و اراد به هنا الواحد لا الجمع . و ناء بالنون والهمزة ماض بمعنى نهض بجهد ومشقة . والكلكل بالكافين بعدهما لامين كجعفر الصدر و اراد به هنا انقضاء الليل وارتفاع كارتفاع الابل ونهوضه حيث استعارها فيها .

يعنى پس گفتم بآنشب چونکه نزدیک شد بسر آمدن او و مانند شتریکه خواهد برخیزد دراز شد و حرکت کرد بمیان خود و ردیف ساخت در حرکت دادن میان خود سرین خود را و بر خواست بسینه خود که آگاه باش ایشب النخ مطول فی الاستعارة من علم البیان شاهد در غرائب استعارة در بیت است بسبب تعددیکه موجب است بر ملحق کردن شکلیرا بشکلی یعنی شبرا بشتر .

فقلت یمن الله ابرح قاعداً ولو قطعوا رأسی لیدیك واوصالی

هو من فصيده لامرء القيس بن حجر الكندي (و قبله) :

سموت اليها بعد ما نام اهلها سمو حباب الماء حالا على حال
فقلت سبائك الله انك فاضحى الست ترى السمار والناس احوالى

فقلت يمين الله (الخ)

فلما تنازعنا الحديث واسمحت هصرت بغصن ذى شمار يخميال
فصرنا الى الحسنى ورق كلامنا ورضت فذلت صعبة اى اذلال
حلفت لها بالله حلفة فاجر لنا موافمان من حديث ولاصال

قوله يمين الله اى يمين الله يمىنى او على يمين الله او بمعنى اقسام بالله او اقسام بما اقسام الله . و ابرج بمعنى ازول . والقاعد فاعل من القعود بمعنى الجلوس . والواصل بالواو والصاد المهملة جمع وصل وهو بالكسر والضم كل عظم لا ينكسر ولا يختلط بغيره والواصل المفاصل ومجمع العظام .

يعنى پس كفتم قسم بخداوند كه همیشه در نزد تو نشستام و بجائى نميروم و اگر چه بر ند رقيبان سر مرا نزد تو وجدا كنند بند از بند مرا .

معنى في لاء النافية من باب الخامس شاهد در حذف لاء نافية است از فعل مضارع منفى كه جوابست از براى قسم كه ابرج بوده باشد اى لا ابرج قاعداً .

فقل لمن يدعى فى الحب معرفة حفظت شيئاً و غابت عنك اشياء

لم يسم قائله . قوله يدعى مضارع من الادعاء . والحب بالضم الود . وحفظت مخاطب من الحفظ ضد النسيان . وغابت ماض من الغيبة بمعنى الخفاء .

يعنى پس بگو بکسى كه ادعا مىكند در دوستى معرفت را كه حفظ کرده و ياد گرفته يك چيز را و پنهانست از تو چيزهاى بسيار چند .

مطول فى الحقيقة والمجاز در مقام مذمت كردن بر كسيكه اعتراض کرده است بر مصنف نظر بآنكه فهميده است سخن او را اين بيت را بر سبيل تمثيل ذكر کرده است باعتبار مناسبت آن با مطلب خود .

فقلت المظيف مرتاعاً فارقنى فقلت اهى سرت ام اذنى حلم

هو من قصيدة لزياد بن حمل التميمى قالها فى اليمن نازعاً الى وطنه ببطن الرمث من بلاد بنى تميم وقيل لغيره (و قبله) :

زارت رويقة شعباً بعدما هجموا لدى نواحل اوساقها الخدم

فقلت للظيف (الخ)

۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰	وكان عهدى بها والمشى ينهضها
من القريب ومنها الاين والسام	
۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰	وبالتكليف تأتى بيت جارتها
تمشى الهويناء وما يبدو لها قدم	
۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰	سود ذوائبها بيض ترائبها
رزم مرافقها فى حلقها عم	

اللام للتعليل . والظيف بالطاء المهملة والياء والفاء كفلس الخيال الطائف فى المنام او مجيئه فى النوم و اراد به هنا خيال المحبوبة المرئى فى النوم . قوله مرتاعاً حال و هو اسم فاعل من الارتياح و هو بالراء و العين المهملتين بينهما مشاة و ياء افتعال من الروع بمعنى الخوف . و ارقنى بالراء المهملة المشددة و القاف ماض بمعنى اسهرنى و المستتر فيه يرجع الى الطيف . و قوله اهى بسكون الهاء بعد همزة الاستفهام للضرورة و هو يرجع الى روية المذكور فيما قبله و هى بالراء المهملة و الواو والياء و القاف كسفينة اسم حبيبة الشاعر و سرت بالسين و الراء المهملتين و تاء التانيث ماض بمعنى سارت ليلا . و عادنى ماض من العود بمعنى الرجوع اى جئنى بعد اعراضه عنى . و الحلم بالحاء المهملة كعنق رؤيا النوم .

يعنى پس برخواستم بجهت خيال رويقه كه در خواب ديديم درحالتى كه ترسان بودم پس بد خواب كرد آن خيال مرا پس كفتم كه آيا آن رويقه بود كه راه رفت در شب يا آنكه مرتبه ديگر باز كشت نمود و عود نمود مرا خيال او در خواب .

سيوطى فى عطف النسق شاهد درام است كه اراده شده است باو تعيين يكى از دو امر و واقع شده است بعد از همزة تسويه درمیان دو جمله مختلفه كه اول اسميه و ثانى فعليّه است .

مغنى فى ام و فى الجملة الفعلية من باب الثانى شاهد در حذف جملة فعليّه است كه سرت بوده باشد بعد از همزه استفهام و قبل از هى تا آنكه لفظ ام واقع شده باشد در میان دو جمله فعليّه .

سترحمینی من زفره و عویل فقولاله قولاً رفیقاً لعلها

لم یسم قائله . الضمیر المؤنث یرجع الی المحبوبة . والرفیق بالراء المهملة والفاء والقاف فعیل من الرفق بمعنی المداراة وروی بالقافین فهو من الرقة . و الزفرة بالزاء المعجمة والفاء والراء المهملة كطلحة اسم لادخال النفس فی الحلق لكن اراد بها هنا الشدة . والعویل بالعين المهملة والواو كفعیل رفع الصوت بالبكاء .

یعنی پس بگوئید بآن محبوبه سخن نرمیرا امید است که او زود باشد که رحم کند مرا از سختی و از بلند کربیه کردن من .

مغنی فی لعل شاهد در اقتران خبر لعل است بسین سوف که سترحمنی بوده باشد
فکفی بنا فضلا علی من غیرنا حب النبی محمد (ص) ایانا

هو من قصیده لحسار بن ثابت الانصاری یمدح بها الانصار و یفتخر بکونه منهم و قیل لغيره (و قبله) .

نصروا نبیهم بنصر ولیه فالله عز بنصره سمانا

قوله فضلا تميز او حال ای فکفانا حب النبی ﷺ حالة کونه فضلا عظیماً و هو بمعنی الزیادة فی الرتبة وروی مکانه شرفاً . و من موصوفة . و غیرنا صفة . و حب فاعل کفی وهو مصدر بمعنی الورد . والنسی فاعله المضاف الیه . و محمد ﷺ عطف بیان للنسی ﷺ . و ایانا مفعول الحب ،

یعنی پس کافیت ما را از حیثیت فضیلت داشتن بر کسیکه این صفت دارد که غیر از ما است دوست داشتق پیغمبری که محمد (ﷺ) اسم او است ما را .
مغنی فی الباء شاهد در زیاد شدن باء است در مفعول کفی که ضمیر متکلم در بنا بوده باشد ای کفانا .

مغنی فی من شاهد در من است که نکره موصوفه بمفرد نکره واقع شده است که

غير نا بوده باشد و بعضی گفته اند که زائده است و موصوله ای علی غیر نا .

فکل ان اکلت و اطعم اخاک فلا الزاد یقی ولا الاکل

هو من ابیات لهیار الدیلمی . قوله ان اكلت بصیغه الخطاب اراد به الحث علیه بطریق التوییح لا معنی الشرط كما هو ظاهره و مقتضاه . و اطعم امر من الاطعام . و اراد بالاء المصاحب . و الزاد طعام المسافر و اراد به هنا مطلق الطعام . و یقی مضارع من البقاء ضد الفناء . و الآكل بالمد فاعل من الاكل .

یعنی پس بخور اگر میخوری و بخوران آن رفیق و برادر خود را پس نه طعام باقی میماند و نه خورنده آن طعام در دنیا .

مطول فی الایجاز و الاطناب و المساوات در مقام تمثیل باین بیت که هر گاه انسان یقین داشته باشد بمرک بخشش میکند مال خود را باسانی ذکر کرده است نظر بمناسبت مضمون این بیت با مطلب او .

فکل ذی غیبة یزب و غائب الموت لایؤب

هو لعبیدبن الابرص . الغیبة بالفتح الخفاء و منه الغائب بصیغه بصیغه الفاعل و یؤب بالهمزة و الموحدة مضارع آب بمعنی رجع .

یعنی پس هر صاحب پنهانی بر میگردد بجای خود و پنهان شونده از مرک بر نمیگردد .
مطول فی التصریع من علم البیان شاهد در بودن این بیت است از قبیل تصریح مکرر نظر بتکرار لفظ یؤب در آخر هر دو مصرع .

فکونوا انتم و بنی ابیکم مکان الکلیتین من الطحال

لم یسم قائله . اراد بقوله بنی ابیکم الاخوة اما من بطن واحد او من بطنین كما هو الظاهر فيه . و الکلیتین تشبیه کلیة و هو بالیاء کغرفة . و الطحال بالمهملتین ککتاب معروفان . ای کونوا مع اخوتکم متوافقین متصلین ببعضکم ببعض کاتصال

الکلیتین من الطحال .

یعنی پس بوده باشید شما با پسران پدر و برادران خود بمنزله نذر کرده از سپرز
و این کتابه است از موافق بودن و نزدیکی بیکی دیگر .

قَطْرٌ فِي الْمَفْعُولِ مَعَهُ شَاهِدٌ فِي وَبْنِي أَبِيكُمْ أَسْتِمْعَنُ مِنْكُمْ وَأَسْتِمْعَنُ مِنْكُمْ
شده است از او باما قبل او اخوة و برادری بحسب لازم معنی در او و نصب و رفع بر عطف
هر دو جایز است لکن عطف او بهتر است از نصب .

فَكَيْفَ إِذَا مَرَرْتَ بِدَارِ قَوْمٍ وَجِيرَانِ لَنَا كَانُوا كِرَامٍ

هو من قصيدة للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التيمي يمدح بها هشام
بن عبد الملك او سليمان بن عبد الملك على الخلف (اولها) :

هَلْ أَنْتُمْ عَائِبُونَ بِنَا لَعْنَا نَرَى الْعُرْصَاتِ أَوَائِرَ الْخِيَامِ
فَقُولُوا إِن فَعَلْتُمْ فَاغْنِ عَنَّا دُمُوعًا غَيْرَ رَاقِبَةَ السَّجَامِ
الْفَلْفِ عِبْرَةٌ الْعَيْنِينَ مَنِي وَمَا بَعْدَ الْمَدَامِ مِنْ مَلَامِ

فكيف (الخ)

و روی مصراع الاول هكذا (و كيف اذا اتيت ديار قوم الخ) : لَجِيرَانِ بِالْجِيمِ
المكسورة وسكون الياء والراء المهملة والالف والنون جمع جار و هو من يجاور بيتك
او فيما قرب من منازلك . قوله كرام بالجر صفة لجيران وهو ككتاب جمع كريم ضد اللئيم
یعنی پس چگونه است حال تو هر گاه بگذری بخانه قومی و همسایگانی که از
برای ما هستند که این صفت دارند که کریمانند .

مغنی فی لعل شاهد در وقوع كانوا بصیغه جمع است زائده میان صفت که کرام

است وموصوف که جبران بوده باشد .

۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

هو لرجل من عبد مناف بن كنانة يمدح به مروان بن الحكم وابنه عبد الملك بن مروان . قوله مروان بالراء المهملة و الواو كسكران اراد به مروان بن الحكم و بابنه عبد الملك . والمجد بالجيم والذال المهملة كفلس الكرم . قوله ارتدى و تا ز را ای جعله رداء و از آ را له وهو كناية عن الاحاطة به .

يعنى ليست پدری و نه پسری مثل مروان و پسر او عبد الملك در وقتیکه آن عبد الملك قرار دهد کرامت و بخشش را رداء و لشک خود یعنی فرا گیرد آنرا و آن واسطه بخشش کند .

قطر و سیوطی و جامی فی لاء الّتی لنفی الجنس شاهد در ابناً است که عطف شده است بنصب بر لفظ اسم که اب بوده باشد و جایز است رفع او بنا بر آنکه عطف باشد بر محل اسم لاء بجهت عدم تکرار .

۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

هو من قصيدة للنمر بن تولب الیشکری المکنی بابی کاهل (و قبله) :
 اذا وردت ماء وان كان صافياً
 حدثه على دلو يعل وينهل

فلاجارة (الخ)

۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

مع الشيب ابدال التي اتبدل
 لعمرى لقد انكرت نفسى ورابنى
 لي اسم فلا دعى به وهو اول
 دعانى الفوانى عمهن وختننى

هو من ابيات لرؤبة بن العجاج بن رؤبة التميمي يصف فيها حمار وحشى له كمال الغيرة على ائنه وان ائنه لا تنقل منه الى غيره . قوله ترى مخاطب من الرؤبة . و البعل بفتح الموحدة و سكون العين المهملة الزوج . و الحلائل بالحاء المهملة و الهزمة كمساجد جمع حليلة و هي كسفينة الزوجة . والضمير في كه للحمار الوحشى وفي كهن للاتان . قوله الا حاظلا استثناء من قوله بعلا . والحاظل بالحاء المهملة و الظاء المعجمة المانع من التزويج . يقول الا ترى بعلا مثل هذا البعل في شدة الغيرة و لا ترى اتناً مثل هذه الاتن في الاختصاص بزواج واحد الا من كان مانعاً من التزويج فانه لمنعه يشبه هذا البعل لانه لغيرته يمنع ائنه من ذلك .

يعنى پس نخواهى ديد شوهرى را و نه زنهائيرا در غيرت مثل آن خر وحشى و نه مثل آن ماده خرهاى وحشى مگر كسى كه مانع باشد از تزويج بجهت آنكه او بواسطه منع او از تزويج مثل آن شوهر است باعتبار آنكه او بجهت غيرت خود منع ميكند ماده خود را از اينكه جماع كند با خر ديگر .

سيوطى في حروف الجر شاهد در دخول كاف است در دو موضع در ضمير غائب در كه و كهن شذوذاً .

فلا تستطل منى بقائى ومدتى ولكن يكن للخير منك نصيب

لم يسم قائله . يخاطب الشاعر به ابنه لما تمنى موته . الفاء للعطف و لاء للنهى و تستطل مخاطب من استطلت الشىء اى عددته طويلا . و الخطاب فيه و فى منك لابنه . و منى متعلق به . و بقائى مفعوله لا بدل من منى كما قيل و هو مصدر بتى الرجل زماناً طويلا اى عاش . و المدة بالضم الغاية من الزمان و البرهة من الدهر و للخير خبر يكن و نصيب اسمه . و منك حال منه و هو كأمير الحصه المفروضة من الشىء . يتول لا تعد بقائى طويلا و ليكن النصيب الحاصل منك منسوباً الى الخير .

يعنى پس دراز مشمار از من زندگى را و كشش عمر مرا در دنياى و طلبمكن درازى عمر مرا و لكن بايد بوده باشد از براى من خويى در حالتيكه ناشى شونده است از

تو نصیبی و بهره .

مغنی فی اللام شاهد در حذف لام جازمه است از یکن بجهت ضرورت و باقی بودن جزم او بلام محذوفه ای لیکن .

فلاتشلل ید فتکت بعمر و
فانک لن تذلل ولن تضاماً

هو من ایبات لرجل من بکربن و ابل (وبعده) :

وجدنا آل مرة حین خفنا
جریر تناهم الانف الکراما
ویسرح جارهم من حین امسی
کان علیه مرتناً خراماً

قوله تشلل بالشین المعجمة مضارع من الشلل و هو کفرس الییس فی الید او ذهابها . و فتکت بالفاء و المثناة ماض من الفتک وهو ان یأتی الرجل صاحبه وهو غافل لیقته . و عمرو اسم رجل . و تذلل مجهول من الذل بمعنی الهون . و تضام بالضاد المعجمة مجهول من الضیم بمعنی الظلم و فی البيت التفات من الغيبة الی خطاب .

یعنی پس شل و خشکیده مباد دستی که ناکهان کشت عمرو را پس بدرستی که تو هرگز خوار گردانیده نشوی و هرگز ظلم کرده نشوی .

مغنی فی لا شاهد در لا است که از برای دعا است و جزم داده است تشلل را بر

سبیل ندرت بجهت ضرورت .

فلاتطمع ابیت اللعن فیها
و منعهکها بشیء یستطاع

هو من ایبات لتحفیف العجلی وقیل هولرجل من بنی تمیم و قد سألہ بعض الملوک

فرساً یقال له سکاب کقطام (و قبله)

ابیت اللعن ان سکاب علق
نفیس لا تعار ولا تباع

م ۱۰۰ - م ۱۰۰ - م ۱۰۰	م ۱۰۰ - م ۱۰۰ - م ۱۰۰
تجاع بها العيال ولا تجاع	مفداة مكرمة علينا
م ۱۰۰ - م ۱۰۰ - م ۱۰۰	م ۱۰۰ - م ۱۰۰ - م ۱۰۰
اذا نسبا يضمهما الكراع	سليمة سابقين تناجلاها

فلا تطمع (الخ)

قوله ابيت اللعن تحية الملوك اى منعت ان تأتى من الامر ما تلعن عليه . و الضمير فى فيها و منعكها يرجع الى سكاب المذكور فيما قبله . و المنع مصدر منع يمنع اضيف الى فاعله وهو مبتداه اما خبره شىء على القول بزيادة الباء فيه او يستطاع فبشىء متعلق بالمصدر ويستطاع مجهول من الاستطاعة بمعنى القدرة . اى منعك عنها شىء مقدور لك اى انك تقدر على ترك ذلك الفرس وعدم تعرضك اليه لكرمك وسماحتك او اننى استطيع ان امنعكها لاننى قادر بالفرار بها او غيره .

يعنى پس طمع مكن در آن اسب و منع کرده از خود كاربرا كه لعن کرده شوى بسبب كردن آن كار و منع كردن تو نفس خود را از آن اسب و متعرض نشدن تو آنرا چيزيست مقدور و ممكن از براى تو .

مغنى في الباء شاهد در زياد شدن باء است در خبر منعكها كه بشىء بوده باشد
 ۱۰۰ - م ۱۰۰ - م ۱۰۰
 ۱۰۰ - م ۱۰۰ - م ۱۰۰
 فلا تعدد المولى شريكك فى الفنى ولكنما المولى شريكك فى العدم

هو للنعمان بن بشير الانصارى . قوله تعدد بمعنى تظن و اصله من العد بمعنى الاحصاء . و المولى هنا بمعنى صاحب او الشريك او الناصر . و الفنى بالكسر ضد الفقر و العدم بالعين و الدال المهملتين كفعل الفقر .

يعنى پس گمان مكن يار و شريك را شريك خود در حالت بى نيازى لكن يار و شريك تو كسى است كه شريك تو باشد در حالت فقر و بى چيزى .

سيوطى في افعال القلوب شاهد در تعدد است كه بمعنى تظن است و نصب داده

است دو مفعول را که یکی المولی و دیگری شریکک بوده باشد .

فلا تلحنی فیها فان بحبها اخاك مصاب القلب جم بلابله

لم یسم قائله . قوله تلحنی بفتح المضارعة و كذا الحاء المهملة مضارع لحيته ای لمته . والضمیر فی فیها و فی بحبها یرجع الی المحبوبة . و اراد بقوله اخاك نفسه و هو هنا بمعنی الصاحب و هو اسم انّ و مصاب القلب مرکب اضافی خبره و هو مفعول من الاصابة . و هو عروض للمصبية ، و الجمّ بفتح الجیم و تشدید المیم الكثير و المعظم من الشيء . و البلابله بالموحدتین کمساجد جمع بلبال و هو الوسواس .

یعنی پس ملامت ممکن مرا در دوستی آنمحبوبه پس بدرستی که یار و برادر تو مصیبت زده دل است بسبب دوستی آنمحبوبه و بسیار و مجتمع است و سواندها و خیالات پریشانی دل او .

مغنی فی القاعدة التاسعة من باب الثامن شاهد در فاصله شدن معمول خبر است با بودن او جار و مجرور که بحبها بوده باشد میانه انّ و انمش که اخاك است .

فلا ثوب مجد غیر ثوب بن احمد علی احد الا بلوؤم مرقع

هو من ابيات لابی الطیب المتنبی و اسمه احمد بن الحسين . و المجد بالجیم و الدال المهملة كفلس الكرام . و احمد اسم رجل . و اللؤم بالهمزة كقفل دنائة الاصل و ضدّ الكرم . و المرقع بالراء و العين المهملتین بینهما قاف مشدّدة اسم مفعول من رقع الثوب اذا اصلح خرقة .

یعنی پس نیست جامه کرم و بخشش که این صفت داشته باشد که غیر از جامه پسر احمد بوده باشد که راست باشد بر قامت احدی مگر آنکه وصله و پینه کرده شده باشد بیستی و زشتی .

مغنی فی لا شاهد در لاء است که از برای نفی جنس است و مسمی بلام تبرئه است و نصب داده است ثوبرا با ظهور نصب او باعتبار بودن او مضاف بمجد .

فلا صر فن سوى حذيفة مدحتي لفتى العشى وفارس الاحزاب

لم يسم قائله . قوله اضرفن متكلم من صرفت الحديث اى بالغت وزدت فيه .
وحذيفة بالحاء المهملة والذال المعجمة والياء والفاء كجهينة اسم رجل . و المدحة
بالكسر التمدح . والفتى الشاب و السخى الكريم . و ا زاد بالعشى الدهر وبالاحزاب
الحرب . اى ابالغ في فتوة العيش ليصير مدحة حذيفة لى مدحته بفتى العشى الخ .
يعنى پس هر آينه مبالغه ميكنم البته قصد كردن حذيفه را بمدح كردن خود تا
آنكه بگردد مدح كردن من از براى جوان روزگار و سوار روز جنگ و مراد اينستكه
مبالغه كردن در مدح حذيفه و بودن آن حذيفه مقصود از مدح بجهت اينستكه من مدح
كرده باشم جوان روزگار را ومدح من اورا چنين مدحى باشد .

هفتى في سواء شاهد در بودن سواء بكسر سين است در بيت بمعنى قصد با بودن او مقصور

فلا لغو ولا تأثيم فيها ولا حين ولا فيها مليم
وفيها لحم ساهرة وبحر وما فاهوا به ابدأ مقيم

هو من فصيده لامية بن الصلت يذكر فيها اوصاف الجنة واهلها واهوال يوم القيمة
واهلها وقد ترك المصراع الثانى من البيت الاول والاوّل من البيت الثانى فى تمام الكتب
ونحن اوردناه مفصلاً كما ترى فلانغفل . الفاء للعطف وروى مكانها الواو . واللغو بالغين
المعجمة والواو السقط و ما لا يعتد به من كلام وغيره . و التأثيم بالمثلثة نسبة الاثم الى
الغير يقال اثمته اذا قلت له اثم و الاثم بالكسر الذنب . و الضمير في فيها للجنة . و
الحين بفتح الحاء المهملة وسكون الياء و النون الهلاك و المحنة . و المليم بضم الميم
اسم فاعل من الام اى اتى ما يلايم عليها وبقمتها فهو بمعنى المعلوم من اللوم . و الساهرة
بالسين والراء المهملتين الفلاة وازاد بها حيوان البرى . و فاهوا بالفاء ماض بمعنى لفظوا
وتنظتوا والضمير فيه يرجع الى اهل الجنة . قوله مقيم بالقاف اى حاضر موجود عندهم .

وصف عدم امطار السحاب و اقبال الارض لا وجودهما كما قيل .

يعنى پس نباشد ابر سفیدی که ببارد باران خود را و نه زمینی که بروید سبزیهای و گیاههای خود را .

سیوطی فی باب الفاعل مغنی فی الثانی عشر من باب السادس شاهد در مجرّد آوردن فعل است از تاء تأیید که اقبل بوده باشد و با وجود اسناد دادن او بمؤنث سماعی که ارض است بجهة ضرورت و حال آنکه میبایست که اقبلت بگوید .

فلئن بقیت لارحلن بغزوة تحوی الغنائم اویموت کریم

هو من قصيدة اعبادة بن سلمة الحنفی . قوله بقیت متکلم من البقاء ضدّ الفناء و ارحلن متکلم من الرحلة ضدّ الاقامة و الغزوة بالغین و الزاء المعجمتین و الواو كطلاحه معركة القتال . و تحوی بفتح المضارعة و سکون الحاء المهملة و کسر الواو بمعنی تشتمل . و الغنائم جمع غنیمة و هی کسفينة المال المغتتم فی الحرب . و الکریم ضدّ اللئیم و اراد به نفسه .

يعنى پس هر آینه اگر باقی وزنده بمانم بعد از این هر آینه کوچ میکنم و میروم بمعرکه جنگی که در بر داشته باشد غنیمتهای و مالهای بسیاری را مگر آنکه بمیرد مرد بزرگوارى یعنی مگر آنکه بمیرم من .

مختصر و مطول فی التجريد من علم البديع شاهد در تجريد نمودن لفظ کریمست از تاء در بقیت بدون داخل شدن حرفی بر سر کریم .

فلئن صبرت لاتحیر جواباً فيما قد تری و انت خطیب

هو من ابیات لمطیع بن اياس الكوفی يرثى يحيى بن زياد الحارثى (اولها)
وینادونهم و قد صم عنهم ثم قالوا و للنساء نجیب
ما لذی غال ان تحیر جواباً ایها المصقع الخطیب الادیب

سیوطی فی باب الاضافة شاهد در ای است که چون مکرر شده است اضافه شده است بمفرد معرفه در دو موضع که ضمیر متکلم ومخاطب بوده باشد .

۱- ۱۰۰ - ۱۱۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
فلا و ابی دهماء زالت عزیزة
علی قومها ما قبل للزند قادح

لم یسم قائله . الواو للقسام . و ابی مقسم علیه ، و دهماء بالبدال المهملة كحمراء لقب حباشة الكنانی والناقاة الشديدة الورقة وامرأة . والعزیزة فعيلة من العز خلاف الذل و الزند بالزاء المعجمة و النون و الدال المهملة كفلس العود الذى یقده به النار . و القادح بالقاف و الدال و الحاء المهملتین من یقده به النار .

یعنی پس همیشه قسم بیدرم که دهماء عزیز است بر قوم خود مادام که گفته شود که از برای چقماق وزند آتش کننده هست و این کنایه است از برپای بودن دنیا .
مغنی فی الجملة المعترضة من باب الثانى شاهد در وقوع جمله معترضة است میانہ حرف نفی و منفی او که فلا زالت بوده باشد .

۱- ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
فلا و ابی لنا تیها جميعاً
ولو كانت بهاعرب و روم

هو من ابيات لعبدالله رواحة الانصارى (و قبله)

۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
فرحنا بالجیاد مسومات
تنفس فی مناخرها السموم

فلا و ابی (الخ)

۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
وقفا الله اعینهم فجاة
عوا بس والغبار بها یزیم

۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
بذی شحب كان البیض فیہ
اذا برزت فوارسها النجوم

الواو للقسام . و ابی مقسم علیه . والضمیر فی نأتیها و فی بها للغزوة قوله جميعاً

حال ای مجتمعة . والروم بالضم اسم جمع واحده رومی .

یعنی پس نه چنین است که کمانکردم اید قسم بیدرم که هر آینه میآوریم ویر پا
میکنیم البته آن معرکه جنگ را در حالتیکه مجتمع باشیم با سواران و اگرچه بوده
باشد در آن معرکه جنگ لشکر عرب و روم .

مغنی فی حذف نون التأكيد من باب الخامس شاهد در حذف نون تأکید تقیله
است از جواب قسم که لئانیها است بجهت ضرورت ای لئانیها .

فلا وایک ابنة العامری ولا یعدی القوم انی افر

هو من فصيذة لامرء القيس بن حجر الكندي (اولها)

احار بن عمرو کانی خمر ویعدو علی المرء ما یا تمر

فلا وایک (الخ)

تمیم بن مر و اشیاها و کندی حولی جمیعاً صبر

اذار کبوا الخیل واستلثموا تحرقت الارض والیوم قر

کلمة لاء زائدة قبل القسم توطئة نفی الجواب . والواو للقسم . وایک بکسر الکاف
مقسم علیه ، وابنة منادی بحذف حرف النداء . والعامری نسبة الی عامر و اراد سلامة بن
عبدالله العامری . ویدعی مضارع من الادعاء . وافر متکلم من الفرار و هو ضد الفرار
ای لا یدعون القوم فراری من الحرب .

یعنی قسم بیدر تو ای دختر سلامة بن عبدالله عامری که ادعا نمی کنند قوم
کریختن مرا از جنگ .

مغنی فی لا شاهد در زیاد شدن لا است قبل از قسم که وایک بوده باشد بجهت

در زیاد شدن لام ثانی در للما است بجهت تأکید لام اول .

فلا والله نادى الحى ضيفى هدوا بالمسائة و العلاط

هو من قصيدة للمنحل و قيل آخر انه من مقطوعة لابن اسامة الجشمى و اورد مصراع
ثانيه هكذا (طوال الدهر ما دعى الهديل) و اول المقطوعة :

وهاوية فقدت لها سبيلا فجاءت وهي نافرة تجول (الخ)

كلمة لا زائدة قبل القسم توطئة نفى الجواب . و الحى البطن من بطونهم و
الهدو بالهاء و الدال المهملة المضمومتين و الواو المشددة مصدر هده بمعنى سكن و هو
مفعول لاجله . و المسائة مصدر سائه اى فعل به ما يكرهه هو متعلق بنادى . و العلاط
بالعين و الطاء المهملتين ككتاب مذاكرة الشر و الخصومة انتهى . قوله دعى مجهول من
الدعاء بمعنى الطلب . و الهديل بالدال المهملة كأمير فرخ ظل على عهد نوح ^{عليه السلام} و
العرب يزعمون ان الحمامة تبكى عليه .

يعنى يس قسم بخدا كه طلب نكردند طايفه و قبيله ميهمان مرا از جهت ساكن
شدن ببدى و باد آورى شر و خصومت .

مغنى فى حذف لاء النافية من باب الخامس شاهد در حذف لاء نافية است از سر
جواب قسم كه نادى بوده باشد بدليل وجوب منفى بودن آن جواب قسم باعتبار ذكر لاء
زائده بجهت توطئه نمودن از براى نفى جواب قسم قبل از قسم كه فلا والله بوده باشد .

فلا هجره يبدو و فى اليأس راحة ولا وصله يصفو لنا فنكارمه

هو من قصيدة لابن ميادة و اسمه الرماح بن ابرد بن ثوبان و مياده امة سوادى نسب
اليها . الهجر كفلس التطلع و الترك و زوى مكانه الصرم و هو بمعناه . و يبدو بالموحدة
مضارع بدا بمعنى ظهر . و اليأس بفتح الياء و الهزمة و السين المهملة ضد الرجاء . و يصفو
بالاصار المهملة و الفاء مضارع من الصفو و هو الخالص من كل شىء . و نكارمه من المكلمة

وهی اکرام کلّ من الشخصین صاحبه .

یعنی پس نه دوری او ظاهر میشود و حال آنکه در نومیدی راحت است و نه وصل او خالص میشود بدون محنت حاصل میشود از برای ما پس گرامی بداریم ما و او یکدیگر را .

مطول فی احوال المسند الیه شاهد در عقب آوردن کلام است کلا فلا هجر یدو بوده باشد بجز اینکه ظاهر میشود از برای سامع جواب آنچنانی که خطور کرده است در ذهن او نزد شنیدن او که گویا گفته است ما تصنع یعنی چه میکنی پس در جواب میگوید و فی الیأس راحة و این را داخل در التفات کرده اند .

مطول فی الایجاب والاطناب والمساوات شاهد در وقوع جمله و فی الیأس راحة است معترضه بجهت بیان سبب امر غریبی که آن طلب نمودن دوست است هجر و دوری محبوب را .

فلا یمنعک من ارب لحاهم سواء ذوالعمامة والخمار
 ۰۰۰۱ - ۰۰۰۰ ۰۰۱۰۰ - ۰۰۰۰

هو من ابیات لجریر بن عطیة بن الخطیف التمیمی . الارب بکسر الهمزة وسکون الراء المهملة و الموحدة الحاجة . واللحی بضم اللام و کسرها و الحاء المهملة مقصوراً جمع لحیة . والعمامة کتابة معروفة . والخمار بالخاء المعجمة والراء المهملة ککتاب النصیب والمقنعة .

یعنی پس منع نکند تورا از حاجتی ریشهای این جماعت مساویست صاحب عمامه و صاحب معجر از ایشان در ضعف یعنی مرد و زن ایشان مثل هم میمانند در بی عرضگی ایضاً قوله :

ومن فی کفه منهم قناة کمن فی کفه منهم خضاب
 ۰۰۰۰ ۰۰۰۰

هو لابی الطیب المتنبی و اسمه احمد بن الحسین . کلمة من موصوله . و القناة بفتح القاف والنون و المثناة الرمح . و الخضاب بالخاء و الضاد المعجمتان و الموحدة

او را و مکیدم آب دهان او را و آشامیدم او را نوع آشامیدن مرد بسیار تشنه بعضی از آب سرد کوزه را .

مغنی فی الباء شاهد در باء ببرد است که از برای تبعیض است ای بعضی ماء برد الحشرج و همچنین است حکم در باء بقرونها ای بعضی قرونها .

فـلـسـت بـآتـیه و لا اسـتـطـیعـه و لا ک اسـقـی ان کان ماؤک ذافـضـل

هو من ابیات للنجاحی الحارثی قالها حین عرض له ذئب فی سفره (و قبله) :

و ما من قـدیم المهد بالورد آجن بحال رطایا او ثلاثاً من العسل

لـقـیت عـلیه الذئب یـعـوی کانه ضنیع خلا من کل مال و من امل

قـلـت له یـاذـب هل لک من اخ یواسی بلامن علیک و لا یبخل

فـقال هـذاک اللـه الـرشد انما (۱) رـعوت لـما لـیـأتـه سـبع قـبـلی

فـلـسـت (الخ)

قوله آتیه فاعل من الاتیان والضمیر فیهِ و فی استطیعته للطعام و هو متکلم من الاستطاعة بمعنی القدرة . واسقنی امر من السقی . قوله ذا فضل بالقاء و الضاء المعجمة ای صاحب برکة .

یعنی پس نیستم آینده و حاضر شونده آنطعام را و طلب نمیکنم قدرت یافتن بر او را و لکن آب ده مرا اگر بوده باشد آب تو صاحب خیر و برکت .
مغنی فی لکن شاهد در حذف نون است از لکن بجهت التقاء ساکنین ای لکن اسقنی

(۱) بسکون الله و قرائة الهمزة للضرورة .

فللموت تغذو والوالدات سخالها كما لخراب الدور تبني المساكن

لم يسم قائله . قوله تغذو بالغين و الذال المعجمتين بمعنى تربي بسقى اللبن والارضاع . والوالدات جمع والدة وهي التي تلد . و سخال بالسين المهملة والخاء المعجمة ككتاب جمع سخلة وهي كطلحة ولد الغنم حين تضعه والمراد مطلق الولد . و الدور بالضم جمع دار . وتبني مجلول من البناء ضد الخراب و المساكن جمع مسكن و هو محل السكنى .

يعنى پس از برای مردن تربیت میکنند و غذا میدهند مادرها بچه های خود را همچنان که بجهت خراب شدن خانها بنا کرده میشود مسکنها و منزلها .

مغنى في اللام شاهد در بودن لام است در هر دو موضع از برای ملك و عاقبت كه لام فللموت ولخراب بوده باشد .

فلم ار مثلها خباصة واحداً ونهنت نفسي بعدما كدت افعله

هو من ابيات لعامر بن جوين الطائي قالها في هند اخت امرء القيس بن حجر الكندي لما هربت من النعمان بن المنذر وتزلت عامراً فاراد العامر العنزة بها فتحوّلت عنه فانشد الابيات (اولها)

لتحزنني ام خلني متدله	اظمان هند تلکم المتحللة
ويغرشها زقامن الريش محمله	فما بيضة بات الظليم يحفها
الى جوء جوء جاف بمشياء حومه	ويجعلها منى الجناح ودفه
تبدل خليلا انني متبدله	باحسن منها يوم قالت الاترى

الم تر ما بالجزع من ملكاته وما بالصعيد من هيجان مؤتله

فلم ار (الخ)

الفاء للعطف . و لم ار متكلم بمعنى لم ابصر . ومثلها باشباع فتحة اللام لاستقامة الوزن و الضمير فيه يرجع الى الغنيمة المستفاد من قوله فيما قبله ملكاته . و هيجان مؤتله . والخباسة بالخاء المعجمة المضمومة والموحدة والسين المهملة والهاء المعتم من المال . و نهنت بمعنى كفت وزجرت . وما مصدرية . والضمير في افعله يرجع الى المفعول المحذوف من نهنت لان التقدير هكذا و نهنت نفسى عن التعرض فيها و التصرف فيها بعد ما قرئت من ان افعال ذلك التعرض .

يعنى پس نديدم غنيمت احدى را در حالتيكه مثل آن غنيمت بوده باشد و نكاه داشتم و منع كردم نفس خود را از متعرض شدن مر آن غنيمت و تصرف كردن در او از بعد از آنكه نزديك بود كه بكنم آنكار را يعنى تصرف كنم در آن غنيمت .

مغنى في حذف ان الناصبة من باب الخامس شاهد در حذف ان ناصبه است قبل از خبر كدت كه افعله بوده باشد و باقى گذاردن او را بنصب بعد از حذف ان اى كدت ان افعله بدليل آنكه مجموع قوافى لام مفتوحه با هاء ساكنه است .

فلما صرح الشرفامسى وهو عريان فلم يبق سوى العدو ان دناهم كما دانوا

هو من فصيحة للفند الزمانى و اسمه شهل بن شيبان قالها فى حرب البسوس (او لها)

اقيدوننا فان الظلام لا يرضاه ديان وان النار قد تصبح يوما وهى نيران

وفى العدو ان المعدوان توهين و اقران وفى القوم معال للقوم عند البأس اقران

وبمض الحلم يوم الجهل للذلة اذعان صفحناعن بنى ذهل و قلنا القوم اخوان

عسی ایام ان یرجمن قوماً کالذی کانوا

فلما صرح (الخ)

اناس اصلنا منهم ودنا کالذی دانوا فکنا معهم نرجم فنحن الیوم احزان

وفینا الطاعة الجاهل عند الحر عصیان فلما ان ابی الصلح وفي ذلك خذلان

قوله صرح بالتشديد بمعنى انكشف وظهر وروی مكانة اصبح . وجملة عریان خبر لامسى . و الواو فيه لتأكيد لصوق الخبر بالمبتداء تشبيهاً لجملة الخبرية بالجملة الحالية كما قال بعضهم وكون الشىء عریاناً كناية عن وضوحه . و یبق مضارع مجزوم من البقاء ضد الفاء . والعدوان بالضم الظلم الصریح . قوله دنأهم بكسر الدال المهملة و النون المشددة متکلم بمعنى جزیناهم . ودانوا بصیغة الماضی و یحذف مفعوله ای کما دانوا ای جزونا یعنی پس چونکه ظاهر شد شرّ و بدی از جانب قبیلۀ بنی زهل پس شام کرد آن شرّ و بدی که کمال ظهور و وضوح داشت و باقی نماند سواى دشمنی و ظلم ظاهر جزا داریم اشان را بسبب کارهای ایشان همچنان که جزا دادند ایشان مارا .

صیوطی و جامی فی المستثنی شاهد در خروج لفظ سوی است از ظرفیت باعتبار وقوع او فاعل از برای یبق .

مطول فی الفصل والوصل شاهد در اقتران خبر امسى است که هو عریان بوده باشد بواو حالیه بجهت تشبیه نمودن آنرا بحال .

فلما ان جرى سمن علیها كما طینت بالفدن السیاعا

وامرت بها الرجال لیأخذوها ونحن نظن ان لن تستطاعا

هما من قصيدة للقطامي واسمه عمير بن شميم التغلبي يمدح بها زفر بن الحارث بن عبد عمرو الكلابي حين فكّه من اسر قيس واعطاه مائة من الابل فيها نوق يصفها بهذه الابيات (وقبلهما)

۱۱	۰۰	۰۰	۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰
وصارت	حقّة	تعلوا	الجداعا	فلما	ان	مضت	سنتان	عنها	
۱۱۲	۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰
فآلينا	عليها	ان	تباعا	عرفنا	ما	ترى	البصراء	فيها	
۱۱۳	۰۰	۰۰	۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۰۰	۰۰	۰۰	۰۰
لكي	تزداد	للسفر	اطلاعا	و	قلنا	مهلوا	لثينتها		

فلما ان (الخ)

قوله جرى ماض من الجريان والسمن بالسین المهملة والنون كعنب ضد الهزل والضمير في عليها وفيما بعد للناقاة . و طيّنت بالطاء المهملة و الياء المشددة و النون مخاطب من التطين وهو مسطح الطين على العمارة . و الفدن بالفاء و الدال المهملة و النون كفرس القصر . و السباع بالسین والعين المهملتين بينهما ياء كسحاب الطين المخلوط بالطين ، و تستطاع مجهول من الاستطاعة بمعنى القدرة اى لا يقدر احد على اخذها .

يعنى پس چونکه جارى شد فریبی و چاقی بر آنشتر همچنان که میمالی تو کاه کلزا بقصر امر کردم باو مردان صاحب قوت ترا تا آنکه بگیرند او را و ما گمان داریم اینکه هرگز دست یافته نمیشود و کسی قدرت ندارد بر گرفتن او .

مغنی فی القاعدة العاشرة من باب الثامن مختصر ومطول فی احوال المسند الیه شاهد در قلب نمودن مفعول و دوّم طینت است باعتبار آنکه تقدیر چنین است که کما طینت السباع بالفدن پس السباع مفعول اول است در معنی و حال آنکه در لفظ مفعول ثانی واقع شده است و همچنین بالفدن بعکس او یا عدم تضمن او چیزی را که توهم اندازد عکس مقصود را نظر بآنکه کاه و کلزا بقصر و عمارت میمالند نه قصر را بکاه و کل

فلما تبين أصواتنا بکین وفديننا بالايينا

هو من ابیات لزياد بن واصل . قوله تبين بتشديد الياء وكذا النون اصله تبين
ادغمت النون الاصلية في نون جماعة المؤنث وهو بمعنى عرفن . و المستتر فيه يرجع
الى النسوة المذكورة فيما قبله . واصواتنا مفعوله . وقد بينا بالتشديد اي قلن لنا فداكم آباؤنا
يعنى پس چونکه شناختند آنجماعت زنان صداهاى ما را گريستند و فداى ما
کردايندند پدران خود را يعنى گفتند بما که فداى شما بار پدران ما .

جامى في المجزورات شاهد در وارد شدن اين است جمع از برای اب شذوذاً .

فلما تبينا الهدى كان كلنا على طاعة الرحمن والحق والتقى

هو لامير المؤمنين على بن ابي طالب عليه السلام يمدح به نفسه واهل بيته . قوله
تبينا اي علمنا علماً بينا . والهدى بالضم مقصوراً ضد الضلال . واراد بقوله كلنا نفسه
و اهل بيته .

يعنى پس چونکه دانستيم دانستن ظاهري رستگاري را بوديم همه ما بر اطاعت
خداوند رحمن و برحق و پرهيز كاري .

معنى في كل شاهد در لفظ كل است كه چون اضافه شده است بضمير و اسم
واقع شده است از برای كان پس بهتر اينستكه اسم كان را ضمير شأن مستتر بكيريم تا
آنكه عامل نبوده باشد در لفظ كل فتأمل .

فلما تفرقنا كاني ومالكاً لطول اجتماع علم نبت ايلمة معاً

هو من قصيدة لمتهم بن نويرة اليربوعي يرثي بها اخاه مالكاً وقد قتله في الردة
خالد بن وليد من خلافة ابي بكر (و قبله) :

و كنا كندمانى جذيمة حقة من الدهر حتى قيل لن يتصدعا

۱۰ - ۰ - ۱ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
وعشنا بخير والحيوة وقبلنا
اصاب المنيا رهط كسرى وتبعاً

قوله فلما تفرقنا اي فلما وقع قتل اخي مالك تفرقنا وهو متكلم من التفرق ضد الاجتماع . وبت بفتح النون و كسر الموحدة وسكون المثناة متكلم مع الغير من البيتوته .
يعنى پس چونكه واقع شد قتل برادر من مالك جدا شديد از هم كه كويا من و مالك بعد از طول مدت جمع شدن ما واو بيتوته نكرديم شب را با هم .

مغنى في اللام شاهد در لام لطول است كه بمعنى بعد است اي بعد طول اجتماع وبعضى

كفته اند كه بمعنى مع است اي مع طول اجتماع .

۱ - ۱ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
فلما خشيت اظا فيرهم
نجوت وارهنهم مالكا

هو من ابیات لعبدالله بن همام السلولى (وبعده):

۱ - ۱ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
عريقاً مقيماً بدار الهوا ن اهون على به هالكا

قوله خشيت بكسر الشين المعجمة متكلم من الخشية بمعنى الخوف . و انضمير في اظا فيرهم لعبيدالله بن زياد وباصحابه واراد به الاسلحة لانه للانسان بمنزلة الاظفار لل سبع وقت المحاربة . ونجوت متكلم من النجاة بمعنى الخلاص . وارهن متكلم من الرهن وهو ما وضع عندك لينوب مناب ما اخذ منك . و مالك اسم رجل .

يعنى پس چونكه ترسيدم از اسلحه جنك ايشان نجات يافتم من و حال آنكه بگرو دادم ايشان را مالكرا .

سيوطى في باب الحال مختصر ومطول في الفصل والوصل شاهد در وارهنهم است كه چون جمله فعليه مضارع مثبت مقرون بواو است و حال واقع شده است و ابن جايز نيست پس قائل ميشويم بتقدير مبتدا بعد از واو تا آنكه جمله اسميه بوده باشد نه فعليه اي وانا ارهنهم .

۱۰ - ۱۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
فلوان الاطبا كان حولي
وكان مع الاطباء الاساة

لم یسم قائله . الاطباء جميع طبیب وهو المعالج . قوله كان فی الموضوعین بضم
التون اصله كانوا . وحولی بمعنى اطرافی . والاساة بضم الالف والسين المهملة والمثناة
جمع آسى وهو الجراح .

یعنی پس اگر بدرستی که طبیبها بودند در اطراف من و بودند با طبیبان جماعت جرّاحان
تصریف فی الفعل الماضی شاهد در حذف واو از کان است در دو موضع که در اصل
كانوا بوده است و باقی گذاردن ضمّه ما قبل واو تا آنکه دلالت کند بر واو محذوفه
ای كانوا حولی و كانوا الاساة مع الاطباء .

م - - - - - ۱ - - - - -

۰۰۰ ۱۶ ۰۰ ۰۴۰۰۰

طلّاقك لم ابخل وانت صدیق

فلو انك فی يوم الرخاء سئلتنی

لم یسم قائله . یصف به الشاعر نفسه بالجود و كراهة ردّ السائل وان كان
فی يوم الرخاء (وبعده) .

م - - - - - ۱ - - - - -

م - ۱ - ۰۰۰ م - ۰۰ - ۱۰

وما رد من بعد الحرار عتیق

فما رد تزویج علیه شهادة

قوله انك بتخفيف التّون و كسر الكاف خطاب للمرثّة . والرخاء بكسر الراء
المهملة والحاء المعجمة والمدّ الوهن . و ابخل بفتح الخاء المعجمة متكلّم من البخل
ضدّ السخاء . والصدیق الحبيب .

یعنی پس اگر بدرستی که تو در روز سستی و ناتوانی طلب کنی از من طلاق خرد
را بخل نمی کنم من بطلاق دادن و حال آنکه تو دوست داشته شده .

جامی فی الحروف المشبهة بالفعل مغنی فی ان شاهد در ان است که چون
مخففه از مثقله است میبایست که اسم او ضمیرشان مستتر بوده باشد و در اینجا عمل
کرده است در ضمیر مخاطب ظاهر بجهت ضرورت .

م - - - - - ۱ - - - - -

۰۰۰ - ۱۰۰۰ م - ۱ - - - - -

ولكن حمد الناس ليس بمخلد

فلو كان حمد يخلد الناس لم تمت

هو من فصيدة لزهير بن ابي سلمى المرى يمدح بها هرم بن سنان المروى (و قبله)

تقی نقی لم یکثر غنیمه	بنهکه ذی قربی ولا بحقلد
سوی ربیع لم یأت فیها مخافة	ولا رهقاً من عائد متهود

فلو كان (الخ)

ولکن منه باقیات وراثه	فاورث بنیک بعضها و تزود
تزود الی یوم الممات فانه	ولو کرهته النفس آخر موعده

الحمد تقيض الذم . ويخلد بالخاء المعجمة والذال المهملة مضارع من الاخلاص من الخلود وهو دوام البقاء ومنه بمخلد بصيغة اسم الفاعل . والباء فيه زائدة . والخطاب في تمت لهرم بن سنان

يعنى پس اگر بود ستایش کردنی که همیشه باقی میکذارد مردمانرا در دنیا نمیردی تو هرگز و لکن ستایش کردن مردمان شخص را نیست همیشه باقی گذارنده کسی را در دنیا .

معنی فی لو شاهد در لو است که از برای امتناع جواب آمده است بجهة امتناع شرط باعتبار وقوع لکن بعد از او بر لفظ فعل شرط .

فلو كنت ضيقاً عرفت قرابتي	ولكن زنجي عظيم مشافره
---------------------------	-----------------------

هو من ابیات للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التيمي بهجو بها ايوب بن عيسى لما حبسه بامر خالد العمري بعد ما هجا الفرزدق خالداً (وبعده) .

مننت له بالرحم بيني وبينه	والقيته مني بعيداً او اصره
---------------------------	----------------------------

فسوف يرى الزنجي اذا كدحت له هداة اذا ما الشعر عتت نواقره

الخطاب في كنت لايوب بن عيسى. والضبي بفتح الصاد المعجمة وتشديد الموحدة ويا النسبة نسبة الى بني ضبة وهي قبيلة ضبة ابن ادم تميم بن مر. والزنجي نسبة الى الزنج وهو بالراء المعجمة المفتوحة والمكسورة والنون والجيم جبل من السودان. والمشافر جمع مشفر وهو بالشين المعجمة و الفاء و الراء المهملة الشفة من البعير كالجحفة للفرس واستعير لشفة الانسان ،

يعني يس اكر بودى تو از قبيله بنى ضبه شناخته بودى خویشی مرا وحبس نمی کردی مرا ولكن تو سیاه زنگی هستی که این صفت دارد که بزرگ و درشت است لبهای او مغنی فی لکن شاهد در حذف اسم لکن است بجهت ضرورة ای لکنک زنجی .

٥٤ - ١٤ - ٥٥ -	٥٥ - ٥٥ - ١٥ - ٥٥ -
فيخبر بالذنائب اي زير	فلونيش المقابر عن كليب
٥٥ - ٥٥ - ١٥ - ٥٥ -	٥٥ - ٥٥ - ٥٥ - ٥٥ -
و كيف لقاء من تحت القبور	بيوم الشعثين لقر عينا

هما من قصيدة لمهلل واسمه عدى بن ربيعة بن حارث التغلبي ولقب بامرء القيس ايضاً يرثى بها اخاها كليلاً (اولها) .

٥٤ - ١٥ - ٥٥ - ٥٥ -	٥٥ - ٥٥ - ١٥ - ٥٥ -
اذا انت انقضيت فلاتحورى	اليلتنا بذى حسم ابير
٥٥ - ٥٥ - ١٥ - ٥٥ -	٥٥ - ٥٥ - ١٥ - ٥٥ -
فقد ابكى من الليل القصير (الخ)	فان يك بالذنائب طال ليلي

قوله نيش مجهول من النيش وهو بالنون و الموحدة والشين المعجمة بمعنى الشق . وكليب كزبير اخ الشاعر الذي يرثى عليه ويخبر مجهول من الاخبار . والباء بمعنى فى . والذنائب بالذال المعجمة والنون والهمزة و الموحدة كمساجد هضبات ينجد فيها قبر كليب . و اى زير خبر مبتداء محذوف اى هو اى زير وهو بالراء المعجمة

المكسورة والياء الساكنة والراء المهملة الذي يكثر زيارة النساء و يجب مجالستن
 ويوم الشعثين يوم حرب نسب الى شعثم وشعيثم . وهما بالشين المعجمة والعين المهملة
 و المثثلة كجعفر و خويلد ابنا معوية بن عامر بن تغلبة . و قر بالقاف و الراء المهملة
 المشددة ماض بمعنى سر . و كيف للتعجب . و من موصولة اي الذي هوتحت القبور .
 يعني پس اگر شكافته شود قبرها از جهت كليب پس خبر داده شود در ذنائب كه
 او کدام يك مردمانست كه راغب تر بزنان هستند بروز جنك شعثم و شعيثم هر آينه
 خنك و روشن ميشود او از حيثيت چشم و تعجب ميكند كه چگونه است ملاقات كردن
 كسيكه او درزير اين قبرها است .

مغنى فى لو شاهد در وارد شدن دو جواب است از برای او يکى منصوب بعد
 از فاء كه فيخبر بوده باشد و ديگرى مقرون بلام كه لقر بوده باشد .

فليت دفعتم الهم عنى ساعة فبتنا على ماخيلت ناعمى بال

هو من قصيدة لعدى بن زيد العبادى (وبعده) :

الم يشفينك ان نومي مسهد وشوقى الى مايعترينى وتسهالى

قوله دفعتم مخاطب من الدفع بمعنى الصرف . و الهم الحزن . و بتنا متكلم مع
 الغير من البيتوتة . و خيلت غائبة من التخيل والمستتر فيه للمجوبة . و ناعمى تثنية ناعم
 و هو بالنون و العين المهملة فاعل من نعم باله اي طاب . و البال بالموحدة الخاطر .
 يعنى پس كاش تو دفع ميكردى اندوه مرا از من يكساعتى پس شبرا بروزميا ورديم
 كه آسوده خاطر بوديم بر آنچه يزيكه خيال کرده بود آنمجبوبه آنچه را .

مغنى فى لعل شاهد در حذف اسميات است بجهت ضرورت 'ى نليتك دعت الهم
 فليت كفافاً كان خيرك كله وشرك عنى ما ارتوى الماء مرتو

هو من قصيدة ليزيد بن الحكم بن العاص الشقى (اولها) :

و عینک تبدی ان صدرک لی دوی	تکاشرنی کرها کانک ناصح
و شرک مبسوط و خیرک منطو	لسانک موذی و عینک علقم
وانت عدوی لیس ذاک بمستو	عدوک یخشى صولتی ان لقیته
باجرامه من قته النیق منهو	و کم موطن لولای طحت کما هو ی

فلیت کفافا (الخ)

ثلث خصال لست عنها بمرعو	جمعت و فحشا غیبة و نمیمة
-------------------------	--------------------------

قوله کفافاً خبر مقدم لکان وهو ککتاب بمعنی الکافی . وارتوی بالراء المهملة
والمثناة والواو بمعنی شرب حتى شبع . ومرتو اسم فاعل منه .
یعنی پس کاش بون خوبی تو همه از خوبی و بدی تو کفایت کننده از برای من
مادام که بیاشامد آب را آشامنده .

معنی فی لعل شاهد در لیت است که چون ظاهراً چیزی نیست که صلاحیت
داشته باشد که اسم از برای او واقع شود پس این بیت را از جمله مشکلات باب لیت
شمرده اند و در او چند توجیه کرده اند و تفصیل آن در معنی مذکور است .

شنوا الاغاره فرساناور کبانا	فلیت لی بهم قوما اذا رکبوا
-----------------------------	----------------------------

هو من ابیات تقریظ بن انیف رقد اغار ناس من بنی شیبان علی ابله فاخذوا له
ثلاثین بعیراً فاستنجد قومه فلم یجدوه فاتی مازن تمیم فر کب معه نفر فاطرد لبنی شیبان
مأة بعیر و دفعها الیه فانشد الابیات (اولها) :

بنو اللقيطة من ذهل بن شيباناً	لو كنت من مازن لم تستبح ابلي
عند الحفيظة ان ذلوثه لانا	اذن لقام بنصرى معشر خشن
طاروا اليه زرافات ووحداناً	قوم اذا الشر ابدى ناجديه لهم
فى النائبات على ما قال برهاناً	لا يستلون اخاهم حين يندبهم
ليسوا من الشرفى شىء وان هانا	لكن قومى وان كانوا ذوى عدد
ومن اسائة اهل السوء احساناً	يجزون من ظلم اهل الظلم مغفرة
سواهم من جميع الناس انساناً	كان ربك لم يخلق بخشيتهم

فليت (الخ)

قوله لى خبر لیت وقوماً اسمه . وبهم حال من المستكن فى الظرف والباء فيه للبدل
و الضمير فيه يرجع الى قوم الشاعر . وشنوا بالشين المعجمة والذون المشددة ماض
بمعنى تفرقوا وروى مكانه شدوا بالذال المهملة وهو من شددت على الجيش اى حملت
عليه . والاغارة نصب على المنعولية على رواية شنوا وعلى التعليل على رواية شدوا و
هى بالغين المعجمة والراء المهملة دفع الخيل على من يرد اخذه او قتاله . و الفرسان
جمع فارس . والر كبان جمع راكب الابل خاصة وهما كعفران وزناً .

يعنى پس كاش قومى از براى من بود در حالتيكه بدل از اين جماعت نودند كه
اين صفت استند آن قوم كه هر گاه سوار ميشدند متفرق ميشاختند غارتگران را يا آنكه

حمله میگردند بجهت غارتکردن و گرفتن دشمنان خود در حالتیکه اسب سوار و شتر سوار بوده باشند .

سیوطی فی حروف الجرّ مغنی فی الباء شاهد در باء بهم است که بمعنی بدل است ای فلیت لی بدلهم .

فلیتک یوم الملتقی تریننی لکی تعلمی انی امرء بک هائم

لم یسمّ قائله . الخطاب فی فلیتک للمحبوبه . و اراد بیوم الملتقی یوم القیامة وهو بالمشاة والقاف کمنتهی مصدر میمی من الالتقاء . و تریننی مضارع من الرؤیة . واللام للتعلیل . و کی بمنزلة ان المصدریة معنی و عملاً . بدلیل دخول لام التعلیل علیها . و الهائم المتحیر فی العشق .

یعنی پس کاش تو محبوبه در روز قیامت میدیدی مرا بعلت آنکه بدانم اینک بدرستی که من مردی هستم بتو عاشق و سرگردان در عشق تو .

سیوطی فی نون التأكید شاهد در مؤکد شدن فعل مضارع است که تریننی بوده باشد بنون تأکید ثقیله باعتبار وقوع او بعد از تمنی که فلیتک بوده باشد .

فما آباؤنا بامن منه علینا اللاء قدمهدوا الحجورا

هو لرجل من بنی سلیم . الامن افعال من المنّة . و الضمیر فی منه للممدوح . و مهدوا بالبدال المهملة ماض ای جعلوا لنا مهذاً . و الحجور بالضم جمع حجر وهو بالحاء والراء المهملتین بینهما جیم کحبر الناحیه .

یعنی پس نیستند پدران ما که توانند بیشتر منت گذارند بر ما از آن مرد آنچنان پدرانی که بتحقیقکه گهواره کردند کنارها و دامنهای خود را و مراد اینستکه احسان آن مرد بحدی است که اگر منت گذارد بر ما باحسان زیاد تر است احسان و منت او از منت پدر و مادر ما نسبت بما .

سیوطی فی الموصول شاهد در استعمال شدن اللاء است در جماعت ذکور که

آباء بوده باشد بجهت ضرورت .

۱ - ۱۱۱ - ۰۰ - ۰۱ - ۱۰
 منایانا و دولة آخرينا
 فما ان طبنا جبن ولكن

هو من ابيات لفروة بن مسبك بن الحارث الصحابي (و قبله)

۱ - ۱۶ - ۰۰ - ۰۱ - ۱۰
 کلاکله اناخ باخرينا
 اذا ما الدهر جر على اناس

۱ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۱ - ۱۰
 سيلقى الشامتون كما لقينا
 فقل للشامتين بنا افيقوا

فما ان (الخ)

۱ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۱ - ۱۰
 تکر صروفه حيناً فحيناً
 كذاك الدهر دولته سجال

۱ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۱ - ۱۰
 يجدر يب الزمان له خووناً
 ومن يغرب ربب الدهر يوماً

فوله الطب بكسر الطاء المهملة وتشديد الموحدة الشأن والعادة . والجبن بالجيم
 و الموحدة و النون كقفل الخوف . و المنايا كسايا جمع منية كسجية و هى الموت .
 و الدولة بالفتح النصر والغلبة و بالضم المال يتداولونه يكون مرة لهذا و مرة لهذا .

يعنى پس نيست شأن و عادت ما ترسيدن از جنك و لكن مر كهاى ما مقر ونست
 بدولت و نصرت دشمنان ما يعنى بعد از آنكه ما مرديم دولت ما منتقل ميشود بدشمنان
 ما و غالب ميشوند پس نصرت ايشان در مردن ما است و مقر ونست با موت .

شرح العوامل فى النوع السادس مغمى فى ان شاهد در زياد شدن ان بكسر
 همزه است بعد از ما و دخول او بر جمله اسميه و ملغى شدن از عمل بواسطه زياد
 شدن ان بعد از او .

۱ - ۱۰۰ - ۰۰ - ۰۱ - ۱۰
 حفاظا و ينوى من سفاهته كسرى
 فما بال من اسعى لاجبر عظمه

هون ابیات لوعلة بن النخارث المخزومی وقیل لغیره (وبعده) :

اعود علی ذی الذنب والجهل منهم	استحملهم منی علی مر کب وعر
الم تعلموا انی اخاف غرامتی	وان قناتی لاتلین علی القسر
وانی وایاهم کمن نبه القطا	ولولم تنبه بانث الطیر لاتسری

البال بالموحدة الامر . واسعی متکلم من السعی . واجبر بالجیم والموحدة المضمومة و الراء المهملة متکلم من الجبر وهو خلاف الكسر . و حفاظاً بالنصب مفعول لاجله وهو کتاب مصدرحافضة ای راقبة . وینوی بالتون والواو بمعنی . یقصد . قوله کسری ای کسر عظمی واهمال مصلحتی .

یعنی پس چه چیز است شغل و امر کسی که سعی میکنم تا اصلاح کنم استخوان شکسته او را و امر فاسد شده او را از جهت محافظت کردن که قصد میکند از نادانی خود شکستن استخوانهای مرا و فاسد کردن امر و مصلحت مرا .

معنی فی الواو شاهد در زیاد شدن واو است قبل از ینوی بجهت ضرورت فما بال من سعی ینوی الخ .

فما تک . یا بن عبد الله فینا	فلا ظلماً تخاف ولا افتقاراً
------------------------------	-----------------------------

لم بسم قائله . قوله فماتک ای فی ای زمان تکنون . و تخاف مخاطب من الخوف والافتقار الاحتیاج یعنی پس در هر زمان که بوده باشی ایسر عبدالله در میان ما جماعت پس نیست ظلمی که بترسی از او ونه احتیاجی .

معنی فی ما شاهد در وقوع ما است شرطیه وزمانیه ای فی ای زمان تکنون .

فما جمع لیغلب جمع قوی	مقاومة ولا فرد لفرد
-----------------------	---------------------

لم یسم قائله . الجمع بالفتح الجماعة . والمقاومة بالقاف والواو المفتوحة مصدر
قاوم بمعنى غلب .

یعنی پس نبود جمعیتی تا آنکه غالب شود جمعیت قوم مرا از حیثیت غلبه و بر ابری
کردن و نبود یکتی که غلبه کننده باند مر یکتن را از قوم من .

مغنی فی اللام شاهد در حذف کان است قبل از لام جحد که لام در لیغلب بوده
باشد ای فما کان جمع لیغلب .

۱ - - - - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ -
فما رجعت بخائبة ركاب حکیم بن المسیب منتهاها

لم یسم قائله قوله بخائبة حال من فاعل رجعت وهو ركاب وهي بالخاء المعجمة
والهمزة والموحدة فاعلة من الخيبة بمعنى الحرمان . والركاب ككتاب جمع ركاب الابل
خاصة وحکیم کامیر والمسیب بالسین المهملة و الباء المشددة و الموحدة علمان .
والمنتهی المقصود . يقول ان حکیماً جواد قال ركاب لا ترجع خائبة .

یعنی پس بر ننگشتمند در حالتیکه نا امید باشند شتر سوارانی که حکیم پسر مسیب
مقصود آنها است و نزد او رفته اند بجهة طلب امری واحسانی .

مغنی فی الباء شاهد در زیاد شدن باء است در حالتیکه عامل او منفی است که
بخائبة بوده باشد .

۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - بدجلة حتى ماء دجلة اشکل
فما زالت القتلى تمج دمائها

هو من قصيدة لجرير بن عطية الخطابي التميمي يهجو بها الاخطل (و قبله)

۱ - - - - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - اردت بذاك المكث والورد اعجل
فمالك والحجاف حين يحضه

۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - قناديل فيهن الزبال المقتل
سما لكم ليلا كان نجومه

ولكننى احمى حماها واتقى ۱۱ - ۱۱ - ۱۱
 اذاها وارمى من رماها بمنكب ۱۱ - ۱۱ - ۱۱

قوله فما سوّدتنى بتشديد الواو اى فما جعلتنى سيّداً . واراد بقوله عاير قبيلته لا نفسه بدليل تأنيث الضمير فى سوّدتنى و لان اسم الشاعر هو عامر سيّد بنى عامر وهو ابو قبيلتهم . والوراثة بالفتح الارث . و ابي بالموحدة ماض بمعنى كره . واسموا متكلّم من السمو بمعنى العلو . يقول ان قبيلتى بنى عامر ما جعلونى سيّداً لهم لاجل وراثتى السيّادة عن احد و كره الله ان اسموا و ارتفع بسبب اتسابى باب وام بل انما سموت فيهم و جعلونى سيّداً لهم لاننى احمى حماهم واتقى اذاهم وارمى من رماهم بالمنكب .

يعنى پس قرار ندادند مرا بزرگ خود قبيله بنى عامر از جهت ارث بردن من بزرگى را از كسى و ناخوش دارد خداوند از اينكه بلند مرتبه شوم من بسبب نسبت من بمادرى و نه پدرى بلكه من فى نفسه بزرگ هستم و مرا بزرگ خود قرار داده اند بجهت آنكه حفظ ميكنم عرض ايشان را و دفع ميكنم اذيت را از ايشان الخ .

تصريف فى الناصب نظام فى الاعلال شاهد در سکون واو اسمو است بجهت ضرورت و حال آنكه قياس در او فتح است باعتبار آنكه منصوب است بان ناصبه قبل از واو مغنى فى القاعدة الاولى من باب الثامن شاهد در عطف نمودن يواو با لاء نافية است بعد از ايجاب اب را بر ام باعتبار بودن آنکلام موجب در معنى نفى نظر بآنكه كويما گفته است كه قال الله لى لا تسمو بام ولا اب .

يعنى گفته است خداوند بمن كه بلند مرتبه مشو و اظهار بزرگى مكن بواسطه نسبت دادن خود را بمادرى و نه پدرى پس حقيقه عطف شده است نفى بر نفى در معنى .

فمثلك حبلى قد طرقت و مريض ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
 فاللهيتها عن ذى تمائم محول ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰

هو من قصيدة لامرء القيس بن حجر الكندى قالها فى غنيرة ابنة عمه شرحيل

وهى احدى المعلمات السبعة (و قبله) :

فـقـالـتـلـكـالـوـيـلـاتـانـكـمـرـجـلـيـ	وـيـومـدـخـلـتـالـخـدـرـخـدـرـعـنـيـزـةـ
عـقـرتـبـعـيـريـيـاـمـرـءـالـقـيـسـفـانـزـلـ	تـقـولـوـقـدـمـالـالـغـيـطـبـنـامـاـ
وـلاـتـتـعـدـنـيـمـنـحـبـاكـالمـعـلـ	فـقـلـتـلـهاـسـيـريـوـارـخـيـزـمـاـمـهاـ

فمثلك جبلي (الخ)

بـشـقـوـتـحـتـيـشـقـهاـلـمـتـحـولـ	اـذـاـمـاـبـكـيـمـنـخـلـفـهاـانـصـرـفـتـلـهـ
------------------------------------	--

الخطاب في فمثلك لعنيزة ابنة عمه شرجيل . وطرقت متكلم من الطروق وهو بضم الطاء والراء المهملتين والقاف الايمان ليلا . والمرضع التي ترضع ولدها والهيت متكلم بمعنى شغلت يقال الهيتة عنه اي جعلته شاغلا مقبلا نحوى معرضاً عنه . و التمانم بالمشاة والهزمة جمع تميمه وهي كسفينة العوزة والحرز الذي يعلق على الاطفال . والمحول بالحاء المهملة والواو كمحسن الذي اتى عليه حول من عمره و روى مكانه مغيل وهي كمهمل المرضع وامه جبلي وانما اختص بهما لانهما ازهد النساء في الرجال للمقاربة معهم يعنى بسا مثل توای عنيزه بتحقيقه آدمم در شب زن آبستى را و زن شیردهنده را پس مشغول ساختم او را بخود که روى گردانیده بود از طفلیکه صاحب تعویذها و بازوبندها بود و متوجه شونده بود مرا در اموریکه متعلق بجماع است .

تصريف في ابنية المعتل الثلاثي مزيد شاهد در عدم اعلال نمودن واو محول است در بيت بجهت ضرورت .

سيوطي في حروف الجر مغني في رب شاهد در مجرور بودن مثلك است برب مقدره بعد از فاء اي فرب مثلك

مغني في الفاء شاهد در مجرور بودن مثلك است بفاء بناقول مبرد نه برب مقدره

فمَشعُوفٌ بِآيَاتِ المَثَانِيِّ ومَفْتُونٌ بِرِنَاتِ المَثَانِيِّ

هو من ابيات لجريري يصف بها اهل البصرة (وبعده):

ومَضطَّلعٌ بتلخيصِ المعَانِيِّ ومَطَّلَعٌ اِلَى تَلخِيصِ عَانِيِّ

فمَشعُوفٌ اى فمن اهل البصرة الفاء للتفصيل والمَشعُوفُ بالشين المعجمة والعين المهملة والفاء الذى خالط قلبه حب شىء. وازاد بالمثاني في الاولى القران والثانية اوتاد العود. والمفتون بالفاء والمثناة والنون مفعول من القننة وهو بمعنى الابتلاء والمحنة والغرور والخدعة. والرناة بفتح الراء المهملة والنون المشددة والمثناة جمع رنة بالفتح وهى الصوت.

يعنى پس بعضى از اهل بصره خوش دل هستند بشنیدن آيات قرآن وبعضى ديگر فريخته شده اند بشنیدن نغمه ها وصدای عودها وسازاها.

مختصر ومطول فى رد العجز على الصدر من علم البديع شاهد در رد عجز است كه المثنائى ثانى بوجه باشد بر صدر كه المثنائى اول است كه واقع است در آخر مصراع اول بطريق تجانس لفظى.

فمن مَبْلَغِ الاحْلَافِ عَنِ رِسَالَةِ وذُبِيَانِ هَلْ اَقْسَمْتُمْ كُلَّ مَقْسَمِ

هو من قصيدة لزهير بن ابي سلى المري وهى احدى المعلقات السبعة (وبعده)

فَلَا تَكْتُمَنَّ اللهُ مَا فِى صَدُورِكُمْ لِيَخْفَى وَمَهْمَا يَكْتُمُ اللهُ يَعْلَمُ

وما الحرب الا ما علمتم وذقتهم وما هو عنها بالحديث المرجم

متى تبعثوها تبعثوها ذميمة وتضرى اذا اضربتموها فتضرم

کلمه من استفهامیّه و المبلغ اسم فاعل من الابلاغ بمعنی الارسال . و الاحلاف
 بالهاء المهملة و الفاء جمع الحلیف و هو الّذی یحلف معک علی التناصر . و ذبیان بالذال
 المعجمة و الموحّده و الیاء و النون کففران ابو قبیلّه من قیس . و المقسم کمهمل مصدر
 میمی بمعنی الاقسام .

یعنی پس کیست که رساننده باشد هم قسمهای خود را از جانب من رسالتی و
 پیغامی را و قبیلّه ذبیان را که آیا قسم خورده اند بر صلح بودن با ما هم قسم خوردن را
 پس مخالفت کردید قسم را و بر هم زدید صلح را .

معنی فی هل شاهد در دخول هل است بر فعل ماضی که اقسامتم بوده باشد و مخالف
 بودن آن هل با همزه استفهام در این حکم .

فمن نحن نؤمنه بیت وهو آمن ومن لانجره یمس منا مروعا

لم یسم قائله . قوله بیت مضارع مجزوم من البیتوتة . و الآمن فاعل من الامن
 بمعنی السلامة . و نجره بالجیم و الراء المهملة متکلم من اجاره ای جعله فی جواره و
 یمس بضم المضارعة و السین المهملة المكسورة مضارع امسى زید قائماً حذف یاؤه بالجزم
 و المروع بالراء و العین المهملتین بینهما و او مشدّده اسم مفعول من روعه ای خوفه .
 یعنی کسیرا که ما ایمن بگردانیم او را شب را بروز میآورد و حال آنکه او سالم
 است از شر دشمنان و کسیرا که پناه نمیدهیم او را شام میکند که ترسیده شده است
 از ما جماعت .

معنی فی الجملة المفسرة من باب الثانی شاهد در بودن جمله نؤمنه است مفسره از
 برای جمله محذوفه قبل از نحن و بودن او بدل از برای آن جمله محذوفه با ظهور جزم
 در او ای فمن نؤمنه نحن نؤمنه بیت .

فمن یمس بالمدینة رحله فانی و قیار بها لغریب

هو من ابیات لصابی الحارث البرجمی قالها حین حبسه عثمان بن عفان لجرم اقترفه (و قبله)

دعاك الهوى والشوق لما تر نمت هتوف الضحى بين الغصون طروب

تجاوبها ورق الحمام لصوتها فكل لكل مسعد ومجيب

فمن يك (الخ)

وما عاجلات الطير يدنين بالفتى رشاداً ولا عن رشيهن نجيب

ورب امور لا تضيرك ضيره وللقلب من محشاتهاهن وجيب

دروى من مكان فمن ومن شرطية او موصولة . وحذف النون من يك لمشابهته نون الاعرابية وجواب الشرط محذوف اى فهو مسرور . و المدينة بلدة النبى ﷺ . والرحل بالمهملتين كفلس المنزل والماوى . وقيار بالقاف والياء و الراء المهملة كشداد اسم غلام الشاعر اوفرسه على الاختلاف .

يعنى پس هر كسيكه بوده باشد كه شام كند كه منزل و ماواى او در مدينه بوده باشد پس او خوشحال است پس بدرستيكه من و قيار در آن مدينه غريب هستيم .

مغنى في العطف على المحل من باب الرابع وفي اذا دار الامر بين كون المحذوف اولاً او ثانياً من باب الخامس مختصر ومطول في احوال المسند شاهد در حذف خبر مبتداء است كه قيار بوده باشد بقرينه دخول لام بر خبر ان كه در لفظ است وعدم جواز دخول لام بر خبر مبتداء اى فانى لغريب بها و قيار ايضاً غريب .

فمن يكن الحضارة اعجبته فإى رجال بادية ترانا

هو من ابيات للقطامى واسمه عمير بن شميم التغلبى (وبعده) :

ومن ربط الحجاجش فان فينا قناً سلباً وافرأساً حساناً

الحضارة بفتح الحاء المهملة وكسر هاء والضاد المعجمة و الراء المهملة والهاء ضدّ
البداءة و اراد بها اهلها . والبادية بالموحدة والذال المهملة و الياء خلافا . و ترانا
مضارع من الرؤيه اى من اعجبته رجال الحضرة فای اناس نحن وان كنا من اهل البادية
يعنى پس كسيكه بوده باشد كه بتعجب انداخته باشد او را اهل حضر و كسانيكه
در شهر سا كنند پس از کدام مردمان مي بيند ما را و اگر چه از اهل باديه هستيم پس الحال
نيستيم بصفة اهل باديه يعنى ما را از کدام قسم بجا مي آورد .

مغنى في الاشياء التي تحتاج الى الرب وابط من باب الرابع شاهد در حذف رابطه
است از جمله جواب شرط كه مصراع ثاني بوده اى فلسنا على صفته .

فموشكة ارضنا ان تعود ١٠٠ - ٥٤ - ١٦ - ٥٤ - ٥٠ - ٥٠ - ١٠٠
خلاف الانيس وجوشا يبا

هو من ابيات لابي سهم الهزلي . الفاء للعطف . و موشكة اسم فاعل من اوشك يوشك
و تعود مضارع بمعنى تصير واصله من العود بمعنى الرجوع . قوله خلاف الانيس اى بعد
ان تكون مانوسة و هو خبر لتعود . و ووشا حال و هو بالواو و الحاء المهملة و الشين
المعجمة كصبور اى متوحشة و يحتمل ان يكون الخلاف بمعنى غير و ووشا بدل منه
اى ان تعود ارضنا غير مانوس بها موحشة . واليباب بالياء و الموحدين كسحاب الخراب
يعنى پس نزديكست زمين ما آنكه بگردد از بعد از آنكه مي باشد انس گرفته
شده در حالتيكه بوحشت اندازنده و خراب بوده باشد يا آنكه بگردد بحالت سابق كه
غير انس گرفته شده و بوحشت اندازنده و خراب بوده باشد

سيوطي في افعال المقاربة شاهد در وارد شدن اسم فاعل اوشك است كه موشكة
بوده باشد و عمل نمودن از نوع عمل اوشك برفع و نصب در ارضنا ان تعود كه اسم و
خبر است از براي او .

١٠٠ - ٥٤ - ١٦ - ٥٤ - ٥٠ - ٥٠ - ١٠٠
فمهما تشامنه فزارة يمناكم و مهمما تشامنه فزارة يمنا

هو من قصيدة للنكميت بن معروف . الفاء للعطف . و الضمير في منه يرجع الى

الرجل المعطى المذكور فيما قبله . وفزارة بفتح الفاء والزاء المعجمة والراء المهملة والهاء ابوقبيلة من غطفان واراد به هنا قبيلته . ومفعول تشا فى الموضوعين محذوف بقرينة يعطكم ويمنعا اى مهمما تشا فزارة اعطائهم لكم يعطكم ومهما تشا فزارة منع العطاء يمنعه عنكم يعنى پس هر زمانى كه بخواهد قبيله فزارة از آن مرد بخشى را از براى شما عطا ميكند آن مرد شما را بخشش خود را و هر زمان كه بخواهد قبيله فزارة از آن مرد منع بخشش را از شما منع ميكند آن مرد البته بخشش خود را از شما .

سيوطى فى نون التاكيد شاهد درمؤكّد شدن فعل مضارع است بنون تاكيد خفيفه كه يمنعا بوده باشد باقلب شدن نون او بالف چون در اصل يمنعن بوده است باعتبار وقوع او جزا از براى شرط .

فَنَعَمِ ابْنِ اَخْتِ الْقَوْمِ غَيْرِ مَكْذِبٍ زَهْرٍ جَسَامِ مَفْرُودٍ مِنْ حِمَائِلِ

هو من قصيدة لابي طالب بن عبد المطلب بن هاشم بن عبد مناف عمّ النبى يمدح بها زهيراً . اراد بقوله ابن اخ التقوم كونه مصاحباً للقوم وقريباً لهم . والمكذب بالتشديد اسم مفعول من كذب به اى نسب اليه الكذب . و زهير بالزاء المعجمة والراء المهملة كزبير اسم ممدوح الشاعر . والحسام بالحاء . والسين المهملتين كغراب السيف القاطع . قوله مفرد اى مجرد و حمائل السيف بالحاء المهملة جمع حمالة بالكسر وهى علاقتة و افرادة من الحمائل كناية عن كونه مجرداً من الغمد .

يعنى پس خوب مصاحب و خویش نزدیک بقومىست كه اين صفت دارد كه نسبت دروغ باو داده نشده است زهير كه مانند شمشير بر انيست كه برهنه شده باشد از غلاف . سيوطى فى افعال المرح والذم شاهد در اينست كه چون فاعل نعم است و خالى است از الف و لام پس اضافه شده است باسميكه اين اسم مضافست بمحلى بلام كه اخت القوم بوده باشد .

فَوَاعِجِبَا حَتَّى كَلَيْبِ يَسْبِنِي كَانِ اِبَاهَا نَهْشَلِ اَوْ مَجَاشِعِ

و لم ادر من القى عليه رداؤه سوی انه قد سل عن ماجد محض

فوله انسى متكلم من النسيان وهو ضد الحفظ . و اراد بالقتيل اخوه عروة و قيل هو ابنه . و رزقته بالراء المهملة و الزاء المعجمة و الياء متكلم بصيغة المجهول اى اصبته به و قوسى بالقاف و السين المهملة كسكرى موضع ببلاد السراة له يوم معروف . و ما مصدرية ظرفية اى مدة بقائى على الارض . و الضمير فى انها للقصة . و تعفو بالعين المهملة و الفاء مضارع عفى بمعنى اندرس و الكلوم بالضم جمع كلم و هو كفس الجرح و نوكل مجهول بصيغة المتكلم بمعنى نحرق . و الادنى بالذال المهملة و النون افعال من الدنو بمعنى القرب . و جل بالجيم بمعنى عظم و كثر .

يعنى پس قسم بخداوند كه فراموش نميكنم كشته را كه مصيبت زده شده ام باو كه كشته شده است بطرف قوسى مادام كه باقى هستم بر روى زمين لكن بدرستي كه فسه اينست كه جاري شده عادت براينكه كهنه و فراموش شود جراحتها و مصيبتهاى گذشته و اينست و جز اين نيست كه سوخته ميشويم ما بمصيبت خویش نزديك و اگر چه بزرگ و بسيار است آنچه ان مصيبتهاى كه ميگذرد .

مغنى في على شاهد در بودن على ثانيست از برای اضراب و استدراك بمعنى لكن اى لكن انها تعفو .

فوالله لولا الله تخشى عواقبه لز عزع من هذا السرير جوانبه

هو لامرأة من العرب و كان قد ارسل عمر بن الخطاب زوجها الى احد من الحروب فخرج عمر ذات ليلة يطوف بالمدينة و كان يفعل ذلك كثيراً فمرّ بامرأة معلقة عليها بابها و هي تقول :

تطاول هذا الليل تسرى كواكبه و ارقنى ان لا ضجيع الاعبه

فوالله لولا (الخ)

یعنی پس قسم بخداوند که مفارقت نکردم شما را در حالتیکه دشمن باشم مر شما را ولكن آنچهان چیزیکه حکم کرده میشود و خداوند مقدر کرده است پس زود باشد که موجود شود .

قطر في الحروف المشبهة بالفعل شاهد در لکن است که باعتبار ملحق شدن ماء کافه باو ملغی شده است از عمل و داخل شده است بر جمله فعلیه و بعضی گفته اند که استشهاد مصنف باین بیت ناتمام است باعتبار آنکه کلمه ما بعد از لکن موصول اسمی است و بمعنی الّذی است نه ماء موصول حرفی همچنان که توهم کرده است ابن هشام جامی في باب المبتداء شاهد در دخول فاء است بر خبر لکن که فسوف یکون بوده باشد و جمله موصول با صله در محل نصب است بنا بر آنکه اسم است از برای او

فوالله ما نلتهم ومانيل منكم بمعتدل وفق ولامتقارب

لم یسم قائله . قوله نلتهم ونيل كلاهما مجهولان بصيغة الجمع والمفرد من النيل وهو بفتح النون وسكون الياء بمعنى الاصابة . و المعتدل اسم فاعل من الاعتدال بمعنى الاستقامة و وفق بكسر الواو وسكون الفاء والقاف الموافقة بين الشئين . و المتقارب بصيغة اسم الفاعل الّذی یقرب بالآخر .

یعنی پس بخداوند که نیست آنچهان چیزیکه رسیده اید شما او را و آنچهان چیزیکه رسیده است از شما برابر و مساوی که موافق باشند باهم و نه نزدیک باشند بهم . سیوطی في الموصول مغنی فی حذف ماء النافية من باب الخامس شاهد در حذف ماء موصوله است بعد از ماء نافية قبل از نلتهم ای مانلتهم ای ما الّذی نلتهم بجهت اختلال معنی بدون حذف موصول و بعضی قائل شده اند بآنکه ما در لفظ موصوله است و ماء نافية محذوف است همچنان که در معنی شاهد آورده است باین طریق .

فوجهك كالنار في ضوءها وقلبي كالنار في حرها

هو لرشد الدين الوطواط . الخطاب في وجهك للمحبوبة وفي ضوءها حال من النار

و کذا فی حرّها . والضوء بالفتح ضدّ الظلمة . والحرّ بفتح الحاء وتشدید الراء المهملتین
تفیض البرد .

یعنی پس روی تو مثل آتش است در حالت روشنائی آن و دل من مثل آتش
است در حالت گرمی آن ،

مختصر و مطول فی الجمع و التفریق من علم البدیع شاهد در بودن جمع و
تفریق است نسبت بنا بر اما جمع پس باعتبار اجتماع روی دوست و دل شاعر در بودن
هر دو مثل آتش و اما تفریق پس باعتبار بودن روی دوست مثل روشنائی آن و دل شاعر
مثل حرارت آن آتش .

۱-۰-۰-۰-۰	۰-۰-۰-۰-۰
بقنّته حتی تکل و تعملا	فویق جبیل شامخ لن تناله
۱-۰-۰-۰-۰	۰-۰-۰-۰-۰

هو من قصیده لاوس بن حجر (و قبله) :

۰-۰-۰-۰-۰	۰-۰-۰-۰-۰
یدل علی غنم و یقصر معملا	فقال لها هل تذکرن لی مخبراً
۱-۰-۰-۰-۰	۰-۰-۰-۰-۰
لا تلمسن بیعاً بها و تبکلا	علی خیر ما ابصر تهامن بضاعة
۱-۰-۰-۰-۰	۰-۰-۰-۰-۰

قوله فویق تصغیر فوق و کذا جبیل تصغیر جبل . والشامخ بالشین والخاء المعجمتین
المرتفع و الطویل القلیل العرض . و تنال مخاطب من النیل و هو بفتح النون و سکون
الیاء بمعنی الاصابة . والمراد به الکنون علیه . والقنّة بضم القاف و تشدید النون و الهاء
اعلی الشیء و تکلّ بفتح المضارعة و کسر الکاف و تشدید اللام مخاطب من الکلال
بمعنی الاعیاء و العجز . و تعمل مضارع من العمل ای تذهب و تسرع .

یعنی بالای کوی بلندی که هرگز نخواهی رسید بر سر آن کوه تا آنکه بازمانی
از رفتن و باز بشتابی و بروی تا آنکه برسی بالای آن کوه .

مغنی فی ربّ شاهد در بنا نمودن دو صیغه تصغیر است که فویق و جبیل بوده
باشد از برای تقلیل نه از برای تحقیق .

فَه بِالْمَقُودِ وَبِالْإِيْمَانِ لِأَسِيْمَا عَقْدٌ وَفَاءٌ بِهِ مِنْ أَعْظَمِ الْقُرْبِ

لم يسم قائله . قوله فه امر من وفي وفي و الهاء للسكت . و العقود بالضم جمع عقد . و الايمان جمع يعين بمعنى القسم . و القرب كصرد جمع قربة و هي كغرفة ما يتقرب به الى الله .

يعنى وفای کن بعهد ها و به قسمها خصوصاً عهدی که وفا کردن بآن عهد از عظیمترین قربتها است .

مغنى فى سى شاهد در وارد شدن لاسيما است بتخفيف ياء وحذف واو از او قبل از لا .

فَهِيْهَاتُ هِيْهَاتُ الْعَقِيْقِ وَمِنْ بِهِ وَهِيْهَاتُ خَلِّ بِالْعَقِيْقِ نَوَاصِلُهُ

هو من قصيدة لجرير بن عطية بن الخطمي التميمي . العقيق بالعين المهملة و القافين كرفيق موضع . و من موصولة . و الخلل بكسر الخاء المعجمة و تشديد اللام الخليل . و نواصل متكلم مع الغير من المواصلة ضد المفارقة .

يعنى پس دور است دور است عقيق و کسیکه ساکنست در آن عقيق و دور است دوستی که بعقيق طلب میکنیم ما وصل اورا .

قطر في باب الكلام مغنى في الجملة الاسمية والفعلية من باب الثاني شاهد در هيات العقيق است که کلام است باعتبار آنکه مرکب است از اسم فعل که حقیقه فعل است و از اسم که العقيق بوده باشد ای بعد العقيق .

فَهِيْءُكَ وَالْأَمْرُ الَّذِي أَوْ تَوَسَّعْتَ مَوَارِدُهُ ضَاقَتْ عَلَيْكَ الْمَوَادِرُ

لم يسم قائله . الفاء عطف لما قبله . وهياك اصله ايتاك ابدلت الفه هاء وهو تحذير اي اتق نفسك من الامر الخ . والموارد المناهل وهو جمع مورد وهو بالواو والراء . و الدال المهملتين اسم مكان من الورد و هو بالكسر الاشراف على الماء وغيره و ضافت بالضاد المعجمة والقاف ماض من الضيق خلاف الوسع . و المصادر جمع مصدر و هو هنا

فيا راكباً (الخ)

روی ایا مکان فیا . والراکب مختص بالابل . وعرضت بصیغة الخطاب ای اتیت العروض وهو بالعين والراء المهملتین والضاد المعجمة كصبور مکة والمدینة . و الفاء جزائیة . و یلغن امر مؤکد بالنون من التبلیغ بمعنی الارسال . و ندما می مضاف الی یاء المتکلم و هو بالفتح جمع ندمان بمعنی النذیم و هو بالنون و الدال المهملة کامیر القرین و شریب الرجل الّذی ینادیه . ونجران بالنون والجیم والراء المهملة کسکران موضع بالیمن ای من اهل نجران و ان زائدة . ولا لئفی الجنس . وتلاقی اسمه علی قول وقال بعضهم ان الاصل انه لا تلاقیاً فحذف الاسم الّذی هو ضمیر الشان و خففت ان وهو المموّل علیه وخبیره محذوف ای لا تلاقی لنا .

یعنی پس آن شترسوار بجهت آمدن تو بمکه و مدینه پس برسان البتّه پیغام مرا بهمدمها وهم پیاله های من از اهل نجران که نیست بهم رسیدنی ممکن از برای ماوشما قطر فی المنادی شاهد در را کباً است که چون منادی مفرد نکره است منصوب واقع شده است نظر بآنکه اراده نکرده است شاعر شترسوار معینی را .

۱ - - - ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۱۰۰
 ۰۰ ۱۰۰ ۱ - ۰۰ ۰۰ ۱ -
 فیارب ان لم تقسم الحب بیننا سوائین فاجعلنی علی حبها جلدأ

لم یسم فائله . قوله تقسم مضارع من القسمة . و اراد بقوله بیننا بینه و بین محبوبته و سوائین تشبیه سوا . و الضمیر فی حبها للمحبوبة . و الجلد بالجیم و الدال المهملة کفلس القوى الثابت و هو صفة مشبّهة من الجلد و هو ایضاً کفلس الشدید الصلب .

یعنی ای پروردگار من اگر قسمت نمیکنی دوستی را میان من و محبوبه بطریقه مساوات پس قرار بده مرا بر دوستی آن محبوبه پاینده و ثابت قدم .

مغنی فی متی شاهد در استعمال شدن تشبیه سوا است بر سبیل قدرت .

۱ - - - ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۱۰۰
 ۰۰ ۱۰۰ ۱ - ۰۰ ۰۰ ۱ -
 فیارب لیلی انت فی کل موطن وانت الذی فی رحمت الله اطمع

هو من ابیات قیس بن الملوح وهو مجنون لیلی العامریة . قوله لیلی کسکری اسم
صاحبة قیس المجنون . والموطن کمجلس مکان التوطن . واطمع متکلم من الطمع .
یعنی پس ای پروردگار لیلی تو در هر مکانی حاضر و ناظر هستی و تو آنچنان
کسی هستی که در رحمت تو طمع دارم .

مغنی فی اللام وفی الاشیاء الّتی تحتاج الی الروابط من باب الرابع شاهد در عوض
آوردن اسم ظاهر است که الله بوده باشد از ضمیری که آن عاید موصول است ای الّذی
فی رحمته اطمع .

۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰

۱۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰

عليهم وهل الا عليك المعول

في ارب هل الالبك النصرير تجي

هو من قصيدة لكميت بن زيد الاسدي يرثي بها زيد بن علي و ابنه الحسين بن زيد
ويمدح بني هاشم . كلمة هل في الموضعين نافية و النصر العون والظفر على العدو .
ويرتجى مجهول من الارجاء من الرجاء وهو ضد اليأس . والضمير في عليهم يرجع الی الاعداء
والمعول بالعين المهملة والواو المشددة كمعظم مصدر ميمي بمعنى الاعتماد . اي ما
النصر والظفر على الاعداء يرتجى الّا بك ولا الاعتماد في الامور الّا عليك .
یعنی پس ای پروردگار من نیست یاری و ظفر یافتنی بر این دشمنان که امید
داشته بشود مگر بتو و نیست اعتمادی در امرهای مگر بر تو .

سيوطي في المبتداء شاهد در تقديم خبر محصور بالآ است که الّا عليك بوده
باشد بر مبتداء که المعول است بجهت ضرورت .

۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰

۱۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰

بانسية كانها خط تمثال

في ارب يوم قدلهوت وليلة

هو من قصيدة لامرء القيس بن حجر الكندي (و قبله)

۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰

۱۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰

كبرت وان لا يشهد الله وامثالي

الازعت بسباسة اليوم انني

في ارب يوم (الخ)

يضيء الفراش وجهها الضجيجها كمصباح زيت في قناديل ذبال

قوله لهوت بحذف متعلقه اي لهوت فيه و هو متكلم من اللهو بمعنى اللعب وقد
يكنى به عن الجماع . والانسية كاضحية المأنوسة او هي بالمد فهو فاعلة من الانس ضد
النفرة . قوله كانتها باشباع فتحة الكاف لاستقامة الوزن . و التمثال بالمشاة والمثلثة
كمسواك الصورة التي ينقشها النقاش .

يعني چه بسيار روزی و چه بسيار شبی . که بتحقيقه بازي و جماع كردم در آن
روز و در آن شب بازن انس گيرنده که گویا . او در نیکوئی روی مثل خط صورت کشی بود
مغنی فی رب شاهد در آمدن رب است از برای تکمیل و افتخار .

مغنی فی الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در حذف صفت ليلة است که
معطوف است بر مجرد رب که يوم بوده باشد بقرینه ذکر صفت اول ای فیارب ليلة قد لهوت
في اشب الغيطان ملتف الخطر فيها عيائل اسود ونمر
هو من ابيات لحكيم بن عطية الربعي يصف فئاته (و قبله)

حفت باطواد الجبال وسمر في اشب (الخ)

قوله حفت بالخاء المهملة والفاء المشددة مجهول اي صارت محفوفة محاطة في
اطرافها . والاطواد بالطاء والداك المهملتين بينهما و او جمع طوي وهو الجبل . والجبال ككتاب
جمع جبل . والسمر بالسين والراء المهملتين كعنق جمع سمرة وهي كغرفة نوع من الشجر
والاشب بالشين المعجمة والموحدة كفرس الشجر المجتمع الملتف . والغيطان بالغين
المعجمة والياء والطاء المهملة والنون كثيران جمع غاط وهو الموضع المظمن الواسع
من الارض . والملتف بالمشاة و الفاء المشددة اسم مفعول من الالتفاف ضد الانتشار .
والخطر بالخاء المعجمة والطاء والراء المهملتين كعنق جمع خطر بالكسر وهو الغصن .
والعيائل بالعين المهملة والياء والهمزة والياء الزائفة بعد الهمزة الحاصلة من اشباع

کسرتها جمع عیِّل کسکَّر الذی یتبخر فی مشیه و ایضاً العیائیل الاسود و النمر و الذئب لانه یعیل صیداً ای یلتمس . و الاسود و النمر بدلان من عیائیل و هما جمعان للاسد و النمر . یقول ان قناتی قطعت من اشجار حفّت بالجبال و السمر الخ .

یعنی نیزه من چوب آن بریده شده است از درختانی که احاطه کرده شده است بدور آنها کوهها و درختای سمره که در میان درختان بهم پیچیده مجتمعی چند است که واقع شده است در زمین هموار کشاده که بهم پیچیده است شاخهای آن درختان و در آن زمین اند جماعتی از شیران و پلنگان .

نظام فی الابدال شاهد در بدل آوردن همزه است از یاء در عیائیل با وجود بودن او دور از طرف باعتبار بودن یاء بعد از آن همزه زائده چونکه آن یا حاصل شده است از اشباع کسره همزه پس وجود آن یاء مثل عدم است .

۱۰۴۱ ۰۰-۱۰ ۱۰۴۱ ۰۰-۱۰

۱۶ - ۱-۱۰۴۱ ۰۰-۱۰

و یاد مع ما جرى و یا قلب ما صبی

فیا شوق ما بقی و یالی من النوی

لم یسم قائله . الفاء للعطف . و یا للنداء . و شوق منادی اصله شوقی و کذا دمع و قلب بکسر ما قبل یاء المتکلم فی الکل لتدل علی حذف الیاء و قیل المنادی محذوف ای یا قوم شوقی ما ابقاه . و کلمه ما فی البیت للمتعجب مبتداه و ما بعده خبره . و ابقی ماض من الابقاء ضد الافناء . و المتعجب منه محذوف ای ما ابقاک و کذا من اجری و اصبی ای ما جراک و ما اصباک . و الوی بالنون و الواو کفتی البعد . و الدمع بالدال و العین المهملتین کفلس ماء العین . و اجری بالجیم و الراء المهملة ماض من الاجراء من الجری و اصبی بالصاد المهملة و الموحدة ماض من الاصبا اذا خدعه وقتنه و اماله .

یعنی پس ای شوق چه چیز باقی گذارده است تو را و ای قوم بفریاد رسید مرا از دوری دوست و ای اشک چشم من چه چیز جاری ساخته است تو را و ایدل من چه چیز فریفته و میل داده است تو را بجانب خود .

مغنی فی اللام شاهد در بودن لام مکسوره در لی است از برای استغاثه و ابن جنّی گفته است که احتمال دارد آنکه کلمه لی مستغاث به واقع شده باشد و یا مستغاث من اجله

فتى عيش في معروفه بعد موته كما كان بعد السيل مجراه مرتعاً
ولما مضى معن مضى الجود وانقضى واصبح عرين المكارم اجدعا

قوله معن بالعين المهملة والنون كفلس هو معن بن زائدة الذي يرثى عليه الشاعر والحفرة بالحاء والراء المهملتين بينهما فاء كطلحة المكان المحقر . وحطت بالحاء والطاء المهملتين مجهول بمعنى حفرت . والسماحة بفتح السين والحاء المهملتين الكرم . والمضجع بالضاد المعجمة والجيم والعين المهملة كمقعد محل النوم . وواريت بالواو والراء المهملة والياء مخاطب من المواراة بمعنى الستر . والجود العطاء . والضمير في منه للجود والمترع بالمشة والراء والعين المهملتين اسم مفعول بمعنى المملو .

يعنى پس اي قبر معن تو اول كوردى هستى از زمين كه كنده شده است بجهت كرم و بخشش خواگاهرا پس اي قبر معن چگونه پنهان كردى بخشش معن را و حال آنكه بتحقيقكه بود از آن بخشش بيابان و دريای پر و مملو .

مطول فى احوال المسند اليه شاهد در حذف مسند است كه خبر البحر بوده باشد بقرينه ز كرمترعاً در لفظ كه خبر كان است اى وقد كان مند البر مترعاً و البحر مترع مطول فى الانشاء شاهد در منادى واقع شدن لا يعقل است كه قبر بوده باشد باعتبار آنكه مقام مقام حسرت و اندوه است .

مطول فى الايجاز والاطناب والمساوات شاهد در بودن اطناب است در كلام بواسطه مكرّر كردن شاعر در قول خود فيا قبر معن را در دو موضع بجهت حسرت خوردن و در ناك شدن

فيا لك من ليل كان نجومه بكل مغار القتل شدت بيدبل

هو من قصيدة لامره القيس بن حجر الكندى وهى احدى المعلقات السبعة (و قبله)

وليل كموج البحر ارخى سدوله على بانواع الهموم ليبتلى

فقلت له لما تمطى بجوزه و اردف اعجاراً و ناء بكلكل

الا يها الليل الطويل الانجلي بصبح وما الاصبح منك بامثل

فيا لك من (الخ)

كان الثريا علقت في مصامها بامراس كتان الى صم جندل

كلمة يا حرف نداء . والخطاب في لك للليل اي يا ليل اتعجب من طولك او الخطاب للقوم اي يا هؤلاء اتعجب و اغيثوني من طول ليل . و المغار بالعين المعجمة و الراء المهملة مفعول من اغرت القتل اي احكمت جبلها . و القتل بالفاء و المشاة كفلس الاحكام . و شدت بالسين المعجمة و الدال المهملة مجهول بمعنى ربطت . و يذبل بالياء و الذال المعجمة و الموحدة كيشكر اسم جبل .

يعنى پس اي قوم تعجب ميكنم و بفر ياد رسيد مرا از درازي شبي كه كويبا ستاره هاي او بهر محكم بسته شده ريسماني بسته شده است بكوه يذبل .

مغنى في اللام شاهد در بودن لام درلك است از براي استغائه و تعجب دون قسم با بودن لام او مفتوح و حال آنكه مستغاث من اجله است .

فيا لك من نعمي تحولن ابؤساً

لم يسم فائله . كلمة يا للنداء . و اللام للاستغائه و التعجب . و الخطاب في لك للقوم اي يا هؤلاء اتعجب و اغيثوني من نعمي الح و نعمي بالنون و العين المهملة كجلبى النعمة . و تحولن بالحاء المهملة و الواو المشددة بمعنى صرن . و الابؤس جمع ؤس و هو بالموحدة و الهمزة و السين المهملة الشدة و ايضاً الابؤس الداهية .

يعنى پس اي قوم تعجب ميكنم و بفر ياد رسيد مرا از نعمتهائي كه مبدل كردند.

هو من ابيات لابي العلاء المعري واسمه احمد بن عبدالله التوحي اللغوي . الوطن
بالواو والطاء المهملة والنون كفرنس منزل الاقامة . وفاتني بالفاء والمثناة ماض بمعنى
ذهب عني ، والباء في بك بمعنى في . والسابق الماضي . و اللام في فلينعم دعائية و هو
بفتح المضارعة وسكون النون و ضم العين المهملة يقال عيش ناعم اي ليس حسن . و
البال بالموحدة القلب .

يعني پس اي وطن من اگرچه فوتشده است ورفته است از من در تو زمان گذشته از
روز کار پس خدا کند که خوش باشد دل مرسا کن تورا و کسیکه در تو قرار گرفته است .
مطول في احوال المسند اليه شاهد در استعمال شدن ان است در غير استقبال
که ماضی بوده باشد با وجود آنکه ان وصليته نیست و فعل شرط او هم لفظ كان نیست
في اي يومي من الموت افر ايوم لم يقدر ام يوم قدر

هو اول قصيدة مقطوعة لحارث بن المنذر الجرمي و كان علي بن ابي طالب عليه السلام يتمثل
به ونسبته اليه سهو (وبعده) :

لبسوا لي غمساً جلد النمر	ان اخوالي من شفرة قد
يرهبوا غب الوبال المستعر	نحتوا اثنتا بغياً ولم
لتهاضن عظامي من عفر	فلئن طاطات في قتلهم
لاصبرن نهرة الذئب القفر	ولئن غادرتهم في ورطة
او هنتي لتصيني بقر	ولئن اعرضت عنهم بعدما

قوله كلمة في قبل اي والهمزة الاستفهام قبل يوم من الحاق الناسخين فلا تغفل

لعدم استقامتة الوزن مع ایات ما بعده بنسبتہ الیها . و قوله یومی تثنیة یوم مضافاً الی ضمیر المتکلم . وافر بالفاء والراء المهملة المشددة متکلم من الفرار ضدّ التفرار . و یقدر وقد مجهولان بصیغة المضارع والماضی من القدر بمعنی القضاء و حکم الله تعالی یعنی در کدام یک از دو روز خود از مرگ میتوانم که بگریزم آیا در روزی که مقدر نشده است مرگ من یا در روزیکه مقدر شده است .

مغنی فی لم شاهد در لم است که نصب داده است یقدر را بجهت ضرورت .

فی علمه وحلمه وزهده
 وعهده مشهر مشهر
 ۱۰ - ۱۰ - ۱۰ - ۱۰

لم یسم فائله . العلم نفیض الجهل . والحلم بکسر الحاء المهملة وسکون اللام العقل والاناة . و الزهد عدم الرغبة فی الدنیا . و المشهر بتشدید الهاء اسم مفعول من شهرة الناس بکذا ای عرفوه به وانما ذکر ثانیاً للمبالغة فی الشهرة .

یعنی آنمرد در علم خود ودر عقل وحوصله خود در بی رغبتی در دنیاى خود ودر زمان خود مشهور و معروفست و عدیل و نظیر ندارد .

مطول فی ردّ العجز علی الصدر من علم البدیع شاهد در بودن این بیت است از قبیل ردّ عجز بر صدر نزد سکاکی در مشهر مشهر و قول او مرود است باعتبار آنکه کمتر مرتبه صدارت نزد او اینستکه کلمة اولی در صدر مصراع ثانی بوده باشد و حال آنکه در این بیت چنین نیست .

فی فتیة جعلوا الصلیب الیههم
 حاشای انی مسلم معذور
 ۱۰ - ۱۰ - ۱۰ - ۱۰

هو للافتبیر الاسدی واسمه المغیره بن الاسود او المغیره بن عبدالله علی الخلاف . قوله فی فتیة خبر مبتداء محذوف ای هو . والفتیة بالكسر جمع فتی و هو الشاب من الرجال . والصلیب بالصاد المهملة واللام والیاء و الموحدة کامیر صلیب النصری . و المعذور بالعین والراء المهملتین بینهما زال معجزة المختون .

یعنی آنمرد در جوانائی چنداست که قرارداده اند صلیب را خدای خود سواي من

بدرستی که من مسلمانی هستم خفته کرده شده .

سيوطي في نون الوقاية شاهد در عدم دخول نون وقايه است در حاشای و بهمین اعتبار جر داده است ضمير متكلم را .

ان هالك كل من يحفى وينتعل
في فتية كسيوف الهند قد علموا

هو من قصيدة للاعشى واسمه ميمون بن قيس يصف فيها نفسه بارتكاب اللذات و شرب الخمر (و قبله)

شاورمشل شلول شلشل شول
وقد غدوت الى الحانوت يتبعنى

قوله في فتية حال من فاعل غدوت المذكور فيما قبله وهو بالكسر جمع فتى وهو الشاب من الرجال . قوله من يحفى بالحاء المهملة و الفاء اى من ليس له نعل اراد به الفقير و ينتعل اى من كان له نعل اراد به الغنى يعنى اذا لم يبق الفقير والغنى نصرف مالنا كلها في اللذات .

يعنى در سالتى که من درمیان جوانانى چند بودم که مثل شمشیر شای عندى بودند در برش و بتحقیق دانسته بودند این که بدرستی که هلاک شونده است هر کسی که پای برهنه است و هر کسی که صاحب کفش است و مراد فقیر و غنی است .

سيوطي في الحروف المشبهة بالفعل شاهد در ان است که مخففه از مثله واقع شده است و اسم او ضمير شأن مستتر است و جمله اسمیه بعد از او خبر است از برای او

في ليلة لانرى بها احداً
يحكى علينا الاكواكبها

هو من ابيات لاجنحة بن الحلاج الاوسى واسمه انس بن مالك بن حراس المكنى بابى عمر وقالها في صاحبته مليكة وقيل لعدى بن زيد والاول اصح (و قبله)

يشتاق قلبى الى مليكة لو
امست قريباً امن يطالبها

ما احسن الجيد من مليكة وال..... ليات اذ راتها ترائبها

ياليتنى ليلة اذا هجع النا..... س ورام الكلام صاحبها

في ليلة (الخ)

ولتبيكنى قنة و مزمرها

ولتبيكنى ناقة اذا وجلت

ولتبيكنى عصابة اذا اجتمعت

ولتبيكنى قهوة وشاربها

وغاب في سريح مناكبها

لم يعلموا الناس ما عواقبها

قوله نرى متكلم مع الغير من الرؤية و اراد به نفسه و صاحبته مليكة ، و الباء في بها بمعنى في و الضمير فيها لليلة . و يحكى بالحاء المهملة مضارع من حكيت الكلام اى نقلته و الكواكب جمع كوكب و هو النجم .

يعنى كاش من و مليكة بهم مير سيديم در شبى كه نميديد مارا در آن شب احدي كه نقل كند بجائى سخن مارا و سخن چينى كند از ما مگر ستاره هاي آن شب .

مغنى في على شاهد در آمدن على است بمعنى عن اى يحكى عنا

مغنى في الجهة الخامسة من باب الخامس شاهد در كواكبها است كه استثنا شده

است برفع بر بدليت از ضمير در يحكى كه فاعل او است نظر بآنكه ضمير او راجع

است باحدكم كه واقع است در سياق نفى با بودن على بمعنى عن يامتضمن بودن يحكى

معنى ينم يا يشنع را .

ويوماً بجدود تظرد الفقر والجديبا

فيوماً بخيل تظرد الروم عنهم

هو من قصيدة لابي الطيب المتنبى واسمها احمد بن الحسين يمدح بها سيف والد ولة
الخيل بالخاء المعجمة المفتوحة و الياء الساكنة جناعة الفرسان . و تطرد مضارع من
الظرد وهو بالمهملات بمعنى المنع . قوله الرّوم اى جنده . و الجود السخاء . والبذب
بالجيم والذال المهملّة والموحدة كقلس القحط ونقيص الخصب .

يعنى من دو روزى بسپاه اندكى منع ميكنى لشكر روم را از اين جماعت و دو
روزى بواسطه بخشش كمى منع ميكنى بر نشانى و فخط را از ايشان .

مظفول في احوال المسند اليه شاهد در نكره آوردن غير مسند اليه است در
هر دو موضع بجهة تقليد اى بخيل قليل و بجود قليل .

فيها خطوط من سواد و بلىق كانه فى الجلد توليع البهق

هو من ارجوزة لرؤبة العجاج بن رؤبة التميمى يصف فيها مفازة و افراساً (اولها)

وقاتم الاعماق خاوى المحترق مشته الاماع التخفق
بكل وفد الريح من حيث انخرق تنشطته كل مغلاة الرهق

الى ان قال

قود تمان مثل امراس الابق فيها خطوط (الخ)
لواقح الاقراب فيها كالمقق تكاد ايديهن تهوى فى الرهق

يعسبن شاماً اورقاعاً من نبق

قدر كب المصنّف المصراع الثانى والاول من البيتين فلا تغفل . قوله قود بضم

القاف وسكون الواو. والذال المهملة جمع اقود و هو من الفرس طويل الظهر والعنق .
والامراس جمع مرس مرسه وهى بالميم والراء والسين المهملتين المقتوحات الحبل .
والابق بالموحدة والقاف كفرس نوع من الكتان يسمى بالقنب فارسية كنو و هو اسم
شجر . والضمير فى فيها يرجع الى القود . والبلق بالموحدة والقاف كفرس سواد وبياض .
والتوليع بالواو والعين المهملة تفعيل من ولعه اى جعله مخططاً . و البهق بالموحدة
والقاف كفرس بياض يخرج فى عنق الانسان . واللواحق بالحاء المهملة والواو والقاف
الضوامر من الخيل . والافراب جمع قرب وهو بالقاف والراء المهملة والموحدة كقفل
وعنق من الشاة الى مرق البطن . والمقق بالقافين كفرس الطول الفاحش فى رفته .
والكاف فى كالمقق زائدة اى فيها مقق .

يعنى هشت اسب كردن وپشت درازيكه مثل ريسمانهاى كتان و كنو ميماند كه
در آنها است خطهاى چند از سياه و سفيدى كه گويان اين حالت در پوست بدن ايشان
خطها و نقطه هاي پيسى است ولاغريها وباريكهاي شكم و كمر ايشان در او باريكى و
درازى فاحش بى اندازه است .

مغنى فى القاعدة الاولى من باب الثامن شاهد در ضمير كانه است كه راجع به بيع
يك از سه لفظ سابق بر او نيست بلكه مراد در تقدير كان ذلك است .

باب القاف بعده الالف

۱ - ۱	۱۰۴ - ۱۰۶	۱ - ۱
قادر المقانب	اقصى شربها نهل	۱ - ۱
۱۰۱	۱۰۰ - ۱۰۱	۱ - ۱
لا يعتمى	بلد مسراه عن بلد	۱ - ۱
۱۰۵	۱۰۴ - ۱۰۵	۱ - ۱
حتى اقام	على ارباض خرشنة	۱ - ۱
۱۰۵	۱۰۴ - ۱۰۵	۱ - ۱
للسبي	مانكحو او القتل ما ولدوا	۱ - ۱
۱۰۵	۱۰۴ - ۱۰۵	۱ - ۱
والنهب	ما جمعوا و النار ما زرعو	۱ - ۱

الدهر معتذر والسيف منتظر
وارضهم لك مصطاف ومرتب

الايات من قصيدة لابي الطيب المتنبى واسمه احمد بن الحسين يمدح بها سيف الدولة ويذكر قتاله مع الروم . قوله قاذ بالبدال المهملة ماض من القود وهو تقيض السوق فهو من امام وذلك من خلف والمستتر فيه يرجع الى سيف الدولة . والمقانب جمع مقنب وهو بالقاف والنون والموحدة كمنبر العسكر . و اقصى الشىء غايته . والنهل بالنون كفرس اول الشرب . والشكيم بالشين المعجمة كامير جمع شكيمة وهى كسفينة حديده اللجام المعترضة فى فم الفرس . وادنى اقل من الدنائة بمعنى القلة والضعف . والسرع كفرس بمعنى السرعة والغرض و صفة بكمال الجدد والسرعة . ويعتقى بالعين المهملة والمثناة والقاف مضارع بمعنى يمنع . والمسرى كسكرى مكان السير . والرئ بكسر الراء المهملة وتشديد الياء من الماء كالشبع من الطعام . والارباض جمع ريبض وهو بالراء المهملة والموحدة والضاد المعجمة لفرس سور المدينة . و خرشنة بالخاء والشين المعجمتين بينهما راء مهملة وفى آخره نون وهاء كمصنعة بلد من بلاد الروم . وتشقى بضم المضارعة وسكون الشين المعجمة وفتح القاف مضارع مجهول اى تقتل على يديه اهل الروم . والصلبان بالصاد المهملة واللام والموحدة والنون جمع صليب النصارى . والبيع بالموحدة والياء والعين المهملة كعنب جمع بيعة وهى كجيفة الكنيسة . واللام للاختصاص . والسبى بالسين المهملة والموحدة والياء كفلس الاسر . والنهب بالنون والموحدة كفلس الغارة . قوله الدهر معتذر اى يعتذر اليك حيث لم يسلم اليك هذه المدينة . والسيف منتظر اى ينتظر رجوعك الى قتال الروم . والمصطاف بالصاد والطاء المهملتين والفاء المكان الذى يسكن اهل الدار فيه وقت الصيف . والمرتب بصيغة اسم المفعول الذى يسكن فيه وقت الربيع .

يعنى كشيده سيف الدولة لشكر را بجانب روم بسرعت تمام در حالتيكه منتهاى طول وآشاميدن آنها آبرامانند اول آشاميدنى بود بر آهن دهنه چنانكه اسب با دهنه آب خورد و مجال بيرون آوردن آن دهنه نبوده باشد و كمترا راه رفتن آنها نهايت

سرعت و تندى بود در راه رفتن و منع نمى کرد او را در رفتن او بروم شهری از شهری دیگر مثل مرکه که نبود از برای او سیراب شدنى و نه سیر آوری از طعام تا آنکه منزل کرد بر کرد حصارهای شهر خرشنه در حالتیکه کشته شد بدست او اهل روم و در هم شکست بتها و خراب شد کنیسا و معبد نصاری و مختص اسیر کردن است آنچه را که نکاح کرده اند اهل روم و مختص کشتن است آنچه را که زائیده اند زنان ایشان و مختص غارت کردن است آنچه را که جمع کرده اند و مختص سوزانیدن بآتش است آنچه را که زراعت کرده اند و روزگار عذر خواهند است بسوی تو از تسلیم نکردن این شهر را بسوی تو و شمشیر انتظار کشنده است باز کشتن تو را بسوی قتال اهل روم و زمین این قوم و این شهر از برای منزل کردن تو و محل ساکن شدن فصل تابستان است و محل ساکن شدن فصل زمستان و ببحار است در آنجا .

مختصر و مطول في الجمع والتقسيم من علم البديع شاهد در بودن جمع و تقسیم است در بیت اما جمع در تشقی به الروم الح و اما تقسیم پس در للسبی ما نکحوا الخ و این یکی از محسنات کلام است .

۱ - ۱ - ۱ الى حمامتنا او نصفه فقد	۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ قالت الایتما هذا الحمام لنا
۰ - ۰ - ۰ تسماً و تسعین لم تنقص ولم تزد	۰ - ۰ - ۰ فحسبوه فالفوه کما ذکررت

هو من قصيدة للناطقة الذبيانية و اسمه زياد بن معاوية يعتنر بها الى النعمان بن المنذر وقد سعى اليه بعض الوشاة بانته هجاءه و يصف فيها حال اليمامة وهي جارية الزرقا وهي امرأة يضرب بها المثل في جدة النظر و كانت قد تری من مسافة ثلاثة ايام (و قبله)

۱ - ۱ - ۱ كما اطاعك و اذله على الرشد	۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ فمن اطاعك فانفعه بطاعته
۰ - ۰ - ۰ تنهى الظلوم و لا تقعد على ضمد	۰ - ۰ - ۰ ومن عصاك فمأقبه معاقيه

سبق الجواد اذا استولى على الامد

الى حمام سراع وارء الشمء

مثل الزجاجة لم يكحل من الرمء

الا لنيلك او من انت سابقه

واحكم كحكم فتاة الحمى اذ نظرت

يحفه جانباً نيقاً ويبتمه

قالت الاليتما (الخ)

واسرعت حسبة في ذلك العدد

ولاقرار على زار من الاسء

فكلمت مائة فيها حمامتها

نبئت ان ابا قابوس او عدنى

المستتر في قالت يرجع الى اليمامة جارية الزرقا وهى امرأته و كانت هذه الجارية نظرت الى حمام بين جبلين تشرب الماء وجملته ست وستون لها حمامة واحدة فقالت (ليت الحمام لي الى حمامتيه او نصفه قديه ثم الحمام ميه)

وقيل يرجع الى نفس الزرقاء وهو سهو . كلمة الا للتمنى . والحمام بفتح الحاء المهملة ذوات الاخوات من الفواخت و القمارى اثناء حمامة . وقد بمعنى حسب . و حسبوه بالتشديد . والقوه بالفاء بمعنى وجدوه .

يعنى كفت آن يمامه كنيز زرقاه كه آرزوى دلم كاش اين كبوتران از براى ما بود با يك كبوتر ماده خودم و نصف آن كبوتران پس بس بود مرا پس حساب كردند آنرا پس يافتند آنرا همچنانكه گفته بود نود ونه كبوتر نه كم بود ونه زياد و عدد آن شصت و شش بوده است و نصف آن كه سى وسه است منضم ميشود بهم نود و نه ميشود و با كبوتر او تمام عدد او بصد كبوتر .

سيوطى في الحروف المشبهة بالفعل معنى في ليت شاهد در الحمام است كه

۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
 لوکان قتل یا سلام فراحة لكن فررت مخافة ان اوسرا

لم یسم قائلهما . قوله سلامة بالسین المهملة كسماحة اسم امرأة وسلام مرخمها
 و ان مصدرية . و تترك مخاطب من الترك . و تعذر مضارع من اعذر فلان ای صار ذا عذر .
 و لفظ كان تامة بمعنى وجد . و راحة خبر مبتداء محذوف ای فهو راحة . و فررت متکلم
 من الفرار ضد الفرار . و مخافة مفعول لاجله . و اوسر مجهول من الاسر .

یعنی گفت سلامت که نبود از برای تو عادت اینکه و اگذازی دشمنان را و با ایشان
 قتال نکنی تا آنکه صاحب عذر بوده باشی در عدم قتال کفتم ایسلامه اگر موجود بود
 کشته شدنی پس از کشته شدن راحتی بود از برای من لکن گریختم از ترس اینکه مبادا
 اسیر کرده شوم پس بوده باشد این اسیری از برای من ذلت و خواری .

مغنی فی لو شاهد در اقتران جواب لو است است بقا با بودن او جمله اسمیه
 بحذف مبتدا ای فهو راحة .

۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
 قالت له بالله یاذا البردین لما غنثت نفساً او اثنین

لم یسم قائله البردان تشبیه برد وهو بالموحدۃ والراء و الدال المهملتین كقفل
 ثوب ینسج باليمن . و غنثت بالغین المعجمة والنون المكسورة والمثلثة مخاطب من الغنث
 وهو ان تشرب حتی تنفس و هنا کنایة عن الجماع .

یعنی گفت آتزن با نمرود که بخدا قسم ای صاحب دو برد یمانی طلب نمیکنم از تو
 چیزی را مگر آنکه جماع کنی با من یک نفس کشیدن یا دو نفس .

مغنی فی لما شاهد در لما است که از برای استثنا آمده است و داخل شده
 است بر فعل ماضی لفظاً که در معنی استقبال است نظر بآنکه تقدیر چنین است که ما
 اسئلك الا ان تجامع نفساً او نفسین .

۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
 قالت له وهو بعیش ضنك لا تکثرن لومی و خلی عنک

لم یسم قائله . قوله وهو بعیش ای وهو بعیش بعیش ضنك وهو بالضاد المعجمة والنون والكاف كفسل الضیق فی كل شیء . واللوم بالفتح العذل . وخلقى بالخاء المعجمة امر من التحلیة بمعنى المتاركة ای اجعل مكانك خالیاً عنك یعنی ابعدى عنى .

یعنی گفت آتزن بآن شوهر خود و حال آنکه زندگانی تنگ میکرد بزندانگانی و ناخوشی که آیا یاد میآوری سخن خود را با من در وقتیکه سرزنش میکردم تو را در اسراف کردن در امر معاش و نفقه عیال که بسیار مکن سرزنش مرا و دور شو این زن از من
معنی فی الجملة الواقعة مفعولاً من باب الثانی شاهد در بودن مصراع ثانیست جمله حکایت کرده شده بقول محذوف نظر بآنکه تقدیر چنین است قالت له انذکر قولك لی اذا الومك فی الاسراف فی الانفاق لا تکثرن لومی الخ .

قالَت وَ كُنْتَ رَجُلًا فَطِينًا هَذَا لِعَمْرٍاَ لِهَذَا اسْرَائِيْنَا

هو لاعرابی "صاد ضباً و اتى به الى امرأته فقالت هذا و أشارت به اليه لعمر والله اسرائين . الفطين بالفاء والطاء المهملة والنون فاعيل من الفطنة وهي الزكاه وجودة الفهم واسرائين بالنون لغة فی اسرائيل ای ما مسخ في بني اسرائيل .

یعنی گفت آتزن و حال آنکه بودم من مرد زیرکی که این سوسمار هر آینه بذات خدا قسم که از جمله چیزهاییست که مسخ شده است از بنی اسرائیل .

سیوطی فی افعال القلوب شاهد در قالت بصیغه ماضی است که مثل ظننت است در اینکه نصب داده است دو مفعول را که یکی هذا و دیگری اسرائینا بوده باشد بنا بر لغت سلیم .

قال لی ان رقیبى سببى الخلق فداره قلت دعنى وجهك الجنة حففت بالمكاره

هو لصاحب بن عباد . الرقیب بالراء المهملة والالف والياء والموحدة کامیر اراد به هنا الحارث . و الخلق بالضم الطبيعة . و دار امر من المداراة . و دعنی امر بمعنی امر کئی . و حففت بالحاء المهملة والفاء المشددة مجهول بمعنی احیطت . و المكاره جمع

بالصاد والراء المهملتین بینهما قاف کفلس کنیة رجل . و شیبان بالشین المعجمة والیاء
و الموحدة کسکران ابوقبیلة من بکر و اراد به هنا قبیلته . و علا بالعين المهملة ماض
بمعنی ارتفع . و الذری بضم الذاک المعجمة وفتح الراء المهملة مقصوراً جمع ذروة وهی
بالضم او بالكسر اعلى الشیء . و الحسب بفتح الحاء ما یعدہ الانسان من مفاخر آباءه . و عدنان
بالمهملتین والنون کسکران ابوقبیلة اخرى وهو ابو معد و اراد به هنا قبیلته .

یعنی گفتند آنجماعت که ابوالصقر از قبیلۀ شیبان است کفتم من بایشان که نه
چنین است هر آینه بجان خود قسم ولكن از ابوالصقر اند قبیلۀ شیبان چه بسیار پدری
که بتحقیقکه بلند مرتبه شده است بواسطۀ پسر بلندحسب همچنان بلندمرتبه شدند بواسطۀ
رسول خدا ﷺ قبیلۀ عدنان که اجداد و پدران رسول خدا بودند .

مغنی فی الثاء شاهد در دلالت نمودن مضمون این بیت است بر اینکه گاهی
جد و پدر بواسطه فرزند بزرگی و سیادت میرسند .

قالوا اخفت فقلت وان وخيفتي ما ان تزال منوطة برجائي

لم یسم قائله . الهمزة للاستفهام . و خفت مخاطب من الخوف بمعنی الخشية . و
ان حرف تصدیق بمعنی نعم . و الواو للحال . و کلمة ان بعد ما زائدة . و المنوطة
بالنون والطاء المهملة مفعولة بمعنی المعلقة ای المربوطة . و الرجاء ضد الیأس یعنی
ان خوفی و رجائی مقارنان .

یعنی گفتند آنجماعت که آیا ترسیدی پس کفتم بلی ترسیدم و حال آنکه ترسیدن
من همیشه بسته شده است بامیدواری من و مراد اینستکه ترس و امید من مقررند بهم
مغنی فی حذف الکلام بجملته من باب الخامس شاهد در حذف جمله است
بعد از ان حرف تصدیق که بمعنی نعم است ای فقلت نعم خفت و خيفتي .

قالوا اقترح شيئاً نجد لك طبخة قلت اطبخوا لي جبة وقميصاً

هو من بنتين لابی الزینق و كان له اربعة اصحاب اجتمعوا يوماً و ارسلوا اليه

شد بجهت خود را مثل متصل بودن روشنائی دو ستاره فرقدین .

تصريف في المعتل شاهد در ایصلت است که علامه اورا بدل گرفته است از
تاء در اتصلت و بدل از واو نکرفته است بنا بر آنکه در اصل اوصلت بوده است .

۰۰
قد اترك القرن مصفراً انامله كان اثوابه مجت بفرصاد

هو من ابيات لابي ذويب الهذلي واسمه خويلد بن خالد يفتخر بها (و قبله)

۰۰
لا اعرفك بعد الموت تندبني وفي حياتي ما زودتني زادي

۰۰
اذهب اليك فاني من بني اسد اهل القباب و اهل الجود و النادي

قد اترك (الخ)

۰۰
او جرنه و نواحى الخيل معلمة سمراء عاملها من خلفها باد

قوله اترك متكلم من الترك . والقرن بالقاف و الراء المهملة و النون كحبر كفو
المره في الشجاعة و قرينه في القتال . والمصفر اسم مفعول من الاصفرار . و الانامل بالنون
جمع انملة و هى اطراف الاصابع و اصفرارها كناية عن الموت لان الانسان اذا مات تصفر
انامله . و مجت بالجيم المشددة و تاء التانيث مجهول بمعنى ترششت قوله بفرصاد اى
بماء فرصاد و هو بالفاء و المهملات كمسواك التوت و صبغ احمر معروف و هو كناية عن
القتل و توشش الدم على اثوابه بسببه .

يعنى چه بسيار و اگذاردم همتای خود را در شجاعت مرده و زرد شد سر انگشتان
او که گویا جامه های او ریخته شده بود و ترشش شده بود بر او بآب توت سرخ و مراد
خون اوست و این کنایه است از کشته شدن او .

مغنی فی قد شاهد در قد است که مرادف ربما است و از برای تکثیر آمده است

۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰
 قد اشهد الغارة الشعواء تحملني جرداء معروفة للحميين سرحوب

هو من ابيات لعمران بن ابراهيم الانصاري وقيل لغيره (وبعده) :

۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰
 كان صيادئها اذ قام يلجمها قمو علي بكرة زوراء منصوب
 ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰
 اذا تبصرها الراوون مقبلة لاحت لهم غرة منها وتحبيب

قوله اشهد متكلم من الاشهاد بمعنى الاحضار . و الغارة اسم للغارة و هي دفع الخيل على من تريد اخذه وقتله . والشعواء بالشين المعجمة والعين المهملة والواو المد الماشية المتفرقة وفي القاموس شجرة شعواء منتشرة الاغصان . و جرداء بفتح الجيم وسكون الراء المهملة والدال المفتوحة المهملة والمد كحمراء مؤنث اجرد و هو من الفرس رقيق الشعر قصيره و هو صفة لموصوف محذوف اي فرس جرداء و المعروفة بالمهملتين والقاف قليلة اللحم . واللحمين بالفتح تشبيه لحمي وهو منبت اللحمية من الانسان و السرحوب بالمهملات والموحدة كمصفور الطويلة على وجه الارض .

يعني چه بسيار حاضر شدم غارتمى را که اين صفت داشت که متفرق و پراکنده بود که بر میداشت مرا اسب کم موی کوتاه موئی که کم گوشت بود دو طرف روی او و دراز بود قد او بر روی زمین .

مغنى في قد شاهد در آمدن قد است از برای تکثير و بودن او مرادف با ريبما

۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰
 قد اصبحت ام الخيار تدعى على ذنباً كله لم اصنع
 ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰
 من ان رات راسي كراس الاصلع ميز عنه قنزعا عن قنزاع
 ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰
 جذب الليالي ابطني او اسرعي قد ا شبيهه وقرناً فاترعي

حتى اذا واراك افق فارجمي
 حـ تـ حـ اـ ذـ اـ وـ اـ رـ اـ كـ اـ فـ قـ فـ اـ رـ جـ مـ يـ

جربكرش الاحرج الهجنع
 جـ رـ بـ كـ رـ شـ اـ حـ رـ جـ اـ لـ هـ جـ نـ عـ

يابنة عما لا تلومي واهجع
 يـ اـ بـ نـ ةـ عـ مـ اـ لاـ تـ لـ وـ مـ يـ وـ اـ هـ جـ عـ

افناه قيل الله للشمس اطلعي
 اـ فـ نـ اـ هـ قـ يـ لـ اـ لـ لـ هـ لـ لـ شـ مـ سـ اـ طـ لـ عـ يـ

حتى بدا بعد الشخام الاقرع
 حـ تـ حـ يـ بـ دـ اـ بـ عـ دـ aـ lـ شـ خـ اـ مـ aـ lـ اـ qـ rـ eـ

يمشي كمشي الاهدء المكنع
 يـ مـ شـ يـ كـ مـ شـ يـ aـ lـ اـ hـ d— a— m— k— n— e—

الابيات اول ارجوزة لابي النجم العجلي قالها في زوجته ام الخيار وكانت ابنة عمه ايضاً (وبعده) :

ان ام يصبني قبل ذاك مصرع
 اـ نـ اـ مـ يـ صـ بـ نـ يـ قـ بـ lـ ذـ a— k— M— v— r— e—

و قوم عاد قبلهم و تبع
 و قـ o— m— e— d— a— d— q— b— l— h— m— w— t— b— e—

ايهات ايهات فلا تطلعي
 اـ يـ h— a— t— a— y— h— a— t— f— l— a— t— a— l— e—

لا تعلمي في فرقة لا تعلمي
 لا— t— a— l— e— m— y— f— i— f— r— i— q— e— لا— t— a— l— e— m— y—

واستشعري اليأس ولا تفجمي
 و— a— s— t— a— s— t— e— r— y— a— l— y— a— s— w— لا— t— a— f— j— m— y—

فتحبسي وتشمتي وتوجعي
 f— t— h— b— s— y— w— t— s— h— m— t— y— w— t— o— j— e—

الم يكن يبيض ان لم يصلع
 a— l— m— y— k— o— n— y— b— i— y— z— a— n— l— m— y— v— i— l— e—

افناه ما افني اباداً فارسمي
 a— f— n— a— h— m— a— a— f— n— y— a— b— a— d— a— f— a— r— s— m— y—

لا تسمعي مني منكم لوما فاسمعي
 لا— t— a— s— m— e— i— m— n— i— m— n— k— l— o— m— a— f— a— s— m— e— i—

هي المقادير فلوا و ادعي
 h— y— a— l— m— q— a— d— i— r— f— l— o— a— w— a— d— e— i—

ولا تروعي مني ولا تروعي
 w— لا— t— r— o— e— i— m— n— i— w— لا— t— r— o— e— i—

فذاك خير لك من ان تجزعي
 f— z— a— k— a— k— h— i— r— l— e— k— m— n— a— n— t— a— j— z— e— i—

قوله ام الخيار بالخاء المعجمة والياء والراء المهملة ككتاب كنية زوجة الشاعر .
 وكله مبتدا و لم اصنع خبره والجملة صفة زنباً . و تدعى مضارع عن الادعاء . و اراد
 بالذنب الشيب وغيره من موجبات الشيخوخة كالضعف والعجز . ومن تعليلية . والاصلح
 بالمهملتين للاحمد الذي ليس على رأسه شعر . ويميز ماض بمعنى فصل وفرق . والفتزع

فی الموضعین بالقاف والنون والزاء المعجمة والعین المهملة کفنفذ الشعر المجتمع فی
 نواهی الرأس و کلمه عن ثانیاً بمعنی بعد . و جذب اللیالی بالجیم والذال المعجمة و
 الموحدة ذهابها واختلافها . و ابطنی و اسرعی امران بمعنی الخبر ای تبطنی و تسرع و
 هما من البطوء و السرعة ضدین . و القرن بالقاف و الراء المهملة و النون کفلس الخصلة
 من الشعر . و اشبیه متکلم من الشیب و هو بالفتح بیاض الشعر . و اترعی بالمشاة و
 المهملتین امر من الترع و هو کفرس الاسراع الی الشر و الامتلاء . و افناه بالقاف و النون
 ماض من الافناء و هو بمعنی الهرم و ضدّ الابقاء و الضمیر فیہ للرأس لکن المراد شعره .
 و القیل بالکسر بمعنی القول و المراد الامر و الازادة و وازاک بالواو و الراء المهملة ماض
 بمعنی سترک و الخطاب فیہ للشمس . و الافق بالقاف و القاف کقفل ناحیه السماء و المراد
 هنا المغرب . قوله فارجمی ای الی مشرقک . و بدا ماض بمعنی ظهر . و الشخام بالمعجمتین
 کسحاب البیاض فی الشعر . و الافرع بالقاف و المهملتین کاحمد من ذهب شعر رأسه .
 و جرّ بالجیم و الراء المهملة ماض من الجرّ بمعنی الجذب . و الکرش بالراء المهملة
 و الشین المعجمة کجبر مصدر کرش الجلد اذا تقبض . و الاحرج بالمهملتین و الجیم صاحب
 الضمور و الهزال . و المهجنع بالهاء و الجیم المفتوحتین و النون المشددة و العین المهملة
 الشیخ الاصلع . و الاهدء بالذال المهملة و الهمزة کاحمد الّذی یمشی علی سکون و طمأنینه
 و المکتع بالنون المشددة و العین المهملة کمعظم المنقبض و الشجّ . و اراد بابنة عمته
 زوجته امّ الخیار . و تلومی مضارع من اللوم بمعنی العذل . و اهجمی بالجیم و العین المهملة
 امر من هجع بمعنی نام

یعنی بتحقیقکه صبح کرده امّ الخیار که ادعا می‌کرد بر من گناہانی چند را که
 این صفة داشت که هر یک آنرا نکرده بودم من از جهة آنکه دید سر مرا در حالتیکه
 مثل سر کسی بود که پیش سر او موی نداشته باشد و جدا کرد از آن سر من مویهای جمع
 شده در اطراف آنرا بعد از مویهای جمع شده در اطراف دیگران گذشتن روز کاری که گفته
 شده بود در حقّ او که بطریق کندی یا بطریق سرعت و شتاب برود و دستة از موی را سفید
 می‌کنم من و دستة دیگر بر او پس بسرعت سفید کن آنرا و پیر و نابود کرد آن موی سر

شرطیه و جزم داده است دو فعل را بر شرط و جزا بودن که تصب و تشم بوده باشد باسقاط
یاء از آن دو بواسطه جزم و بدلیل آنکه محل اعرابی ندارد

۰۰
قدبت احرسنی و حدی و یمنعنی صوت السباع به یضبحن و الهام

هو من قصیده للنمر بن تولب العکلی الصحابی المکنی بابی کاهل (و قبله) :

۰۰
ومنهل لاینام القوم حضرته من المخافة اجن ماؤه طامی

قوله بت متکلم من البیتوتة . و احرس متکلم من الحراسة وهی بالمهملات
ککتابه الحفظ و دفع الازیة . و حدی حال ای منفرداً . قوله و یمنعنی ای من ازیة
الموذی . و صوت السباع فاعله . و یضبحن بالضاد المعجمة و فتح الموحدة و الجاء المهملة
مضارع من الضباح وهو الاصاحه و التصویت و صوت انفاس الخیل اذا عدون . و الهام جمع
هامة وهی طیر اللیل .

یعنی بتحقیقکه شب را بروز آوردم که پاسبانی میکردم خود را در حالت تنهائی
و منع میکردم مرا از ازیة رساننده صدای درندگان و صدای مرغان در شب که
صدا میکردند درحوالی آن آبگه .

معنی فی علی شاهد در احرسنی است که ضمیر فاعل و مفعول او یکنفر است که
خود شاعر بوده باشد و حال آنکه این حکم مختص بظن بوده نه بافعال دیگر .

۰۰
قد جعل النعاس یغرندیننی اطرده عنی ویسرندیننی

لم یسم قائله . قوله النعاس بالنون والعین والسين المهملتین کغراب اول النوم .
ویغرندیننی بنون الوفاية و یاء المتکلم مضارع من الاغرنداء وهو بالغین المعجمة والراء
والدال المهملتین بینهما نون و فی آخره مد غلبة النوم و بمعناه ووزنه و حروفه یسرندیننی
الأسین المهملة مکان الغین منه . و اطرده متکلم من الطرد وهو بالمهملات بمعنی المنع
یعنی بتحقیقکه گردیده است چرت و پینکی که بالا میرد مرا و غالب میشود

بر من منع میکنم آنرا از خورد و باز غالب میشود بر من .

مغنی فی الامور التي لا يكون الفعل معها الا قاصراً من باب الرابع شاهد در متعدی شدن یغرندینی و یسرندینی است بر سبیل ندرت باعتبار آنکه هر دو از باب افعللی هستند و لازم است لازم بودن فعل از آن باب .

قدر اهلك ذا المجاز و قدری ۱۰۰ - ۱۰ - ۱۰ - ۱۰ - ۱۰
 و ابی مالك ذا المجاز بدار ۱۰۰ - ۱۰ - ۱۰ - ۱۰ - ۱۰

لم یسم قائله (و بعده) :

الا بدار کم بذی نقر الحمی ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
 هیهات ذی نقر من المززار ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰

القدر کفرس القضاء . و اهلك بالحاء المهملة و اللام المشددة ماض بمعنى استقرک . و ذوالمجاز بالجیم و الزاء المعجمة موضع بمنی کان به سوق الجاهلیة . و اری مجهول بمعنى اظن بصیغه المعروف كما هو القياس فيه . و الواو للقسم . و ابی بتشدید الیاء . قوله بدار ای بدار صالح لایق لك .

یعنی حکم خداوندیکه این صفت دارد که مغلوب نمیشود قرارداد تورا در ذالمجاز و بتحقیقکه گمان میکنم بیدرم که نیست از برای تو در ذالمجاز خانه که صلاحیت داشته باشد از برای تو و لایق باشد شأن تورا .

جامی فی المجرورات شاهد در ابی است که لام الفعل او که واو است رد شده و قلب شده است بیاء و در یاء متکلم ادغام شده است .

مغنی فی مسوغات الابتداء بالنسرة من باب الرابع شاهد در وقوع قدر نکره است مبتداء باعتبار تخصیص یافتن او بصیغه مقدر ای قدر لایقال .

قد سالم الحیات منه القدا ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
 الافوان والشجاع الشجعما ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰

هو من ارجوزة لابی الحیان القعمی یصف فیها عبداً من بنی عبس بغلظة القدم و

قبل لغيره (و قبله)

یعنی بتحقیقکه آب داده شد شتران ایشان بآهن داغ شده در آتش و منع کرده شدند از آب بواسطه داغ شدن و آتش گاهی شقای میدهد تشنه را از حرارت تشنگی

معنی فی الباء شاهد در بودن باء در بالنار است از برای سببیت ای بسبب النار

قد طلبنا فلم نجدك في السوء دد و المجدو المكارم مثلا

هو من قصيدة لابي عبادة البختری واسمه سامراء . اول المصراع الثاني الدال الاولى من السوء وهو بالمهملات والهمزة كقنفذ السيادة . ونجد متكلم مع الغير من وجده ای ادركه . والمجد بالجميم والدال المهملة كفلس الكرم ونيل الشرف . و المكارم جمع مكرمة وهی بفتح الميمين بينهما كاف ساكنة و راء مهملة مضمومة و فی آخره هاء فعل الكرم .

یعنی بتحقیقکه طلب کردیم از برای تو مثل ومانندی را پس نیافتیم از برای تو در بزرگی و کرامت و کسب کردن کارهای نیک و بخشش مثل ومانندی را .

مختصر ومطول في احوال متعلقات الفعل شاهد در حذف مفعول طلبنا است ای طلبنا لك مثلا فلم نجد بجهة اراده نمودن و زكر آن مفعول ثانياً بر وجهيکه متضمن باشد وقوع فعل طلبنا بر صراحت لفظ مفعول باعتبار كمال عنایة بواقع شدن فعل بر مفعول

قد عجبت مني ومن يعيليا اما راتني خلقاً مقلولياً

لم يسم قائله . المستتر في عجبت للمرأة . ويعلي تصغير يعلى للضرورة وهو بالياء والمين المهملة كيخشي اسم رجل والخلق بالحاء المعجمة والقاف كفرس صفة مشبهة من خلق ثوبه اذا بلى ودرس . والمقلولي بالقاف المتجاني والمستوفر اسم فاعل من اقلولي فلان في امره اذا انكش و اسرع فيه غير مستقر

یعنی بتحقیقکه تعجب کرد آتزن از من و از يعلى چونکه دید مرا پریشان وهراسان و شتاب کننده در امر خود .

سيوطي فيما لا ينصرف شاهد در حرکت دادن باء آخر يعيليا است بجهت ضرورت

وعدم تنوین آن بجهة منع صرف .

۱۴ ۵ - ۱ - ۱
 ما قطر الفارس الا انا
 ۱۱۱۱ - ۱۰۰ - ۰ - ۰ - ۰
 قد علمت سلمی وجاراتها

هو من ابيات لعمر بن معدى كرب الزبيدي المذحجي انشدها حين حمل مرزبان
 يوم القارسيه فقتله وقيل لغيره (و قبله)

۱۰۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۵
 ان لسلمى عندنا ريذنا
 ۱۰۰۰ ۰۴ - ۰۰ - ۱۰۰ - ۰۰
 المم بسلمى قبل ان تظعنا

قد علمت (الخ)

۱۰۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰
 والخيل تجرى زيماً بيننا
 ۰۰ ۱ - ۰۰ ۰۰ ۰۰ - ۰
 شككت بالرمح حيازيمه

قوله سلمى كسكرى اسم امرأة . وازاد بجاراتها النساء اللاتي يخدمنها . وقطر بالقاف
 والطاء المشددة والراء المهملتين ماض يقال له طعنه فقطره اي القاه على احد قطره اي
 جانبيه . وازاد بالفارس مرزبان . قوله انا باشباع فتحة النون للقافية .

يعنى بتحقيقكه دانست سلمى وزناني كه در جوار او و در خدمت او بودند كه
 بپهلو نینداخت سوار را احدی مگر من

معنى في ما شاهد در منفصل آوردن ضمير است بعد از الا كه انا بوده باشد
 بجهت ضرورت .

۰۰۰ ۰۰ ۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰
 حول الشقيق الغض روضة آس
 ۱۰ ۰۰ ۱ - ۰۰ - ۰۰ - ۱
 ما في وقوفك ساعة من باس
 ۰۰ ۱ - ۰۰ ۰۰ ۰۰ - ۰۰
 قد قلت لما اطلمت وجناته
 ۰۰ ۱ - ۰۰ ۰۰ ۰۰ - ۰۰
 اعذاره السارى العجول توقفاً

لم يسم قائلهما لكن المصراع الثاني من البيت الثاني صدر بيت لابي تمام الطائي عجزه

تقضى ذمام الاربع الا دراس

سافترى عليه افتراء عظيماً حتى يخرجه النعمان من عنده فلما كان غدا دخلوا على النعمان
فوجدوا ربيعاً يأكل مع النعمان من قصعة واحدة فقال لبيد للنعمان اتأذن لى في التكلم
فأذن له فأنشد لبيد يقول :

نحن بنو ام البنين الاربعه	يا واهب الخير الجزيل من سعه
ونحن خير عامر وصعبه	سيوف حق وجفان سرعه
الضاربون الهام وسط الخيضه	المطعمون الجفنة المددعه
نخبر عن هذا خبيراً فاسمه	اليك جاوزنا بلاداً مسبه
ان استه من برص ملامه	مهلا ابيت اللعن لا تأكل معه
يدخلها حتى يوارى اشجعه	وانه يدخل فيها اصبعه

كانه يعلب شيئاً ضيعه

فلما سمع النعمان رفع يده من الطعام فقال لربيع اكدلك انت فقال واللات لقد
كذب ابن زانية فقال النعمان لقد خبت على طعامى فقام الربيع وهو يقول :

لئن رحلت ركابى ان لى سعة	ما مثلها سعة ارضاً ولا طولاً
ولو جمعت بنى احم باسرههم	ما وزنوا ريشة من ريش سمويلا

فأبرق بارضك يا نعمان متكئاً مع النطاسمي طوراً وابن نوفيلاً

ثم قال لا ابرح ارضك حتى تأمر احد ان يبعث عن هذه الحكاية ويرى استى فتعلم ان لبيداً قد كذب واقترى على للحسد فقال النعمان :

شرد بر حلك عنى حيث شئت ولا تكثر ودع عنك الاقاويل

لقد رميت بداء لست غاسله ماجاوز الليل يوماً اهل ابليل

فما انتفاؤك منه بعدما قطعت هوج المطي به اكناف شمليلا

قد قيل ذلك (الخ)

فالحق بحيث رايت الارض واسعة فانشربه الطرف ان عرضا وان طولاً

قوله ذلك اشارة الى مقالة لبيد بان في استه برص مملعة . و الكذب ككتف خلاف الصدق والاعتذار طلب المعذرة .

يعنى بتحقيقكه گفته شده است اينسخن كه در حلقه دبر تو پيسى است كه داخل ميكنى در آن انگشت خود را اگر بوده باشد اينسخن راست و اگر بوده باشد دروغ پس چه چيز است عذر خواستن تو ازسخنى هر گاه گفته شود .

مغنى فى اما شاهد در حذف كان است با اسمش بعد از عن در هر دو موضع و منصوب بودن حقاً و كذباً بر خبريت از براى كان محذوف در دو موضع اى ان كان ذالك حقاً وان كان ذالك كذباً :

قد كاد يذهب بالدنيا ولذتها موالى ككبش العوس سحاح

لم بسم قائله . قوله يذهب بالدنيا اي يزول عيشها . والموالي جمع مولى واراد به هنا العجيب والمعشوق . والكباش بالموحدة و الشين المعجمة ككتاب جمع كبش وهو ككتف معرب چيش ضرب من الغنم . والعوس بالعين والسين المهملتين بينهما واو كقفل ضرب من الغنم وهو كبش عوسى . و السحاح بالمهملات كرمآن جمع ساح وهو فاعل من سحى الغنم اذا سمن غاية السمن .

يعنى بتحقيقك زرديكست كه برطرف كنند زندگى دنيا را وخوشى آنرا دوستانى چند كه در چاقى مثل چيشهاى بسيار بزرگ بسيار چاقى هستند .

نظام في الاعلال شاهد در حرکت دادن بيا موالى است با تنوين در حالت رفع بجهت ضرورت وسلامة وزن شعر .

١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠
قد كان قومك يحسبونك سيداً واخال انك سيد معيون

هو من قصيدة لعباس بن مرداس السلمى . قوله يحسبونك مضارع من الحساب بمعنى الظن . واخال بكسر الهمزة كما هو الافصح فى استعماله متكلم بمعنى اظن . والمعيون بالعين المهملة والياء والنون مفعول من عنت الرجل اى اصبته بالعين فهو معين . يعنى بتحقيقك بودند قوم تو كه گمان ميكردند تو را مرد بزرگوارى و گمان ميكنم من اينكه بدزستى كه تو بزرگوار هستى چشم زخم رسیده شده ونظر خورده شده تصريف فى اسم المفعول من المعتل الثلاثى شاهد در خارج شدن معيونست از اصل خود بجهت خفت و ضرورت نظربآنكه قياس دراو معين است .

١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠
قد كان ما خفت ان يكونا انا الى الله راجعونا

هو لبعض اهل المغرب قاله عند وفات بعض اصحابه . كلمة كان تامه اى وجد وكذا يكون . وماموصولة . وخفت متكلم من الخوف بمعنى الخشية . وان مصدرية . والراجعون جمع راجع من الرجوع وهو بمعنى العود .

يعنى بتحقيقك موجود و واقع شد آنچه آن چیزى كه ميترسيدم من واقع شدن

آنها و مراد مرگ یکی از دوستان او است بدرستی ما بسوی خداوند رجوع کنند گانیم
مختصر و مطول في الخاتمة شاهد در اقتباس نمودن شاعر است مصراع ثانی
شعر خود را از قرآن با اندک تغییری از آیه اننا لله وانا الیه راجعون .

۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰
قد كنت احبوا باعمر و اخائقة حتى المت بنا يوماً ملمات

هو من ابیات لتمیم بن ابی بن مقیل و قال آخر انه لابی شنبل و اسمه حمل بن
خزرج الانصاری الاعرابی . قوله احبوا بالحاء المهملة والجيم المتكلم بمعنى اعتقد و
قيل بمعنى اظن . و ابو عمرو كنية رجل . والثقة بكسر المثلثة وفتح الفاف والهاء الاعتماد
والمّت بتشديد الميم غائبة من الالمام بمعنى النزول و الملمات بكسر اللام و تشديد
الميم جمع ملمات و هي بضم الميم الحادثة و النازنة .

یعنی بتحقیق که بودم که اعتقاد داشتم اباعمر و را برادر صاحب اعتماد تا آنکه
وارد آمد بما در روزی مصیبتها و حوادثی چند پس یاری و دستگیری نکرد ما را و فهمیدم
که در برادری ثابت قدم نبوده است .

سیوطی في افعال الفلوب شاهد در احجو است که از افعال فلوب است و بمعنی
اعتقد است و نصب داده است دو مفعول را که یکی ابا عمرو و دیگری اخائقة بوده باشد
۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰
قد كنت دانيت بها حساناً مخافة الافلاس و الليانا

هو لزياد العنبري وقيل لروبة بن العجاج التميمي (وبعده) :

۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰
يحسن بيع الاصل والقنايا

قوله دانيت بصيغة المتكلم من المداينة يقال دانته اي اقرضته و اقرضني و دانيت
فلاناً اذا عاملته فاعطيت ديناً و اخذت بدين و يحتمل ان يكون هنا بمعنى دنت من الثلاثي
المجرد يقال دنته اذا اقرضته و هذا هو المعول عليه عند بعض الشارحين . و الضمير في
بها للفضية و هي بالفاف و النون و الياء كغرفة ما اكتسبه الرجل من المال و القنايا جمعه

والحسّان كشدّاد اسم رجل . ومخافة بالنصب مفعول لاجله و هو كسماحة مصدر ميمي
بمعنى الخوف . والافلاس بكسر الهمزة مصدر افلس الرجل اذا صار مفلساً كأنما صارت
دراهمه فلوساً او صار الى حال يقال ليس معه فلس ولم يبق له مال . و اللّيان بالياء و
النون ككتاب و كسحاب المطل بالدين اي لاجل افلاس غير الحسّان ومماطلته . وازاد
بقوله الاصل المال الاصيل وهو خلاف القنية .

يعنى بتحقيقه بورد من كه معامله ميكردم بواسطه قرض دادن بيا آنكه قرض
ميدادم بآنماليكه كسب كرده بورد حسّانرا بجهة ترسيدن از بي چيز شدن وسرهم بندي
غير حسّان هر گاه آنمالرا بآن غير ميدادم ونظر بآنكه نيك دار وستد ميكند آن حسّان
مال اصلي موروثي ومالهائي را كه از كسب خود شخص تحصيل نموده باشد ومراد اينستكه
خوش معامله وصاحب اعتبار است آن حسّان .

سيوطي في اعمال المصدر مغني في العطف على المحل من باب الرابع شاهد
در اللّيانست كه عطف شده است بنصب بر محل الافلاس كه مضاف اليه اسم مصدر است كه
مخافة بوده باشد ومفعول است از براي او وصاحب مغني گفته است كه جايز است كه مفعول
معه بوده باشد وعطف شده باشد بر مخافة بحذف مضاف اي ومخافة اللّيان .

قد مر يومان وهذا التالي وانت بالهجران لا تبالي

لم يسم قائله . قوله مر ماض من المرور . والخطاب في انت للمرأة . والهجران
بالكسر البعد والفرق . وتبالي بضم المضارعة و فتح الموحدة مضارع من المباعث و
هو الاكترت بالشئ .

يعنى بتحقيقه گذشت دوروز و اين روز سوّم است و حال آنكه توباك نداري بدوري و فراق ما
نظام في الابدال شاهد در بدل شدن ثاء الثالث است بيا بجهت ضرورت وملاحظه
قافيه اي وهذا اليوم الثالث من الفراق .

قدنى من نصر الخبيبين قدى ليس الامام بالشحيح الملحد

هو من ابيات لحميد بن مالك الملقب بالارقط يصف فيها عبد الملك بن مروان
بقعدة اصحابه على نصره عبدالله ابن الزبير وقيل لغيره (وبعده) :

ولا بوبر في الحجاز مفرد ان ير يوماً بالعضاد يصطلد
او ينحجر فالحجر شرمحك

قوله قدنى بمعنى حسبي والنصر العون . و الخبيبين تشية خبيب و هو بالخاء
المعجمة والموحدين كزبير اراد به عبدالله بن الزبير المكنتى بابى خبيب واخاه مصعب
بن زبير وابنه خبيب بن عبدالله وروى ايضاً الخبيبين بصيغة الجمع فعلى هذا اراد ثلاثتهم .
و الباء زائدة . و الشحيح بالشين المعجمة و الحائنين المهملتين البخيل الدنى الاصيل .
والملحد بالمهملتين اسم فاعل وهو الجائر المائل عن الحق .

يعنى بس است مرا از يارى كردن عبدالله يسر زبير و برادر او مصعب بس است
مرا نيست امام ومراد عبدالملك بن مروان است ببخيل يست فطرت صاحب جور وبيرون
رونده از راه حق .

سيوطى فى نون الوقاية مغمى فى قد شاهد در بودن قد است در هر دو موضع
بمعنى حسب لكن يكي با نون وقايه وديگرى بدون نون وقايه .

قدوردت من امكنه من هيهنا ومن هنه ان لم تروها فمه

لم يسم قائله . المستتر فى وردت للناقة . والامكنة جمع مكان اى من اماكن
المختلفة . وتروها بضم المضارعة وفتح الراء المهملة وتشديد الواو مضارع من التروية
وهى السقى بالماء حتى يشبع . قوله فمه اى فما تصنع .

يعنى بتحقيقه كه وارد شد آنشتر از مكانهاى مختلفى چند از آنجاي واز اينجاي
اگر سيراب نكنى اورا پس چكار كند آنشتر .

نظام فى الابدال شاهد در بدل آوردن هاء است از الف در هنا و ما استفهاميه

قوله قضى ماض من القضاء بمعنى الحكم . و اسماء اسم حبيبة الشاعر . والخطاب في احبك لها . ويغض مضارع من الاغماض وهو بالغين والاضاد المعجمتين اطلاق الجفن على الجفن ومنه مغمض بصيغة اسم الفاعل واراد به نفسه . واغماض العين كناية عن الموت و اراد به الموت كما قال بعضهم وانما نكّره للتعظيم اى حتى يطبق احفان عني ذلك المغمض العظيم الشأن الذى لا بد منه .

يعنى مقدر كرده است خداوند اى اسماء اينكه هميشه من دوست دارم تو را تا آنكه برهم گذارد چشم را چشم برهم گذارنده يعنى تا آنكه بميرم من .
سيوطى في افعال الناقصة شاهد در عمل كردن زائل بصيغة اسم فاعل است نوع عمل كردن زال بصيغة ماضى .

١٠ ١٠ - ١٠ - ١٠
قطا قئا بيضك تئتا وبيضى ماتا

لم يسم قائله . قوله قئا بالقاف والطاء المهملة كعصا منادى مرخم بحذف حرف النداء اى يا قئاة يا قئاة وهى كقناة طائر معروف . و البيض بالكسر في الموضعين جمع بيضة وهى للطاير معروفة .

يعنى اى قئاة قئاة تخمهاى تودو تا است و تخمهاى من صد تا است .

مغنى في اللام شاهد در ساقط شدن نون ثنيه است از تئتا و ماتا بجهت ضرورت اى تئتان و ماتان

١٠٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠
قميدك ان لاتسمعينى ملامة ولا تنكاي قرح الفؤاد فييجما

هو من قصيدة لمتهم بن فويرة اليربوعى يرثى بها اخاه مالكا و قد قتله في الردة

خالد بن وليد بالبطاع من خلافة ابي بكر (و قبله) :

١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠
ولست اذا ما حدث الدهر نكبة وزو أبزوار القرائب اخضما

١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠
ولا فرحا ان كنت يوما بغيطة ولا جزعا ان ناب دهر فاضلما

١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠
 ولكنى امضى على ذلك مقدماً اذا بعض من يلقي الخطوب تكمكما

قعيدك ان (الخ)

١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠
 وقصرك قد جهدت فلم اجد بكفى عنهم للمنية مدفعا

الخطاب في قعيدك وفيما بعد للمرأة وهو مفعول مطلق لفعل محذوف اي قعيدك الله
 قعيدك اي في مكان تعدد فيه . وتسمعي بضم المضارعة مضارع اسمعه اي ابلغه بسمعه .
 وتنكاي بالنون و الهمة مضارع نكاه القرحة كمنع اي قشرها قبل ان تبرء . و القرح
 بالقاف والمهملتين كفلس الجرح . والفواد القلب . ويجمع اصله يوجع و هو مضارع من
 الوجع بمعنى المرض والدا .

يعنى بنشاند وثابت قدم بدارد تو را خداوند بجای خود بشرط اينكه بشنوانى
 سرزنش كردنيرا ونغراشى جراحت دل را پس دردناك شود آن دل
 تصريف في المعتل شاهد در فييجمع است كه بكسر ياء آمده است ودر اصل
 يوجع بوده است .

١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠
 قفانبك من ذكرى حبيب وعرفان وربع عفت آثاره منذ ازمان

هو مطلع قصيدة لامرء القيس بن حجر الكندى (وبعده) :

١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠
 ات حجاج بعدى عليها فاصبحت بخط الزبور في مصاحف رهبان

١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠
 ذكرت بها الحى الجميع فهيجت عقابيل سقم من ضمير واشجان

١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠
 فسحت دموعي في الرداء كانها كلن من شعيب ذات سح وبهتان

بالدال المهملة والنخاء المعجمة كصبور وحومل بالحاء المهملة والواو ككوثر موضعان .

یعنی بایست البته تا آنکه گریه کنیم از جهت یاد آوردن دوست و منزلی که

در آخر شدن ریک کج پیچیده شده است که در میان دخول و حوملست .

قَطْرٌ فِي جَازِمٍ فَعَلَ الْمَضَارِعَ شَاهِدٌ فِي جَازِمٍ وَاقِعٌ شَدْنٌ نَبِكٌ اسْتِ بَاعْتِبَارٍ

وقوع او جزا از برای فعل طلب که در قفا بوده باشد .

مغنی فی الفاء شاهد در عدم افاده نمودن فاء در فحومل است ترتیب را بنا بر

مذهب جرمی باعتبار بودن او در مقام ذکر منازل و بقاع .

مغنی فی الفاء و فی الواو شاهد در بودن فاء فحومل است بدل و نائب از واو

نظر بآنکه تقدیر چنین است که بین نواحی الدخول و حومل .

مَطْوُولٌ فِي التَّشْطِيرِ مِنْ عِلْمِ الْبَدِيعِ شَاهِدٌ فِي بَدْوِنِ اَيْنَ بَيْتٍ اسْتِ مِنْ اَزْ قَبِيلِ

تصريح کامل باعتبار بودن هر يك از دو مصراع آن مستقل بنفسه در فهم معنی خود .

مختصر و مطوول فی الخاتمة شاهد در حسن ابتدا نمودن شاعر است در

قصیده خود باین بیت در مقام یاد کردن دوستان و منزلهای ایشان .

١٠ - - - - - ١٠٥٤ - - - - -	١٦ - - - - - ٥٥٠٥٠ - - - - -
بلی و غیرها الارواح والديم	قف بالديار التي لم يعمقها القدم

هو مطلع قصيدة لزهير بن ابي سلمى المرعي يمدح بهارم بن سنان المروزي (وبعده) .

٤ - - - - - ١١٠٥٠٥٠ - - - - -	١٠ - - - - - ٥٥٠١٠٥٠ - - - - -
بالدار لو كلمت ذا حاجة تم	لا الدار غيرها بعد الانيس ولا

٥ - - - - - ١٠٠٠٠٠ - - - - -	١٠ - - - - - ٥٥٠٠٠٠ - - - - -
كن الجواد على علاته هرم	ان البخيل ملوم حيث كان ولا

٥ - - - - - ١٠٥٥٠٥٠ - - - - -	٥ - - - - - ١٠٥٥٠٥٠ - - - - -
عفواً ويظلم احياناً فيصطلم	هو الجواد الذي يعطيك نائله

٥ - - - - - ١١٠٠٠٠ - - - - -	٥ - - - - - ١٤٠٠٠٠ - - - - -
يقول لا غائب مالي ولا حرم	وان اتاه خليل يوم مسغبة

هم يضربون حبيك البيض اذ لحقوا لا ينكصون اذا ما اسلحمو واحموا

قوله قف امر من وقف يقف ای دام قائماً . و الذيار ككتاب جمع دار . و يعف بفتح المضارعة وسكون العين المهملة وضم الفاء مضارع مجزوم من عفى بمعنى محى و اندرس . و القدم بالقاف والبدال المهملة كعنب تطاول الامد . و بلى حرف ايجاب بمعنى نعم . و غير ماض من التغيير . و الارواح جمع ریح . و الديم بالبدال المهملة والياء كعنب جمع ديمه و هي كجيفة مطر ثلثة ايام بلا رعد و برق .

يعنى بايست در خانه های آنچنانيكد كه نه نكرده است آنها را گذشتن روز كار بلى و تغيير داده است آن خانه را وزیدن بارها و باریدن بارانهای پى در پى .

مختصر و مطول فى الرجوع من علم البديع شاهد در رجوع نمودن شاعر است بسوى كلام پيش كه لم يعفها بوده باشد بنقش و باطل كردن بواسطه قول او بلى و غيرها بجهت نكته كه آن اظهار حسرت و اندوه بوده باشد .

قفي فانظري يا اسم هل تعرفينه اهذا المغيرى الذى كان يذكرك

هو من قصيدة لعمر بن عبدالله بن ابي ربيعة المخزومي (و قبله) :

على انها قالت غداة لقيتها بمدفع اكنان اهذا المشهر

قفي فانظري (الخ)

اهذا الذى اطريت نعمتاً فلم اكد وعيشك انشاه الى يوم اقبير
لئن كان اياه لقد حال بعدنا عن العهد والانسان قد يتغير
فقات نعم لوشك غير لونه سرى الليل يحنى نصه و التهجر

وفی احوال المسند شاهد در نکره آوردن مسند الیه است که موقف بوده باشد نظر بآنکه اسم کان است و معرفه آوردن مسند الیه است که الوداع بوده باشد نظر بآنکه خبر کان است بجهت ضرورت و حال آنکه قیاس عکس است .

قلت ثقلت اذا تيت مراراً
 قلت ثقلت كاهلي بالايادي
 قلت طولت قال بل لا تطول
 ت وا برمت قال حبل ودادي

هما لابی داود واسمه جارية بن الحجاج الایادی اول مصراع الثانی من البيت الثانی التاء من تطولت . قوله ثقلت بتشديد القاف متكم ای حملت ثقلی علیك از امتیك لطلب الاحسان مرة بعد اخرى . قوله ثقلت كاهلي بصيغة الخطاب ای احسنت الی ومننت علی فتثقلت كاهلي . والكاهل ما بین الكنفین . والایادی جمع يد و اراد بها هنا النعمة قوله طولت متكلم من التطويل من الطول ضد القصر ای طولت الاقامة عندك . وتطولت مخاطب من التطول بمعنى التفضل والاحسان ای احسنت الی بالاقامة عندی . وا برمت متكلم من البرم وهو بالموحدة و الراء المهملة كفلس الزجر و الملاله ای اوقعتك فی الملاله لكثرة التردد اليك . قوله حبل ودادی ای ا برمت حبل ودادی وهو مخاطب من البرم بمعنى القتل بالحبل ای احكمت والحبل بالحاء المهملة والموحدة كفلس الرسن و اراد به العلاقة . والوداد ككتاب المودة .

یعنی گفتم بآنمرد که بار کردم سنگینی خود را بر تو بعلت آنکه آدمم تو را چندین مرتبه بجهت طلب احسان و عطای تو گفت آنمرد بلکه منت گذاردی بر من و نیکی کردی بسوی من و سنگین کردی دوش مرا بنعمتهائی چند گفتم من بآن مرد که طول دادم ایستادن نزد تو را گفت نه بلکه نیکی کردی بواسطه ایستادن نزد من و دلتنگ و ملول ساختم تو را بجهت بسیار آمد و شد بسوی تو گفت آنمرد بمن که نه چنین است بلکه محکم کردی رشته دوستی مرا .

مختصر و مطول فی القول بالموجب من علم البیان شاهد در بودن این بیت

است از قبیل قول بموجب باعتبار آنکه حمل شده است لفظ ثقلت و ابرمت بر خلاف
معنی محتمله خود نظر بوقوع آن دو لفظ در کلام غیر شاعر که حکایت قول آنمرد بوده
بتفصیلیکه در مطول مذکور است .

۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۱۶۱ - ۱۶۰۰ - ۱۶۱
قلت لبواب لیدیه دارها تیزدن فانی حموئا و جارها

هو لمنظور بن حبة الاسدی المکنی . بابی شعر و حبه امه و ابوه مرئد . البواب
بالموحدتین کشداد من بلزم الباب . ولیدیه خبر مقدم و الضمیر فیه لبواب . و دارها مبتداء
مؤخر و الضمیر فیه للمحبوبه . و تیزدن بکسر المثناة و سکون الیاء و فتح الذال المعجمة
و النون الساکنه اصله لتئذین . و الحمؤ بالحاء المهملة و الواو کدلو ابزوج المرأة و من
کان من قبله . و الجار بالجیم و الراء المهملة من یجاور بیتک .

یعنی گفتم بدربانی که نزد او است خانه آن محبوبه که باید اذن دهی مرا تا
داخل خانه او شوم پس بدرستیکه من پدر شوهر آنمحبوبه و خویش و همسایه او هستم
معنی فی اللام شاهد در حذف لام امر غایبست از تیزدن بجهت ضرورت ای لتئذین .

۱۵۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۱۱ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰
قلما یرح اللیب الی ما یورث المجد داعیاً او مجیباً

لم یسم قائله . قوله یرح مضارع برح بمعنی زال . و اللیب بالموحدتین کعجیب
العاقل . و المجد الکریم و نیل الشرف . و الداعی فاعل من الدعاء بمعنی الطلب . و المجیب
اسم فاعل من الاجابة .

یعنی همیشه مرد عاقل طلب کننده یا اجابت کننده است بسوی چیزیکه باعث
شود کرم و رسیدن ببزرگواریرا یعنی همیشه بر این دو حالتست .

معنی فی ما شاهد در قل است که بسبب دخول ما کافه بر او ملغی شده است
از عمل رفع و داخل شده است بر جمله فعلیه .

۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰
قلیلاً به ما یمدحک و ارث اذا نال مما کنت تجمع مغنماً

هو من قصبدة لحاتم بن عبدالله بن سعد الطائي المشهور بالجوهر (وقبله)

۱۱ - ۱ - ۱۱	۱۱ - ۱۱ - ۱۱
اذامات كان المال نهياً مقسماً	اهن للذی تهوى التلاد فانه
۱۱ - ۱ - ۱۱	۱۱ - ۱۱ - ۱۱
به حين يخشى اغبر الخوف مظلاماً	فلاتشقين فيه فيسعد وارث
۱۱ - ۱ - ۱۱	۱۱ - ۱ - ۱۱

قليلاً به ما (الخ)

۱۱ - ۱ - ۱۱	۱۱ - ۱۱ - ۱۱
ولن تستطيع الحلم حتى تحلماً	تحلم عن الادين واستبق ودهم
۱۱ - ۱ - ۱۱	۱۱ - ۱۱ - ۱۱
وترك الاذى يحسم لك الداء محسماً	متى طرق اظغان العشيرة بالانا
۱۱ - ۱ - ۱۱	۱۱ - ۱ - ۱۱

قوله قليلاً صفة لمصدر محذوف أي يمدحك مدحاً قليلاً . والضمير في به يرجع إلى المال المذكور فيما قبله . وكلمة ما زائدة . و يمدحك بنون التأكيد وكاف الخطاب مضارع من المدح وهو خلاف الذم و روى مكانه يمدحك و هو مضارع حمد يحمد . ووارث فاعل يمدحك . ونال بالنون ماض من النيل بمعنى الإصابة . وما في مما موصولة وما بعده صلته والعائد محذوف أي تجمعه . والمغتم اسم مفعول بمعنى الغنيمة والفيء يعني ستايش ومدح ميکند تو را وارث مدح کمی بسبب آن مال هر گاه برسد از آنچنان چیزی که بودی که جمع میکردي تو آن غنیمت را .

سيوطي في النون التأكيد شاهد درمؤ كد شدن فعل مضارع است که يمدحك بوده باشد بنون تأکید ثقیله بعد از ما زائده بانبودن آن مسبوق بان برسيل قلت و ندرت .

۱۱ - ۱ - ۱۱	۱۱ - ۱۱ - ۱۱
قليلك لا يقال له قليل	قليل منك يكفيني ولكن
۱۱ - ۱ - ۱۱	۱۱ - ۱۱ - ۱۱

لم يسم قائله . قوله قليل أي مال قليل منك و هو ضد الكثير و يكفيني هنا

بمعنى يغنيني .

یعنی مال اندکی از تو بی نیاز میکند مرا ولیکن مال اندک و چیز اندک تو گفته نمیشود از برای او که اندکست .

مغنی فی الباء و فی القاعدة الاولى من باب الثامن شاهد در یکفینی است که بمعنی یغنیی آمده است و متعدی شده است بیک مفعول که ضمیر متکلم بوده باشد و باین اعتبار زیاد نشده است بـاء جارّه بر سر فاعل که عبارت از مرجع ضمیر فاعل او بوده باشد که قلیل است .

۱ - م - ه - د - - - - - ۱ - ۱
قنافذ هداجون حول بیوتهم بما کان ایاهم عطیة عودا

هو من قصيدة للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التيمي بهجو بها جرير بن عطية بن الخطفي التيمي الشاعر و رهطه . قوله قنافذ خبر مبتداء محذوف ای هم قنافذ وهو جمع قنفذ وهو دويبة كثيرة الشوك يضرب بها المثل في سري الليل . و هداجون جمع هداج وهو بالذال المهملة والجيم كشداد مبالغته الهدجان و هو المشى في ارتعاش و عطية بالعين والطاء المهملتين والياء المشددة كسجينة ابو جرير الشاعر . و عود بالعين والذال المهملتين بينهما واو مشددة ماض من التعويد و هو جعل الشيء عادة للنفس والضمير في اياهم يرجع الى رهط جرير ای بما کان عطیة عودهم .

یعنی این رهط جریر بخار پشتمانی چند هستند که بسیار راه رنده اند بطریق اضطراب و ارتعاش در اطراف خانه های این جماعت بسبب آنچنان چیزی که بود عطیه پدر جریر عادت داده بود ایشانرا .

سيوطي في افعال الناقصة مغني في التنبيه الثاني من باب الخامن شاهد در تقدير گرفتن ضمیر شأن است بعد از کان تا آنکه لازم نیاید بعقب در آمدن معمول خبر کان کان را نظر بآنکه عطیة مبتدا است و عود خبر او است و ایاهم مفعول عود ای بما کانه ایاهم ای بما کان عطیة عودهم .

۱ - - - - - ۱ - ۱
قول يا للرجال ينهنس منا مسرعين الكهول والشبان

لم یسم قائله . قوله : بالرجال بفتح اللام فيه منادی مستغاث . وینهض بضم المضارع
وسكون النون وكسر الهاء وضم الضاد المعجمة بمعنى یقیم . ومسرعین حال من مفعول
ینهض وهو الكهول وهو بالضم جمع كهل وهو من جاوز الثلثین . والشبان کرمان جماعة
الفتیان وهو جمع شاب .

یعنی کفتن بالرجال یعنی ای مردان بفریاد رسید برپای میسازد از ما جماعت پیران
وجوانان را در حالتیکه شتاب کنند گانند بسوی جنگ و نصرت کسی که طلب نصرت و
یاری کرده است از ایشان .

مغنی فی الجملة المضاف الیها من باب الثانی شاهد در اضافه شدن لفظ قول
است بسوی جمله محکیه که یا للرجال بوده باشد .

قوم اذا حاربوا شدوا اما زرهم دون النساء ولو باتت باطهار

هو آخر قصیده للاخلط و اسمه فیث بن غوث التغلبی یمدح بها قریشاً و
بنی حرب (و قبله) :

المنعمون بنو حرب وقد حذفت بی المنیة واستیعبان انصاری
بهم تکشف عن احیائها ظلم حتی ترفع عن سمع و ابصار

قوله قوم خبر مبتداء محذوف ای هم قوم والضمیر یرجع الی بنی حرب المذکور
فیما قبله : وشدوا بالتشدید یعنی احکموا . و المآزر بالمد و الزاء المعجمة و الراء
المهمله جمع منزر وهی کمنبر الملحفة کالآزار وشدها کنایة عن ترک المقاراة . ودون بمعنی
عند . وباتت بالموحدة والمثنائین ماض من البیتوتة واتما اختار لفظ باتت لاشعاره بالتر من
الذی یرکون فیہ الجماع غالباً معهن وهو اللیل . والاطهار جمع طهر بالمهملتین کقفل
ضد الحیض .

یعنی آنجماعت بنی حرب قومی هستند هر گاه اراده کنند جنگ کردن را محکم

بالموحدة والسين المهملة والمد كحمر الشدة . والداهمة بالذال المهملة فاعل من دهم الامر اذا اتى بقتة . وما نافية . و انبعثت بالنون والموحدة والعين المهملة والمثلثة متكلم بمعنى اسرعت . والمزود مفعول من زئد وهو بالزاء المعجزة والهمزة والذال المهملة بمعنى ذعر وخاف . والواو كفرن العاجز الذى يكلم امره الى غيره .

يعنى چه بسيار اوقاتی که خوانده شدم بسوی شدت و سختی که ناکهان وارد شونده بود پس شتاب نکردم در حالتیکه ترسیده شده باشم و نبودم مردیکه عاجز باشم در امر خود و بغیر خود یاد کنم سنگینی امر خود را .

مغنی فی الباء شاهد در زیاد شدن باء جارّه است بر حال منفی که بمزود بوده باشد بجهت ضرورت ای فما انبعثت مزوداً .

كادت النفس ان تفيظ عليه مذ ثوى حشوة ريطه وبرود

لم بسم فائله يرثى به الشاعر ميتاً . قوله تفيظ بالفاء والطاء المعجمة مضارع فاظ بمعنى مات . و الضمير فى عليه للميت . و ثوى بالمثلثة و الواو ماض بمعنى اقام . و الحشوة بالحاء المهملة و الشين المعجمة و الواو كدلو فضل الشيء ومنه الحاشية بمعنى الناحية . و الريطه بالمهملتين بينهما ياء كطلحه الملائة اذا كانت قطعة واحدة . و البرود بالضم جمع برد و هو بالموحدة و الراء و الذال المهملتين كقفل ثوب ينسج باليمن يكفن به الميت غالباً .

يعنى نزديكست نفس اينکه بميرد و جان بسپارد بر آن ميت در وقتیکه جاي گرفت آن ميت در گوشه سر تا سرى کفن و پرده هاى يمنى .

مغنی فی الثامن عشر من باب السادس شاهد در بودن اثبات کاد است نفى بحسب معنى باعتبار عدم تحقق فيظ نفس بر این ميت فى الواقع .

كالقسي المعطفات بل الا سهم مبرية بل الاوتاد

هو لابی عبادة البختری و اسمه سامراه يصف به ابله اول المضارع الثانى الالف

الواقعة قبل سین الاسبغ . قوله کالقسی خبر مبتداء محذوف ای هی کالقسی ای ابلی فی وقت الجولان کالقسی والکاف للتشبهه و القسی بالقاف والسن المهملة المكسورتین و الیاء المشددة جمع قوس . والمعطفات بالعين والطاء المشددة المهملتین والفاء اسم مفعول بصیغة الجمع من عطف العود ای حنائه واعوجه . والاسبغ جمع سهم وهو الذبل . والمبریة بالموحدة والراء المهملة المكسورة والیاء المشددة اسم مفعول من براه ای نحتد والواتار جمع وتر وهو بالمشاة والراء المهملة کفرس شرعة القوس ومعلقها .
یعنی آنشتر در وقت جولان کردن مثل کمانها کج کرده شده است بلکه مثل تیرهای تراشیده شده است بلکه مثل زههای کمان است .

مختصر و مطول فی الاجتماع من علم البدیع شاهد در جمع نمودن شاعر است سه چیز مناسب با هم را در بیت خود که کمان و تیر کمان وزه کمان بوده باشد و این را از قبیل اجتماع مینامند .

فصحوت واستبدلت سيرة مجمل

كانت بلهنية الشبيبة سكرة

عرف المحل فبات دون المنزل

وقعدت انتظر الفناء كراكب

البيت الاول لم بسم قائله والثاني لمسلم بن وايد الانصارى . البلهنية بضم الموحدة وفتح اللام وسكون الهاء و كسر النون وفتح الیاء والتاء الرفاهية وحسن الحال . والشبيبة كسفينة اوقات الشباب . و صحوت متكلم من الصحور وهو بالصاد والحاء المهملتین والواو الافاقه من السكر . و السيرة بالمهملتین كجيفة الطريقة . والمجمل بالجيم اسم فاعل من اجمل فلان ای اتى بفعل جمیل . وقعدت متكلم من القعود بمعنى الجلوس . و انتظر متكلم من الانتظار . والفناء بالفاء و النون والمد كسحاب ضد البقاء والمراد الموت والراكب راكب البعير خاصه . والمحل المكان . وبات ماض من البیتوته . ودون هنا بمعنى الامام ای قبل دخول المنزل .

یعنی بود رفاهیت و خوشی جوانی مستی پس هوشیار شدم و بدل کردم آنرا بطریقه

مرد نیکوکار و نشسته ام که انتظار میکشم مرک را مثل شترسواریکه شناخته باشد جای
فروید آمدن خود را پس شبرا بروز آوردم پیش از داخل شدن در منزلی .

مطول فی الخاتمة شاهد در تضمین نمودن شاعر است شعر ثانی را که از شاعر
دیگر است در شعر خود بدون اشاره نمودن او باینکه آن شعر ثانی از شعر دیگر است

۰-۱ - ۰-۱ - ۰-۱ - ۰-۱ - ۰-۱ - ۰-۱ - ۰-۱ - ۰-۱ - ۰-۱ - ۰-۱
كانت منازل الالف عهدتهم اذ نحن اذ ذاك دون الناس اخواناً

هو من قصيدة للاخلط و اسمه غياث بن غوث التغلبي . المنازل جمع منزل . و
الالف كرمات جمع آلف وهو بالمد والفاء فاعل من الالف . وعهدتهم متكلم من العهد
بمعنى الميثاق . واخواناً مفعوله . و دون بمعنى عند . وذاك اشارة الى عهد الاخوة .

يعنى بود منزلهاى الفت گیرند کانی چند که عهد بسته بودیم با ایشان برادری
را در وقتیکه ما الفت گیرنده بودیم با هم بعلت آنکه این عهد اخوة و برادری ثابت
باشد نزد مردمان .

معنى فى اذ شاهد در اضافه شدن لفظ از است در هر دو موضع بسوی جمله
اسمیة که خبر هریک از آن دو جمله محذوف است ای عهدتهم اخواناً از نحن متالفون
اذ ذاك کائن دون الناس .

۰-۱ - ۰-۱ - ۰-۱ - ۰-۱ - ۰-۱ - ۰-۱ - ۰-۱ - ۰-۱ - ۰-۱ - ۰-۱
كان لم يكونوا حمى يتقى اذ الناس اذ ذاك من عز بزا

هو من قصيدة للخنساء بنت عمرو بن الحارث و اسمها تماضر ترمي بها اخاها
صخراً وزوجها (اولها)

۰-۱ - ۰-۱ - ۰-۱ - ۰-۱ - ۰-۱ - ۰-۱ - ۰-۱ - ۰-۱ - ۰-۱ - ۰-۱
تعرفنى الدهر نهساً وجزاً واوجعنى الدهر فرعاً و مزاً

۰-۱ - ۰-۱ - ۰-۱ - ۰-۱ - ۰-۱ - ۰-۱ - ۰-۱ - ۰-۱ - ۰-۱ - ۰-۱
وافنى رجالي فبادوا معاً فاصبح قلبى بهم مستفزاً

۰ ۰	۰ ۰
وللمستضيف اذا خاف عزاً والكائنون من الخوف حرزاً	لذكر الذين بهم في العياج هم في التقديم سزاة الاديم

كان لهم يكونوا (الخ)

۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰	۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
وفخر العشيرة مجدداً وعزاً يحفر احشائها الخوف حفرأ	وكانوا سراة بنى مالك وهم منعوا جارهم والنساء

الضمير في لم يكونوا للناس . والحمي بكسر الحاء المهملة مقصوراً ما منع من شيء . ويتقى مجهول من الاتقاء بمعنى الحذر . وذاك اشارة الى عدم وجود الحمي . ومن عز بز مثل مشهورة كلمة من موصولة . وعز بالعين المهملة والزاء المعجمة المشددة ماض بمعنى غلب . و بز بالموحدة والزاء المعجمة المشددة ماض بمعنى اخذ السلب والالف فيه في البيت اطلاق والسلب كفرس ماكان للمقتول حين الحرب من الثياب والاسلحه

يعنى كويا نميباشند مردمان فرق كاهي كه پرهيز کرده شود از آن بعلت آنكه مثل مردمان بعلت نبودن اين فرقگاه موجود مثل من عز بز است يعنى كسيكه غالب شد در جنگ ميگيرد جامه و اسلحه مرد مغلوب را وميبرد آنرا از براي خود

معنى في از شاهد در اضافه شدن از است در دو موضع بسوى جمله اسميه كه يك جزو از هريك از آن دو جمله محذوفست اى از مثل الناس از ذلك كائن كمثل من عز بز

۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰	۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
انيس ولهم يسمر بمكة سامر	كان لهم يكن بين الحجون الى الصفا

هو من ابيات لعمر وبن الحرث الخزاعي يتأسف بها على نفسه وقومه بعد ما تفرقوا عن مكة وكانوا خدام الحرم قبل الفريش . الحجون بالحاء المهملة والجيم والواو والنون

وسط النساء وتنوح واقامة النواجح كناية عن الموت
يعنى كويا نمرده است زنده سواى تووير پاى نايستاده اند زنان نوحه كننده كه
نوحه كنند بر احدى مكبر بر تو

مطول فى القصر شاهد در تقديم جار ومجرور مقصور عليه است با الا كه الا
عليك بوده باشد بر مقصور كه النواجح است بر سبيل قلت

كان اذنيه اذا تشوفا قادمة او قلماً محرراً

هو للنعمان الراجز واسمه تجد بن زويب النهشلى يصف به فرساً . قوله اذنيه
ثنوية اذن والضمير فيها للفرس . وتشوفاً بالشين المعجمة والواو المشددة والفاء ماض
بصيغة الثنية من تشوف بمعنى اطلع او تطاول ونظر . والقادمة بالقاف والبدال المهملة
واحدة القدامى وهو كجبارى اربع وعشر ريشات فى مقدم الجناح . والقلم بالقاف القسبة
يكتب بها . والمحرر بالحاء والراء المشددة المهملتين والفاء اسم مفعول وهو المقطوعة
بحيث يكون احد طرفى الشق الاعلى من الاخر

يعنى كويا دو كوش آن بجزى مثل پر مقدم بال مرغ است يا مثل قلمى است
كه قطع سر آنرا كج ومنحرف زده باشند
مغنى فى كان شاهد در كان است كه نصب داده است اسم وخبر را با هم كه اذنيه
وقادمة بوده باشد

كان اوب ذراعها اذا عرقت وقد تلفع بالقور العساويل

هو من قصيدة لكعب بن زهير بن ابي سلمى المرى يمدح بها النبى صلى الله عليه وسلم ويصف
فيها ناقته وهى احدى المعلقات السبعة (و قبله) :

سمر العجايات يتركن الحصار فيما لم ييقهن رؤس الاكم تفعل

كان اوب (الخ)

عقاب تنوفى لاعقاب القواعل

كان دثارا حلفت بلبونه

هو من قصيدة لامرء القيس بن حجر الكندى قال لها حين اغار على ابله رجل من بنى حديله اسمه باعث فاذهب راعيه دثار بن فقعمس برواحل حتى يرجع الابل المغار فاغار باعث ايضاً رواحله فرجع دثار الى امرء القيس فلحق بهم جار يقال له خالد فردها ثم انتقل هو في بنى ثعل فانشد امرء القيس القصيدة يخاطب بها راعيه دثار (اولها)

ولكن حديثاً ما حديث الرواحل

دع عنك نهياً صييح في حجراته

كان دثاراً (الخ)

واودى عصام في الخطوب الاوائل

تلعب باعث بذمة خالد

كمشي اتان خليت بالمناهل

واعجبني مشى الحرقه خالد

قوله دثار بالدال والراء المهملتين بينهما مثلثة ككتاب هو دثار بن فقعمس راعى امرء القيس . و حلفت بالحاء المهملة واللام المشددة والقاف ماض من تحليق يقال حلق الطائر اذا ارتفع في طيرانه الى جو السماء . و بلبونه مفعول و الباء للتعدية و اللبون كصبور ذات اللين من الابل وغيره . و عقاب تنوفى مر كسب اضاني فاعل حلفت . و العقاب كقرب طائر معروف . و تنوفى بفتح المثناة وضم النون وسكون الواو وفتح الفاء موضع مرتفع فى جبل طى قرب القواعل . و كلمة لا عاطفة . و القواعل بالقاف والواو والعين المهملة كمساجد جبال صغار وهذا كناية عن عدم استطاعته ورد اللبون بسبب ذهاب باعث اياها كما لا مطمع فيما نالته هذا العقاب .

يعنى كويبا دثار برده است و بلند کرده است شتران او را عقاب كوه قواعل يعنى اين شترانى كه باعث آنها را بغارت برده است از دثار طمعى در باز آمدن و رد كردن آن

باشد و این صفت داشته باشد که بوی خون صید شنیده باشد و تشنه آن خون باشد و
 بتحقیقکه ترشده باشد از نرمه باران پره‌های مقدم بال او و از برای او باشد قطعه هائی
 چند از گوشت که خشک کند آنرا از گوشت روباها و اندکی از گوشت خرکوشها و
 غرض شاعر تعریف شتر او است در تند رفتاری .

نظام فی الابدال شاهد در بدل آوردن یاء است از یاء در الثعالی و ارانی که در
 اصل الثعالب و ارانب بوده است بجهت ضرورت .

۴۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰	۱ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰
یکون مزاجها عسل وماء	کان سیئة من بیت راس

هو من قصیده لِحسان بن ثابت الانصاری یصف فیها محبوبته و بهجوا باسفیان (ا و لها)

۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰	۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
الی عذرای منزلها خلاء	عفت ذات الاصابغ فالجواه
۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰	۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
تفیها الروامس والسماء	دیار من بنی الحسحاس قفر
۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰	۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
خلال مروجها نعم و شاء	و کانت لایزال بها انیس
۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰	۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
یؤرقنی اذا ذهب العشاء	فدع هذا ولكن من لطیف
۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰	۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
فلیس لقلبه منها شفاء	لشعشاء التي قد یتمه

کان سیئة (الخ)

۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰	۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
من التفاح حصره اجتناء	علی انیابها او طعم عن
۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰	۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
فهن اطیب الراح الفراء	اذا ما الاشربات ذکرن یوما

قوله سببته بالنصب اسم كان وخبره قوله فيما بعده علي انيا بها وهي بالسین المهملة والموحدة والهمزة كسفيئة الخمر . وبيت راس مر كب اضافي وهو بالمهملتين بينهما الف قرية بالشام . و المصراع الثاني صفة لسببته . والمزاج بالزاء المعجمة والجيم ككتاب اراد ما يمزج بها شبه ربق محبوبته بالخمر الممزوج بالماء والعسل .
يعني گویا شرابی که حاصل شده است از بیت راس که میباشد آن چیز مخلوط کرده شده باو عسل و آب بر دهان و دندانهای آن محبوبه است یعنی گویا آب دهان او مثل شرابیست که ممزوج شده باشد بعسل و آب .

مغنی فی ما يعرف به الاسم من الخبر من باب الرابع و فی الفاء العاشرة من باب الثامن مطول فی احوال المسند شاهد در قلب بودن اسم و خبر کان است نظر بآنکه مزاجها خبر او است و معرفه است و حال آنکه میبایست نکره باشد و عسل اسم او است و حال آنکه نکره است و میبایست که معرفه بوده باشد پس در اینجا چنین قسم آمده است بجهت ضرورت .

۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰
 ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰
 کان صغری و کبری من فقاقمها حسباء در علی ارض من الذهب

هو من قصيدة لابي نواس الحكمي واسمه الحسن بن هانسي يصف فيها الخمر .
 الفقاقم بالفاء و القافين والعين المهملة كمساجد النفاخات التي تملو الماء كالفارورة و الضمير فيه للخمر . والحصباء بالمهملتين والموحدة كحمرء صغار الحجازة . و الدر بالضم جوهر معروف .

يعني گویا کوچک و بزرگ از حبابهای آن شراب مثل سنگریزه در بستکه ریخته شده باشد بر زمینی که از طلا است .

قطر فيما لا ينصرف مغنی فی الجملة الصغری من باب الثانی شاهد در صغری و کبری است که چون افعال تفضیل هستند و استعمال کرده است شاعر آن دو را بدون الف و لام و اضافه پس واجب بود که بصیغه مفرد مذکر بیاورد آن دو را و تأنیث او جایز نیست در این صورت پس نسبت لحن و غلط باو دارند و حال آنکه میبایست که الصغری

والكبرى يا آنكه اصغر واكبر بگوید مگر آنكه حمل كنيم آنرا بر ضرورت شعر يا آنكه اراده نشده است باو افضليّت پس جايز است تأنيث او همچنان كه جايز است جمع آوردن او .

كان عيون الوحش حول خبائنا وارحلنا الجزع الذي لم يثقب

هو من قصيدة لامرء القيس بن حجر الكندي يصف فيها نفسه بكثرة الاصطياد و اكله الصيد و طرح عيونه حول الخباء . ازاد بالوحش الصيد . و الخباء بالخباء المعجمة والموحدة ككتاب الخيمة ذا عمودين . و ارحل جمع رحل وهو بالمهملتين كفلس ما يصحبه الانسان في السفر من الاثاث والمتاع . والجزع بالجيم و الزاء المعجمة والعين المهملة كفلس . الحرز اليماني الذي فيه سواد و بياض . و يثقب بالتشديد مجهول من ثقبه اى جعل له ثقبه .

يعنى كويبا چشمهاى شكارهاى بياباني كه ريخته شده است در اطراف سرا پرده ما مثل مهره سياه و سفيد يماني آنچنانيست ده سوراخ كرده نشده است .

مختصر و مطول في التشبيه من علم البيان شاهد در ذكر جمله الذي لم يثقب است بعد از مشبه به كه الجزع بوده باشد بجهت ايفال باعتبار آنكه معني تمام است بدون ذكر او پس ذكر او بجهت تحقق تشبيه است .

كان قلوب الطير رطباً ويا بساً لدى وكرها العناب والعشف البالي

هو من قصيدة لامرء القيس بن حجر الكندي يصف فيها العقاب بكثرة الاصطياد (و قبله)

كان بفتحاء الختاجير لقوة على عجل منها اطاطى شمال

تخلف هزان لا ينعم بالضحى وقد حجرت منها ثعالب او زال

الرطب ضد اليابس . والضمير في وكرها للعقاب و هو ظاير موصوف بانّه لا ياكل

قلوب الطيور وهو بالواو والراء المهمله كهلس مقام الطير . و العناب كشدّ اد معروف .
والحشف بالحاء المهمله والشين المعجمة والفاء كفرن اقسام التمر . والبالبي بالموحدة
الفاقد و المندرس .

يعنى كويا دلهاى مرغان در حالت ترى و خشكي نرد آشيانه آن عقاب مثل
عناب و مثل خرماى پوسيده است .

مغنى في اللام و في الجملة المعترضة من باب الثاني و في الظرف من باب الثالث
شاهد در عمل نمودن كان است در حال كه رطباً و يابساً بوده باشد و قلوب الطير اسم
كان است و ذوالحال است باعتبار بودن متضمن آن دو حال معنى ظرفاً اي في حالة
الرطوبة و اليبوسة .

مختصر و مطول في التشبيه من علم البيان شاهد در متعدّد بودن دو طرف تشبيه
است بطريق تلفيف و درهم پيچيدن كه رطباً و يابساً بوده باشد نسبت به العناب و الحشف بالبي

- -	- -
قدامه في شامخ الرفعة	كانما المريخ والمشتري
قد اسرجت قدامه شمعة	منصرف بالليل عن دعوة

هما للقاضي التنوخي . المريخ والمشتري كو كبان معروفان . و جملة و المشتري
قدامه حال من المريض و القدام كرمّان مقدم الشيء . و الشامخ بالمعجمتين العالي و الرفعة
بالكسر الارتفاع . قوله منصرف اي كرجل منصرف هو اسم فاعل من الانصراف بمعنى الانكفاف
و الرجوع . و الدعوة الطلب و المراد هنا الوليمة و مجلس الضيافة . و اسرجت بالمهملتين
و الجيم مجهول بمعنى اشتملت . و الشمعة كطلحة معروفة

يعنى كويا ستاره مريض و حال آنكه ستاره مشتري در پيش رو آورنده است در بلندی
رفت مثل كسيستكه باز گشته باشد در شب از مجلس و ليمه و مهماني كه بتحقيقكه
روشن کرده باشد پيش روی آن مرد شمعی و چراغی

مطول في التشبيه من علم البيان شاهد در تشبيه نمودن مر كب است بمر كب

آنچنانی که نیکو نیست تشبیه نمودن هر يك از اجزاء دو طرف تشبیه را بطرفی دیگر

مثل آنکه بگوید کائما المریخ کالمنصرف

۱۰۴ - ۱۰۵ - ۱۰۶ - ۱۰۷ - ۱۰۸ - ۱۰۹

۱۰۴ - ۱۰۵ - ۱۰۶ - ۱۰۷ - ۱۰۸ - ۱۰۹

واسیافنا لیل تهاوی کواکبه

کان مشار النقع فوق رؤسنا

هو من قصیده لبشار بن برد . المثار بالمثلثة الراء المهملة اسم مفعول بمعنى المرتفع والنقع بالنون والقاف والعین المهملة كفلس الغبار و هو من قبیل اضافه الصفة الى الموصوف ای كان تقع المثار . والواو فی واسیافنا بمعنى مع . و تهاوی بفتح المثناة والواو مضارع اصله تهاوی وحذفت احدى تائييه تخفيفا وهو بمعنى تتساقط . والكواكب جمع كوكب وهو النجم

یعنی کویا غبار بلند شده بر بالای سرهای ما با شمشیرها مثل شبی است که فرو

ریزد ستاره های او

مختصر و مطول فی التشبیه من علم البیان شاهد در بودن تشبیه در بیت

است دو طرف آن مرکب با بودن وجه شبه آن مرکب حتی

۱۰۴ - ۱۰۵ - ۱۰۶ - ۱۰۷ - ۱۰۸ - ۱۰۹

۱۰۴ - ۱۰۵ - ۱۰۶ - ۱۰۷ - ۱۰۸ - ۱۰۹

علیه قضیم نمقته الصوانع

کان مجر الرامسات ذیولها

هو من قصیده للنابغة الذبیانی واسمه زیاد بن معاویة یصف فیها الخمر ومنها :

۱۰۴ - ۱۰۵ - ۱۰۶ - ۱۰۷ - ۱۰۸ - ۱۰۹

۱۰۴ - ۱۰۵ - ۱۰۶ - ۱۰۷ - ۱۰۸ - ۱۰۹

لسته اعوام وذا العام سابغ

توسمت آیات لها فعرفتها

المجر بفتح المیم والجیم وتشدید الراء المهملة بمعنى الجر وهو الجذب . والرامسات بالمهملتین الریاح الدوافن للآثار . و الذیول بالضم جمع ذیل و هو بالذال المعجمة و الیاء كفلس من الثوب طرفه . والضمیر فی علیه للخمر . والقضیم بالقاف والضاد المعجمة کامیر الجلد الابيض یكتب فیہ . ونمقته بالنون والمیم المشددة والقاف وتاء النایت بمعنى حسنته وزینته بالكتابة . والصوانع جمع صانع وهو من یكتب ویصنع الخط

یعنی کویا اثر کشیدن بادهای دامنهای خود را بر آن شراب مثل پوست سفیدی

استکه نوشته باشند بر آن خط را نویسند هـا

نظام في الزمان والمكان شاهد در لفظ مجر است که ظاهراً اسم مکان

مینماید لکن تأویل میشود بمصدر بحذف مضاف قبل از او ای کان اثر جر الر امسات

۱۶۰۰ - ۵۵ - ۱۶۰۰ - ۱۱ - ۱۱ - ۱۱ - ۵۵
 کان و قداتی حول کمیل اثافیها حمامات مشول

هو من ابیات لابی العول الطهوی (و قبله)

۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
 اتنسی لاهدک الله سلمی وعهدشبا بها الحسن الجمیل

۱۶ - ۵۰ - ۵۰ - ۵۰ - ۱۰ - ۱۰ - ۱۰ - ۱۰
 اما تنفک تر کبنی بلومی لهجت بها کمالهج الفصیل

قوله اتی ماض من الاتیان . والحول السنة . والکمیل بمعنی الکامل وهو ضد

الناقص . و الاثافی بالمثلثة والفاء والیاء جمع اثفیه وهی کاضحیه حجارة یوضع علیها القدر .

والحمامات جمع حمام وهو بالحاء المهملة کسحاب طایر معروف . و المشول بالمثلثة

کصبور اللاصق بالارض و القائم والممثل او الذی ینظر ویخفی .

یعنی گویا و حال آنکه بتحقیقکه آمده است و کذشته است یکسال تمام که

دیگایهای سنگی منزلهای آنسلمی مثل کبوتر هائیکه بر پای ایستاده اند یا آنکه سر

میکشند و پنهان میشوند .

مغنی في الجملة المعترضة من باب الثاني شاهد در وقوع جمله حالیه در و

قداتی حول کمیل است معترضة میانه کان واسم او که اثافیها است .

۱۶ - ۵۵ - ۵۵ - ۵۵ - ۵۵ - ۵۵ - ۵۵ - ۵۵
 کاننی حین امسی لاتکلمنی متیم یشتهی مالیس موجوداً

هو من قصیده لسلیمان بن عبدالملک وقیل هو لعمر و بن ابی ربیعة المخزومی قالها

فی صاحبته اسماء (اولها)

۱۰۴ - ۱۰۴ - ۱۰۴ - ۱۰۴ - ۱۰۴ - ۱۰۴ - ۱۰۴ - ۱۰۴
 امسی باسماء هذا القلب موعوداً اذن اقول صحی من غیه عیداً

بر پای شونده باشد از خواب و بینگی زدن که در آن کس باشد سستی آنکه تابع شونده است مرخمیازه کشیدن خود را از جهت کسالت و سنگینی خوابی که بوده است .

مطول فی التشبیه من علم البیان شاهد در بودن تشبیه غریب آنچنانیستکه وجه شبه در آن مرکب حسّی است که واقع شده است در هیئت سکون در این بیت .

۰۰۰۰۰ ۰۰۰۰۰ ۰۰۰۰۰ ۰۰۰۰۰ ۰۰۰۰۰ ۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰ ۰۰۰۰۰ ۰۰۰۰۰ ۰۰۰۰۰ ۰۰۰۰۰ ۰۰۰۰۰
ولم یکن فی قدیم الدهر انشدنی من کان یالفهم فی المنزل الخشن	کانه کان مطویاً علی احن ان الکرام اذا ما اسهلوا ذکرها

البيت الاول لابن العمید المکتبی بابی الفضل یصف حال صدیقه لما تفرقت فی الدنيا فاعرض عنه ونسی صحبته والثانی من ابیات لابی تمام الطائی . المطوی بالطاء المهملة والواو مفعول من الطی ضد النشر . والاحن بالحاء المهملة والنون کعذب جمع احنة وهی کحرفة الحقد . وانشدنی بالنون و الشین المعجمة و الدال المهملة ماض من الانشاد وهی قراءة الشعر ، والکرام ککتاب جمع کریم وهو ضد اللئیم . واسهلوا ای دخلوا فی الارض السهلة ای المستویة و اراد بها حسن الحال . و ذکرها ماض من الذکر وهو خلاف النسیان . و یالفهم بالفاء مضارع من الالفه بمعنی الصحبة . والخشن بالمعجمتین والنون ککتف صفة مشبهة من الخشونة ضد اللین و اراد به سوء الحال .

یعنی گویا آنمرد بود که درهم پیچیده شده بود بر کینهائی چند و نبود در روزگار پیش که خوانده باشد از برای من این شعر را که (ان الکرام الخ) یعنی بدرستی که بزرگواران هر گاه داخل شوند در زمین همواری و برسند بر روزگار خوشی یاد میکنند کسی را که بود که مصاحبت میکرد با ایشان در منزل زبر و روزگار ناخوش و زمان بدحالی مطول فی الخاتمة شاهد در تضمین نمودن شاعر است با تشبیه نمودن او بلفظ

انشدنی باینکه شعر ثانی از شاعر دیگر است .

۰۰۰۰۰ ۰۰۰۰۰ ۰۰۰۰۰ ۰۰۰۰۰ ۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰ ۰۰۰۰۰ ۰۰۰۰۰ ۰۰۰۰۰ ۰۰۰۰۰
وقد اسلمک الرهط الی اضیق من سم	کانی بک تنهط الی المحدث و تنهط

هو لبعض الفزازيين (و قبله)

اكنيه حين اناديه لا كرمه
ولا القبه والسوثة اللقب

ذاك اشارة الى ما ذكر من قوله اكنيه و هو بفتح الهمزة و تخفيف النون بمعنى اكنيه بضم الهمزة وتشديد النون اى كمثّل الادب المذكور ادبت و هو مجهول من التأديب والخلق بالخاء المعجمة والقاف كقفل و كعنق الطبيعة . والملاك ككتاب و كسحاب من الامر قوامه الذى يملك به . والشيمة بالشين المعجمة والياء كجيفة الخلق و الطبيعة . يعنى مثل ابن ادب مذكور ادب آموخته شدم تاآنكه كرديد آن ادب از طبيعت وعادت من بندرستيکه دانستم من که هر آينه قوام امر طبيعت ادبست .

سيوطى فى افعال القلوب شاهد در ابطال عمل رأيت است بواسطة تعليق باعتبار تقدير كرفتن لام ابتداء برسر مفعول او بجهت توهم الغاء اى لملاك الشيمة الادب .

كذبتك عينك ام رايت بواسط
غلس الظلام من الرباب خيالاً

هو مطلع قصيدة للاخلط واسمه غياث بن غوث التغلبى يهجو بها جرير الشاعر و رهطه وقيل للفرزدق (وبعده)

وتعرضت لك بالابالخب بعدما
وتعولت لنزوعنا حسنية
قطعت بابرق حيلة ووصالا
والغائيات يرينك الاهوالا

الخطاب في البيت لنفس الشاعر . وعينك فاعل كذبتك يقال كذبتة نفسه اذامنته الامانى وخيلت له الامال مالايكاد يكون . والواسط بالواو والمهملتين بلد بالعراق . والغلس بالغين المعجمة واللام والسين المهملّة كفرس ظلمة آخر الليل . والظلام بفتح الظاء المعجمة زهاب النور و اراد به هنا الليل . و الرباب بالراء المهملّة و الموحدتين كسحاب اسم امرأة . والخيال الظن .

یعنی بنظر تو در آورد چیز دروغی را چشم تو یا آنکه دیدی فی الحقیقة درواسطه در تاریکی آخر شب خیالی از رباب .

معنی فی ام شاهد در ام است که از برای استفهام حقیقی آمده است نزد ابو عبیده ای هل رأیت بواسطه .

کرب القلب من جواه یندوب حین قال الوشاة هند غضوب

هو للكلمة المربوعی واسمه عبدالله بن هبيرة . قوله كرب بفتح الراء بمعنی كاد . والجوى بالجيم والواو كفتى الحرفة وهى شدة الوجد من عشق او حزن والضمير فيه للقلب . یندوب بالذال المعجمة والموحدة مضارع ذاب ضد جمد . و الوشاة بضم الواو والشین المعجمة جمع الواشى وهو النمام . و هند اسم حبیبية الشاعر . و الغضوب كصبور مبالغة من الغضب وهو ضد الرضاء ای غضوب عليك .

یعنی نزد یکس دل اینکه بگدازد وآب شود از سوزش و شدت شوق خود در وقتیکه گفتند سخن چینان که هند بسیار نا خوشنود و غضب دارنده است بر تو

سیوطی فی افعال المقاربة شاهد در وارد شدن خبر کرب است که یندوب بوده باشد بدون ذکر آن قبل از او مثل کاد

کریم متی امدحه و الوری معی و اذا مالته لمته و حدی

هو من ابیات لابی تمام الطائی . قوله کریم خبر مبتداء محذوف ای هو کریم وهو ضد اللئیم . و امدحه متکلم من المدح خلاف الذم . و الواو للحال . و الوری مبتداء . ومعنی خبره وهو بالواو و الراء المهملة کفتی الخالق . و کلمة ما بعد اذا زائدة و لمته متکلم من اللوم بمعنی العذل . و وحدی حال ای منفرداً .

یعنی آنمرد بزرگوار است که هر زمان که ستایش کنم او را ستایش کرده ام او را و حال آنکه خلابق شریکند بامن در ستایش آنمرد و هر گاه سرزنش کنم او را سرزنش کرده ام او را در حالتیکه تنها هستم و کسی بامن شرکت نمیکند در سرزنش آنمرد

و الوجه یشرق فی الظلام کانه
بدر منیر و السماء نجوم

الکاف للتشبيه و الضرائر جمع ضرة علی غیر القیاس و هو بفتح الضاد المعجمة و تشدید الراء المهملة و الهاء نسوة زوج المرأة . و الحسناء کحمرأ بمعنی ذات الحسن و الجمال و صفة المحذوف ای المرأة الحسناء . و الضمیر فی وجهها للحسنا . قوله حسداً بالنصب مفعول لاجله و هو ضد الغبطة . و البغی بالموحدة و الغین المعجمة و الیاء التجاوز عن الحد . و الضمیر فی انه یرجع الی الوجه . و الدمیم بالذال المهملة کامیر القبیع . یعنی حسد میبردند مردم بمرد صاحب سخاوت مثل هیا هیوی زن صاحب حسن و جمال که میگویند از برای روی آن زن صاحب حسن از راه حسد و عداوت اینکه بدرستی که آن روی هر آینه زشت است .

مغنی فی اللام شاهد در لام لوجهها است که بمعنی عن است ای عن وجهها .
کفی بجسمی نحو لانتی رجل
لولا مخاطبتی ایاک لم ترنی

هو من ابیات لابی الطیب المتنبی و اسمه احمد بن الحسین یصف بها نفسه بالهزال و العنا لفرقة الاحبة (و قبله)

ابلی الهوی اسفا یوم النوی بدنی
و فرق الهجر بین الجفن و الوسن

النحول بالنون و الحاء المهملة و الواو کفلوس الهزال و انسقم . و المخاطبة مفاعلة من الخطاب . و ترنی مخاطب من الرؤیة یقول انا من شدة الهزل و السقم صرت بحیث لا یتکاد ان یرانی احد الا ان تکلم بکلام و اخاطبه .

یعنی کانیست جسم مرا از حیثیت لاغری و بیماری اینکه بدرستی که من مردی باشم که اگر نبود خطاب کردن من تو را و سخن گفتن من با تو نمیدیدی مرا یعنی از برای لاغری من همین بس است که تا سخن نگویم نمی بینی مرا بلکه بواسطه صدای من مرا خواهی دید .

ندرت که اخى و خلیلی بوده باشد

۱۱ - ۵۰ - ۵۰ - ۱۱
 ۱ - ۱۰ - ۱۰ - ۱
 کلانا غنی عن اخیه حیوته
 ونحن اذا متنا اشد تغانیا

هو من قصیده لعبدالله بن معویة بن عبدالله بن جعفر بن ابی طالب یخاطب بها
 حسین بن عبدالله و كانا صديقین ثم تهاجرا وقیل لغيره (و قبله)

۱۱ - ۵۰ - ۵۰ - ۱۱
 ۱ - ۱۰ - ۱۰ - ۱
 وانی اعف الفقر مشترك الغنی
 سریع اذا لم ارض داری احتمالیا

الغنی فعیل من الغنا وهو عدم الاحتیاج . قوله حیوته بالنصب ای فی وقت حیوته . ومتنا
 متکلم من الموت ضد الحیوة . و اشد افعال من الشدة وهو خلاف الضعف . و التغانی
 تفاعل من الغنی ضد الفقر . یقال تغانوا ای استغنوا بعضهم عن بعض

یعنی هر یک از من و حسین پسر عبد الله بینیا ز هستیم از مصاحب و برادر خود
 یعنی از یکدیگر در وقت زندگی او و ما هر گاه بمیریم سخت تریم از حیثیت طلب
 بی نیازی کردن از یکدیگر

معنی فی کلا شاهد در مفرد آوردن لفظ غنی است باعتبار ملاحظه لفظ کلا نظر
 بآنکه معنی کل واحد منا است

۱۱ - ۵۰ - ۵۰ - ۱۱
 ۱ - ۱۰ - ۱۰ - ۱
 کلاهما حین جد الجری بینهما
 قد اقلما و کلا ان فیهما راب

هو من ابیات للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التیمی یصف بها فرسین
 تجاریا (و قبله)

۱۱ - ۵۰ - ۵۰ - ۱۱
 ۱ - ۱۰ - ۱۰ - ۱
 ما بال لومکها وجئت تغفلها
 حتی اقتحمت بها اسکفة الباب

قوله جد بالجیم والذال المهملة المشددة ماض بمعنی اشتد و عظم . و الجری
 بالجیم والراء المهملة والياء السیر . و اقلما بالقاف والعین المهملة بمعنی کفا عن الجری
 و راب بالراء المهملة والموحدة فاعل من ربا الفرس بربوا ربوا اذا انتفخ اظه من عدو او فرع

یعنی هر دو اسب در وقتی که سخت و محکم شود دویدن در میان آن دو بتحقیق که باز میایستند از دویدن و حال آنکه هر دو بینی آن دو پراز باد است .
 مغنی فی کلا شاهد در لفظ کلا است در دو موضع که در اول ملاحظه شده است
 معنی او پس تشبیه آورده اند خیر را که قد اقلعا بوده و در ثانی ملاحظه شده است
 لفظ او و مفرد آورده اند خیر را که زاب بوده باشد .

۵۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
 کل ابن انشی وان طالت سلامته
 ۵۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
 یوماً علی آله الحدباء محمول

هو من قصيدة لكعب بن زهير بن ابي سلمى المرثى يمدح بها النبي ﷺ وهي احدى
 المعلّقات السبعة (و قبله)

۵۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
 وقال كل خليل كنت آمله
 لا الهينك اني عنك مشغول
 ۵۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
 فقلت خلوا سبيلي لا بالكم
 فكل ما قدر الرحمن مفعول

كل ابن (الخ)

۵۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
 انبث ان رسول الله اوعدني
 والعفو عند رسول الله مأمول
 ۵۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
 مهلا هداك الذي اعطاك نافلة ال
 قرآن فيهما و اعطي وتفصيل
 ۵۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
 لا تأخذني باقوال الوشاة ولم
 اذنب وان كثرت في الاقاويل

فوله طالت ماض من الطول ضدّ القصر وطول السلامة كناية عن البقاء والحياة
 في الدنيا . وآلة الحدباء بالحاء والذال المهملتين والموحدة و المدّ كحمرء النعش
 الذي يوضع عليه الميت يسمى بالتابوت . والمحمول مفعول الحمل .

۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
 کل انشی وان بدالك منها آية الحب حبها خيتعور

لم یسم قائله . الاثنی خلاف الذکر والمراد المرأة . و بدأ بالموحدة و الدال
 المهملة ماض بمعنى ظهر . والآية بالمد والياء والهاء العلامة . والحب الود . والخيتعور
 بالخاء المعجمة المفتوحة والياء الساكنة والمثناة المفتوحة و العين المضمومة والراء
 المهملتین بینهما و او ساکنه کل ما لا يدوم علي حالة و يضمحل .
 یعنی هرزنی و اگر چه ظاهر شود از برای تواز جانب او علامت دوستی دوستی او
 بر قرار نخواهد بود و بر طرف میشود لا محاله .

نظام في الاعلال شاهد در وارد شدن خیتعور است بر وزن فیعلول بتقدیم یاء قبل از عین

۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
 کل سر جاوز الاثنین شاع کل علم لیس فی القرطاس ضاع

لم یسم قائله . السر بکسر السین و تشدید الراء المهملتین ما یکتّم . و اراد
 بالاثنین الشقتین او الشخصین . و شاع بالشین المعجمة و العين المهملة ماض بمعنى ذاع
 و فشا . و العلم خلاف الجهل والمراد به هنا احد العلوم مثل النحو و الصرف . و ضاع بالضاد
 المعجمة و العين المهملة ماض بمعنى تلف و صار مهملا .

یعنی هر رازی که در گذرد از میان دو لب یا میان دو نفر پهن میشود در میان
 مردم و همه کس میفهمد و هر علمیکه نیست در کاغذ نوشته و ثبت شده ضایع و تلف
 میشود و مهمل میماند .

نظام في الابتداء بالساکن شاهد در ثبوت الف اثنین است بجهت ضرورت شدو ذوا

۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
 کلکم قد اخذ الجام ولا جام لنا ما الذي ضر مدير الجام لو جاملنا

هو لابی الفتح البسنی و اسمه علی بن محمد . قوله کلکم ای کل واحد منکم . و
 الجام بالجیم اناء من فضة و اراد به هنا قدح الشراب . و کلمة ماء استفهامیة . و ضر
 ماض من الضرر و هو خلاف النفع . و المدير بالمهملتین اسم فاعل من الادارة و اراد بمدير

الجم الساقی . و جاملنا بالجم ماض من المجاملة وهی المعاملة بالجميل .
یعنی هریک از شما بتحقیقکه گرفته است جام شرابی را از دست ساقی و نیست
جام شرابی از برای ما وجه چیز است آنچهیزیکه ضرر رسانیده است بدور اندازنده جام
را که ساقی بوده باشد اگر نیکوئی میکرد بما بدادن جام شرابی .

مختصر ومطول فی الجناس من علم البديع شاهد در بودن جناس مفروق است
میانه جام لنا که مرکب است از لفظ جام ولفظ لنا وجاملنا که فعل ماضی است از مجامله

کَلِیْنِیْ لَهْمْ یَا اَمِیْمَةَ نَاصِبٍ و لَیْلِ اَقَاسِیْهِ بَعْلِیْءِ الْکَوَاکِبِ

هو مطلع قصیده للنا بغة الذبیانی و اسمه زیاد بن معویة یمدح بها النعمان بن
الحرث او عمرو بن الحارث الاعرج علی الخلف (وبعده)

تَطَاوَلَ حَتَّى قَلْتُ لَیْسَ بِمَمْنَعٍ نِینِ و لَیْسَ الَّذِیْ یُرْعَى النُّجُومَ بِأَنْبِ

قوله کلینی امر من و کلت الیه الامر ای فوضته الیه وتر کته ایاه . و الهم الحزن
و امیمة کجهینه اسم حبیبة الشاعر . و ناصب صفة لهم . و هو فاعل من النصب و هو بالنون
و الصاد المهملة و الموحدة کفرس التعب . و اقاسیه بالقاف و السین المهملة و الیاء
متکلم من قاساه ای کابده . و البطیء بالموحدة و الطاء المهملة و الیاء و الهمزة فاعل من
البطوء ضد السرعة .

یعنی واگذار مرا ای امیمة بجهت اندوهیکه این صفت دارد که بتعب اندازنده
است مرا و شمی که رنج میکشم در او که این صفت دارد که کند رونده است ستارهای او .
مطول فی الخاتمة شاهد در حسن ابتدا نمودن شاعر است در قصیده خود باین

شعر در مقام حزن و اندوه .

کَمَا بَرَقَتْ قَوْمًا عَطَاشًا غَمَامَةً فَلَمَّا رَاوَهَا اقشعت و تجلت

لم یسم قائله (و قبله)

لقد اطمعنتني بالتبسم وصلها
فلما سالنا اعرضت وتولت

قوله ابرقت بالموحّدة والراء المهملة و القاف ماض من ابرقت السماء اذا صارت
ذا برق و لكن هنا بمعنى تعرضت . و العطاش ككتاب جمع عطشان . و الغمامة بالغين
المعجمة المفتوحة السحابة . واقشعت بالقاف والشين المعجمة والعين المهملة ماض بمعنى
تفرقت . وتجلّت بالجيم بمعنى انكشفت وزالت .

يعنى همچنان که ظاهر شود ابرى از براى قومي که تشنه اند پس چونکه ميبينند
آنقوم ابر را پراکنده شود آن ابر و برطرف شود اثر او .

مختصر ومطول فى التشبيه من علم البيان شاهد در بودن تشبيه آنچنانيستکه
وجه شبه آن مرکب عقلی است در اين بيت و انتزاع آن شبه از شطر اول خطا است
باعتبار آنکه بسبب آن انتزاع واجب ميشود انتزاع نمودن وجه شبه را از جميع بيت
و اين جايز نيست .

كما خط الكتاب بكف يوماً
يهودى يقارب او يزيل

هو من ابيات لابي حية النميرى واسمه المشمر بن الربيع يصف بها ديار صاحبته
و اطلاله (و قبله) :

تري آثارهن و قد علتها
تثير بها البوارح والسيول

الكاف للتشبيه . و ما مصدرية . و خطّ مجهول من الخطّ . و الكتاب مصدر
بمعنى الفعل . و اليهودى نسبة الي يهودا ابن يعقوب ^{عليه السلام} و انما خصّ الكتاب باليهودى
لأنه من اهل الكتاب . و يقارب صفة يهودى ومفعوله محذوف اى يقارب سطور كتابته و
حروفه و كذا من يزيل بالزاء المعجمة اى يفرق بعضها من بعض .

يعنى مى بينى علامتهاى آنمنزلهاى محبوبه را مثل خطيكه نوشته باشد آن را
يهودى در روزى بدست خود که اين صفت داشته که نزديك بهم نوشته باشد سطرها و حروف

آن نوشته را یا آنکه دور و از هم جدا نوشته باشد سطرهای آنرا .
 سیوطی فی باب الاضافة شاهد در فاصله شدن ظرف است که يوماً بوده باشد
 میانه مضاف که بکف و مضاف الیه که یهودی بوده باشد بجهت توسع در ظروف
 و بجهت ضرورت .

۰۰ - ۰۱۰۰	۱	۱	-	۰۰	۱	۰۰۰۰	۱	۱۰۰
و جاهل جاهل تلقاه مرزوقاً				کم	عاقل	عاقل	اعیت	مذاهبه
۰ - ۰۰	۱	۰۰	-	۰۰	۱	۱۰۰	۱	۱
وصیر العالم النحریر زندیقاً				هذا	الذی	ترك	الاوھام	حائرة

هما من ابیات لابن الراوندی وهو من الزنادقة (و قبله)

۰ - ۰۰ - ۱۰۰۰	۰	۰	-	۱	۰	۰۰ - ۱۰۰۰	۰	۱۰۰
و فرق العز والاذلال تفریقاً				سبحان	من	جعل	الاشیاء	موضعها

العاقل ضد الجاهل و عاقل صفته ای کامل العقل و کذا الحكم فی قوله جاهل
 جاهل ای کامل الجهل . واعیت وهو بالعين المهملة و الياء ماض من الاعیاء من العی
 بمعنی العجز . و المذاهب اماکن الذهاب و اراد به هنا طرق المعاش . و تلقاه بالقاف
 مضارع لقیه ای ادر که . و المرزوق مفعول من رزقه الله فهو مرزوق و هذا اشارة الى التفاوت
 و الحكم . و الاوھام جمع وهم بمعنی الخیال . و الحائرة بالمهملتین فاعلة من الحيرة . و
 النحریر بكسر النون و سکون الحاء و الرائین المهملات العالم المدقق . و زندیق
 بكسر الزاء المعجمة و سکون النون و الدال المهملة المكسورة و الياء الساكنة و القاف
 منکر الصانع و الکافر .

یعنی چه بسیار مرد عاقل کامل العقلی که عاجز کرده است او را راههای زندگانی
 و تحصیل کردن روزی او و چه بسیار نادان کامل الجهلی که میبایی او را روزی داده شده
 این تفاوت در میان این دو نفر و این حکم آنچنان چیز بستکه و اگذارده است خیالها را
 سرگردان و گردانیده است مرد دانای باریک شونده در مسائل علمیّه را کافر و منکر صانع
 مختصر و مطول فی احوال المسند الیه شاهد در وارد شدن مسند الیه است باسم

ظاهر که هذا بوده باشد ونهادن او است بجای ضمير که هو بوده باشد با بودن اسم ظاهر با اسم اشاره بجهت کمال عنایت بتميز مسنداليه واختصاص او بحکم تازه واکر نه ميبايت که بگويد هو الذي .

کم عمّة لك يا جرير وخالة
فدعاء قد حلبت علي عشاري

هو من قصيدة للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التيمي يهجو بها جرير

الشاعر (وبعده) :

شعارة تقدا الفصيل برحلها
قطارة لقوادم الابكار
كنا نحا ذران تضييع لقا حنا
ولها اذا سمعت دعاء يسار

قوله جرير بالجيم والرائين المهملتين كما مير هو جرير بن عطية بن الخطفي التيمي والقدعاء مؤنث افدع و هو افعل من الفدع و هو بالفاء و الدال المهملتين كقرس اعوجاج الرّسع من اليد او الرجل حتى ينقلب الكف او القدم الى انسيها . و لفظ علي في علي للضرر . والعشار بالعين و الراء المهملتين بينهما شين معجمة جمع عشاء و هي كحمرء الناقة التي اتت عليها من يوم ارسل عليها الفحل عشرة اشهر .

يعني چه بسيار عمّة وخاله که از برای تو است ای جریر که این صفت دارند که دست وپای ایشان چوله و منقلب است و این صفت دارند که بتحقیقکه دوشیدند بر ضرر من شتران مرا که ده ماه از آبستنی ایشان گذشته بود .

جای فی الکنایات مغنی فی کم شاهد در وارد شدن کم خبریه است مفرد نکره و مجرور که عمّة بوده و اما رفع پس بنا بر آنکه تمیز کم محذوف بوده باشد و لفظ عمّة مبتدا ای کم مرّة عمّة .

کم قد ذکر تک لو اجزی بذکر کم
یا شبه الناس کل الناس بالقمر

هو من ابيات لكثير عزة واسمه عبدالرحمن بن الاسود قالها في صاحبتة عزة (و قبله)
 وما ملكت ولكن زاد حبكم
 ولا جزلت بشيء كان بعدكم
 واذرى الدموع كذا سقم يخامرني
 ولكن ذكرتك الاطلت كالسدر
 ولا منحت سواك الحب من بشر
 وما يخامرني سقم سوى الذكر

کم قد (الخ)

الخطاب في ذكرتك لعزة و هي بفتح العين المهملة و تشديد الزاء المعجمة و
 المثناة اسم صاحبة الشاعر . و لو للتمنى . و اجزى متكلم بصيغة المجهول من الجزاء
 وهو المكافات على الشيء . والخطاب في ذكركم ايضاً لعزة و انما اتى بصيغة الجمع
 للتعظيم وللضرورة اي بذ كرك . و اشبه افعل من الشبه وهو بالكسر بمعنى المثل .
 يعنى چه بسيار بتحقيقكه ياد كردم تورا و آرزوى دارم كه جزا داده شوم بسبب
 ياد كردن تو اى شبيه ترين مردم همه مردم بماه .

مغنى في كل شاهد در لفظ كل است كه تا كيد است از براى معرفه و نظر . آنكه
 ميبايست كه اضافه شود بضميرى كه راجع باشد بان معرفه پس در اينجا عوض آورده اند
 از آن ضمير بهمان اسم ظاهر كه مضاف اليه كل است و حال آنكه ميبايست كه بگويد
 يا اشبه الناس كله بالقر .

و نعيم سوقة بادا

کم ملوک باد ملکهم

لم يسم قائله . الملوك بالضم جمع ملك و هو ككتف السلطان المقتدر . و باد
 بالموحدة و الدال المهملة فى الموضعين ماض بمعنى هلك . والملك كفعل المملكة . و
 اراد بالنعيم نعيم الدنيا . والسوقة بالسین المهملة والواو والقاف كغرفة الرعية ومارون

الملك من الوزراء والضباط والحكام .

یعنی چه بسیار پادشاهانی که هلاک وفانی شد مملکت ایشان و چه بسیار نعمت رعیتی که هلاک وفانی شد .

معنی فی کم شاهد در وارد شدن تمیز کم خبریه است بصیغه جمع در کم ملوک و بصیغه مفرد بحذف کم در ونعیم ای و کم نعیم در این بیت بهر دو قسم .

کمنیة جابر اذ قال لیتی اصادفه واقفد جل مالی

هو من ابیات لزید الخیل الذی سماه النبی ﷺ زید الخیر و کان رجل من بنی تمیم اسمه مزید یتمنی لقاء زید فلما لقیه طعنه زید فهرب و كذلك جابر کان عدو یتمنی لقاءه فلما لقیه طعنه فهرب فقال زید :

تمنی مزید زیداً فلاقى اخائفة اذا ختلف العوالی

کمنیة جابر (الخ)

ولولا قوله یازید قدنی اذن قامت نويرة بالمبالی

قوله کمنیة صفة لمصدر محذوف ای تمنی مزید تمنیاً کمنیة جابر . الکافی للتشبیہ والمنية بالنون والياء والهاء كعرفة اسم لما یتمناه الانسان . والجابر بالجیم والموحدة والراء المهملة اسم رجل من غطفان والمستتر فی قال یرجع الیه . و لیتی اصادفه مقول القول وهو بالصاد والذال المهملتین والفاء متکلم من صادفه ای وجده . و افقد بالقاء و القاف المضمومة والذال المهملة متکلم من فقدہ ای عدمه . والجل بضم الجیم وتشدید اللام المعظم من الشیء وهو جمع اجل وروی مکانه بعض .

یعنی آرزوی کرد مزید آرزوئیرا که این صفت داشت که مثل آرزوی جابر بود در وقتیکه گفت آن جابر که کاش من مییافتم آن زید را و معدوم میساختم عمده و معظم

مال خود را و صرف می‌کردم آنمال را در تلف کردن زید .

سیوطی فی نون الوقایة شاهد در عدم دخول نون وقایه است در لیتی بجهت

ضرورت بر سبیل ندرت .

۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰	۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰
والعین والقلب منافی قذی واذی	کنا مء امس فی بؤس نکابده
۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱	۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱
تهوی فلا تنسني ان الکرام اذا	والان اقبلت الدنيا عليك بما

لم یسم قائلهما . البؤس بالموحدة والهمزة والسين المهملة كقفل الشدة . و نکابده بالموحدة والدال المهملة متکلم مع الغير من کابده ای قاساه . والقذی بالقاف والذال المعجمة کفتی ما يقع فی العین فتدمع له والرمذ ایضاً . و الاذی بالذال المعجمة کفتی المکروه والازیة . والاقبال ضد الادبار واقبال الدنيا موافقته مع الشخص . و تهوی بفتح الواو مضارع من الهوی وهو میل النفس . و تنسني بالنون و فتح السين المهملة و نون الوقایة اصله تنسانی حذف الفه المجزم وهو مضارع من النسیان ضد الحفظ . قوله ان الکرام اذا اول بیت لابی تمام الطائی وهو بتمامه هكذا :

(ان الکرام اذا ما سهلوا ذکرُوا من کان یالفهم فی المنزل الخشن)
و قد مرّ بیانه مفصلاً فی (کانه کان مطویاً الخ) .

یعنی بودیم ما با هم در روز گذشته در سختیکه رنج میکشیدیم اورا و حال آنکه چشم و دل ما در خاشاک و درد چشم و ناخوشی بود و این زمان روی آورده است دولت دنیا بر تو با چنان طریقیکه خواهش دارد دل تو پس بفراموشی مینداز مرا و فراموش مکن در حق من این شعر را که (ان الکرام اذا الخ)

مطوّل فی الخاتمة شاهد در تضمن نمودن شاعر است جزوی از اول شعر ای تمام را که (ان الکرام اذا الخ) و ده باشد در شعر خود با عدم تمامی معنی بواسطه ذکر آن جزو

۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰	۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰
نرمی جمیما و نرا می سما	کنت و یحیی کیدی واحد
۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱	۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱

هو من ابيات لمحمد المخزومي قالها في يحيى الجمحي و كانا صديقين حتى اتهمنا

بلغا في الوداد ما لم يبلغ به احد (وبعده) :

١ ٠ ١٤ ١ ٠ ٠ -	٥٥ ١ ٥٥ ٥ ٥٥ -
وان اسينا بالاذى اوجعا	يسرني الدهر اذا سره
١ ٠ ٠ ١ ٠ ٠ -	٥٥ ٥ ٥٥ ٥ ٥٥ -
لاح وفي عارضه اسرعا	حتى اذا ما الشيب في مفرقي
١ ٠ ٠ ٥ ٥ ٠ -	١ ٠ ٠ ٥ ٥ ٠ -
فكاد جل الوصل ان يقطعا	وشي وشاة طبن بيننا
١ ٥ ٠ ٠ ٠ ٠ -	٥ ٠ ١ ٠ ٠ ٠ ٠ -
ولم اقل خان ولا ضيعا	فلم الم يحيى على وصله

قوله يحيى الجمحي اسم صديق الشاعر . قوله كيدى واحد اي كيدى رجل واحد ونرمي بضم النون متكلم مع الغير من ارمى يرمي . ونرامي متكلم مع الغير من رامي يرامي يعني بودم من و يحيى از شدت اتصال و يگانگي مثل دو دست يك مرد كه تير ميانداختيم بمردم با هم وتير خورده ميشديم با هم .

مغنى في مع شاهد در معاً است كه معادل است بالنظ جهاً در بيت وبمعنى اثنين است .

٠ ٠ ٠ ٠ ٠ ٠ -	٥ ٥ ٠ ٠ ٠ ٠ -
ومسحت باللثتين عصف الاثمد	كنواح ريش حمامة نجدية
٠ ٠ ٠ ٠ ٠ ٠ -	٥ ٥ ٠ ٠ ٠ ٠ -

هو من ابيات لخفاف بن ندبة المكنى بابي خراشة يصف بها شفتي محبوبته باللطافة حيث شبههما بنواح ريش الحمامة . الكاف للتشبيه . والنواحى بالنون و الحاء المهملة جمع ناحية وهي الطرف من كل شيء . والحمامة بالحاء المهملة كسماحة انثى الحمام وهو ذات الاطواق من الفواخت والقمارى . والنجدية نسبة الى النجد وهو بالنون والجيم و الدال المهملة كفلس ما ارتفع من الارض من الجبال وغيره . و اراد بالحمامة النجدية الورقاء منها والفاخته لانها تسكن النجد ولانسكن الغور و التهامة ما انخفض من الارض و مسحت مخاطبة من المسح وهو بالمهملتين امرار اليد علي الشيء و هنا بمعنى ذلك

والخطاب فيه للمحبوبة . واللثتان بالكسرتين لثة وهي بالمثلثة والهاء ما حول الاسنان من اللحم والعصف بالمهملتين والفاء كفلس بمعنى المسحوق كما قاله ابن هشام ولم يقف به احد والصحيح انه بالمعجمتين والفاء من اغضف الليل اذا اظلم واسود . والاثمد بالمثلثة والذال المهملة كزرج حجر الكحل .

يعنى دولب تودر بارىكى ونازكى مثل اطراف پر كپوتر خا كسترى رنك يافاخته منسوب بنجد ميماند يعنى ساكن ميشود زهينهاى بلند و كوهها را و مايلده سنك سرمه سياه بدو طرف كيو و كوشتهاي پاى دندان خود .

معنى فى الباء شاهد در دخول باء است در باللثين بطريق قلب و حال آنكه ميبايست داخل شود در غضف و بكويد و مسحت اللثتين بغضف الاثمد .

كـهـزـ الردينى تحت العجاج جـرى فى الانابيب ثم اضطرب

هو من قصيدة لابي دوداد واسمه جارية بن العجاج الايدى يصف فيها فرسه (و قبله)

وهاد تقدم لا عيب في كالجذع شذب عنه الكرب
اذا قيد فخم من فادة و ولت علايبه و اجلعب

الكاف للتشبيه . و الهز بفتح الهاء وتشديد الزاء المعجمة اراد به الاهتزاز و اهتزاز الرمح الردينى سرعة تحركه . والردينى نسبة الى الردينة وهي بالراء و الدال المهملتين والياء والنون والهاء كجهينة اسم امرأة تصلح القناة وهو صفة لموصوف محذوف ان الرمح الردينى . والعجاج بالعين المهملة والجيمين كسحاب الغبار . وجرى بالجيم و الراء المهملة ماض بمعنى صار . و الانابيب جمع انبوبة وهي بالنون و الموحدتين كعجوبة ما بين كل عقدتين من القصب . و اضطرب ماض من الاضطراب . يقول ان في هذا الفرس ليس عضو الا و هو يعين مما يلية في وقت العدو و شدة الجرى كما ان الرمح اذا هزت جرت تلك الهزة فيه فيضطرب كده انتهى .

یعنی اعانت و کمک میکند اعضای آن اسب بعضی از اعضای او را در وقت دویدن مثل تند حرکت کردن نیزه منسوب بردینه در زیر غبار که جاری شود آن حرکت در بند بندها و کره های آن نیزه پس بلا فاصله مضطرب شود تمام آن نیزه .

سیوطی فی عطف النسق مغنی فی ثم شاهد در آمدن ثم است بمعنی فاء در عدم افاده نمودن او تراخیرا ای فاضطرب باعتبار آنکه فاصله نمیباشد میانه جاری شدن آن حرکت در بندهای آن نیزه و مضطرب شدن تمامی آن نیزه .

کی تجنحون الی سلم و ما نثرت قتلا کم و لظی الهیجاء تضطرم

لم یسم قائله . قوله کی اصله کیف حذف فایه للضرورة . و تجنحون بالجیم والنون المقطوحة والحاء المهملة مضارع من جنح الیه ای مال . و السلم بفتح السین المهملة و کسرهما الصلح . و الواو للحال . و ما نافية . و نثرت بالمشکنة و الهمزة والراء المهملة و تاء التانیث مجهول من نأرذمه کمنع ای طلب دمه و قاتل قاتله . و القتلی کسکری جمع قتیل و اللظی بالطاء المعجمة کفتی النار . و الهیجاء بالیاء و الجیم والمد کحمره الحرب . و تضطرم بالصاد المعجمة و الطاء و الراء المهملتین مضارع من الاضطرام بمعنی الالتهاب و الاشتعال یعنی چگونه میل میکند بسوی صلح و حال آنکه طلب کرده نشده است خونهای کشتگان شما از ایشان و حال آنکه آتش جنک هنوز زبانه میکشد و مشتعل است .

مغنی فی کی و فی کیف شاهد در کی است که در اصل کیف بوده است حذف کرده اند فاء او را بجهت اختصار و ضرورت ای کیف تجنحون .

کیف اسلو و انت حقف و غصن و غزال لحظاً و قدأ و ردفا

هو من ابیات لابی القتیان بن حیوس قاله فی امرأة . قوله اسلو بالسین المهملة متکلم من سلاه ای نسیه . و الخطاب فی انت للمرأة . و الحقف بالحاء المهملة و القاف و الفاء کحبر التل العظیم المستدیر من الرمل . و الغصن بالغین المعجمة و الصاد المهملة و النون کقف فرع الشجر . و الغزال بالمعجمتین کسحاب الشاذن . و اللحظ بالحاء المهملة

والظاء المعجمة كفلس طرف العين . والقدّ بفتح القاف وتشديد الدال المهملة القائمة .
والرذف بالراء والدال المهملتين والفاء كحجر الكفل والمعجز .

یعنی چگونه خالی میشود دل من از عشق تو و فراموش میکنم تورا و حال آنکه
تو مثل تل بزرگ کردی هستی از ریز از حبشیت کهل و نشتگاه و مثل شاخ درختی
هستی از حبشیت قد وقامت و مثل بره آهوئی هستی از حبشیت گوشه چشم .

مختصر و مطول فی اللف والنشر من علم البديع شاهد در عدم ترتیب لف و نشر
است در قدّ و زردفأ بآء تبار آنکه ردفأ تمیز حقیق و قدّ آ تمیز غصن و لحظاً تمیز غزال است
بجای خود ای انت حقیق ردفأ و غصن قدّ آ و غزال لحظاً .

کیف ترانی قالباً مجنی قد قتل الله زیاداً عنی

هو من ابیات للفرزدق و اسمه همام بن غالب بن صعصعة التيمي يهجو بها زياد بن
ابيه . قوله تراني مضارع بصيغة الخطاب من الرؤية . والقالب بالالف والموحدة فاعل
من القلب يقال قلب الشيء اي حوله ظهر البطن . والمجنّ بكسر الميم وفتح الجيم و
تشديد النون الترس . و زياد ككتاب هو زياد بن ابيه .

یعنی چگونه می بینی مرا که قلب و پشت و روی کنم سپهر خود را و مراد اینست
که تغییر دهم آن امری را که در نظر است بتحقیق که بکشد و دفع کند خداوند زیاد را از من
مغنی فی القاعدة الثالثة من باب الثامن شاهد در متضمن بودن قتل است معنی
صرف را باعتبار متعدی شدن او بعن ای صرفه عنی .

باب اللام بعده الالف

لا اری الموت يشبه الموت شيء نعص الموت ذا الغنى والفقيرا

هو من ابیات لسويد بن عدی وقيل لغيره (وبعده) :

يدرك الايدي الفرور ويردى ال..... طير في النيق يلتنين الوكورا

قوله ازی متکلم من الرؤیة . و الموت مفعوله . و جملة يشبه صفته و هو مضارع من اشبهه ای مائله . و الموت مفعوله . و شیء فاعله . و نغص بالنون و الغین المعجمة المشددة و الصاد المهملة ماض من نغص الله غيشه ای كدره . و الموت فاعله . و ذالغنی مفعوله و هو بکسر الغین المعجمة و فتح النون مقصوراً ضد الفقر . و الفقير عطف علی قوله ذالغنی یعنی نمي بینم مرك را که این صفت داشته باشد که شباهت داشته باشد آنمرك چیز را مکدر و تلخ گردانیده است مرك زندگانی صاحب بی نیازی و زندگانی فقیر را مغنی فی روابط الجمل من باب الرابع شاهد در نوشتن اسم ظاهر است که الموت ثانی بوده باشد بجای ضمیر بکه آنضمیر رابطه جمله صفت است ای يشبه شیء و بودن آن اسم ظاهر بدل از آن ضمیر بموض رابطه .

لا اشتهی یا قوم الاکارها باب الامیر و لادفاع الحاجب

لم یسم قائله . قوله اشتهی متکلم من الاشتیاء بمعنی الرغبة . و الکاره فاعل من الکراهة . و الدفعا بالدال و العین المهملتین بینهما فاء ککتاب مصدر دفعه ای منعه . و الحاجب بالحاء المهملة و الجیم و الموحدة البواب .

یعنی رغبت ندارم و نمیخواهم رفتن در خانه امیر را و نه منع کردن دربان مرا از آن مکان مگر درحالتی که ناخوش دارنده ام آن روز را .

مطول فی القصر شاهد در تقدیم حال مقصور است با الا که الاکارها بوده باشد بر مقصور که باب الامیر است بر سبیل قلت نظر بآنکه کارها حال است از ضمیر متکلم در اشتهی ای لا اشتهی باب الامیر و لادفاعی الحاجب الاکارها .

لا اعرفن رب ربها حوراً مدامعها کان ابکارها نعاچ دوار

هو من قصيدة للنابغة الذبياني واسمه زياد بن معاوية يصف فيها نساء ابا لحسن و الملاحه (و بعده) :

ينظرن سرألى من جاء عن عرض باوجه منكرات الرق احزار

قوله اعرفن بنون الخفيفة متكلم من المعرفة . و اليرب بالرائين المهملتين
 الموحدتين كجعفر القطيع من بقر الوحش و قد استعارها للنساء . و الحور بالمهملتين
 بينهما و او كقفل جمع حوراء مؤنث احور وهو افعال من الحور بفتحين وهو شدة بياض العين
 في شدة سوداها . و المدامع جمع مدمع وهو كمقعد اراد به العين لانها محل الدمع و
 هو بالمهملتين كقلس ماء العين . و الابكار جمع بكر وهو بالموحدة و الراء المهملة كحجر
 خلاف الشيب و النعاج بالنون و العين المهملة المشددة للضرورة و الجيم اصله ككتاب وهي
 جمع نعجة كطلحة وهي البقرة الوحشية . و دوآر بالمهملتين بينهما و او مشددة كشداد
 موضع . و روى مكان المصراع الثاني (هذه مردفات على اعقاب اكوار) قوله
 مردفات جمع مردفة وهي بالراء و الدال المشددة المهملة بن اسم مفعول وهي التي تتركب
 خلف الراكب . و الاعقاب جمع عقب ككتف و هو من كل شيء آخره . و الاكوار جمع
 كور و هو بالراء المهملة كقفل الرحل باداته .

يعني نعيمنا سم البتة زناي را كه مثل كله كاواهي وحشى هستند كه سياه و فراخ
 است چشمه اي ايشان كه كويا دختران با كره از آن زنان مثل كاواهي وحشى سكان دوآر
 هستند در فراخي و سياهي چشم يعني كه سوار شده اند دو نفر دو نفر ايشان بر عقبهاي
 جهاز هاي شتر .

مغني في لا شاهد در دخول لاء نافية است بر فعل مضارع بصيغة متكلم مؤكدة

بنون خفيفه كه اعرفن بوده باشد .

١٨ يصيحن الالهن مطلب

لا بارك الله في الغواني

هو من قصيدة لعبيد الله بن القيس الرقيات يمدح بها عبد الملك بن مروان (و قبله)

والاسد اسد الفرس ان ركبوا

ان جلسوا لم تعنق مجالسهم

وليس يؤذيهم اذا خطبوا

لم تنكح الصم منهم غربا

قوله لابارك دعاء لهنّ بعدم البركة وهو بمعنى الزيادة والنماء . و الغواني جمع غانية وهى بالغين المعجمة والنون والياء المرأة التى غنيت بحسنها عن الزينة . و هل نافية . و يصبحن مضارع اصبح فلان اى دخل فى الصباح . والمطلب بضم الميم وتشديد الطاء المهملة و كسر اللام و الموحدة اسم فاعل من باب الافتعال من الطلب اى شخص يطلبهنّ ويتعشقهنّ وقيل هو مصدر ميميّ بصيغة المفعول فهو بمعنى الطلب .

يعنى مبارك نكراند خداوند در امر زنان نيكو روى چند كه صبح نميكنند مگر آنكه از براى ایشان است كسيكه طالب وعاشق باشد ایشانرا .

مغنى فى لا شاهد در عدم تكرار لاء است با وجود دخول او بر فعل ماضى باعتبار بودن او از براى دعاء .

۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰

لا بد من صنعا وان طال السفر وان تحنى كل عود و دبر

لم يسمّ قائله . قوله صنعا كسرى اصله صنعا كحمراء قصرت للضرورة وهى بالصاد والعين المهملتين بينهما نون موضع باليمن كثيرة الاشجار و المياه يشبه بدمشق وطال ماض من الطول ضدّ القصر . وتحنى بالحاء المهملة والنون المشددة ماض بمعنى عطف و مال . والعود بالعين والذال المهملتين بينهما واو كفلس المسنّ من الابل . والدبر بالذال والراء المهملتين بينهما موحدة كفرس صفة مشبهة من دبر البعير اذا عقر و جرح ظهره يعنى ناچار است از براى ما از رفتن بصنعا و اگر چه طول كشد سفر ما و اگر چه ميل كند و خم شود كمر هر شتر پيرى و هر شتر صاحب زخمى .

سيوطى فى المقصور والمدود شاهد در مقصور آمدن ممدود است در بيت كه صنعا بوده باشد بجهت ضرورت وعدم استقامت وزن در صورت مدان .

۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰

لا تتر كنى فيهم شطيراً انى اذن اهلك او اطيراً

لم يسمّ قائله . قوله تتر كنى بنون النأ كيد الثقيلة و الياء مضارع من الترك و الشطير بالشين المعجمة والطاء و الراء المهملتين كامير الغريب او البعيد . و اهلك

فاذا هلكت و مت فحق عليك الجزع لعدم توقع العوض بموتى انتهى .
 یعنی جزع مکن ای زن اگر مال بسیاری را تلف کردم من آنرا پس هرگاه
 هلاک شوم و بمیرم من پس نزد ورود این مصیبت جزع بکن .
 قطر فی باب الاشتغال شاهد در آنست که چون مختص بفعل است در اینجا بر
 سر اسم در آمده است پس نصب ما بعدش که منفساً بوده واجب است بنا بر آنکه
 مفعول بوده باشد از برای اهلکت محذوف قبل از او که اهلکت بعد مفسر اوست .
 مغنی فی الفاء شاهد در زیاد شدن فاء است در فاجزعی بجهت ضرورت .
 مغنی فی الجملة التفسیریة من باب الثانی شاهد در اهلکت است که ابوعلی
 قائل شده است باینکه مجزوم است در تقدیر بنا بر تکریر لفظ ای ان اهلکت منفساً
 ان اهلکتہ نه بر بدلیت بنا بر فرض عدم ثبوت حذف مبدل منه قبل از منفساً که اهلکت
 مقدر بوده باشد .

١٠٠١ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠
 لا تخلنا علی عزائك انا طال ما قدوشی بنا الاعداء

هو من قصيدة للحرث بن حازرة المشكري (و قبله)

١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠
 ايها الناطق المرقدش عنا عند عمرو وهل لذك بقاء

لا تخلنا (البح)

١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠
 فبقينا على الشناة تميمنا حصون وعزة قعساء

فوله لا تخلنا بفتح المضارعة والخاء المعجمة مضارع خال بمعنى حسب و نامفعول
 اوله ومفعول ثانيه محذوف ای لا تخلنا جاز عين وهو اسم فاعل بصيغة الجمع من الجزع
 وهو نقيض الصبر . والعزاء بالعين المهملة والزاء المعجمة والمد كسحاب الصبر علی
 المصيبة . وطال ماض الطول وهو نقيض القصر . ووشى بالشين المعجمة و الواو ماض

يقال وشيء به الي السلطان اي نمّ وسعي . والاعداء جمع عدو وهو الخصم .
يعني كمان مكن ما را جزع كنده بر تعزيت خود بدرستيکه طول كشيده است
وبسيار شده آنچهان چيزيکه بتحقيق که سخن چيني کرده اند بما دشمنان ما .
جامي في افعال القلوب شاهد در حذف مفعول ثاني تخلنا است بجهت ضرورت
وضمير متکلم در او مفعول اول او است اي لا تخلنا جازعين على عزائك .

۰-۱ ۱- ۱- ۱- ۰-۱
لا تسقني ماء الملام فاني صب قد استعذبت ماء بکائي

هو لابي تمام الطائي . قوله تسقني مضارع من السقى . و الملام كسحاب الغزل
والصب بفتح الصاد المهملة وتشديد الموحدة العاشق وهو صفة مشبهة من الصبابة وهي
رقة الشوق . واستعذبت متکلم بمعنى وجدته عذبا وهو بالعين المهملة و الذال المعجمة
والموحدة كفلس اللذيق السائق في الحلق من طعام او شراب .
يعني نياشامان مرا باب سرزنش پس بدرستيکه من عاشقي هستم بتحقيقه کوارا
ميشمارم آب کريه خود واشک چشم خود را .

مطول في الاستعارة شاهد در بودن ماء الملام است از قبيل استعاره مستهجنه و
قبیحه باعتبار نسبت دادن آبرو بملامت و استعاره آوردن لفظ ملامزا و تشبيه نمودن او را
بظرفی که در آن آشاميدنی ناخوش باشد .

۰-۱ ۰-۱ ۰-۱ ۰-۱ ۰-۱
لا تعجبوا من بلا غلالته قدزر از راره على القمر

هو لابي طباطبائي العلوي . قوله تعجبوا بفتح المضارعة وكذا الجيم مضارع من العجب
وهو كفرس انكار ما يرد عليك . والبلى بكسر الموحدة مقصوداً الا ندراس . و الغلالة
بالغين المعجمة ككتابة ثوب رقيق يلبس تحت الثياب . وزرّ بالزاء المعجمة و تشديد
الراء المهملة ماض من الزر وهو بالسر الذي يوضع في القميص وجمعه از رار .
يعني عجب مداريد از کهنگی جامه او بتحقيقه بسته است تکمها و بندهای آن
جامه را بر ما .

میم روایت کرده اند واما لنا واما لكم قراة کرده اند .

لا تقربن الدهر آل مطرف ان ظالماً ابداً وان مظلوماً

هو قصيدة لليلی الاخيلية يهجو فيها آل مطرف . قوله تقربن بنون التأكيد الثقيلة مضارع من القرب ضد البعد . والدهر منصوب على الظرف اي في الدهر وآل مطرف مفعول تقربن وهو بضم الميم وفتح الطاء وكسر الراء المشددة المهملتين والفاء ابو قبيلة . والظالم فاعل من الظلم بمعنى الجور ومنه المظلوم بصيغة المفعول .

يعنى نزدیکی مکن البته در روزگار آل مطرف را هرگز اگر چه بوده باشی ظالم و اگر چه بوده باشی مظلوم .

قطر في افعال الناقصة شاهد در حذف کانست با اسمش در هر دو موضع بعد از ان بکسر همزه و باقی گذاردن خبر او منصوب ای ان کنت ظالماً وان کنت مظلوماً .

لا تفل بشري ولكن بشريان غرة الداعي ويوم المهرجان

هو مطلع قصيدة لابي مقاتل الاعمى واسمه ضرير يمدح بها الداعي العلوي . قوله بشري كجبلي السرور والخبر السار . وبشريان تشيته . والغرة بضم الغين المعجمة وفتح الراء المهملة المشددة والهاء البيضاء في وجه الفرس واراد به هنا الوجه . والداعي بالمهملتين هو الداعي العلوي . والمهرجان بالراء المهملة والجيم والتون كاصفهان عيد اميم من اعياد الفرس يعنى نکوی که يك بشارت و خبر خوش است ولكن بگو دو بشارت است یکی روی داعی علوی و دیگری روز عيد مهرجان .

مطول في الخاتمة شاهد در قبح ابتدا نمودن شاعر است در قصیده خود باين شعر در مقام تطير وقال نيك زدن بلاء نافية در لا تفل .

لاتنه عن خلق وتأتى مثله عار عليك اذا فعلت عظيم

هو من قصيدة لابي الاسود الدثلي واسمه ظالم بن عمرو ونسب ايضاً الى شعراء آخر (وقبله)

واذا جريت مع السفية كما جرى
فكلا كما في جريه مذموم
اذا عتبت وفي السفية ولمته
في مثل ما تأتي فانت ظلوم
لاتنه عن (الخ)

ابده بنفسك وانها عن غيرها
فاذ انتهيت عنه فانت حكيم
فهناك يقبل ما وعظت ويقتدى
بالعلم منك وينفع التعليم

قوله تنه مخاطب من النهي ضد الامر . و الخلق بالخاء المعجمة و القاف كعنق جمع خليفة وهي كسفينة الطبيعة . وتأتي مضارع من الاتيان . و العار بالمهملتين العيب وعظيم صفة لعار اي عيب و قبح عظيم عليك .

يعني بايد که نهی فکني مردمرا از طبيعتها و خصلتهاي چند تا اينکه بجا آوری مثل آنرا و هر گاه بکنی تو اينکار را عيب بزرگی است بر تو .

قطر في ناصب فعل المضارع شاهد در منصوب بودن تأتي است بان مقدره باعتبار وقوع او بعد از واو بمعنى مع که مسبوقست بفعل طلب و بصيغة نهی که لاتنه بوده باشد مغنی في الواو شاهد در واو و تأتي است که بعضی گفته اند که از برای عطف است بنا بر آنکه عطف شده باشد جمله مثبت بر منفي فتأمل .

لاتهين الفقير عليك ان تر كع يوماً والدهر قدر فعه

هو من ابیات للاضبط بن قویع السعدی (اولها)

لكل ضيق من الامور سعة
والمساو الصبح لابقاء معه

لاتهين (الخ)

وَصِلْ وَصَالَ الْجَيْبِ اِنْ وَصَلَ اَلْجَبَلُ وَاقْصِ الْقَرِيبَ اِنْ قَطَعَهُ	وَصِلْ وَصَالَ الْجَيْبِ اِنْ وَصَلَ اَلْجَبَلُ وَاقْصِ الْقَرِيبَ اِنْ قَطَعَهُ
وَاَقْبَلْ مِنَ الدَّهْرِ مَا آتَيْكَ بِهِمْ	مِنْ قَرِّ عَيْنًا بِعَيْشِهِ نَفْعَهُ
قَدْ يَجْمَعُ الْمَالَ غَيْرَ آكَلِهِ	وَيَأْكُلُ الْمَالَ غَيْرَ مِنْ جَمْعِهِ
مَا بَالَ مِنْ قَوْلِكَ بِهِ مَصِيْبِكَ لَا	تَمْلِكُ شَيْئًا مِنْ أَمْرِهِ وَزَعَهُ
حَتَّى إِذَا مَا انْجَلَتْ غَمَائِتُهُ	أَقْبَلَ يَلْحَى وَغِيهِ فِجْمَهُ
أَزُودُ عَنِ نَفْسِي وَيَخْدَعُنِي	يَأْقُومُ مِنْ عَاذُنِي مِنَ الْجَذْعَةِ

قوله تهين بضم المضارعة من الاهانة بمعنى الازلال . والفقير ضد الغنى . وتر كع مضارع من الر كوع وهو الانحناء وهو كناية عن الضعة وانحطاط القدر والحال . ويوماً نصب على الظرف . والواو للحال . والدهر الزمان . ورفعه كمنعه ضد وضعه . والضمير المنصوب فيه يرجع الى الفقير وهو مفعوله وفاعله ضمير الدهر .

يعنى خوارى مرسان وپست مشمار فقير را شاید که تو پست شوی بحسب رتبه و قدر در روزی و حال آنکه روزگار بتحقیق بلند مرتبه سازد او را .

تصريف فى نون الخفيفة سيوطى وجامى فى نون التأكيد معنى فى حذف نون التأكيد من باب الخامس شاهد در حذف نون خفيفه است از لاتهين که در اصل لاتهين بوده است بجهت رفع التقاء ساكنين که نون خفيفه ولام الفقير بوده باشد بعد از اسقاط همزة وصل قبل از لام در الف ولام او .

مغنی فی علّ شاهد درعلّ است که لغتی است درلعلّ و جاری شده است بر او احکام لعلّ و عملکرده است دراین بیت نوع عمل لعلّ .

لاجتذبن منهن قلبی تحلماً علی حین یستصبین کل حلیم

لم یسمّ قائله . قوله اجتذبن بنون الخفیفة متکلم من جذبه وهو بالجیم والذال المعجمة والموحدة ای سلبه ومدّه . و التحلّم تکلف الحلم وهو بکسر الحاء المهملة العقل و الاناة و منه الحلیم بصفة المشبهة . و علی بمعنی فی . و یستصبین مضارع بمعنی یصبین یقال اصبته المرأة ای شاقته الی الصبا فاشتاق الیها و الصبا المیل الی الجهل او او بمعنی یطلبن الصبوة وهي كطلحة جهلة الفتوة او من استصبیت فلاناً اذا عدّ یتهصبیباً یعنی جعلته فی عدّ الصبیان و فاعله ضمیر النسوة و کلّ حلیم مفعوله .

یعنی هر آینه میل میدهم و میکشایم البتّه دل خود را از جهت وصل زنان بجانب تحلّم و بر خود بستن عقل و حوصله در وقتیکه طلب میل بجهل کردن کنند و با آنکه کودک و نادان بشمارند هر صاحب عقل و حوصله را .

مغنی فی الامور الّتی یکتسبها الاسم بالاضافه من باب الرابع شاهد در بناء حین است بر فتح بواسطه کسب نمودن او بناء را از مضاف الیه خود که عبارت است از فعلی که بناء او عارضی است باعتبار نون جمع مؤنث نظر بآنکه فعل مضارع معربست در اصل و با لحوق نون جمع مؤنث باو عارض میشود او را بناء .

لاح انوار الهدی من کفه فی کل حال

لم یسمّ قائله . قوله لاح بالحاء المهملة ماض بمعنی ظهر . و الانوار جمع نور وهو ضدّ الظلمة . و الهدی بضمّ الهاء و فتح الدال المهملة مقصوراً ضدّ الضلال . و الکف من الید معروفة . والضمیر فیہ للممدوح .

یعنی ظاهر شده است نورهای هدایت و رستگاری از دست آنمرد در هر حالی از احوال معلول فی الجناس من علم البدیع شاهد در بودن جناس مقلوب . جنح است

میانہ لاح و حال کہ مقلوب لاح است .

فلیسعد النطق ان لم تسعد الحال

لاخیل عندک تهدیها و لامال

هو لابی الطیب المتنبی واسمه احمد بن الحسین یخاطب به نفسه . الخیل بفتح الخاء المعجمة وسكون الیاء اراد به هنا جماعة الفرسان . والخطاب فی عندک للنفس . و تهدیها بضم المضارعة مضارع اهداء ای ارسل الیه بهدیة والضمبرفیة للمحبوبة . ویسعد بضم المضارعة من الاسعار وهو بالمهملات الاعانة والنصرة . والنطق بالضم التنطق بما یرضیها . والحال بالحاء المهملة ما علیه الانسان من فقر وغنی و اراد به هنا الغناء . یعنی نیست سیاه و لشگری نزد تو ای نفس که بعنوان هدیه بفرستی از برای آن محبوبه و نه مالی پس باید یاری کند تورا سخن خوش در باره آن محبوبه بجهت طلب کردن وصل او اگر یاری نمیکنند تورا مال تو .

مختصر و مطول فی التجرید من علم البدیع شاهد در تجرید نمودن شاعر است از نفس خود شخصی را مثل خود نظر بآنکه قرار داده است او را مخاطب در سخن در قول او عندک .

تقی المنون لدی استیفاء آجال

لاسابغات و لاجأواء باسلة

لم یسم قائله . السابغات جمع سابغة و هی بالسنین المهملة و الموحدة و الغین المعجمة الدرع الواسطة . و الاجأواء بالجمیم و الهمزة و الواو و المد كحمرء یقال کتیبة جأواء ای بیسنة الجأؤ و هی التي یعلوها لون السواد لكثرة الدروع . و الباسلة بالموحدة و السنین المهملة فاعلة من البسالة بمعنى الشجاعة . و تقی بالقاف مضارع من الوقایة بمعنی الحفظ . و المنون بالنونین كصبور الموت . و الاستیفاء بالیاء و الفاء و المد بمعنی الاتیان و الآجال بالمد و الجمیم جمع اجل و هو كفرس غایة الوقت فی الموت .

یعنی نه زرههای کشاده و نه سیاهیهای لشکر شجاع نگاه میدارد مرك را نزد آمدن موعدهای آن مرك .

قطر فی لاء الّتی لنفی الجنس شاهد در سابقاتست که چون جمع مؤنث سالم است
و اسم واقع شده است از برای لاء نفی جنس بنای او بر فتح و کسر هر دو جایز است .

۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰

لاستسهلن الصعب و ادرك المنی فما انقادت الامال الالصابر

لم یسم قائله . قوله استسهلن بنون التأكيد متکلم من استسهل امره اذا عدّه سهلا .
و الصعب بالمهملتین و الموحدة كفلس الشدة و المراد به هنا الصبر . و ادرك متکلم
من ادركه ای لحقه . و المنی بضم المیم و فتح النون مقصورا جمع منیة و هی کفرقة اسم
لما یتمنّاه الانسان . و انقادت بالنون و القاف و الدال المهملة ماض الانقیاد بمعنی الموافقة
و الخضوع و انقیاد الآمال حصولها و هو بالمد جمع امل و هو کفرس الرجاء و المراد به هنا
المأمولات . و الصابر فاعل من الصبر و هو حبس النفس عن الغلو و الجزع . و الاستثناء
مفرغ ای لاحد الا الصابر .

یعنی هر آینه می شمارم البته صبر کردنرا بر امور سخت و دشوار را تا آنکه دریا بزم
آرزوهائی را پس موافقت نمیکنند و حاصل نمیشود چیزهای آرزو کرده شده از برای احدی
مگر از برای مرد صبر کننده .

قطر فی ناصب فعل المضارع سیوطی فی اعراب الفعل مغنی فی او شاهد در
منصوب بودن ادرك است بان مصدریه مقدّمه بعد از او که بمعنی حتی است و حتی بمعنی
الی یا آنکه او بمعنی الی است بنا بر استشهاد صاحب مغنی ای حتی ان ادرك یا الی
ان ادرك المنی .

۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰

لاطیب للعیش مادامت منقصة لذاته بادکار الموت و الهرم

لم یسم قائله . کلمة لا نافية للجنس . و الطیب بکسر الطاء المهملة و سکون
الباء و الموحدة اسم لما تطیبه الانسان خلاف ماتستکرهه . و العیش الحیوة . و المنقصة
بالنون و الغین المعجمة المشددة و الصاد المهملة اسم مفعول من نغص الله عیسه ای
کدره . و اللذات جمع لذّة و هی بفتح اللام و تشدید الذال المعجمة و التاء نغص اللام .

والادكار بتشديد الدال وتخفيف الراء المهملتين افتعال من الذكر وهو بالكسر خلاف النسيان . والهرم بالراء المهملة كفريس اقصي الكبير .

يعنى نيست خوشى از براى زندگاني مادام كه خوشيهاى او تيره و تلخ گرداننده شده است بسبب ياد آوردن مراى و پيرى :

قطر وسيوطى فى افعال الناقصة شاهد در خبر مادام است كه منقصة بوده باشد بر اسم او كه لذاته است .

لاكلة من اقط بسمن الين مسأ فى حشايا البطن

من يثريبات قذاذ خشن

لهيسم قائله . اللام للتأكيد والاكلة كغرفة اللقمة . ومن بيانية . والاقط بالقاف والطاء المهملة ككتف شئى يتخذ من المخيض . والباء في بسمن بمعنى مع . والين افعال من اللين وهو ضد الخشونة . ومسأ تميز من نسبة اللين الى اكلة وهو بفتح الميم وتشديد السين المهملة بمعنى اللمس . وحشايا البطن بالفتح جمع حشية وهى بالحاء المهملة والشين المعجمة والياء المشددة كسجية امعاؤه . واليثرينات وهو نسبة الى يثرب مدينة الرسول ﷺ وهى صفة لموصوف محذوف اى من سهام يثريبات والقذاذ بالقاف والذالين المعجمتين ككتاب جمع قذ وهو بالضم جمع اقد على وزن افعال وهو السهم الذي لا ريش عليه . والخشن كقفل جمع اخشن وهو افعال من الخشونة ضد اللين . يعنى هر آينه لقمه از كشك باروغن نرم است از حيشيت رسيدن در روده هاي شكم از تيره هاي منسوب بيثرب كه اين صفت دارد كه بى پر و زبر است .

سيوطى فى افعال التفضيل شاهد در فاصله شدن دو احبى است كه يكى مسأ و ديگرى فى حشايا البطن بوده باشد ميان افعال تفضيل كه الين بوده باشد و من در من يثريبات بجهت ضرورت .

لا لا ابوح بحب بشنة انها اخذت على موافقاً وعهوداً

هو من ابيات لجميل بن عبد الله بن معمر قالها في صاحبته بثنة . قوله ابوح
بالموحدة والهاء المهملة متكلم من باح بسر . اذا اظهره . قوله بثنة بالموحدة والمثلثة
والنون والهاء كطلحة اسم صاحبة جميل . والمواثق بالواو والمثلثة والقاف جمع ميثاق
وهو العهد والعهود بالضم جمعه .

يعنى فاش نميكنم البتة دوستى بثنه را بدرستيكه او كرفته است بر من پيمانها
وعهدهای چند را . قطر في التوكيد شاهد در تکرار لا است در لالا ابوح بجهت تأکید .

لانسب اليوم ولا خلة اتسع الخرق على الراقع

هو لابن عباس بن مرداس السلمى وقيل لغيره (وبعده)

كالثوب اذ نهج فيه البلى اعلى على ذى الحيلة الصانع

و وجد ايضاً في ابيات لابي عامر بن حارثة السلمى قالها حين اغار على اخواله بني مرة
فاطردوا ابلهم فوقع عليهم مع اخوته وقتلوا اناساً فيهم (اولها)

ان بغيضاً نسب ماسخ ليس بموثوق ولا واثق

لانسب اليوم ولا خلة

لاصلح بينى فاعلموه ولا بينكم ما حملت عاتقى

سيفى وما كنا بنجد وما قرقره الوارد الشاهق

النسب بفتححتين القرابة اوفى الآباء خاصه . والخلة بضم الخاء المعجمة وتشديد
اللام الصداقة المخلصة لاخلل فيها وبالفتح الخصلة . و اتسع ماض من الاتساع وهو
خلاف الضيق . و الخرق بالحاء المعجمة و الراء المهملة والقاف كفلس الشق في الثوب

وغيره . والواقع بالمهملتين بينهما قاف الذى يخطئ ويصلح المخروق .
يعنى نيست خویشی ونه دوستی در امروز ثابت وملاحظه کرده شده كشاده شده
است پاره كی بر پینه دوز .

سيوطى في لاء التى لئفى الجنس شاهد در منصوب بودن خلة است بنا بر
آنكه عطف شده باشد بواو بر محل اسم لاء اول كه نسب است با زيادتى لاء ثانى بجهت
تأكيد معنى في الجهة العاشرة من باب الخامس شاهد در منصوب بودن خلة است بفعل
مقدر بنا بر قول زمخشرى اى ولا ارى خلة معنى في اللام شاهد در وقوع همزه اتماع
است در حشو باعتبار بودن اين بيت از قبيل بيت مصرع وبخلاف بيت (قلت لبوا اب النخ)
كه آن دو بيت است .

لانهم يرجون منه شفاعة
اذالم يكن الا النبيون شافع

هو من قصيدة لحسان بن ثابت الانصارى . اللام للتعليل . والضمير في انهم للامة
و في منه للنبي ^{صلى الله عليه وسلم} . ويرجون مضارع من الرجاء وهو ضد اليأس . والشفاعة بالفتح
الاعانة ومنه شافع بصيغة الفاعل . ولم يكن من كان التامة اى لم يوجد .
يعنى بجهت آنكه بدرستى كه اميد دارند از آن پيغمبر آخر الزمان شفاعت را در
وقتى كه يافت نشود شفاعت كنده مگر پيغمبران .

سيوطى في المستثنى شاهد در النبيون است كه مستثنى است و مرفوع است
بر تفرغ عامل از او . وحال آنكه مييايست منصوب بوده باشد باعتبار تقديم او بر مستثنى
منه و وقوع او در كلام منفى .

لا دين عمك لا افضلت في حسب
عنى ولا انت ديانى فتخزونى

هو من قصيدة لذى الاصبع واسمه الحرثان بن الحرث بن العدوانى (و قبله)
لى بن عم على ما كان من خلق
مخلفان فارميه و يرمىنى

١٠٤ ١ ١٤ ١ ١٠٠ ١٠٠
 ١ - ١ - ١ - ١ - ١ - ١ -
 فخالني دونه اوخلته دوني

ازرى بنا اننا شالت نعامتنا

لاه بن (السخ)

١٠٤ ١ ١٤ ١ ١٠٠ ١٠٠
 ١ - ١ - ١ - ١ - ١ - ١ -
 ولا بنفسك فى الضراء تكفيني

ولا تفوت عيالى يوم مسغبة

١٠٤ ١ ١٤ ١ ١٠٠ ١٠٠
 ١ - ١ - ١ - ١ - ١ - ١ -
 فان ذلك مما ليس تشجيني

فان ترد عرض الدنيا بمنقصتي

قوله لاه بكسر الهاء اصله لله حذف منه اللامين شذوذاً . وابن عمك بحذف المضاف
 اى در ابن عمك والدر بفتح الدال و تشديد الراء المهملتين بمعنى الخير و اصله اللبن
 الكثير ثم غلب استعماله فيه . و افضل مخاطب من الافضال من الفضل بمعنى الزيادة .
 والحسب بالمهملتين والموحدة كفرس ما يعده الانسان من مفاخر آبائه . والديان بالدال
 المهملة والياء المشددة والنون مالك الامر والحاكم . وتخزوني بالخاء والزاء المعجمتين
 و سكون الواو للضرورة ونون الوقاية و باء المتكلم بمعنى تسوسني وتقهرنى .

يعنى از براى خداوند است خير و خوبي پس عمّ تو زيادتي ندارى در حسب بر

من و نيستى تو مالك امر من و حكم كنده بر من پس سياست كنى مرا

محسن في نوع الاول سيوطى في حروف الجرّ مغنى في عن شاهد در آمدن

عن در عنى است بمعنى على اى لا افضل في حسب على .

١٠٤ ١ ١٤ ١ ١٠٠ ١٠٠
 ١ - ١ - ١ - ١ - ١ - ١ -
 فلا يزال شاحج يأتيك بيج

لاهم ان كنت قبلت حجتيج

١٠٤ ١ ١٤ ١ ١٠٠ ١٠٠
 ١ - ١ - ١ - ١ - ١ - ١ -
 اقمر نهاق و ينزى وفرتج

هو لرجل من اهل اليمن . قوله لاهم اصله اللهم حذف منه اداة التعريف تخفيفاً

وروى مكانه يارب . قوله حجتيج اصله جدتى ابدلت الجيم من الياء و كذا من بيج و

وفرتج اى بى وفرتى و الحجة بكسر الحاء المهملة وفتح الجيم المشددة والهاء مصدر مبنى
 للمرأة من الحج على خلاف القياس . والشاحج بالشين المعجمة والحاء المهملة والجيم فاعل من
 شحج البغل اذا صوت . والاقمر بالقاف والراء المهملة كاجمد بمعنى الابيض . و النهاق
 بالنون و الهاء المشددة والقاف كشداد مبالغة من نهق الحمار اذا صاح و روى مكانه
 النهاية بالمشناة مكان القاف منه وهو بمعناه . وينزي بالنون والزاء المعجمة المشددة
 والياء مضارع من التنزيه بمعنى التحريك . والوفرة بالواو والفاء والزاء المعجمة والهاء
 كطلحة الشعرة الى شحمة الاذن .

يعنى ايخدا اكر بوده باشى كه قبول كرده باشى يكمرتبه حج كردن مرا پس
 هميشه قاطر صدا كننده مياورد بسوي خانه تو مرا كه اين صفت دارد آنقاطر سفيد
 و بسيار صيحه زنده است كه حرکت ميدهد موى سر مرا كه بر پرده گوش من ريخته است
 نظام في الابدال شاهد در بدل آوردن جيم است از ياء در حجتج و بيج و وفرتج
 كه در اصل حجتى و بى و وفرتي بوده است .

٠٠٠٠	ء	١	١	٠٠٠٠	ء	١	١
٠٠٠٠	ء	١	١	٠٠٠٠	ء	١	١
٠٠٠٠	ء	١	١	٠٠٠٠	ء	١	١
٠٠٠٠	ء	١	١	٠٠٠٠	ء	١	١

واى امر سيبىء لافعله

هو لابن العفيف العبدى قاله في حارث بن شمر الغساني الاعرج من بنى جيله و
 كان اذا اعجمته امرأة من قيس ارسل اليها فاعتصبها وقيل لغيره . قوله لاهم اصله اللهم
 حذفت منه اداة التعريف تخفيفاً . و الحارث هو ابن شمر الغساني . و جيله بالجيم و
 الموحد المقتوحين ابوقبيلة نسب اليه لاشتهاره به . وزنا بالزاء المعجمة والنون اصله
 زنا خفت نونه و حذفت لامه للضرورة و هو ماض من التزنية بمعنى التضييق يقال زنا
 عليه اى ضيق عليه و مجردة زنايزنى زناً اى ضاق او هو ماض من الزنا والمضارع محذوف

لَا يَبْعَدُ اللَّهُ التَّلْبِيبَ فِي الْغَارَاتِ إِذْ قَالَ الْخَمِيسَ نَعَمْ

هو من قصيدة للمرقش الأكبر و اسمه عمرو بن سعيد او عوف بن مالك على
الخلاف (وبعده) :

والمديبين المجلسين اذا	ولى العيش وتنادى العمم
يا تى الشباب الاقورين ولا	تعبط اخاك ان يقال حكم

اول المصراع الثاني الغين من الغارات . ويبعد مضاع من الابعاد و هو افعال من
البعد بخلاف القرب او هو بفتح العين من البعد وهو كفرس الهلاك . والتلبيب بالموحدين
التشمر والجدد . والغارات جمع غارة وهى بالغين المعجمة و الراء المهملة و الهاء اسم
للإغارة وهى دفع الخيل على العدو . والخميس بالخاء المعجمة و السين المهملة كما مر
الجيش . والنعم بالنون و العين المهملة كفرس واحد الانعام و هى ذات القوائم الاربعة
فهو خير مبتداء محذوف اى هذه نعم فاعتموه .

يعنى دور و برطرف نكراند خداوند كوشش كردن در غارت هاى زار و وقتى كه
كفتند سپاه كه اين حيوان چهار پاىست پس بغنيمت برىد او را .
مغنى في الجهة الأولى من باب الخامس شاهد در نعم است كه مفرد انعام است
نه حرف ايجاب .

مطول في الايجاز والاطناب و المساوات شاهد در حذف مسند اليه است بجهة
ايجاز و اختصار و ضيق مقام بذكر او اى هذه نعم فاعتموه .

لا يدرك الواصف المطرى خصا يصبه وان يكن سابقا في كل ما وصفا

هو لابي الفتح البستي و اسمه على بن محمد قوله يدرك مضارع ادرك اى لحقه .
و الواصف فاعل من وصفه اى نعمته ومنه وصفا بصيغة المجهول و الفه اطلاق . و المطرى

بالطاء والراء المهملتین اسم فاعل من اطريت فلاناً ای احسنت الثناء علیه و بالغت فی مدحه . والخصایص بالخاء المعجمة والمهملتین الفضایل . قوله سابقاً بالسين المهملة والموحدة والقاف ای فائقاً علی غیره ومجاوزاً عن الحد فی وصفه وهو فاعل من السبقة بمعنی التقدم . وما موصولة ووصف صلته والعائد محذوف ای ما وصف به .

یعنی نمیاید آنچه آن کس که وصف کننده است و این صفت دارد که مبالغه کننده است در مدح فضیلتهای آن مرد را و اگر چه بوده باشد صاحب برتری و بلندی بر غیر خود در هر چیزی که وصف کرده شده است آن مرد بآن چیز .

مطول فی الخطبة در مقام وصف کتاب و عذر خواستن از اختصار در مدح فن بلاغت بر قدر مذکور بر سبیل تمثیل و تنظیر ذکر کرده است این بیت را باعتبار مناسبت مضمون این بیت بامراد او .

لا یلفک الراجیک الامظہراً خلق الکرام ولو تکون عدیماً

لم یسم قائله . قوله یلفک بالفاء مضارع الفاء بمعنی وجده . و الموصولة . والراجی فاعل من الراجاء وهو ضد الیأس ای الذی یرجو احسانک وفضلک . والمظہر اسم فاعل من الاظهار وهو ضد الاخفاء . والخلق بالخاء المعجمة و القاف کعق جمع خلیقة و هی کسفینة الطبیعة . والکرام ککتاب جمع کریم وهو فاعل من الکرامة . والعیدیم بالمهملتین کامیر الفقیر ومعدوم المال .

یعنی نمیاید تو را آنچه آن کس که امید دارنده است نیکی و بخشش تو را مگر ظاهر سازنده خلقها و طبیعتهای پاکیزه را و اگر چه بوده باشی فقیر و بی چیز .

مغنی فی لو شاهد در عدم جزم نمودن لو است ما بعد خود را که تکون بوده باشد باعتبار بودن لو فعل مستقبل .

لکن اخطأت فی مدحک ما اخطأت فی منعی

لقد انزلت حاجاتی بواد غیر ذی زرع

هو لابن الرومي المكنى بابي العباس . قوله اخطات في الموضوعين متكلم و
مخاطب من الخطاء ضد الصواب . ولفظ ما نافية . قوله منعى اى منعى من عطائك . و
الحاجات جمع حاجة و هى الوطر . و الوادى الفرجة بين الجبال . و اراد بقوله غير ذى
زرع الذى لاخير فيه .

يعنى هر آينه اكر خطا ميكردم من در مدح تو خطاي فكردى تو در منع كردن
من از بخشش خود هر آينه بتحقيقه فرود آوردم حاجتهاي خود را بمكاني كه نيست
چيزى در آن مكان .

مختصر و مطول في الخاتمة شاهد در اقتباس نمودن شاعر است قرة ذى زرع
در بيت را از قرآن مجيد با نقل نمودن شاعر آنرا از معنى اصلى و اراده كردن او از آن
قره مكاني را كه نباشد چيزى در آن .

لئن عادلى عبدالعزيز بمثلها و امكننى منها اذن لا اقبلها

هو من ابیات لكثير عزة و اسمه عبد الرحمن بن الاسود و عزة صاحبه و كان
دخل على عبد العزيز بن مروان فمدحه بقصيدة استجاده فقال له سلنى حوائجك قال اجعلني
فى مكان ابن رمانة قال و يحك ذلك رجل كاتب و انت شاعر فلما خرج ولم يندل شيئاً قال :

عجبت اتركى خطة الرشيد بعدما تبين من عبد العزيز قبولها
وامى صعبات الامور اروضها و قد امكنتنى يوم ذاك ذلولها
حلفت برب الراقصات الى منى يعول البلاد نضها و ذميلها

لئن عاد (الخ)

فهل انت لورا جمعتك القول مرة يا حسن منها عائد فمئيلها

قوله عاد ماض من العود بمعنى الرجوع يقال عاداه الكلام اى كررله ثانياً . و عبدالعزیز هو ابن مروان احد خلفاء بنى امیة . و الضمیر فى بمثلها و منها راجع الى المقالة الّتی قالها عبد العزيز له وهى قوله سلنى حوائجك . قوله امکننى ماض بمعنى اقدرنى اى جعلنى قادراً علیها . و اقبلها بالالف و الیاء متکلم من الاقالة بمعنى الفسخ و الترك لامن القیلولة كما قيل و الضمیر فيه یرجع الى مقالة الّتی قالها الشاعر فى جواب عبد العزيز وهى قوله اجعلنى فى مكان ابن رمانة و ما قيل ان الضمیر فيه یرجع الى الجائزة او الى الجارية فهو سهو . يقول لئن كرر عبدالعزیز لى بمثل المقالة الّتی قالها لى او لا بان سلنى حوائجك و جعلنى قادراً علیها اذن لا اترك مقالتي الّتی قلتها فى جوابه او لا بان اجعلنى فى مكان ابن رمانة یعنی الآن كما كان .

یعنى قسم خوردم که هر آینه اگر باز گوید و مکرر کند از برای من عبدالعزیز بمثل آنسخنی که در اول بمن گفت که سؤال کن از من حاجتہای خود را و بگرداند مرا قادر بر سخن گفتن آنسخن در مرتبہ دیگر در این هنگام هم ترک نمیکنم آنسخن اول را که در جواب او گفتم که قرار بده مرا بجای ابن رمانه تا آنکه کتاب و نویسنده تو بوده باشم یعنی الآن هم مثل پیش همان خواهش دارم و بچیز پست تر از آن راضی نشدم سیوطی فى اعراب الفعل مغنی فى اذن شاهد در مغنی شدن اذن است از عمل در جزم در اقبلها باعتبار وقوع او در میان قسم که حلفت بر ب یا لام موطنه که لام در لئن عاد است و جواب قسم که لا اقبلها است و بودن اذن جواب از برای لئن عاد .

لئن كان النكاح احل شيئاً فان نكاحها مطراً حراماً

هو من قصيدة للاحوص و اسمه عبدالله بن محمد بن عاصم الانصارى اليربوعى قالها فى سلمى اخت امرأته و كانت اجمل النساء و كان هو ايضاً جميلاً و كان يحبها حباً شديداً فتزوجت بمطر وهو من اقبح الناس فغلب على الاحوص فانشد القصيدة (و قبله)

كان المالكين نكاح سلمى غداة نكاحها مطراً نيام

لئن كان (الخ)

ذنوبهم ولو صلوا وصاموا	فلا غفر الا له لنا كحيها
لكن كفيئها الملك الهمام	فلو لم ينكحوا الا كفيئنا
والا يعل مفرقك الحسام	فطلقتها فلست لها بكفو
وايس عليك يا مطر السلام	سلام الله يا مطر عليها

روى مكان لئن كان فان يكن . و النكاح ككتاب العقد . قوله احل مانز من باب الافعال . وشيئاً مفعوله والصفة محذوفة اى شيئاً حرام وروى شيء بالجر على ان يكون احل افعال تفضيل من الحلال وهو ضد الحرام . والضمير في نكاحها يرجع الى سلمى زوجة مطر المذكور فيما قبله . ومطر بالطاء والرله المهملتين كفرنس زوج سلمى يعنى هر آينه اكر بوده . باشد عقد كردن كه حلال بگرداند چيز حراميرا پس بدرستيكه عقد كردن مطر آنسلمى را حرام است .

مغنى فى باب السابع شاهد در فاصله شدن مفعول منصوب مصدر است كه ضمير غايب در نكاحها بوده باشد ميانه او و فاعل مضاف اليه او كه مطر است لكن اين بنا بروايت جر مطر است و اما بنا بروايت نصب ورفع او پس نيست شاهدهى در بيت .

تباريح من مى فلاموت اروح	لئن كانت الدنيا على كمارى
--------------------------	---------------------------

هو من قصيدة لذى الرمة واسمه غيلان بن عتبة قالها في صاحبه مية (او لها)

مها ولطرف العين فيهن مطرح	الم تعلمى يامى انى وبيننا
---------------------------	---------------------------

كلمة علي في علي للضرر . و ارى متكلم من الرؤية . و التباريح جمع تبريح وهو بالمشافة والموحدة والراء والحاء المهملتين بينهما ياء الجهد والمشقة وتباريح الشوق توهجه وتوقده . ومي مرخم مية وهي بالميم و الياء المشددة المفتوحتين والهاء اسم صاحبة الشاعر . واللام في فللموت مفتوحة . والاروح افعال من الروح وهو بالضم ما به حياة النفس وبالفتح الراحة .

يعني اكر بوده باشد دنيا بر ضرر من همچنان كه مي بينم سختيها را از جهت شوق بمية پس هر آينه مرك بهتر راحتست از براي من .

مغنى في اللام شاهد در بودن لام در لئن است زائده موطنه از براي قسم .

لئن كان ما حدثته اليوم صادقاً
اصم في نهار القيظ للشمس بادياً

هو من ابيات لامرأة فصيحة من عقيل (وبعده)

واركب حماراً بين سرج وفروة
واعر من الخاقام صغرى شمالياً

اللام في لئن موطنه للقسم عند الكوفيين وزائدة عند البصريين . وحدثته بالتشديد مجهول بصيغة المتكلم بمعنى خبرته . و اليوم منصوب علي الطرف . واصم متكلم من الصوم وهو الامساك الخاص . والقيظ بالقاف و الياء والطاء المعجمة شدة حر الصيف . وبادياً حال من فاعل اصم وهو بالموحدة والذال المهملة والياء فاعل من بدا بمعنى ظهر تقول لئن كان ما حدثوني به اليوم صادقاً اعذب نفسي بانواع العذاب .

يعني هر آينه اكر بوده باشد آنچه آنچنان چيزيكه خبر داده شدم من آنرا در امروز راست روزه ميگيرم در روز چهله تابستان در حالتيكه ظاهر شونده باشم مرآفتابرا يعني در آفتاب نشسته باشم از صبح تا شام .

سيوطي في عوامل الجزم شاهد در ذكر جواب شرط است كه اصم بوده باشد و ترك جواب قسم با وجود تقديم قسم كه لام موطنه بوده باشد بر ان شرطيه در لئن . مغنى في اللام شاهد در بودن لام در لئن است زائده نه موطنه از براي قسم بنا

بر مذهب بصريين لكن بنا بر مذهب كوفيين لام موطنه است بنا بر وفق شاهد اول .
 لئن كان من جن لابرح طارقاً وان يك انسا ما کہا الانس يفعل

هو من قصيدة للشنفرى الازدى واسمه عمرو بن براق ومنها :

وان مدت الايدي الى الزاد لم اكن باعجلهم اذ اشجع القوم اعجل

قوله ابرح بالموحدة والراء والحاء المهملتين اى جاء بالبرح وهو كفرس الشدة . و الطارق بالطاء والراء المهملتين والقاف فاعل من الطروق و هو بالضم الاتيان بالليل . والانس بالكسر الانسان . و ما نافية . والضمير في کہا يرجع الي الفعلة التى فعل . يعنى هر آينه اكر بوده باشد آنشخص از طایفه جن هر آينه بشدت در آمده بود در وقت شب و اكر بود آنشخص انسان نميكند انسان كاربرا مثل آن كار .

سيوطى في حروف الجر شاهد در دخول كاف جاره است بر ضمير غايب در کہا شنوداً
 لتقر عن على السن من ندم اذا تذكرت يوماً بعض اخلاقى

هو آخر قصيدة لتايب شرآ واسمه ثابت بن جابر او ثابت بن سفيان بن عدى على

الخلاف يصف بها نفسه ويخاطب امرأته (اولها)

يا عبد مالك من شوق و ابراق	و كرتيف على الاهوال طراق
ولا اقول اذا ما خلت قد صرمت	ياريح نفسى من شوق و اشفاق
لكن ما عولى ان كنت ذاعول	على بصير بكسر الحد سباق
سباق غايات مجد فى عشيرته	مرجع القول هذا بين ارفاق

۱۰ - ۰۰۴ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱	۱۰ - ۰۰۴ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱
مدلاج ادهم واهى الماء غساق	عار الطنابيب مهتد نواشره
۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱	۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱
قوال محكمة جواب آفاق	حمال لوية سهاد اندية

لتقرعن (الخ)

اللام موطنة للقسم . وتقرعن بنون الثقيلة مخاطبة من القرع وهو بالقاف والراء والعين المهملتين كفلس الدق مع عنف وقرع السن ضربها باطراف الانامل و الخطاب فيه لزوجته . وكلمة علي في علي للتعليل . والسن بالكسر الضرس وهو مفعول لتقرعن ومن للسبيبة . والتدم بالنون والذال المهملة كقرس الندامة . و تذكرت مخاطبة من التذكر وهو تفعل من الذكر خلاف النسيان . واراد باليوم قطعة من الزمان اى وقت كان . والاخلاق جمع خلق وهو بالخاء المعجمة والقاف كقفل الطبيعة .

يعنى هر آينه ميفشارى البته بجهت من دندانرا بر سر انگشتان و دست خود بسبب پشيمانى هر گاه ياد آورى در روزى بعضى از خلقها و طبيعتهاى نيکوى مرا .

مغنى في الهمزة شاهد در حذف ياء است قبل از نون مشدده در لتقرعن بجهت دفع التقاء سا كنين نظر بآنكه در اصل لتقرعين بوده است .

۱۰ - ۰۰۴ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱	۱۰ - ۰۰۴ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱
كى لتقضى حوائج المسلمينا	لتقم انت يا بن خير قریش

لم يسم قائله . قوله قریش كزبير ابو قبيلة معروفة . وتقضى بالقاف والضاد المعجمة مضارع قضي وطره اذا اتمه وبلغه . وروى مكان كى لتقضى و لتقضى . والحوائج جمع حاجة وهى الوطر . والالف في آخر المسلمينا اطلاق .

يعنى بايد كه بر پاى شوى تو اى پسر بهترين قریش بجهت آنكه بر آورى حاجتهاى مسلمانان را .

مغنى في اللام وفي الجهة الرابعة من باب الخامس شاهد در لام لتقم است كه

المهملة اسم مفعول بمعنى الملوّن و المزّين بالجزع و هو خرز اليماني شبه نجوم السماء به . و الهمزة للاستفهام . و الاحلام بالحاء المهملة جمع حلم و هو كعقق ما يراه النائم . و المّت ماض من الالمام بمعنى النزول . و الركب كفلس جمع راكب الابل خاصة . و يوشع هو يوشع بن نون احد الانبياء عليه السلام الذي ردت له الشمس .

يعنى ملحق شديم بكساني که در آخر قافله و جماعت سفر کنندگان بودند و حال آنکه بتحقيق که دور ميگرديد ميل نفس بگرد دلهاي که شناخته بوديم ما مرغهاي آن دلها را و حال آنکه آن دلهاي ساکن و برقرار بودند پس باز گرداننده شد بر ما آفتاب و حال آنکه شب تيره و تار بود بمحبوبه که مثل آفتابي بود از براي ایشان که از جانب هودج سر بيرون آورد و برطرف کرد نور روی او رنگ سياهی شب را و درهم پيچيد و پنهان شد بسبب نيکوئي روی آن محبوبه رنگ آسماني که زينت داده شده بود بستارهاي که مثل مهره یمني بودند پس قسم بخدا که نميدانم که آیا خيالهاي که شخص خواب کننده در خواب مي بيند نازل شد بما يا آنکه بود در میان ما شتر سواران يوشع بن نون پيغمبر عليه السلام که بسبب او خورشيد بر کشت در شب .

مختصر و مطول في الخاتمة شا همد در تملیح نمودن شاعر است در شعر خود

بقصه يوشع بن نون عليه السلام بباز کشتن خورشيد از برای او در شب .

لدى اسد شاك السلاح مقذف له لبد اظفاره لم تقلم

هو من قصيدة لزهير بن ابي سلمى المرى وهى احدى المعلمات السبعة (و قبله)

وكان طوى كسحا على مستكنة فلا هو ابداهها و لم يتقدم

وقال ساقضى حاجتى ثم اتقى عدوى بالف من ورائى ملجم

فشد ولم يقرع بيوت كثيرة لدى حيث القت رحلها ام قشيم

لدى اسد (الخ)

جریء متی یظلم یعاقب بظلمه سریعاً والایید بالظلم یظلم

کلمه لدى بمعنی عند . وشاک السلاح بالشین المعجمة ای تام السلاح وهو بکسر السین وفتحها والحاء المهملتین آلة الحرب . والمقذف بالقاف والذال المعجمة المشددة والفاء اسم مفعول وهو المجرب فی الحروب واصله من القذف بمعنی الرمی . واللبد بالموحدة والدال المهملة کعنب الشعر الذی علی کتف الاسد . والاضفار جمع ظفر وهو کفعل للسباع معروف . وتقلّم بالقاف مجهول من التقلیم وهو قطع الاظفار .

یعنی نزد مردیکه در شجاعة مثل شیر است که این صفت دارد آن مرد که تمام است اسلحه حرب او آزموده شده در جنگست که از برای آنشیر بالهای وموهای ریخته شده برشانه است وناخنهای او گرفته نشده است .

مختصر ومطول فی الاستعارة من علم البیان شاهد در بودن استعاره در بیت است بطریق تحقیقیه حسی که استعاره آوردن لفظ اسد بوده باشد در رجل شجاع ایضاً فیه شاهد در اجتماع تجرید و ترشیح است در بیت اما پس تجرید در مصراع اول و اما ترشیح پس در مصراع ثانی .

لدن بهز الکف یعسل متنه فیه کما عسل الطریق الثعلب

هو من قصیده لساعده بن جریده الهدلی یصف فیها الرمح (وقبله) .

فتعاوروا ضرباً و اشرع بینهم اسلات ماصاغ القیون ویر کب

من کل لطنی عاتر لاشأنه قصر ولارأس الکعوب معلب

خرق من الخطی اغمض حدة مثل الشهاب رفعته یتلهب

لذن (الخ)

قوله لذن خبر مبتداء محذوف ای هو لذن ای الرمح الخطی . و اللذن بالذال المهملة و النون كفلس اللین الناعم . و الباء سببیة . و الهزة بفتح الهاء و تشدید الزاء المعجمة الاضطراب . و یعسل بالمهملتین کیضرب مضارع من غسل الرمح غسلاناً اذا اهتز واضطرب و منه غسل بصیغة الماضي . و المتن بالمشاة و النون كفلس من الرمح صدره و جمهوره ای ما بین مقبضه الی کل واحد من طرفیه . و فی بمعنى مع . و الكاف للتشبيه . و ما مصدریة . و الطريق السبیل . و الثعلب كجعفر معروف و غسلانه فی الطريق خبنته و هو ان ابراح بن یدیه و رجليه بان يضع رجليه فی المشی موضع یدیه .

یعنی آن نیزه چنان نرم و ملایمست که بسبب تکان دادن و جنبانیدن دست مضطرب میشود تمام بند بندهای او با آن دست و میرسد کعب او بسنان او مثل مضطرب شدن رویاه در میان راه و دویدن او بطریقیکه بگذارد دو پای خود را بجای دو دست خود هر گاه ببیند کسی را .

مغنی فی الخطبة و فی الامور التي تتعدى بها الفعل القاصر من باب الرابع شاهد در منصوب بودن الطريق است بعسل بتقدير فی قبل از او بجهة توسع که جاری ساختن فعل لازم بوده باشد مجرای فعل متعدی نظر بآنکه غسل لازم است و الثعلب فاعل او است ای کما غسل فی الطريق الثعلب .

مغنی فی الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در منصوب بودن الطريق است بنا بر آنکه ظرف مکان بوده باشد نه بتقدير فی بنا بر مذهب ابن طراوه .

لذ بقیس حین یأبی غیره تلفه بحرأ مفیضاً خیره

لم یسم قائله . قوله لذ بضم اللام و سکون الذال المعجمة امر من لاذ یلوذ بمعنى التجأ . و قیس اسم رجل . و یأبی بالموحدة مضارع ابی بمعنى امتنع . و غیره فاعله . و تلفه بالفاء مضارع الفأ بمعنى وجده . و المفیض بالفاء و الیاء و الضاد المعجمة اسم فاعل

کمان نمیکنی خود را آنکه هلاک شده باشی .

مغنی فی الکاف شاهد در ملحق شدن کاف خطابست بحسب بصیغه خطاب و وقوع او مفعول اول از برای او وان تحینا مفعول ثانی او است چونکه بتاویل مصدر میرود .

۱۰۰ - ۰۰۰ - ۰ - ۰۰۰ - ۱۵۰ - ۰۰۰۰۰ - ۱۰۰
لسنا کمن جعلت ایاد دارها تکریت تمنع حبها ان تحصدا

لم یسم قائله . الکاف للتشبهه . و من موصولة . و ایاد بالجر بدل منه ای لسنا کایاد وهو بالیاء . والذال المهملة ککتاب حی من معد . والمستتر فی جعلت یرجع الیه ودارها مفعول اوله و تکریت مفعول ثانیه وهو بالمشناتین بینهما کاف وراء مهملة و یا کفندیل سمیت بتکریت بنت وائل . والمستتر فی تمنع یرجع الی ایاد . والحب بفتح الحاء المهملة وتشدید الموحدة واحد الجوب من الحنطة و الشعیر . وان مصدریة . و یحصدا بالف الاطلاق مجهول من احصد الزرع اذا قطعه وهو بالمهملات . وغرض الشاعر وصف نفسه وقومه بالجود والعطاء .

یعنی نیستیم ما جماعت مثل طایفه ایاد که قرار داده اند خانه های خود را در شهر تکریت که منع میکنند اینکه چیده شود دانه ها و زراعت او در وقت خرمن و آمدن فقرا بر سر آنخرمن .

مغنی فی الجهة الثانية من باب الخامس شاهد در ذکر بدل من موصوله است که ایاد بوده باشد قبل از ذکر مفعول جعلت که دارها بوده باشد پس توجیه کرده اند او را با اینکه دارها مفعول است از برای جعلت محذوف قبل از او بقرینه جعلت مذکور در لفظ .

۱۰۰ - ۰۰۰ - ۰ - ۰۰۰ - ۱۰۰
لعل التفاتاً منك نحوی مقدر یمل بك من بعد القساوة للرحم

لم یسم قائله . الالتفات بالفاء والمثناة افتعال من لفته ای صرفه عن رایه . والخطاب فی منك للمحبوبة . و النحو بمعنی الجانب . و المقدر اسم مفعول من التقدير . و یمل مجزوم یمیل وهو مضارع من المیل . والقساوة بالقاف والسين المهملة و الواو كسماحة

الصَّلاة . والرحم كفعل الرحمة والعطوفة .

یعنی امید است که التفاتی که از تو بجانب من مقدر شده است میل دهد تو را بعد از سخت دلی بسوی رحم کردن بر من .

مغنی فی عمل شاهد در وقوع جواب لعل است که یمل بوده باشد مجزوم بحذف یاء از او ای یمیل بدون دخول فاء بر او .

لعل الله فضلکم علینا بشیء ان امکم شریم

هولر جل من عقیل . قوله لعل بکسر اللام الاخيرة حرف جر علی لغة عقیل کرجیل وفضلکم ماض من التفضیل وهو جعل الشیء زائداً علی غیره فی الرتبة . والباء فی بشیء سببیه . والشریم بالشین المعجمة والراء المهملة کامیر المرأة المفضاة .

یعنی امید است که خداوند فضیلت دهد شما را بر ما بسبب چیزی بدرستی که مادر شما مخرج بول و حیض او یکست .

قَطْرٌ فِي حُرُوفِ الْجَرِّ شَاهِدٌ دَرَّ لَعْلٌ اسْتِ كِهْ بَكْسَرِ لَامٍ ثَانِيَسْتِ وَ اَزْ حُرُوفِ جَرِّ اسْتِ وَ جَرِّ دَادَهْ اسْتِ اَللّٰهَ رَا بِنَا بَرْلَغَةَ عَقِيْلٍ .

لعلك و الموعود حق لقاءه بدالك من تلك القلوص بداء

لم یسم قائله . الواو حالیه . والموعود مفعول من الوعد والحق بمعنی الحقیق ای الجدید . واللقاء بالقاف والمد ککتاب مصدر لقیه ای راه . وبداء بالموحّدة والذال المهملة ماض بمعنی ظهر . و القلوص بالقاف و الصاد المهملة کصبور الشابة من الابل . و ابدا بالموحّدة والذال المهملة مصدر بداله فی الامر بدواً وبداء و بدائة ای نشاء له فیہ رای . یعنی امید است که تو و حال آنکه آنچه وعده کرده شده است سزاوار است رسیدن بآن که ظاهر شود از برای تو از این شتران جوان فکر تازه در باره ایشان .

منغی فی الجملة المعترضه من باب الثانی شاهد در وقوع جمله حالیه و الموعود حق لقاءه است معترضه میان اسم لعل که کاف خطاب بوده باشد و خبر او که بدالك است

١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠
 لعلك يوماً ان تلم ملمة عليك من اللائي يدعنك اجدعا

لم يسم قائله . تلم مضارع من الالام بمعنى النزول والملمة بضيغه اسم الفاعل منه
 بمعنى الحادثة . ومصداق اللائي الحوادث والنازلات ويدعنك مضارع بمعنى يتر كتك .
 والاجدع بالجيم والدال والعين المهملتين افعال من الجدع وهو قطع الانف وهنا كناية عن الذلة
 يعني شايد كه تو در روزی اينكه فرود آيد حادثه و مصيبتى بر تو از آن چنان
 مصيبتهاى كه واميكذارند تو را خار ويست شده چونكسيكه دماغ او را بريده باشند .

مغنى في لعل شاهد در اقتران خبر لعل است بان كه ان تلم بوده باشد .
 ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠
 لعمرك ما ادرى وانى لاوجل على اينما تغدو المنية اول

الى ان قال :

١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠
 اذا انت لم تنصف اخاك وجدته على طرف الهجران انكان تعقل
 ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠
 ويركب حد السيف من ان تضييمه اذا لم يكن عن شفرة السيف مزحل

هو مطلع قصيدة لمعن بن اوس المزنى . قوله ما ادرى اى لا اعلم . واوجل بالواو
 و الجيم افعال من الوجل بمعنى الخوف . و تغدو مضارع اى تاتي في الغداة و هو وقت
 الصبح . والمنية بالنون والياء المشددة كسجية الموت . قوله اول بالضم اى اول الساعة
 او الوقت . قوله تنصف مضارع من الانصاف وهو بالنون والصاد المهملة و الفاء بمعنى
 العدل . والمراد بالابخ المصاحب . وحد السيف بفتح الحاء وتشديد الدال المهملتين نحو
 شر من طرفه وحدته . و ومن للبدل . و تضييمه بالضاد المعجمة والياء مضارع ضامه حقه
 اى انتفضه ومصدره الضيم بمعنى الظلم . والشفرة بالشين المعجمة والفاء و الراء المهملة
 والهاء كطلحة ايضاً حد السيف . والمزحل بالراء المعجمة و الحاء المهملة كمقعد اسم
 اسم مكان من الزحل وهو بمعنى التنحي والزوال .

یعنی هر آینه بجان تو قسم که نمیدانم و حال آنکه بدرستی که من هر آینه ترسان ترم بر شما از جدائی و فراق که بر کدام يك از ما وارد میشود در وقت صبح مرك در اول ساعتی از ساعات و یعنی هر گاه تو انصاف ندهی برادر و یاور خود را و بطریق عدالت رفتار نکنی با او مییابی او را بر طرف دوری اگر بوده باشی که عقل داشته باشی و سواره میشود آن برادر و یاور تو تیزی شمشیر را یعنی امرهای دشوار را بدل از اینکه ظلم کنی او را و اندک بشمارای حق او را هر گاه نبوده باشد از تیزی دم شمشیر مکان دوری و زوالی از برای او .

قطر في المعرب والمبني شاهد در بناء اول است برضم باعتبار آنکه مضاف الیه او محذوفست و در نیت گرفته شده است معنی او .

مختصر ومطول في الخاتمة شاهد در بودن دو بیت آخر است از قبیل نسخ و انتحال باعتبار ادعا نمودن عبدالله بن زبیر باینکه او انشاد نموده است و حال آنکه از معن بن اوس است .

لعمرك ما ادرى ولو كنت دارياً
شعيت بن سهم ام شعيت بن منقر

هو من قصيدة للاسود بن يعفر عبدالقيس بن نهشل التميمي يهجو فيها شعيت بن سهم بعد انتسابه و استقراره على اب واحد . قوله ادرى متكلم من الدراية بمعنى الفهم ومنه الداري بصيغة اسم الفاعل وهو من كان بصدد الدراية والفهم . وشعيت بالشين المعجمة والعين المهملة والياء والمثلثة في الموضعين كزبير مبتداء وما بعده خبره او الخبر محذوف اي افضل كما قاله بعضهم . وسهم بالسين المهملة كهلس ابو قبيلة من قريش و من باهلة ايضاً . ومنقر بالنون والفاء والراء المهملة كمنبر ابو حنيفة بن تميم وهو منقر بن عبيد بن الحارث يعنى هر آينه بجان تو قسم که نمیدانم و اگر چه بودم در صدد دانستن که آیا شعيت پسر سهم است یا شعيت پسر منقر است یا آنکه آیا شعيت پسر سهم بگویم بهتر است یا آنکه شعيت پسر منقر بگویم بهتر است .

سيوطي في عطف النسق مغنى في ام شاهد در ام است که اراده شده است باو

تعيين يكي از دو امر با وقوع او بعد از استفهام محذوفة قبل از شعيت درميان جمله اسميه وحذف خبر دو جمله بنا بر قولي اي اشعيت بن سهم افضل ام شعيت بن منقر افضل .

لعمرك ما الفتیان ان تنبت اللحي
ولكنما الفتیان كل فتى ند

لم یسم فائمه . كلمة ما نافية . والفتیان كعمران جمع فتى وهو الشاب والسخی الكریم وتنبت بالنون والموحدة المضمومة والمثناة مضارع نبت بمعنى خرج . واللحي بضم اللام وفتح الحاء المهملة مقصوراً جمع لحية بالكسر . قوله ند بفتح النون وكسر الدال المهملة مع التتوين اصله ندى وهو فاعيل من الندى كفتى بمعنى الجود يقال ندا الرجل اذا جاد وهو ندى . يعنى هر آينه بجان تو قسم كه نيستند جوان مردان كسانى كه بيرون آورنده اند ريشها را وليكن جوان مردان هر جوان مردىست كه صاحب جود و بخشش بوده باشد .

مغنى في القاعدة السابعة من باب الثامن شاهد در ان تنبت است كه بتأويل مصدر ميروند كه نبت بوده باشد و نبت بتأويل اسم فاعل بصيغة جمع ميروند كه نابتين بوده باشد اي ما الفتیان نابتى اللحي

لعمرك والخطوب مغيرات
وقى طول المعاشرة التقالى
لقد باليت مظعن ام اوفى
ولكن ام اوفى لا تبالي

هو من ابیات زهير بن ابى سلمى المرى قالها حين طلق امرأته ام اوفى (وبعده)

اصبت بنیاء منك وتلت منى
لدى بينى ادلت ولم تدالى
من اللذات والحلل الغوالي

الخطوب بالضم جمع خطب وهو بالخاء المعجمة والطاء المهملة والموحدة كفلس الامر العظيم والصعب . والمغيرات اسم فاعل بصيغة الجمع من التغيير والمعاشرة المخالطة

والتقالي بالمشاة والقاف التباض . وباليت بالموحدة والياء متكلم من المبالات و هي الاكتراث بالشيء ومنه تبالى بصيغة المضارع . والمظمن بالطاء المعجمة والعين المهملة والنون كمقعد مصدر ميمي من الطعن وهو ضد الاقامة وبمعنى الارتحال والفرار . وام اوفى بفتح الالف والفاء وسكون الواو امرأة الشاعر .

يعنى هر آينه قسم بجان تو و حال آنکه امرهای بزرگ و دشوار تغییر دهند اند شخص را و حال آنکه در بسیاری مخالطت و معاشرت بغض و دشمنی حاصل میشود که هر آينه بتحقیق که اندیشه و باک دارم از کوچ کردن و فراق ام اوفی لکن ام اوفی باک ندارد از فراق من معنی فی الجملة المعترضه من باب الثاني شاهد در وقوع و جمله حالیه است معترضه میان قسم که لعمرک بوده است و جواب او که لقد باليت الخ است بنا بر اعتراض ابوعلی که تجویز نکرده است آنرا .

۵۰۰ - - ۱۰۵ - ۵ - ۱۰۰ - ۱ - ۰ - ۰ - ۰
 لعمر ومع الرمضاء والنار تلتظي ارق واحفي منك في ساعة الكرب

هو لابی تمام الطائی اراد بعمر و عمرو بن الحارث بن ذهل بن شیمان شریک جساس فی قتل کلیب . والرمضاء بالراء المهملة والضاد المعجمة والمد كحمراء الارض الحارة التي وقعت عليها الشمس . قوله والنار بالجر عطف عليه . وتلتظي حال من النار و هو بالطاء المعجمة المكسورة بمعنى تلهب . وارق بالراء المهملة والقاف المشددة افعل من الرقه بمعني الرحمة . واحفي بالحاء المهملة والفاء افعل من حفي به كرضي ابي تلتطف بحاله . والكرب بالراء المهملة والموحدة كفلس الحزن والغم .

يعنى هر آينه عمرو با زمین گرم شده بحرارت خورشید و آتش در حالتیکه زبانه می کشید آن آتش رحیمتر و مهربانتر است از تو در ساعه اندوه ما نسبت بما .

مختصر و مطول فی الخاتمة شاهد در تلمیح نمودن ابي تمام است در شعر خود بشعر معروف و آن این است .

۵۰۰ - - ۱۰۵ - ۵ - ۱۰۰ - ۱ - ۰ - ۰ - ۰
 المستجير بعمر و عند كربته كالمستجير من الرمضاء بالنار

لم يسم قائله . المستجير بالجيم والراء المهمله اسم فاعل بمعنى المستغيث والملتجى .
واراد بعمر وعمر و بن الحارث المتقدم ذكره . والكربة كغرفة الحزن ولهذا البيت حكاية
تفصيله في المطول فمن شاء فليرجع اليه .

يعنى آنچه ناسكسيكه پناه برنده است بعمر و نزد اندوه خود مثل آنچه ناسكسي
است كه پناه برنده است از شدت گرمي زمين گرم شده بخورشيد بآتش .

٠٠٠ ١٠٠٠ ٥٠٥ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠
لعمرى لقد كان الثريا مكانه ثراء فاضحى الان مشواه فى الثرى

لم يسم قائله يرثي به الشاعر رجلا . الثريا بضم المثناة وفتح الراء المهمله
وتشديد الياء نجم معروف و ثراء بالنصب تميز و هو بالمثناة المفتوحة و الراء المهمله
و المد الرفعة والغني و كثرة المال . واضحى بمعنى صار . والمثوى بفتح الميم وسكون
المثناة والواو المفتوحة المكان . والثرى بالمثناة والراء المهمله كفتى التراب .

يعنى هر آينه بجان خودم قسم كه هر آينه بتحقيق كه بود در منزل ثريا مكان
آنمرد از حيثيت بلندي و رفعت پس گرديد اينزمان مكان او در زير خاك .

مطول في رد العجز على الصدر من علم البديع شاهد در رد عجز است كه الثرى
بوده باشد بر صدر كه ثراء است با الحاق همزة در ثراء و شبهه بودن او در نظر بآنكه
ثراء از ماده ثروست و واويست و الثراء يائى است .

٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠
لعمرى وما عمرى على بهين لقد نطقت بعلا على الاقارع

هو من قصيدة للنابغة الذبياني و اسمه زياد بن معوية يعتذر بها الي النعمان بن
المنذر وقد سعى اليه بعض الوشاة بانّه هجاه ومنها :

٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠
اتانى ابيت اللعن انك لمتنى وتلك التى تستك منها المسامع
٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠
مقالة ان قد قلت سوف اناله وذلك من تلقاء مثلك رائع

وعیدابی قابوس فی غیر کنهه
 اتانی ودونی را کس فالضواجم
 فبت کانی ساورتنی ضئيلة
 من الرقس فی انیابها السم ناقع

قوله لعمری ای قسمی . وما نافية . وعمری علی بفتح العین وضمها ای عیشی علی .
 و الهین بفتح الهاء وتشدید الیاء و النون بمعنى السهل والیسیر . ونطقت بقاء التانیث
 ماض بمعنى تکلمت . والبطل بالموحدة والطاء المهملة كقلس مصدر بمعنى الباطل او هو
 صفة لمحدوف ای نطقت نطقاً بطلا وهو خلاف الحق . والاقارع بالقاف و الراء و العین
 المهملتین جمع اقرع و هو کاحمد من لاشعر فی راسه او هو علم و اراد به اقرع بن
 حابس و اخاه مرثد .

یعنی هر آینه بجان خودم قسم و حال آنکه نیست زند کانی من بر من آسان
 که هر آینه سخن گفتند از روی نادانی و بیهوده کی بر ضرر من و دربارہ من کسانیی که
 کر بودند و سر ایشان موی نداشت یا آنکه مراد اقرع و مرثد پسران حابس اند .

مغنی فی الجملة المعترضة من باب الثانی شاهد در وقوع جمله حالیه است
 معترضة میان قسم که لعمریست و جواب او که لقد نطقت است .

لقد اذهلتنی ام عمرو بکلمة
 اتصبر . یوم البین ام لست تصبر

لم یسم فائله . قوله اذهلتنی بالذال المعجمة بمعنى شغلتنی عن النظر فی احوالی .
 قوله ام عمرو اسم امراة . قوله بکلمة بسکون اللام للضرورة و المراد منه المصراع
 الثانی . والهمزة للاستفهام . وتصبر مخاطب من الصبر وهو حبس النفس عن الغلق و الجزع .
 و البین بفتح الموحدة و سکون الیاء و النون البعد و الفراق .

یعنی هر آینه بتحقیقکه خوشدل کرد و مشغول ساخت مرا ام عمرو بسخنی و آن
 اینستکه اتصبر یوم (الخ) یعنی آیا صبر میکنی در روز فراق من یا نیستی که صبر کنی .
 مغنی فیما افترق فیہ عطف البیان و البدل من باب الرابع شاهد در وقوع جمله

انتصبر الخ است بدل از برای کلمه وعدم جواز بودن او عطف بیان از برای او باعتبار عدم جواز وقوع جمله عطف بیان از برای مفرد بخلاف بدل .

لقد اقوم مقاماً لو اقوم به اری واسمع مالو یسمع الفیل

هو من فصيحة لكعب بن زهير بن ابي سلمى المرى يمدح بها النبي ﷺ وهي
احدى المعلقات السبعة (وقبله) .

انبئت ان رسول الله اوعدني والعفو عند رسول الله مأمول

مهلا هداك الذي اعطاك نافلة ال قرآن فيها مواعظ وتفصيل

لا تأخذني باقوال الوشاة ولم اذنب وان كثرت في الاقاويل

لقد اقوم (الخ)

لظل يردد الا ان يكون له من الرسول باذن الله تنويل

حتى وضعت يميني لانا زعه في كف ذي تقمات قبيله القيل

قوله اقوم متكلم مضارع من قام بمعنى انتصب . والمقام الموضع . وارى واسمع متكلمان من الرؤبة والسمع . والفيل بكسر الفاء وسكون الياء حيوان معروف .
يعنى هر آينه بتحقيقك مهياستم بجائي كه اكر بايستم بآنجاى مى بينم وميشنوم
چيز برا كه اكر ميشنود فيل آنچهيز را .

مغنى في لو شاهد در بودن لو ثانيست بمعنى ان اى ما يسمع الفيل آياه .
لقد جمعت فيهما المحاسن كلها واحسنها الايمان واليمن والامن

لم یسم قائله . قوله جمعت مجهول من الجمع و هو ضد التفريق . و المحاسن بالفتح جمع حسن علی غیر القیاس و هو الجمال واحسن افعال منه ای احسن محاسنها اتصاف اهلها بالایمان وارضها بالیمن و هو بالیاء والنون كقفل البركة . والامن السلامة . یعنی هر آینه بتحقیق که جمع شده است در آن موضع و مراد مصنف در اینجا شهر هراتست نیکوئیهای همه آن نیکوئیها و نیکوتران محاسن متصف بودن اهل آن موضع است بایمان و زمین او است ببرکت و سلالت از دست یافتن دشمنان بر آن موضع .

مطول فی الخطبة در مقام تمثیل باین بیت در مدح شهر هرات و دلالت نمودن مضمون این بیت بر مراد او ذکر کرده است .

۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰	لقد خشیت ان اری جدباً
۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰	ان الدبا فوق المتون دبا
۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰	ترك ما بقى الدبا سبسبا
۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰	فی عامنا ذا بعدما اخصباً
۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰	و هبت الريح تمور هبا
۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰	مثل الحريق وافق القصباً

الابيات من ارجوزة لرؤبة بن العجاج بن رؤبة التميمي يصف بها سنة منه جدب وقحط (وبعده) .

۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰	و التبن والخلفاء التهباً
۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰	كانه السيل اذا اسلحجاً

قوله خشيت متكلم من الخشية بمعنى الخوف . وان مصدرية ای من ان اری و اری متكلم من الرؤبة بالبصر . وجدباً بالجيم والبدال المهملة وتشديد الموحدة للضرورة واللف الاطلاق اصله كفلس وهو القحط و ضد الخصب . والعام الحول . و كلمة ما زائدة . و اخصباً ماض من باب الافعال من الخصب وهو بالخاء المعجمة والصاد المهملة والموحدة كفلس ضد الجدب . والدباً بالبدال المهملة و الموحدة كعصا صغار الجراد . والمتون جمع متن و هو بالمشنة و النون كفلس ما صلب من الارض و ارتفع . و دباً بفتح

الدال المهملة و تشدید الموحدة و الالف الاطلاق ماض من دب یدب دبا ای مشی علی هیئة . و هبت بتشدید الموحدة ماض من الهب و هو ثوران الريح . و تمور بالراء المهملة مضارع مارت الريح التراب ای اثارته . و هبا بتشدید الموحدة للضرورة اصله هباء بالمد كسحاب الغبار . و تمرك مضارع من الترك . و ما موصولة . و ابقى ماض من الابقاء و هو ضد الافناء . و سبباً بالتشدید للضرورة و الف الاطلاق و اصله سبب و هو بالسینین المهملتین و الموحدتین كجعفر المفازة و الارض الخالية من النبات . و الحریق بالحاء و الراء المهملتین و القاف کرفیق بمعنى الحارقة و هی النار . و وافق بالواو و الفاء و القاف ماض من الموافقة یقال وافقه ای صادفه و وجده . و القصباً بتشدید الموحدة للضرورة و الف الاطلاق اصله القصب و هو بالقاف و الصاد المهملة و الموحدة کفرس کل نبات ذی انایب و احدته قصبه .

یعنی هر آینه بتحقیقکه میترسم اینکه بینم فحط و تنگی را در این سالیکه در آن هستم از بعد از آنکه فراوانی و وسعتست بدرستی که ملخهای کوچک در بالای زمینهای بلند راه میروند بطریق سستی و هموازی و وزیده است باد که بلند میکند غبار را و وامیکذارد آنچه را که باقی گذارده است ملخهای کوچک چون بیابان خالی از گیاه مثل آتش سوزانی که این صفة داشته باشد که بیاید بر خوردنیهای را که اثری از آن باقی نخواهد گذارد .

سیوطی و نظام فی باب الوقف شاهد درجاری نمودن حکم وقف است که تضعیف و ادغام باء در قصباً بوده باشد در حال وصل بجهت ضرورت نظر بآنکه وقف نشده است بر باء واو در حالت وصل است و همچنین است حکم در جذباً و اخصباً و سبباً .

۱۰۰ -	۱۵ -	۰۰ -	۱ -	۱۰۶	۰۶	--	۰۰۴	۰۰
عجایزاً مثل السعالی خمسا				لقد رایت عجیباً مذامسا				
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
لا ترک الله لهن ضرساً				یا کلن ما فی رحلهن همسا				

لم یسم قائلهما . اللام للتأکید . و رأیت بمعنى ابصرت . قوله عجیباً لی عجیباً و هو

هو لسحبان بن وائل الخطيب انشده حين دخل على معوية و عنده خطباء العرب فلما راوه تفرقوا لعلمهم بقصورهم عنه . الحى البطن من بطونهم . واليمانون جمع يمان وهو بالفتح نسبة الى اليمن وهو بلد معروف . و اراد بقوله اما بعد لفظه و الضمير فى خطيبها لحي اليمانيين اى انا اخطب من خطبائهم الذين تفرقوا عند ورودى فى المجلس يعنى هر آينه بتحققكه دانستيد قبيله منسوب بيمين اينكه بدرستيكه هر گاه بگويم اما بعد بدرستيكه من خطيب ايشان هستم واز ايشان بهتر خطبه ميخوانم پس باين سبب متفرق شدند از مجلس در وقت وارد شدن من .

مطول فى الايجاز و الاطناب و المساوات شاهد در بودن اطناب است بتكرير اني بعد از اننى بجهت تأكيد نظر بدور بودن اننى از اننى در كلام بواسطه ميان در آمدن شرط كه اذا قلت اما بوده ما بين ان اول و ثانى .

لقد علم الضيف والمرملون	اذا اغبر افق وهبت شمالا
وخلت عن اولادها المرصعات	و لم تر عين لمزن بلالا
بانك ربيع وغيث مريع	وانك تكون هناك الشمالا

الابيات من قصيدة لعمرة بنت العجلان بن عامر الهذلي ترضى بها اخاها عمرو ذى الكلب وقيل لجنوب اخت عمرو ذى الكلب وقيل لغيرهما (وقبله) .

وقد علمت فهم عند اللقاء	بانهم لك كانوا نفالا
كانهم لم يحسوا به	ويخلو النساء له والحجالا
ولم يزلوا بمحول السنين به	فيكونوا عليه عيالا

لقد علم (الخ)

وخرق تجاوزت مجهوله بوجناء حرف تشكى الكلالا

المرملون جمع مرمل و هو بالراء المهمله كمكرم المسكين . و اغبر بالتشديد
اى صار ذا غبار . و الافق بالفاء و القاف كقفل ناحية السماء . و هبت بتشديد الموحدة
ماض من الهب و هو ثوران الريح و الشمال كسحاب ريح معروفة . و خلّت بالخاء المعجمة
ماض من التخلية بمعنى المتاركة اى بعدت المرضعات من البقر والغنم عن اولادها لقلّة
اللبن بسبب عدم الامطار . و ترعين بنون التأكيد مضارع من رعيت الكلاء . و المزن
بالزاء المعجمة و النون كقفل السحاب البيضاء . و البلال بالموحدة ككتاب الندوة و
المراد المطر . و الخطاب فى انك امرؤ ذى الكلب . و الربيع واحد الفصول الاربعة . و
الغيث المطر . و المريع كماير من قولهم ارض مريعة اى كثيرة النبات . و الشمال بالمثلثة
ككتاب الغياث الذى يقوم بامر قومه . يقول اذا اغبرت الافاق و هبت الريح الباردة الدالان
على القحط او على اقبال الشتاء كما قيل فقد تيقنوا الفقراء بانك سخي و نافع كالغيث و
قائم بامرهم .

يعنى هر آينه بتحقيقك دانسته اند ميهمان و فقراء كه هر گاه غبار آلوده شود
كنار آسمان و بوزد باد شمال و دور شوند حيوانات و گوسفندان شير دهند از اولاد خود
بجهت كمى شير و يافت نشدن علف و نيابند از براى ابر سفيد ترى و بارانى را بسبب قحط
و كرسنگى باينكه تو در بخشش مثل باران بهار و باران نفع بخشنده كه گياه بواسطه
آن برويد از زمين و اينكه تو در اينجا مى باشى دستگير و فريادرس فقراء بواسطه عطاي خود
قطر و سىوطى فى الحروف المشبهة بالفعل شاهد در ان مخففه از مثقله است
كه چون در هر دو موضع اسم او ظاهر غير شأن آمده است پس خبر او مفرد و جمله هر
دو آمده است اما مفرد پس در بانك ربيع و اما جمله پس در وانك تكون الشمالا .

لقد علمت عرسى مليكة اننى انا الليث معدياً عليه و عادياً

هو من قصيدة لعبد يغوث بن وقاص الحارثي قالها حين اسرته تميم الرباب يوم

الكلاب الثاني (و قبله)

١١ - ٥٥٠ - ٥٤ - ١٠ - ١٠	١١٥٥ - - - ١٠١١٤
فما لكما في اللوم خير ولا ليا	الا لتلوماني كفى اللوم ما بنا
١٠ - ١٠ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥	١٥٥ - - ١٠ - ٤٤ - ١٠٥٥ - - -
قليل ولومي اخي من شماليا	الم تعلمنا ان الملامة نفعها

لقد علمت (الخ)

١٠ - ١٠ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥	- - - ١٠ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥
امعشريتم اطلقوا من لسانيا	اقول وقد شدوا لساني بتسعة
١٠ - ١٠ - ٤ - ٥ - ١٠ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥	٥٥ - ٥٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥
كان لم ترى قبلي اسيراً يمانيا	وتضحك مني شيخخة عيشمية
١٠ - ١٠ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥	٥٥ - ٥٥ - ١٠ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥
نخيلي كرى كرة عن رحاليا	كاني لم اركب جواد اولم اقل
١١ - ١٥٤ - ١٥٥٥ - ١٠ - ١٠	٥٥ - ٥٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥
نداماي من نجران ان لا تلاقيا	فيا راكباً اما عرضت فبلغن

عرس الرجل بالمهمات كجبر زوجته . والمليكة كسفينة زوجة الشاعر وهو يدن من عرسي . و الليث بالياء والمثلثة كفلس الاسد . قوله معدياً عليه و عادياً حالان اي تارة اكون مغلوباً وتارة اكون غالباً وهما مفعول و فاعل من عدى بمعنى جاوز عن الحد و ظلم . يقول انى بمنزلة الاسد فمن ظلمني فكانت ظلم الاسد فلا بد لي ان اهلكه كما يهلك الاسد من ظلمه .

يعني هر آينه بتحقيقكه دانست زوجه من مليكه اينكه بدرستيكه من مثل شير هستم در حالتيكه يكمرتبه ظلم کرده شده ام و مرتبه ديگر ظلم كنده ام بر كسيكه ظلم كرد . باشد بر من .

تصريف في اسم المفعول من الناقص نظام في الاعلال شاهد در وارد شدن
معدی است بطریق اعلال نظر بآنکه اصل او معدو^و بواو است همچنانکه قیاس در استعمال
واو است و در اینجا خلاف آمده است و واو قلب شده است بیا .

لقدکان فی حول ثواء ثویته تقضی لبانات ویسام سائم
۱۰۰- ۰- ۱- ۰۰- ۱۱۲- ۰- ۰- ۰۰- ۱- ۰- ۰- ۰۰-

هو من قصيدة للاعشى واسمه ميمون بن قيس (اولها)

هریره ودعها وان لام لائم غداة غدام انت بالبين راجم
۰۰- ۰- ۱۰۰- ۰- ۱- ۰- ۱- ۰- ۰- ۰۰- ۰- ۱۰۰-

لقدکان (الخ)

مبتلة هيفاء رود شبابها لها مقلبا ريم فاسود فاحم
۱۰۰- ۰- ۱۰۰- ۰- ۱- ۰- ۱- ۰- ۰- ۰۰- ۰- ۱۰۰-

ووجه تقي اللون صاف بزينة مع الجيد لبات لها ومعاصم
۰- ۱- ۰- ۰۰- ۰- ۱۰۰- ۱- ۰- ۰- ۰۰- ۰- ۱۰۰-

الحول السنة . والثواء بالمثلثة و الواو و المدد الافامة وهو بدل من حول ومنه
ثويته بصيغه المتكلم . والتقضی تفعل من قضى حاجته اذا اتمه وبلغه . واللبانات بالضم
جمع لبانة وهى بضم اللام وفتح الموحدة و النون الحاحة . و يسأم بالسین المهملة و
الهمزة مضارع منصوب بتقدير ان المصدرية من السامة وهى الضجر و الملالة ومنها سائم
بصيغة الفاعل .

يعنى هر آينه بتحقيقه بود در سال اقامه كه اقامت كردم من اقامت كردنى در
آنسال بر آوردن حاجتهاى چند و ملال گرفتن ملال گيرنده .

مغنى في الاشياء التى تحتاج الى الروابط من باب الرابع شاهد در حذف رابطه
بدل است بعد از ثويته اي ثويت ثواء فيه نظر بآنکه ضمير در ثويته نائب است از ثواء
مصدر و ضمير فيه راجع است بثواء در لفظ كه بدل است از حول و رابطه او است اي في حول

ثواء ثوت ثواء فيه اى في حول الثواء .

لقد لم تنى يا ام غيلان فى السرى
فتمت وما ليل المطى بنائم

لم يسم قائله . قوله لم تنى مخاطبة من اللوم بمعنى العذل . وام غيلان بالغين المعجمة والياء والنون كسكران كنية امرأة . والسرى بضم السين وفتح الراء المهملتين مقصوراً سير عامة الليل . وتمت مخاطبة من النوم والخطاب فيه لام غيلان . والواو للحال . وما نافية والمطى بفتح الميم وكسر الطاء المهملة و تشديد الياء الدابة السريعة . و الباء في بنائم زائدة .

يعنى هر آينه بتحقيق كه سر زنتش كردى مرا اى ام غيلان در وقت راه رفتن در تمامى شب پس خوابيدى تو و حال آنكه نيست شب شتر راهوار خواب كنده يعنى تو خوابيدى و استراحت كردى و مرا خواب و استراحتى نيست بجهت آنكه كسيكه سوار شتر تندرو است خواب نميتواند كرد .

مطول في الاسناد الخبرى شاهد در بودن ليل المطى است مجاز عقلى و حال آنكه اورا در تعريف حقيقت گرفته اند باعتبار اسناد دادن خواب بشب و حال آنكه مراد اسناد خواب است بكسيكه شتر سوار است در شب .

لك العزان مولاك عزوان يهن
فانت لى بجبوحه الهون كائن

لم يسم قائله . العز بكسر العين المهملة و تشديد الزاء المعجمة خلاف الذل ومنه عز بصيغة الماضى وازاد بالمولى الحليف والناصر . ويهن مجهول مضارع من الهوان وهو والهون بالضم بمعنى الذل . والبجوحه بالموحدتين والحائنين المهملتين كاعجوبة من الشىء وسطه .

يعنى از براى تو است عزت اكر ياور و هم قسم تو عزيز باشد و اكر خوارى رسانيده شود پس تو نزد وسط حقيقي خوارى باشنده .

سيوطى في المبتداء مغنى فى الطرف من باب الثالث شاهد در ذكر متعلق لى

است در بیت که کائن بوده باشد بجهت ضرورت و تمام شدن شعر بذكر آن .

لکل هلالی من اللؤم برقع ولا بن یزید برقع و جلال

لم یسم قائله . یهجوا به الشاعر عبدالله بن یزید الهلالی . قوله هلالی نسبة الی بنی هلال وهی ککتاب قبيلة معروفه . واللؤم بالهمزة کفعل دنائة الاصل والنخسة و البرقع بالموحدة المضمومة والراء الساکنة والعین المهملتین بینهما قاف مفتوحة او مضمومة ما یکون للنساء والدواب ساتراً للوجه وازاد باین یزید عبدالله بن یزید الهلالی والجلال بالجیم ککتاب جمع جل وهی بالضم للفرس و نحوه .

یعنی از برای هر مرد منسوب بقبيله هلال است از جنس پستی وبخل روي بندي و از برای عبدالله پسر یزید است يك روی بندي وجله‌های چند .

مطول فی الخاتمة شاهد در تلمیح نمودن محاربيست در قول خود اصلحك الله اخلو البارحة برقعاً و كانوا فی طلبه در هجو هلالی باین شعر .

لكنه شاقه ان قيل ذارجب ياليت عدة حول كله رجب

لم یسم قائله . قوله شاقه ماض من الشوق و هو نزاع النفس و حركة الهوى الی الشیء والصمیر فيه مفعوله . وان یفتح الهمزة مصدریة وهو مع ما بعده بتأویل المصدر فاعل شاقه . و ذا اشارة الی الشهر الحاضر . و رجب واحد شهور اثنی عشر . و العدة بكسر العین وتشدید الدال المهملة المفتوحة والهاء الزمان . والحول السنة .

یعنی لکن آنمرد بشوق انداخته است اورا گفته شدن اینکه این ماه ماه رجب است ایکاش که شماره تمام ماههای سال همه آنسال ماه رجب بود .

قطر فی التأكيد شاهد در تأکید نمودن لفظ کل است نکره محدوده را که

حول بوده باشد .

لله یبقی علی الايام ذوحید بمشمخر به الظیان والاس

هو من قصيدة لعبد مناة الهذلي وقيل لغيره (و قبله)

ياحى ان سيع الارض هالكة والادم والغفروالاداموالخنس

اللام فى لله للقسمة والتعجب معاً و هو مختص باسم الله تعالى . و كلمة لا قبل يبقی محذوفة للضرورة اى لا يبقی وفى غالب النسخ يكتبه الناسخون فهو غلط لعدم استقامة الوزن به و لاستشهاد بعض النحاة فى غالب الكتب بحذفه . و يبقی مضارع من البقاء وهو ضد الفناء . والحيد بالحاء و الدال المهملتين بينهما ياء كعنب جمع حيدة وهو القرن فيه عقد . و المشمخر بالشين والخاء المعجمتين والراء المهملة بصيغة اسم المفعول الجبل العالى . والباء فى به بمعنى فى . والظيان بالطاء المعجمة والياء المشددة والنون كشدا الياسمين الصحرائى . والاس بالمد والسين المهملة شجر معروف .

يعنى قسم بخداوند وتعجب ميكنم كه باقى نيماند در روزگار صاحب شاخى كه در شاخ او كرهائى بوده باشد در كوه بلندي كه در آن كوه است ياسمن صحرائى و درخت مورد و اين كنايه از اين است كه همه چيز فانى ميشود حتى كوسفند كوهي كه عمر آن طولانيست .

شرحاً العوامل و هدايه فى حروف الجر مغنى فى اللام شاهد در بودن لام جاره در لله است از براى قسم و تعجب با هم و داخل نميشود چنين لام بر اسم مكر بر لفظ الله و بس .

لما اغفلت شكرك فاصطنعنى فكيف ومن عدلائك جل مال

لم بسم قائله . قوله اصطنعنى امر من الاصطناع و هو بالمهملات والنون اختيار الشخص لخاصة امره . والجل بضم الجيم وتشديد اللام المعظم والكثير من الشيء . يعنى هر آينه غافل نشدم من شكر كردن تيكى و نعمت تو را پس اختيار كن مرا از براى خاصه امر خود پس چگونه است حال من در شكر نعمت و از عطايى كردن تو معظم مال خود را بمن .

مغنى فى القاعدة الاولى من باب الثامن شاهد در دخول لام ابتداء است بر ماء نافية در لما باعتبار حمل نمودن آن لفظ ماء نافية را بر ماء موصولة كه مبتداء واقع شده باشد

۰-۱	م	۱۰۴	م	۰	۱	م	۰	۱
۰-۱	م	۱۰۴	م	۰	۱	م	۰	۱
۰-۱	م	۱۰۴	م	۰	۱	م	۰	۱
۰-۱	م	۱۰۴	م	۰	۱	م	۰	۱

لما تأذن الدنيا به من صروفها
يكون بكاء الطفل ساعة يولد

والا فما يبكيه منها وانها
لاوسع مما كان فيه وارغد

هما لابن الرومى المكتبى بابى العباس . اللام فى لما مكسورة و ما موصولة . و تأذن بفتح المضارعة وسكون الهمزة و الذال المعجمة المكسورة من اذن به اى اعلمه . والصروف بالضم جمع صرف وهو بالمهملتين والفاء الحادثة . و يولد مجهول من الولادة و يبكيه مضارع ابكاه اى اوقعه فى البكاء . و اوسع افعل من الوسع و هو كقفل خلاف الضيق و كذا ارغد من الرغد وهو بالمهملتين بينهما غين معجمة بمعنى الواسع الطيب . وازاد بماء الموصولة فى مما الرحم و بطن الام .

يعنى بجهت آنچنان چيزيكه خبردار ميكند دنيا شخصيرا بآنچيز از حوادث و مصيبتهاى خود ميشاد كريستن طفل در ساعتى كه زائيده ميشود و اگر نه پس چه چيز ميكرياند آن طفل را از آن دنيا و حال آنكه بدرستيكه آندنيا وسيع تر و پاكيزه تر و كشاده تر است از آن چنان موضع كه شكم مادر بوده باشد .

مطول فى لزوم ما لايلزم من آخر علم البديع شاهد در لزوم ما لايلزم است در بيت كه فتحة دادن لام از يولد و غين از ارغد بوده باشد و حال آنكه لازم نيست فتح آن دو نظر بآنكه حرف روى در هر دو دال مضمومه است و سجع بيت بآن تمام است پس لازم ندارد كه ما قبل هر دو دال مفتوحه بوده باشد .

۱	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۱	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۱	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۱	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰

لما نافع يسعى اللبيب فلا تكن
لشيء بعيد نفعه الدهر ساعيا

لم يسم قائله . اللام فى لما مكسورة و ما ناقصة بممنى شىء . و نافع بالجر صفتة اى لشيء نافع و هو فاعل من النفع ضد الضرر . و يسمى مضارع من السعى بمعنى

القصد ومنه ساعياً بصيغة الفاعل وهو بالنصب خبر تكن . و اللبیب بالموحدتین کحبیب العاقل . والبعيد ضد القريب . ونفعه مرفوع ببعيد . والدهر منصوب على الظرف ای فی الدهر یعنی بجهت چیزی که این صفت دارد که نفع بخشنده است سعی میکند مرد عاقل پس نبوده باش سعی کننده در روز کار مر چیز بر ا که دور است نفع او .

مغنی فی ما شاهد در وقوع لفظ ما است نکره مجرد از معنی حرف و بودن او ناقصه موصوفه وبمعنی شیء ای لشیء نافع یسعی اللبیب .

لم تتلفع بفضل مئزرها دعدوام تسقى دعد فى العلب

لم یسم قائله . قوله تتلفع بالفاء المشددة و العين المهملة مضارع من التلّفح بمعنى التلحّف . وفضل الثوب زیادته . والمئزر بالهمزة والزاء المعجمة والراء المهملة كمرفق الملحفة و المراد هنا الخمار ای لیس مرطها بقية خمارها بل لها مرطاً آخر . ودعد بالداين و العين المهملات في الموضوعين كفلس اسم امرأة . وتسق مضارع مجزوم من سقاها الله سقياً . والعلب بالعين المهملة والموحدّة كصرد جمع علبه وهى قرح ضخمن جلود الابل او من خشب یحلب فيه ای ولم تسق من العلب كما هو من عادة الفقراء بل لها کوز رقيق وغيره من ظروف الماء .

یعنی نبوشیده است سر خود را بزیداتی معجز خود دعد بلکه از برای او است بعلاوة این معجز چادری و نیاشامیده است دعد آبرا در کاسه چوبین و مراد اینستکه از جمله اغنیاء است و از جمله فقراء نیست .

قطر فی ما لا یتصرف شاهد در لفظ دعد است که منصرف و غیر منصرف بهر دو طریق وارد شده است در این بیت نظر بآنکه هر دو قسم در او تجویز شده است باعتبار بودن او ثلاثی عجمی ساکن الوسط و دعد اول منصرف است و ثانی غیر منصرف .

لم تحك نائلك السحاب وانما حمت به فصبيها الرخصاء

هو لابی الطیب المتنبی و اسمه احمد بن الحسين . قوله تحك بالحاء المهملة

مضارع حکيته ای شابهته و فعلت مثل فعله . و نائلك مفعوله وهو بالنون والهمزة بمعني العطاء . والسحاب فاعله وهو بالفتح الغمام . وحمّت بالحاء المهملة و الميم المشددة و تاء التانيث ماض مجهول ای اصابتها الحمي . و الباء في به سببية ای بسبب الحسد علي عطائك . و الصبيب بالصاد المهملة و الموحدين كحبيب المصوب من الماء و نحوه . و الرخصا بضم الراء وفتح الصاد المهملتين بينهما خاء معجمة و في آخره مدّ عرق الحمي . یعنی شباهت ندارد این بخشش تو را و اینست و جز این نیست که تب کرده است آن ابر بسبب حسد بردن بر آن بخشش تو پس ریزش این ابر عرق تب او است .

مختصر و مطول في حسن التعليل من علم البديع شاهد در حسن تعليل است در بيت نظر بآنکه علت آورده است از برای صفت ثابتة از برای سحاب که نزول مطر بوده باشد باینکه آن مطر عرق تب او است بسبب حسد بردن او بر عطای آتمرد .

۱ ۵ ۵ ۵ ۱ ۵ ۵ ۵ ۱ ۵ ۵ ۵ ۱ ۵ ۵ ۵	۱ ۵ ۵ ۵ ۱ ۵ ۵ ۵ ۱ ۵ ۵ ۵ ۱ ۵ ۵ ۵
منا عشية يجري بالدم الوادي ما كان خاط عليهم كل زراد	لم تلق قومأهم شر لاخوتهم تقر بهم لهذميات نقد بها

هما من ابیات للقطامي واسمه عمير بن شيمم التغلبي . قوله تلق بالثقاف مضارع لقيه ای ادر که . وعشية منصوب علي الظرف ای في وقت العشاء . ويجري مضارع جری بمعني سال . والوادی مفرج من جبال او تلال او اکام و تقر بهم متکلم من القرى وهو بکسر القاف و فتح الراء المهملة مقصوراً بمعنی الضیافة . و الלהذميات جمع لهذمي وهو نسبة الي لهذم للمبالغة وهو بالذال المعجمة كجعفر القاطع من الاسنة . و نقد بضم القاف و تشديد الدال المهملة متکلم من القد وهو بالفتح القطع المستطيل و الشق طولاً . و خاط ماض من الخیاطة . والزراد بالراء المعجمة والراء المشددة و الدال المهملتين کشداد نساج الدروع .

یعنی نمیایی قومی را که ایشان بدتر باشند از برای برادران خود از ما در وقت شامیکه جاری بود بسبب خون رودخانه و میهمانی میکردیم ما ایشان را بنیزه های

تیزی که قطع میگردیم بآن نیزها آنچه ای زره هائی را که بود که دوخته و بافته بود بر قامت ایشان هر زره بافته .

مختصر و مطول فی الاستعارة من علم البیان شاهد در بودن تعلق فعل است که تقریب بوده باشد بمفعول ثانی او که لهن میات است قرینه بر اینکه نسبت ضیافت بلهذمیات استعاره است .

لم تلتق هذا الوجه شمس نهارنا الا بوجه ليس فيه حياء

هو لابی الطیب المتنبی و اسمه احمد بن الحسين . قوله تلتق بالقاف مضارع لقيه اذا ادر که واستقبله . و اراد بقوله هذا الوجه وجه حبیته . و الحياء بالفتح الحشمة یعنی مقابل و روی بروی نمیشود این روی را آفتاب روز ما مگر بروئی که نباشد در او شرم و حياء .

مختصر و مطول فی التشبيه من علم البیان شاهد در حسن تصرف نمودن شاعر است در تشبیه مبتذل در بیت تا آنکه قرار داده است آنرا فریب و بیرون برده است آنرا از ابتذال بواسطه غرابت .

لم يبكني الا حديث فراقكم لما اسر به الي مودعي
هو ذلك الدر الذي اودعتم في مسمعي القيته من مدمعي

هما للقاضي الارجاني . قوله يبكني مضارع من ابكاه اي اوقعه في البكاء . و الحديث الخبر . و اسر به سرّاً و السرّ بالكسر خلاف الجهر . و المودع بالواو و الدال المشددة و العين المهملة اسم فاعل اراد به الحبيب . و الدرّ جوهر معروف و اودعتم بالواو و المهملتين ماض بمعني تركتم علي سبيل الودیعة . و المسمع بالكسر الاذن . و القيته بالقاف متکلم الفاه ای طرحه . و المدمع بالكسر العين .

یعنی نگریانید مرا مگر خبر جدائی شما چونکه پنهان خبر داد مرا بآن خبر

یعنی همت کماشته و قصد کرده نمیشود بمرتبه عالی و بلندی رتبه مگر مرد
بزرگوار و شفای نمیدهد صاحب گمراهی را مگر صاحب رستگاری .

سیوطی فی النائب عن الفاعل شاهد در وقوع جار و مجرور است که بالعلیاء
بوده باشد نائب فاعل از برای یمن با وجود مفعول به در کلام که سیداً بوده باشد .

۰۰۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۱۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰
لم یمنع الشرب منها غیر ان نطقت حمامة فی غصون ذات او قال

هو من ابیات لابی القیس بن رفاعة الانصاری واسمه دینار (و قبله)

۰۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰
ثم ارعویت و قد طال الوقوف بنا فیها قصرت الی و جناء شمال

۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰
تعطیک و شیاً و ارقالا داداة اذا تسربلت الاکام بالال

الضمیر فی منها یرجع الی و جناء المذكورة فیما قبله وهی بالواو والجیم والنون
کحمرء الناقه الشدیدة . و نطقت بمعنی صوتت وهو ماض من النطق . و الحمامة بالحاء
المهمله کسماحة اثنی الحمام وهی طایر معروف . و الغصون بالضم جمع غصن وهو بالغین
المعجمه والصاد المهمله والنون کفقل فرع الشجر . و الاوقال جمع وقل و هو بالواو و
القاف کفلس ثمرة المقل او کفرس وهو الحجارة ای فی غصون نابتة فی ارض ذات حجارة
و غرض الشاعر اما تنفسر ناقته بسبب استماع صوت الحمامة من الماء او اشتیاقها الی
وطنها و تذکرها به .

یعنی منع نکرد آشامیدن آبرا از آنشتر صاحب قوت غیر صدا کردن کبوتر ماده
که قرار داشت در شاخهای درختیکه صاحب میوه های مقل بود یا آنکه روئیده بود
در زمین سنگلاخ .

مغنی فی غیر و فی الامور الّتی یکتسبها الاسم بالاضافة من باب الرابع شاهد
در بناء غیر است بر فتح باعتبار کسب نمودن او بناء را بواسطه اضافه از مضاف الیه مبنی
که ان مصدریه بوده باشد .

نظام فی الابدال شاهد در بدل آوردن لام است از ضاد در الطجع که در اصل

اضطجع بوده است شدوذا .

۵۰ - ۴۰ - ۱۴ - ۱۶ - ۶ - ۶ - ۱ - ۱ - ۱۰۰ -
لما رايت ابایزید مقاتلا ادع القتال و اشهد الهیجاء

لم یسم قائله . قوله رأیت متکلم من الرؤیة . و ابو یزید کنیة رجل . و المقاتل اسم فاعل من المقاتلة . و ادع بالمهملتین متکلم یدع بمعنی یترك و کذا اشهد من المشاهدة . و الهیجاء بالیاء و الجیم و المد کحمرء الحرب .

یعنی هرگز و انمیگذارم جنک کردن را و حال آنکه مشاهده کنم جنک را مادام که می بینم ابایزید را جنک کننده یعنی تا او مشغول است بجنک منهم با او شریک هستم در جنک کردن با دشمنان .

مغنی فی لَمَّا شاهد در لَمَّا است که مر کَب است از ان ناصبه و ما توفیتیته مصدریته . مغنی فی الجبهة الاولى من باب الخامس شاهد در منصوب بودن ادع است بان مقدّمه و معطوف بودن اشهد است بنصب بر القتال بنا بر تأویل نمودن او بمشاهده .

مغنی فی القاعدة التاسعة من باب الثامن شاهد در فاصله شدن ظرف است که ما در لَمَّا بوده باشد با مجرورش میانه لن ناصبه در لَمَّا و منصوبش که ادع است ای لن ادع القتال و مشاهدة الهیجاء مَدَّة رؤیتی ابایزید مقاتلا .

۵۰ - ۴۰ - ۱۴ - ۱۶ - ۶ - ۶ - ۱ - ۱ - ۱۰۰ -
لما عصی اصحابه مصعباً ادی الیه الکیل صاعاً بصاع

لم یسم قائله . یصف به الشاعر قتل مصعب بن الزبیر و کان حاکماً فی العراق من قبل اخیه عبدالله فر کب الیه عبدالملک بن مروان من الشام ففرقوا عنه اصحابه فخذلوه فظمن به عبد الملک و قتله قوله عصی بالمهملتین ماض من العصیان خلاف الطاعة . و مصعب بالمهملتین و الموحدة كمقعد و هو ابن الزبیر . و ادی بالبدال المهملة المشددة ماض من التأدیة و هی هنا بمعنی المكافاة و المستتر فیہ یرجع الی عبدالملک قاتل مصعب و فی الیه یرجع الیه . و الکیل بالیاء کفلس ما یکال به الطعام . قولصاعاً

بصاع حال من الكيل وهو بالمهملتين الكيل اي كافاه بما صنع رأساً برأس كما يعطي الصاع من البرّ ونحوه بدل من الصاع .

يعني چونکه مخالفت و ترك ياري کردن کردند اصحاب مصعب مصعب را تلافی کرد و عطا کرد عبدالمک بسوی آنمصعب مکافات را در حالتيکه سری بسري بود و چون پيمانہ کندم پيمانہ بدل از پيمانہ بود .

سيوطي في باب الفاعل مطول في المقدمة شاهد در ذکر ضمير در اصحابه است قبل از مرجع او که مصعباً است لفظاً و رتبة بجهت ضرورت .

لتمتي صلحت ليقضين لك صالح
ولتجزين اذا جزيت جميلا

لم يسم قائله قوله صلحت مخاطب من الصلاح وهو ضد الفساد ومنه صالح بصيغة الفاعل . ويقضين بنون الخفيفة مجهول من القضاء بمعنى الحكم . و تجزين بنون الثقيلة مجهول من الجزاء وهو المكافاة على الشيء ومنه جزيت بصيغة الخطاب من المجهول . والجميل بالجميل الحسن .

يعني هر زمانيكه نيك شوی تو هر آينه حکم کرده ميشود و مقدر ميکند خداوند البته از براي تو هر آينه امر نيکيرا و هر آينه جزا داده ميشوی البته در وقتيکه جزا داده شوی جزای نيکويي را .

مغنى في اللام شاهد در دخول لام موطنه است از برای قسم بر اداة شرط که متي بوده باند در لمتي صلحت .

لمن الديار بقنة الحجر
اقوين مذحجيج ومذدهر

هو مطلع قصيدة لزهير بن ابي سلمى المرّي يمدح بها هرم بن سنان المرّي (وبعده)

لعب الزمان بها وغيرها
بعمدى سواق الورد والقفر

اللام جارة . ومن موصولة . والديار ككتاب جمع دار . والقنة بضم القاف ، وفتح

النون المشددة والهاء اعلى الشیء . والحجر بالحاء والراء المهملتین بینهما جیم کحجر منازل ثمود بارض شام عند واد القرى واقوین بالقاف ماض بصیغة الجمع بمعنى خلون . والحجج بالحاء والجیمین کعنب جمع حبة وهی بالكسر السنة . و الدهر الزمان .
یعنی از برای کیست خافهائی که واقع است در بلندی منزلهای ثمود که خالی شده است از اهل خود از سالهای پیش و از زمان گذشته .

مغنی فی مذ شاهد در مذ است که جر داده است ما بعد خود را در هر دو موضع بر سبیل قلت نظر بآنکه زمان اوزمان ماضی است و حال آنکه میبایست که در اینصورت رفع دهد ما بعد خود را .

میمه موحشاً طلل یلوح کانه خلل

هو لكثیر عزة واسمه عبدالرحمن بن الاسود و عزة صاحبة كثیر . قوله میة بفتح المیم و تشدید الیاء المفتوحة والمثناة اسم امرأة وروی مكانه عزة وهی بفتح العین المهملة وتشدید الزاء المعجمة المفتوحة والمثناة اسم صاحبة كثیر وهو اصح من الاول لان میة اسم صاحبة ذی الرمة و عزة اسم صاحبة كثیر وهی بنت نضبه ویمكن ان يقال بان كثیراً قاله فی میة و فی بعض النسخ روی البیت هكذا (لعزة موحشاً طلل قديم غفاه كل سجم مستديم) قوله موحشاً بالنصب حال من قوله طلل وهو بالواو والحاء المهملة و الشین المعجمة اسم فاعل من اوحش المنزل اذا صار وحشاً و قراً . والظلل بالطاء المهملة كفرنس ما شخص من آثار الذار و یلوح بالحاء المهملة مضارع لاح بمعنى ظهر . والخلل بالخاء المعجمة كعنب جمع حلة وهی بالكسر بطانة منقوشة بالذهب یغشی بها اجفان السیوف و قال بعضهم انه بالجیم و قال و الجلل من الاضداد یطلق علی العظیم و علی الحقییر و المراد هنا الثاني .

یعنی از برای میة است آثار و علامتهای خانه در حالتیکه بوحشت اندازند و خالیست و این صفت دارد که ظاهر میشود که گویا آن علامتهای مثل روکشهای غلاف شمشیر است که نقش کرده شده باشد بطالاً یا آنکه در نظر حقیر و کوچک مینماید .

قطر و سیوطی فی الحال مغنی فی از شاهد در تقدیم حال است که موحشاً بوده باشد بر ذوالحال نکره که طلل است بجهت ضرورت .

مغنی فی باب الثالث و فی الخامس عشر من باب السادس شاهد در عدم اتحاد عامل حال و ذوالحال است نزد سیبویه باعتبار بودن عامل ذوالحال که طلل است ابتدائیت و بودن عامل حال که موحشاً است استقرّ محذوف که لمیة متعلق باو است .

۰۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰

۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰

لنا الجففات الغر يلمن بالضحي و اسيافنا يقطرن من نجدة دماً

هو من قصيدة لحسان ثابت بن الانصاري (وبعده)

۰۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰

۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰

ولدنا بني المنقاء وابني محرق فاكرم بناخالاً واكرم بنا ابا

الجففات كمرصات جمع جفن على غير القياس وهو بالجيم والفاء والتون كقلس و كحبر غلاف السيف وقيل هنا جمع جفنة وهي القصعة فعلى هذا المراد منها الترس . و الغر بضم الغين المعجمة وتشديد الراء المهملة جمع غراه بمعنى البيضاء . و يلمن بفتح المضارعة والميم وسكون العين المهملة مضارع لمع اي اضاء . والواو للحال . والاسياف جمع سيف . و يقطرن بالقاف والطاء المهملتين مضارع من افطر الدم . والنجدة بالتون والجيم والداد المهملة والهاء كطلحة الغلبة .

يعنى از برای ما است غلافهای شمشیر یا سپر هائی که این صفت دارد که سفید است و میدرخشد در وقت چاشت بواسطه تابیدن آفتاب بر آنها و حال آنکه شمشیرهای ما جاری میسازند از روی غلبه و قوت خون دشمنان را .

مطول فی المبالغة المقبولة من علم البديع شاهد در منعت کردن نابغه ذبیانی است حسان بن ثابت را در این شعر بر عدم بلاغه باعتبار استعمال کردن او جمع قلت را که جففات و اسیاف بوده باشد و اختصاص لمعان آن بوقت چاشت و گستن او بقطرن دون یسلن و یفضن

۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰

۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰

لنا الفضل في الدنيا وانفك راغم ونحن لكم يوم القيمة افضل

هو من قصيدة لجريز بن عطية بن الخطفي التميمي يهجو بها الاخطل الشاعر (و قبله)

قناديل فيهن الذبال المفتل	سما لكم ليلا كان نجومه
كراديس يهديهن ورد محجل	فما ذرفت للشمس حتى تبينوا
بدجلة حتى ماء دجلة اشكل	فما زالت القتلى تمج دماؤها
فليس على اسياف قيس معول	فالا تعلق من قريش بذمة

الفضل الزيادة في الرتبة . والخطاب في انك لاخطل . و الراقم بالراء المهملة

والغين المعجمة فاعل من رغم انفه اي ذل من كره وهو من الرغام بمعنى التراب .

يعني از برای ما است فضيلت و بر تری در دنيا و دماغ تو بخاک مالیده شده باد

از روي خاری و ما در روز قيامت فاضلتریم از شما در رتبه نزد خداوند .

مغنی في اللام شاهد در بودن لام لکم است بمعنی من ای و نحن افضل منکم .

لدا للموت و ابنوا للخراب	لنا ملك ينادى كل يوم
--------------------------	----------------------

لم بسم قائله . روي مكان لنا له و مكان لنا ملك و كل صبيحة . قوله لدوا امر

من الولادة . و ابنوا بالموحدة والنون امر البناء وهو ضد الهدم .

يعني از برای ما است ملكی که ندا میکند هر روز که بزائید از برای مردن و

بنا کنید عمارتها را از برای خراب شدن .

محسن في النوع الاول شاهد در بودن لام در للموت است و در للخراب است

از برای ملك و عاقبت .

سيوطي في المفعول له شاهد در ظاهر شدن لام است در مفعول له دو دو موضع

که للموت و در للخراب بوده باشد بجهت عدم اتحاد وقت آن دو با وقت عامل خود

نظر بآنکه وقت ولادت با وقت موت و وقت بناء با وقت خراب دو تا است و ما بین آن دو وقت فصلی است .

لن تراها ولو تأملت الا ولها في مفارق الرأس طيباً

هو من قصيدة لعبدالله بن قيس الرقيات يصف فيها محبوبته (اولها)
ازجرت الفؤاد منك الطروباً ام تصايبت اذرايت المشيباً

قوله تراها مخاطب من الرؤية . و الضمير فيها وفي لها يرجع الي المحبوبة . و تأملت مخاطب من التأمل وهو التلبس في الامر والنظر . والمفارق جمع مفرق وهو بالفاء والراء المهملة كمقعد وسط الرأس . والطيب يكسر الطاء المهملة وسكون الياء والموحدة الريح الطيب من العطريات ،

يعني هرگز نخواهی دید آن محبوبه را و اگر چه تأمل کنی تو مگر و حال آنکه از برای او است در میانهای سر او بوی خوشی را که میشنوی آنرا .

مغنی فی التنبیه الثانی من باب الخامس شاهد در طیباً است که مفعول به است و منصوب است به ترى مقدر قبل از او که بمعنی دیدن قلبی است نه بصری ای ترى طیباً نظر بآنکه مقصود شاعر مدح محبوبة او است و اگر ترى را بمعنی رؤیة بصری بگیریم این بیت مذمت میشود از برای او باعتبار آنکه ذلات میکند لفظ تري بر رؤیة بصر بر مکشرف بودن سر او و حال آنکه مراد او چنین نیست .

لن تزالوا كذلك ثم لا زالت لكم خالداً خلود الجبال

هو من قصيدة للاعشى همدان واسمه عبدالرحمن يمدح بها اسود بن المنذر بن امرء القيس بن حجر النعمان (و قبله)

ان يعاقب يكن غراماً وان يعط جزيلاً فانه لا يبالي

١٠٤	١٠٤	١٠٤	١٠٤
و اسرى من معشر اقيال	و اسرى من معشر اقيال	و اسرى من معشر اقيال	و اسرى من معشر اقيال
١٤	١٤	١٤	١٤
و نساء كانهن الثعالي	و نساء كانهن الثعالي	و نساء كانهن الثعالي	و نساء كانهن الثعالي
١٠٤	١١	١١	١٠٤
و كانا مخالفى اقلال	و كانا مخالفى اقلال	و كانا مخالفى اقلال	و كانا مخالفى اقلال
١٤	١٤	١٤	١٤
فابا كلاهما ذو مال	فابا كلاهما ذو مال	فابا كلاهما ذو مال	فابا كلاهما ذو مال

لن تزالوا (الخ)

اول المصراع الثانى التاء من زلت . و تزالوا مخاطب من الزوال بمعنى التفريق
ومنه زلت بصيغة المتكلم . والخلود بالضم البقاء و الدوام ومنه خالداً بصيغة الفاعل . و
الجبال ككتاب جمع جبل معروف اى كنتم باقون في الدنيا على العزة كما انتم عزيزون
ولا زلت خادماً ومطيعاً لكم وباقياً عليه ابدأ نوع بقاء الجبال .

يعنى خدا كند كه هميشه باقى باشيد بر عزت همچنانكه عزيز هستيد پس هميشه
اوقات باقى باشم من بر اطاعت و خدمت شما نوع باقى بودن كوههاى .

مغنى فى لن شاهد در آمدن لن ناصبه است از براى دعاء مثل لاء دعائيه در

لن تزالوا بحذف نون او بنصب .

١٠٤	١٠٤	١٠٤	١٠٤
ظريف بن مال ليلة الجوع والخصر	ظريف بن مال ليلة الجوع والخصر	ظريف بن مال ليلة الجوع والخصر	ظريف بن مال ليلة الجوع والخصر
١٠٤	١٠٤	١٠٤	١٠٤
لنعم الفتى تعشوا الى ضوء ناره	لنعم الفتى تعشوا الى ضوء ناره	لنعم الفتى تعشوا الى ضوء ناره	لنعم الفتى تعشوا الى ضوء ناره

هو من ابيات لامرء القيس بن حجر الكندى يمدح بها ظريف بن مالك . الفتى
الشاب والسخى الكريم . وتعشوا بالعين المهملة والشين المعجمة مضارع بصيغة الخطاب
من عشى النار اذا راحها ليلاً من بعيد فقصدتها مستضيئاً والخطاب فيه نفسه . وظريف بالطاء
المعجمة والراء المهملة والفاء كاميير هو ظريف بن مالك ممدوح الشاعر و ليلة الجوع

نصب علی الطرف . و الجوع بالضم ضد الشبع . و الخصر بالخاء المعجمة و الصاد و الراء المهملتین کفرس البرد .

یعنی هر آینه خوب جوان صاحب سخاوتیست که قصدمیکنی در شب بسوی روشنائی آتش او ظریف بن مالک در شب کرسنگی و سردی هوا .

سیوطی فی الترخیم شاهد در ترخیم نمودن غیر منادی است که مال مرخم مالک بوده باشد نظر بآنکه مضاف الیه است با دخول تنوین در او بجهت ضرورت .

لن یخب الان من رجائك من حرک من دون بابک الحلقة

هو من ابیات لاعرابی یمدح بها حسین بن علی بن ابیطالب علیهما السلام (و بعده)

انت جواد و انت معتبر ابوک من کان قاتل الفسقة

لولا الذی کان من اوائکم کانت علینا الجحیم منطبقة

قوله یخب بالخاء المعجمة والموحدة مضارع مجزوم من خاب بمعنى حرم وخسر والرجاء بالمد ضد الیأس و من موصولة وهو فاعل یخب . و حرک ماض من التحریک ومن بمعنى فی . ودون بمعنى امام وقدام . والحلقة بفتح الحاء المهملة و کذا اللام للضرورة او هو لغة فيه والقفاف والهاء للباب معروفة .

یعنی هرگز نا امید نشده است تا اینزمان از امید داشتن بتو کسیکه حرکت داده است در پیش روی در خانه حلقة در را .

مغنی فی لن وقی القاعدة الحاد عشر من باب الثامن شاهد در لن است که جزم داده است یخب را بحذف یاء از او چون در اصل یخبیب بوده است بجهت ضرورت و بجهت عطا کردن حکم لم جازمه را باو .

لو اختصر تم من الاحسان زرتکم و العذب یهجر للافراط فی الخصر

هو لابي العلاء المعري واسمه احمد بن عبدالله التنوخي اللغوي . قوله اختصرتم
ماض من الاختصار بمعنى التقليل . وزرتكم ماض من الزيارة . و الواو للاستيناف . و
العذب بالعين المهملة والذال المعجمة والموحدة كفلس السائغ في الحلق من طعام او
شراب ويهجر بالجيم والراء المهملة مجهول من الهجر بمعنى البعد . والافراط بالفاء
والمهملتين الزيادة . والخصر بالخاء المعجمة والصاد والراء المهملتين كفرس البرد .
يعنى اكر كم كرده بوديد آن نيكي كردن را بمن وزيارتكرده بودم شمارا و آب
خوشگوار دورى كرده ميشود از او بجهت زيادتى دوسردى .

مختصر و مطول في رد العجز على الصدر من علم البديع شاهد در رد عجز
است كه الخصر بوده باشد بر صدر كه اختصرتم بوده باشد در تجانس بشبه اشتقاق .

لوان حياً مدرك الفلاح ادركه ملاعب الرماح

هو من قصيدة للبيدين ربعة العامرى . الحى ضد الميت . والمدرك اسم فاعل
من ادركه اذا لحقه . والفلاح بفتح الفاء والحاء المهملة النجاة والبقاء . و اراد بملاعب
الرماح ابايراح عامر بن مالك الذى يقال له ملاعب الاسنة وغير الشاعر الى هذا للقفية
والملاعب اسم فاعل من لاعبها اى لعب معها واللعب ضد الجد . و الرماح جمع رمح و
هى الفناة . والاسنة جمع سنان وهى ككتاب حديده الرمح .

يعنى اكر بدرستيکه مرد زنده دريابنده بود فجات يافتن از قتل را در آن جنك
در هيات اورا عامر بن مالك ملقب بملاعب الاسنة و اسنة و ميكشت اورا بيك قطعه نيزه
سيوطى و معنى في لو شاهد در وقوع ان است بعد از لو با بودن خبر ان اسم
مشتق كه مدرك الفلاح بوده باشد .

لوبا با بين جاء يخطبها رمل ما انف خاطب بدم

هو من ابيات لمهلهل واسمه عدى او امره القيس بن زبيعة بن الحارث التغلبى على
الخلافة قالها في بنت حبيب بن عمرو بن عيلة بن جلد بن مالك و هو ابو حى من اليمن

وكان نزل عليه في آخر حرب البسوس فخطبه جنب بن عمرو بنته و جعل مهرها ادماً
اي الخلطة و الموافقة فلم يقدر على الامتناع (اولها) .

انكحها فقدھا الاراقم في جنب و كان الاخياء من ادم

لوبا بابين (الخ)

هان على تغلب بما لقيت اخت بنى المالكين من چشم

اصبحت لامنفساً اصبت ولا ايت كريماً حراً من الندم

ليسوا باكفائنا الكرام ولا مفتون من عيلة ولا عدم

الابابان تشية تغليب الابان بالموحدة والنون كسحاب ومتالع بالمشاة و العين
المهملة كمقابل وهما جيلان يسمى بابان الاسود و ابان الابيض . و يخطبها مضارع من
خطبت المرأة اى طلبتها والضمير فيه يرجع الي بنت جنب بن عمرو . و رمل بالراء المهمله
و الميم المشددة مجهول من رمل السهم اى تلتطخ بالدم . و الخاطب الذى يخطب المرأة
يعنى اكر بيزركى كوه ابان و متالع آمده بود كسيكه خطبه و طلب كند آن
دختر جنب بن عمرو را مالیده شده بود بيني مرد خطبه خواننده و طلب كنده او بخون و خاك
مغنى فى ما شاهد در وقوع لفظ ما در ميان فعل رافع كه رمل بوده باشد و
مرفوع او كه انف نائب فاعل او است بدون بودن او عوض از چيزى .

لو بغير الماء حلقى شرق كنت كالغصان بالماء اعتصاري

هو من ابيات لعدى بن زيد بن جار التميمي قالها وهو فى السجن لما حبسه النعمان
بن المنذر بعد ان كان صديقاً له وهو الذى اشار على كسرى ان تملكه الحيرة (اولها)

اننى قد طال حبسى وانتظارى ابلغ النعمان عنى مالكا

لو بغير الحق (الخ)

نحن كنا قد علمتم قبلها عمد البيت و اونا للاصار
نحسن الهيا اذا اشتهياتنا ودفاعاً عنك بالايدي الكبار

الحلق بالحاء المهملة والفاء كفلس الحلقوم . والشرق بالشين المعجمة والراء المهملة والفاء ككتف صفة مشبهة من شرق يرقه اذا غص به واخذ فى حلقه . والغصان بالعين المعجمة والصاد المهملة المشددة والنون كشداد ذوالغصة وهى بالضم ما يعترض فى الحلق من مأكول او غيره . والاعتصار بالمهملة ازالة الغصة بشرب الماء قليلا قليلا .
يعنى اكر بغير از آب حلق من گرفته بود بودم من مثل مرد كلوى گرفته كه باشاميدن آب فارغ ميكردم كلوى خودرا از طعام والحال كه بآب كلو كير شده ام بچيز ديگر نتوان آبرا فرو برد وفارغ ساخت كلوي را از آن ومراد اينستكه اكر كسى ديگر مرا اذيت ميرسانيد دفع ميكردم اورا بواسطه تو والحال تورا نميتوان دفع كرد بكسى ديگر چون كه از تو كسى متسلط تر نيست در اينزمان .

مغنى فى لو شاهد در ما بعدلو است كه ظاهراً مبتدا وخبر مينمايد وحال آنكه بعد از او فعل مقدر است اى لو شرقت بغير الماء لانت شرقت بالماء الذين يزال به الشرق .

لوجهك فى الاحسان بسطو وبهجة انالهامه قفو اكرم والد

لم يسم قائله . روى بوجهك مكان لوجهك . قوله فى الاحسان اى فى حال الاحسان وهو حال من الضمير المجرور . والبسط بالموحد والمهملتين كفلس البشاشة . والبهجة

یعنی اگر نبود جدائی دوستان موجود نمی یافتند از برای مر کهای بسوی روحهای
 ما راهائی را یا آنکه یافت نمیشد از برای دهانهای مر کها بسوی روحهای ما راهائی
 مختصر و مطول فی الخاتمة شاهد در سرفت نمودن شاعر ثانی است معنی را از
 شعر شاعر اول با بودن شعر ثانی نیکوتر از شعر اول .

معنی فی اللام شاهد در لها است که ظاهراً چنین مینماید که متعلق است بوجدت
 لکن در اصل صفت است از برای سبلا و چونکه مقدم شده است بر او پس حال واقع
 شده است از او بآنکه او جمع لهاته است و بمعنی گوشتی است که مشرف است بر حلق .

۱ - - - ۱۰۴ - - - جاورته الابرار فی الخلد شیباً	- - - لورای الله ان فی الشیب خیراً
۱ - - - خلقاً من ابی سعید غریباً	- - - کل یوم تبدی صروف الیالی

هما لابی تمام الطائی . قوله رای بمعنی علم . والشیب بالفتح خلاف الشباب . و
 جاورته بالجیم والواو والراء المهملة وتاء التانیث ای صارت الابرار ای المتقون جاراً له
 والجار الذی یجاور منزلك . والخلد بالضم الجنة . وشیباً حال من الابرار . وهو بالكسر
 جمع اشیب و هو افعل من الشیب بالفتح وهو خلاف الشباب . وتبدی بالموحدة والدال
 المهملة مضارع ابداه 'ی اظهره . والصروف بالضم جمع صرف وهو بالمهملتين والفاء
 كفلس الحادثة . والخلق بالخاء المعجمة والقاف كعق جمع خلیقة وهی كسفینه الطبیعة
 وابوسعید کنیه رجل . والغریب بمعنی العجیب واراد به هنا الجدید الذی لم یکن عرف من قبل
 یعنی اگر میدانست خداوند اینکه بدرستی که در پیری خوبی است مجاور میشدند
 آن پیر را نیکان در بهشت در حالتیکه بسن پیری بودند همه ایشان و در هر روزی
 ظاهر میسازد حوادث روزگار طبیعتهای تازه را از ابی سعید که ندیده است کسی پیش از
 آن آن طبیعت را از او .

مختصر و مطول فی الخاتمة شاهد در بودن این بیت است از قبیل اقتضاب یعنی
 کوچ کردن باعتبار انتقال شاعر از شعر اول بسوی کلامیکه ملایم نیست کلام اول را

نظر بآنکه شعر ثانی مناسبندارد با شعر اول بحسب معنی .

لو شئت قد نفع الفؤاد بشربة
تدع الحوائم لا يجدن غليلا

هو من قصيدة لجرير بن عطية الخطفي التميمي يهجو بها الفرزدق الشاعر و قيل

لغيره (اولها)

في الدهر لم ارمثلك يا امام خليلا
اناي بحاجتنا واحسن قبلا

لو شئت (البح)

بالعذب من رصف الفلاة مقيلة
اي تذكرني الزبير حمامة

قالت قريش ما ازل مجاشعاً
جار واكرم ذالقتيل قتيلا

الخطاب في شئت لامامة المذكورة في البيت السابق مرخماً للضرورة وهي ككناسة اسم امرأة . ونفع بالنون والقاف والعين المهملة ماض من نفع الماء العطش اي سكنه والمستتر فيه يرجع الي الربق الذي شبهه بالشراب . و الفؤاد القلب . وتدع بالمهملتين مضارع بمعنى تترك . و الحوائم بالحاء المهملة جمع حائم وهو الذي تدور حول الماء ولم يصل اليه و اراد به حوائج القلب و روى مكانه الصوادي و هو بالمهملتين جمع صادية من الصدى بمعنى العطش . و يجدن مضارع من الوجدان بمعنى الادراك . و الغليل بالغين المعجمة كامير حرارة العطش .

يعني اكر خواسته باشي امامه بتحقيقكه سا كن ميكند و فرو مينشانند آن آب دهان تو كه مثل شراب سرد خوشگوار است عطش دلرا بيكمر تبه آشاميدني كه واكذار

اطراف دل را که نیابند بعد از این تشنگی را هرگز .

نظام فی المضارع شاهد در یجدن است که بنی عامر آنرا بضم جیم خوانده‌اند بنا بر لغت خود اما این در صورتیست که این قصیده از لبید بن ربیعہ عامری بوده باشد بنا بر قول شارح « نظام » و حال آنکه از جریر است فتأمل .
معنی فی لو شاهد در اقتران جواب لو است که نفع بصیغه ماضی بوده باشد بلفظ قد در قد نفع الفؤاد .

۵ - - ۱ - ۱ - ۴ -	۰۰ - ۰۰ ۵ - - - ۰۰۰۰۰۰ - -
ادی الجوار الی بنی العوام	لو غیر کم علق الزبیر بحبله
هو من قصیده لجریر بن عطیة الخطفی التمیمی یهجو بها الفرزدق الشاعر (اولها)	
۱ - - ۰ - ۰ - ۰ - ۰ - ۰ - ۰ - ۰ - ۰ -	۱ - ۰ - ۰ - ۰ - ۰ - ۰ - ۰ - ۰ - ۰ -
واخو الهموم یروم کل مرام	سرت الهموم فبتن غیر نیام
۵ - - ۱ - ۰ - ۰ - ۰ - ۰ - ۰ -	۱ - ۰ - ۰ - ۰ - ۰ - ۰ - ۰ - ۰ -
والعیش بعد اولئک الایام	ذم المنازل بعد منزلة اللوی

الخطاب فی غیر کم للفرزدق ورهطه . و علق بالعين المهملة و القاف ماض بمعنی تمسک . و الزبیر کرچیل هو الزبیر بن العوام المذكور فی البیت و هو بالعين المهملة و الواو المشددة كشداد و بنی العوام قومه . و الحبل بالحاء المهملة و الموحدة كفلس الرسن و اراد به هنا العهد و الذمة . و ادی بتشدید الدال المهملة ماض بمعنی استمسك . و الجوار بالجیم و الواو و الراء المهملة ككتاب ان تعطى الرجل ذمة فتكون بها جارك فتجبره او كسحاب فبمعنی المجاورة و الالتجاء . یقول لو تمسك الزبیر بن العوام بذمة غیر کم لم یلتفت الی جوار قومه و استمسك بهؤلاء الذین استجار بهم لكون غیر کم من الحماية له بحيث يفوقون عصبية قومه یعنی و اما انتم فلستم كذلك فلا یعتد الزبیر باعتصامه بكم بل هو متمسك بجوار قومه بنی العوام انتهى .

یعنی اگر چنك زده بود زبیر بن عوام بذمه غیر از شما ملتفت نمیشد بسوی پناه بردن بسوی قوم خود که بنی العوام اند و چنك میزد بآنجماعتی که پناه برده بود بایشان

قوله سليمى تصغير سلمى للضرورة وهى كسكرى اسم حبيبة الشاعر وهى منادى
 بحذف حرف النداء . والدهر منصوب علي الظرف . وخبر كان محذوف اى لو كان غيرى
 ياسليمى موجوداً فى الدهر . و غيره ماض من التغيير . والوقع مصدر وقع يقع . والحوادث
 جمع حادثة وهى النائبة . و الصارم بالصاد و الراء المهملتين السيف القاطع . و الذكر
 بالذال المعجمة و الراء المهملة ايس الحديد واجوده . اى لو كان غيرى الموصوف بانه
 مغاير الصارم الذكر موجوداً فى الدهر غيره وقع الحوادث و صروف اللهاى لعدم ثباته
 لكنه لم يغير لى ذلك لما انا عليه من الصبر والثبات .

يعنى اكر بود غير از من از ساير مردمان كه ! بن صفت داشت كه غير از شمشير فولاد
 بود ايسلمى موجود در روزگار تغيير داده بود اورا وارد شدن مصيبتهاى روزگار بسبب
 عدم صبر او بر مصيبت لكن تغيير نداده است مرا بواسطه صبر و ثبات من بر آنحوادث .
 مغنى فى الآ شاهد در وقوع الآ بمعنى غير است صفت از براى لفظ غيرى كه
 شبيه است بجمع نظر بآنكه مراد از غير او ساير مردمان است .

لو كان يشكى الى الاموات مالى احياء بعدهم من شده الكمد
 ثم اشتكى لاشكائى وساكنه قبر بسنجار و قبر على قهد

همان ابیات الحماسة . قوله يشكى مجهول من الشكایة . والاموات خلاف الاحياء
 و ما نافية . و لقی بالقاف ماض بمعنی رای و الكمد بالذال المهملة كفرس الحزن المكتوم
 و اشتكى متكلم من باب الافعال من الشكایة . و اشكائى اى ازال شكائتى . و الساكن
 فاعل من السكون . و سنجار بالمهملتين بينهما نون و جيم كمسواك قرية بمصر و بلد قرب
 موصل . و قهد بالقاف و الهاء و الذال المهملتين كفرس . و وضع .

يعنى اكر بود كه شكايه تكرده ميشد بسوى مرد كان نميديدند زندگانى بعد از
 مردگان شدت اندوه و پنهانى را پس شكايه ميكردم من هر آينه بر طرف ميكرد شكايه
 مرا قبريكه در سنجار واقع است و كسى كه ساكن در آن قبر است يا قبريكه واقع است در قهد

مطول في احوال المسند اليه شاهد در تقديم معطوف است كه ساكنه بوده باشد
بر معطوف عليه كه قيراً او ليست بجهت ضرورت .

١١٥ - ٥٠٠٠ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥	٥ - ٥٠٠٠ - ١٥ - ٥٥٠٠ - ٥٥٠٠
بنوا اللقيطة من ذهل بن شيبانا	لو كنت من مازن ام تستبح ابلى
١١ - ٥٠٠٠ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥	١١٥٠ - ٥٥٠٠ - ٥٥٠٠ - ٥٥٠٠
عند الحفيظة ان ذلولة لانا	اذن اقام بنصرى معشر خشن
١٠٥٠ - ١١٥٠ - ١١٥٠ - ١١٥٠	٥٥٠٠ - ١٠٥٠ - ١٠٥٠ - ١٠٥٠
طاروا اليه زرافات ووحدا نا	قوم اذ الشر ابدى ناجديه لهم
١٥٥٠ - ١١٥٠ - ١١٥٠ - ١١٥٠	٥٥٠٠ - ١٤٥٠ - ٥٥٠٠ - ٥٥٠٠
في النائبات على ما قال برهاناً	لا يستلون اخاهم حين يندبهم
١١٥٠ - ٥٥٠٠ - ٥٥٠٠ - ٥٥٠٠	٥٥٠٠ - ١١٥٠ - ٥٥٠٠ - ٥٥٠٠
ليسوا من الشرف في شىء وان هانا	لكن قومي وان كانوا ذوى عدد

هو مطلع ابيات لقريط بن انيف وقد اغار ناس من بنى شيبان على ابله فاخذوا له
ثلثين بعيراً فاستتجد قومه فلم ينجدوه فاتى مازن تميم فركب معه نفر فاطرد لبني شيبان
مائة بعير ودفعا اليه فانشد الايات (وبعده)

١١٥ - ٥٥٠٠ - ٥٥٠٠ - ٥٥٠٠	٥٥٠٠ - ٥٥٠٠ - ٥٥٠٠ - ٥٥٠٠
ومن اساءة اهل السوء احسانا	يجزون من ظلم اهل الظلم مغفرة
١٥٥٠ - ٥٥٠٠ - ٥٥٠٠ - ٥٥٠٠	٥٥٠٠ - ٥٥٠٠ - ٥٥٠٠ - ٥٥٠٠
سواهم من جميع الناس انسانا	كان ربك لم يخلق بخشيتهم
١٥٥٠ - ٥٥٠٠ - ٥٥٠٠ - ٥٥٠٠	٥٥٠٠ - ٥٥٠٠ - ٥٥٠٠ - ٥٥٠٠
شنوا الاغارة فرسانا وركباناً	فليت لى بهم قوماً اذا ركبوا

قد ترك ابن هشام البيت الثالث والرابع من الايات فى المغني و ذكر الخامس
منها فلا تغفل . قوله مازن بكسر الزاء المعجمة والنون قبيلة من تميم . وتستبح بالمهملتين
بينهما مشتاة و موحددة مضارع من الاستباحة و هى الاستيصال و اخذ الشىء بجملته .

و بنوا اللقیطة بالقاف والياء والطاء المهملة كسفينة قبيلة من زهل بن شيبان . وزهل بالذال المعجمة كقفل وشيبان بالشین المعجمة والياء والموحدة و النون كسكران علمان . و النصر العون . والمعشر كجعفر الجماعة . والخشن كعنق جمع خشن ككتف صفة مشبهة من الخشونة ضد اللين . والحفيظة بالحاء المهملة والفاء والياء والطاء كسفينة الحمية . واللوثة بضم اللام وسكون الواو وفتح المثناة والهاء الضعف والحمق . ولان ماض من اللين ضد الخشونة . و ابدى بالموحدة و الدال المهملة ماض بمعنى اظهر . و الناجد بالنون والجيم والدال المهملة المعين والناصر وطاروا بالمهملتين بمعنى اسرعوا . و الزرافات بالزاء المعجمة و الراء المهملة المفتوحتين و الفاء جمع زرافة و هي كسماحة الجماعة من الناس . و الوجدان كغفران الواحد اى اسرعوا اليه جماعة جماعة وواحداً واحداً . و يندب مضارع ندبه الى الامر كنصره اى دعاه وحثه ووجهه . والنائبات جمع نائبة و هي بالنون و الهزرة والموحدة الحادثة . و البرهان كغفران الحجة . قوله من الشر اى من اقامته . وهان بالنون ماض من الهوان بمعنى الذل .

يعنى اكر بودم از قبيله مازن نميگرفت تمامي شتر مرا قبيله لقيطه كه از زهل پسر شيبانند و در آن هنگام برپاي ميشد بياري من جماعت شجاعى چند نزد حميت كردن اكر صاحب ضعف نرمى كرده بود و آن قبيله مازن قومى هستند كه هر گاه ظاهر بسازد شتر قوه و ياور خود را از براى ايشان شتاب ميكنند بسوى او از جهت دفع او در حالتى كه جماعت جماعت ويكنفر يكنفر هستند و طلب نميكنند ياور و برادر خود را در وقتى كه طلب فرياد رسي و يارى ميكنند از ايشان در مصيبتهاي بر آنچنان چيزي كه گفته شده است با ايشان حجت و دليلي را ليكن قوم من و اگر چه ميباشند صاحب جمعيت و شماره نيستند از برپاي كردن شتر در چيزى و مقامى و اگر چه خوار هستند . مغنى فى اذن شاهد در وقوع اذن است جواب از براى لو امتناعيه مغنى فى لو شاهد در وقوع لو است از براى امتناع جواب بجهت امتناع شرط باعتبار صحه وقوع لكن بعد او بر معنى فعل شرط .

فيه المشيب لزرت ام القاسم

لولا الحياء وان رأسى قد عسى

هو من قصيدة لعدي بن زيد الرقاع يمدح بها الوليد بن عبد الملك (وبعده)
 ۱۶۴۰ - - - - - ۱۰ ۱ ۱۰ ۱۰ ۱۰ ۱۰ ۱۰ ۱۰ ۱۰ ۱۰
 وكانها وسط النساء عازتا
 ۱۰ ۱۰ ۱۰ ۱۰ ۱۰ ۱۰ ۱۰ ۱۰ ۱۰ ۱۰
 وسنان اقصدت النعاس فريقة
 ۱۰ ۱۰ ۱۰ ۱۰ ۱۰ ۱۰ ۱۰ ۱۰ ۱۰ ۱۰

خبر المبتداه بعد لولا محذوف اي لولا الحياء مانع . و عسى بمعنى اشتد واحكم
 والمشيب كحبيب بياض الشعر والشيبوبة . و زرت متكلم من الزيارة بمعنى الاثيان و
 ام قاسم اسم امرأة .

يعني اكر نبود شرم و حياء مانع و اينكه بدرستيکه سر من ظاهر و محکم شده بود
 در او پیری و سفیدی مو هر آینه زیارت می کردم و می آمدم ام قاسم را .

مغنی فی قد شاهد در آمدن عسی است فعل مشتق و بمعنی اشتد بدلیل دخول
 قد بر او و اکر جامد بود ممتنع بود دخول قد بر او .

لولا تعوجین یا سلمی علی دنف
 فتخمدی نار وجد کاد یقنیه

لم یسم قائله . قوله تعوجین مخاطبة من العوج وهو بالعين المهملة والواو والجيم
 كعنب الميل . و سلمی كسكری اسم امرأة . و الدنف بالذال المهملة والنون والفاء ككتف
 المرض الثقيل . و تخمدی بالخاء والميم المضمومة و الدال المهملة مضارع من خدمت
 كنصر و سمع ای اسكنت لیهها . و الوجد بالواو والجيم و الدال المهملة كفلس الشوق
 و یقنیه بالفاء والنون والياء مضارع من الافناء ضد الابقاء .

یعنی چرا میل نمیکنی ای سلهی بر بیمار عشقی پس فرونشانی آتش شوقی را که
 نزدیکست که فانی و نابود سازد او را .

سیوطی فی اعراب الفعل شاهد در منصوب بودن تخمدی است بان مقدره
 بعد از فائی که واقع است در جواب لولای تحصیصیه باسقاط نون از او چونکه در اصل
 تخمدین بوده است .

لولا توقع معتر فارضيه ما كنت اوثر اتراباً على ترب

لم يسم قائله . لولا امتناعية . والتوقع الانتظار . والمعتر بضم الميم وسكون العين و تشديد الراء المهملتين بينهما مثناة مفتوحة الذى يتعرض المسئلة . و ارضيه متكلم من ارضاء ضد اسخطه . و اوثر بالواو والمثناة و الراء المهملة متكلم من الايثار بمعنى التفضيل . والاطراب جمع ترب و هو بالمشناة والراء المهملة و الموحدة كحبر اللدة و هو بكسر اللام و فتح الدال المهملة و الهاء الذى يولد فى الوقت الذى ولدت فيه او قريباً منه .

يعنى اكر نبود توقع و چشم داشت كسيكه از بي عطاء و سؤال نرد من آمده باشد پس خوشنود كنم اورا نبودم كه ترجيح و زيادتى دهم همساليا و همزادهاى خودرا بر يك همسال و همزاد معينى و مراد اينستكه اكر همه مال خودرا باو دهم از براى غير چيزى باقى نيمانند .

سيوطى فى اعراب الفعل شاهد در منصوب بودن ارضيه است بان مقدّمه بعد از فائى كه عطفكرده است ما بعد خود را كه ارضيه است بر اسم خالص كه توقع بصيغة مصدر بوده باشد .

لولا فوارس من نعم واسرتهيم يوم الصليفاء لم يوفون بالجار

لم يسم قائله . الفوارس جمع فارس على غير قياس . و نعم بالنون و العين كقفل قبيلة . و الاسرة بالسين و الراء المهملتين كغرفة رهط الادنون من الرجل . و الصليفاء بالصاد المهملة و الياء و انفاء والمد مصغراً اسم موضع وقع فيه حرب . و يوفون بالفاء مجهول من وفا بعهد ضد غدر . قوله بالجار بحذف المضاف اى بذمة الجار و هو بالميم و الراء المهملة الذى يجاور بيتك او فيما قرب من منازلك .

يعنى اكر نبودند سواران از قبيله نعم و گروه صاحب قرابت با ايشان موجود و حاضر در روز جنگ صليفاى وفا نميگردند آنجماعت بعهد همسايه خود .

مغنی فی لم و فی النون شاهد در جزم ندرن لم جازمه است فعل مضارع
که یوفون بوده باشد بجهت ضرورت باعتبار بودن او مرفوع بثبوت نون جمع در او .

و ما الاصاخة للوشاة لكان لي من بعد سخطك في رضاك رجاء

لم یسم قائله . الاصاخة بالصاد المهملة والهاء المعجمة الاستماع . والوشاة بضم
الواو والشین المعجمة و الهاء جمع الواشی وهو النمام . والسخط كقفل ضد الرضا .
والرجاء ضد الیأس .

یعنی اگر نبود کوش فرا دادن تو مرسخن سخن چینانرا موجود هر آینه بود از
برای من بعد از خشم کردن تو در خشنودی تو امید می .

مغنی فی لو ما شاهد در بودن لو ما است از برای امتناع مثل لولانه از برای
تحضیض بقریه مقام .

لولم تكن نية الجوزاء خدمته لما رایت علیها عقد منتطق

هو لصاحب متن المطول محمد بن عبد الرحمن بن الخطیب . النية بمعنى القصد .
و الجوزاء كحمرء اصله بالقصر وانما مد للضرورة و هو واحد البروج الاثني عشر . و
كلمة ما فی لما نافية . والضمیر فی علیها للجوزاء . والعقد بالفتح هنا مصدر بمعنى الشد
والمنتطق اسم فاعل من انتطق ای شد النطاق وهو بالنون والطاء المهملة والقاف ككتاب
ما يشد به الوسط .

یعنی اگر نبود مقصود ستاره جوزاء خدمت کردن آن مرد هر آینه نمیدیدی بر آن
جوزاء بستن میان خود را بطریق استحکام بکمر بند .

مختصر و مطول فی حسن التعلیل من علم البدیع شاهد در حسن تعلیل شاعر
است در بیت باعتبار ثابت کردن او از برای جوزاء صفتی را که غیر ثابت و غیر ممکن
است از برای او که نیست کردن جوزاء خدمت ممدوح او را بوده باشد پس علت آورده
است عقد انتطاق جوزا را از برای نیت خدمت کردن آن جوزا ممدوح او را .

لویشا طار به ذومیعة لاحق الاطال نهذ ذو خصل

هو من ابیات لامرأة من بنی الحارث بن کعب ونسبه بعضهم الي علقمة بن عبده (و قبله)

فارساً ما غادروه ملحمأ غیر زمیل ولانکس وکل

غیر ان الناس منه شیمة و صروف الدهر تجری بالاجل

المستتر فی یشاء للفرس والبارز فی به یرجع الی قوله فارساً المذکور فیما قبله .
وطار بالمهملتین ای اسرع فی الجری . والمیعة بالیاء والعین المهملة کطلحة النشاط و
اول جری الفرس . واللاحق بالحاء المهملة والقاف الظامر . والاطال بالمد والطاء
المهملة جمع اطل وهي بکسر تین الخاصر ای دقیق الوسط . والنهد بالنون والذال المهملة
کفلس الکریم والجسیم المشرق . والخصل بالخاء المعجمة والصاد المهملة کصرد جمع
خصلة وهي کفرقة اللقیفة من الشعر .

یعنی اگر خواسته بود آن اسب بسرعت و تندى برده بود آنسوار را که این
صفت داشت آن اسب که صاحب دماغ و نشاط بود در دویدن و باریک بود پهلوى او و پر
کوشت بود و درخشنده بدن و صاحب موها و بالهای پیچیده بود .

مغنی فی لو و فی القاعدة الحادى عشر من باب الثامن شاهد در جزم نمودن لو

است قعل مضارع را که یشا بوده باشد باسقاط همزة لام الفعل بجهت ضرورت و بجهت عطا
کردن حکم ان شرطیه را باو .

ولها متنتان خطاتا كما اکب على ساعديه نمر

هو من قصيدة لامرء القيس بن حجر الكندى يصف فيها فرسه (و قبله)

واركب في الروع خيفانة كسا وجهها سعف منتشر

لها حافر مثل نضب الوليد د ركب فيه وظيف عجز

لها ثنن كخوافي الفرا ب سود بفين اذا تزئير

وساقان كعباهما اصمعا ن لحم حواميهما منبتر

لها عجز كصفاء المسية ل ابرز عنها حجاف مضر

لها ذنب مثل ذيل العروس تسدبها فرجها من دبر

لها متتان (الخ)

لها عذر كقرون النساء ر كين في يوم ريح وصر

وسالفة كسحوق اللبا ن اضرم فيها الوليد السعر

الضمير في لها يرجع الي قوله خيفانة المذكور في وار كب في الروح خيفانة وهي بفتح الخاء المعجمة وسكون الياء والفاء والنون و الهاء الجراد المنقوش المخطط شبه بها فرسه في خفة السير . و متتان تثنية متن وهو بالمشاة والنون كفلس الظهر . و اراد بمتنيها مكنتفي صلبها و جانبها . و خطاتا اصله خطنا اثبت الفه على خلاف القياس و هو بفتح الخاء و الظاء المعجمتين و تاء التأنيث و الف التثنية ماض من خطاه الله اى اصخمه و اعقمه كما يقال ايضاً خطت الدابة اى ركب بعض لحمها بعضاً . و اكب بتشديد الواو الموحدة ماض بمعنى اقبل و لزم . و الساعد بالمهملات الزراع و النمر بالنون و الراء المهملة ككتف حيوان معروف اراد كان فوقها نمراً باركاً .

یعنی از برای آن اسب است در پشت و پهلوئی که چاق و بزرگ شده است همچنانکه افتاده باشد بر دودست خود پلنگ در وقت خوابیدن یعنی گویا پلنگی بر روی پشت آن اسب بر سر پای نشسته است و بر روی دودست خود تکیه کرده است .

معنی فی کل شاهد در ثبوت الف در خطا تا بر خلاف قیاس و حال آنکه میبایست که خطنا بر وزن رمنا و غزنا و رجنا بگوید .

له حاجب فی کل امر یشینه وليس له عن طالب الحق حاجب

هو من ابیات لمروان بن ابی حفصة الممرؤف بابن ابی السمط و قال بعضهم هو لامیة بن الصلت والاول اصح (و قبله)

یصم عن الفحشاء حتی کانه اذا کرت فی مجلس القوم غائب

الحاجب المانع . ویشینه بفتح المضارعة و کسر الشین المعجمة و سکون الیاء و ضمّ النون مضارع شانہ ضدّ زانه . وعن بمعنی فی . والحقّ خلاف الباطل و روی مکانه العرف و هو بالضمّ المعروف ای الاحسان .

یعنی از برای آن مرد است مانعی که این صفت داشته باشد که بزرگ باشد در هر امریکه ضایع و معیوب میکند آن مرد را و نیست از برای آن مرد در طلب کردن حق و بخشیدن مال مانعیکه این صفت داشته باشد که کوچک و حقیر باند .

معنی فی الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در حذف صفت است از هر یک از دو لفظ حاجب که عظیم از اول و حقیر از ثانی بوده باشد بقرینه دلالت کردن مقام بر حذف هر یک از دو صفت .

مختصر و مطول فی احوال المسند الیه شاهد در نکره آوردن مسند الیه است که لفظ حاجب بوده باشد در هر دو موضع بجهت تعظیم در حاجب ای له حاجب و بجهت تحقیر در ثانی ای و لیس له عن طالب الحق حاجب حقیر .

له نافات ما یغیب نوالها وليس عطاء الیوم مانعه غدأ

هو من قصيدة للاعشى واسمه ميمون بن قيس يمدح بها النبي ﷺ انشدها حين
اتي بمكة حتى يسلم فاعترضه بعض كفار قريش بكلمات شتى (و قبله)

١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠

له نوافلات (الخ)

١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠

الضمير في له يرجع الى النبي المذکور فيما قبله . و النوافلات جمع نافلة و هي
بالنون و الفاء العطية و روى مكانه الصدقات . و ما نافية . و يغيب بالغين المعجمة و تشديد
الموحدة مضارع اغب البعير اذا ورد الماء يوماً و ترك يوماً اي ما يأتي يوماً دون يوم بل
كل يوم . و النوال بالنون و الواو كسحاب العطاء و روى مكانه و نائل . و المانع اسم
فاعل من المنع و روى مكانه يمنعه .

يعني از برای آن پیغمبر است بخششهای چند که بتأخیر نمی افتد زمان بخشش
آنها در هیچ روز نیست در بخشش کردن در امروز بازدارنده آن پیغمبر را از بخششی که
در فردا میکند .

مغنی في ليس شاهد در آمدن ليس است از برای نفي استقبال بقرینه ذکر لفظ
غداً بعد از او و حال آنکه او از برای نفي حال باید بوده باشد .

له همم لامنتهى لكبارها
وهمة الصغرى اجل من الدهر

هو من قصيدة لحسان بن ثابت الانصارى يمدح بها النبي ﷺ. الضمير في له يرجع الي النبي ﷺ. والهمم كعقب جمع همّة وهي بالكسر ما همّ به من امر ليفعل. ومنتهى الشيء غايته. والكبار ككتاب جمع كبير وهو خلاف الصغير. والاجل بالجمع افعل بمعنى الاعظم اى اعظم من الدهر المحيط بما سواه من الممكنات. يعنى از براى آن پيغمبر ﷺ است همتهای چند که نيست نهايه و آخر شدنى از براى بزرگهاى از آن همتها وهمت كوچكتر آن پيغمبر ﷺ بزرگتر است از تمامى روزگار و آنچه در اوست.

مختصر ومطول فى احوال المسند اليه شاهد در تقديم مسند است که له بوده باشد بر مسند اليه که هم است بجهت تنبيه نمودن متکلم مخاطب را از اول امر باينکه او خير است از براى مبتدا که هم است نه صفت از براى او.

لهفى عليك للهفة من خائف
يبغى جوارك حين ليس مجير

هو من قصيدة للشمر دل الكعبى يرثى بها منصور بن زياد (وبعده)

اما القبور فانهن اوانس
بجوار قبرك والديار قبور

عمت فواضله فعم مصابه
فالناس فيه كلهم مأجور

يشنى عليك لسان من لم توله
خيراً لانك بالثناء جدير

ردت صنائمه اليه حيوته
فكانه من نشره منشور

قوله لهفى مبتدا، وهو بالفاء كفلس الحزن و عليك خبره. و اللام في للهفة للتعليل

والخائف فاعل من الخوف بمعنى الخشية . ويبغي بالموحدة و الغين المعجمة بمعنى يطلب . والجوار بالجيم والواو والراء المهملة ككتاب ان تعطى الرجل زمة فتكون بها جارك فتجيره . والمجير اسم فاعل وهو الذي يجيرك من ان تظلم .

يعنى اندوه من بر مردن تو بعلت اندوه ناك شدن از مرد ترسند است كه طلب ميكند عهد مجاورت تورا در وقتيكه نباشد از بر اى او پناه دهندة .

مغنى في حذف الخبر من باب الخامس شاهد در حذف خبر ليس است قبل از اسم او كه مجير است بجهت ضرورت اى ليس له مجير .

لياليه اسحار وفيه هواجر كما خضلت والشمس تنعس آصال

هو لايى الوردى يصف بها موضعاً بلطف الهواء . الضمير في لياليه وفيه يرجع الى الموضع المعروف قوله اسحار اى كالاسحار في الطيب و لطف الهواء . و الهواجر بالجيم والراء المهملة جمع هاجرة وهي وقت اشتداد الحر في نصف النهار . و الكاف للتشبيه . و ما مصدرية . و خضلت بفتح الخاء و كسر الضاد المعجمتين ماض من الخضل وهو كفرس الرطوبة وجملة والشمس تنعس حالية معترضة بينه وبين فاعله وهو آصال . و الواو للحال . و تنعس بالنون و المهملتين بمعنى تضعف نورها وهو من النعاس او النوم . و الآصال بالمد و الصاد المهملة جمع اصيل وهو ثامر آخر النهار من العصر الى المغرب يعنى شبنان آنموضع مثل وقت سحرها است در خوشي هوا و در آن موضع است وقتهاى ظهري مثل رطوبت و خنكى وقتهاى عصر و حال آنكه خورشيد غروب كند در آنوقت عصر .

مطول في التشبيه من علم البيان شاهد در دلالت نمودن مضمون اين بيت است باينكه وقت عصر از جمله بهترين اوقات است در لطافت هواى مثل وقت سحر .

لييك يزيد ضارِع لخصومة ومختبَط مما يطيح الطوائِح

اختلفوا في قائله و الصحيح انه من قصيدة لنهشل بن حري النهشلى يرثي بها

۱ - - - ۰ - - ۰ - - ۰ - - ۱ - - ۰ - -	اخاه يزيد بن نهشل (اولها)
حشاجدث تسقى عليه الروائح	لعمرى لئن امسى يزيد بن نهشل
۱ - - - ۰ - - ۰ - - ۰ - - ۱ - - ۰ - -	۱ - - - ۰ - - ۰ - - ۰ - - ۱ - - ۰ - -
اذا صن بالخير الا كف الشجائح	لقد كان ممن يبسط الكف بالندى
۱ - - - ۰ - - ۰ - - ۰ - - ۱ - - ۰ - -	۱ - - - ۰ - - ۰ - - ۰ - - ۱ - - ۰ - -
من الدلو والجوزاء غاد ورائح	سقى جدثا امسى بدومة تاويا
۱ - - - ۰ - - ۰ - - ۰ - - ۱ - - ۰ - -	۱ - - - ۰ - - ۰ - - ۰ - - ۱ - - ۰ - -
تقم على احد الا عليك النوائح	ومنها كان لم يممت حتى سواك ولم

اللام للامر . وبيك مجهول من البكاء . ويزيد هو يزيد بن نهشل المرثى عليه .
 والضارع بالضاد المعجمة والراء و العين المهملتين فاعل من ضرع فلان اى خضع و ذل .
 والخصومة بالضم العداوة . والمختبظ بالخاء المعجمة والمثناة والموحدة والطاء المهملة
 اسم فاعل من اختبظه اى ساله المعروف من غير اصره . و من تعليلية . و ما مصدرية .
 اى من اجل اذهاب الوقايح ماله وهو متعلق بمختبظ او ببيكى المقدر اى يبكى لاجل
 اهلاك المنايا يزيد . و تطيح بالمهملتين اصله اطاح بمعنى هلك عدل عنه الي المضارع
 قصد الى تصوير الحال للمخاطب و منه الطوائح بمعنى المهالك و هو جمع مطيحة على
 خلاف القياس و هى اسم فاعل من الاطاحة .

يعنى بايد گريسته شود يزيد بن نهشل وبگرید بر او کسیکه ذلیل و عاجز است
 مر دشمنی و نزاع کردن با دشمنان خود و سؤال کننده بخشش بدون وسیله از جهت نابود
 و تلف کردن مملکات و مصیبتهای روزگار مال او را یا يزيد بن نهشل را .
 جـ مـى فى باب الفاعل مـغنى فى اذا دار الامر بين كون المحذوف فعلا من باب الحامس
 مختصر و مطول فى احوال المسند اليه شاهد در حذف فعل است از سرفاعل كه ضارع
 بوده باشد اى بيكيه ضارع بجهت وجود قرينه كه آن بودن كلام است جواب از سؤال
 مقدر كه گوياء گفته است من بيكيه فيقول بيكيه ضارع .

ليت شعري عن خليلي ما الذي غاله في الحب حتى ودعه

لم يسم قائله . قوله ليت شعري اي علمي حاصل عن حال خليلي . وغاله بالغين المعجمة ماض بمعنى اهلكه . والحب بالضم الود . وودعه بالواز والمهملتين ماض بمعنى تركه والضمير فيه يرجع الي الحب .

يعني كاش دانای بودم از حال دوست خود که چه چیز است آنچه آنچنان چیزیکه هلاک کرده است اورا در دوستی دوستان تا آنکه واگذارده است اورا دوستی .

تصريف في المعتل شاهد در استعمال شدن فعل ماضی يدع است در بيت که ودع بوده باشد در ودعه بجهت ضرورت .

ليت شعري مسافر بن ابي عمه رو وليت يقولها المحزون

هو من ابیات لابی طالب بن عبد المطلب بن هاشم بن عبد مناف یرثي بها مسافر بن ابي عمرو و كان ندیمه في الجاهلیة فخرج الى الحيرة فمات (وبعده)

ای شیء دعاك ام عال مرعاك وهل اقدمت عليك المنون

اول المصراع الثاني الراء من عمرو . قوله ليت شعري اي علمي حاصل عن حال مسافر وهو بالسين والراء المهملتين بينهما فاء بصيغة اسم الفاعل . و اراد بليت لفظها بدليل عود الضمير في يقولها اليها . والمحزون مفعول من الحزن وهو بالضم الهم والغم يعني كاش دانای بودم از حال مسافر پسر ابي عمرو ولفظ ليت ميگويد آن لفظ را کسیکه وارد شده است بر او اندوهی وغمگین باشد .

سيوطي في باب المعرب و المبنى شاهد در مجرد آوردن ليت است از معني حرفيت که تمنی بوده باشد و بودن او اسم باعتبار اراده کردن شاعر باولفظ اورا بدليل عود ضمير در يقولها بسوی او .

ليت شعري واشعرن اذا ماقر بوها منشورة ودعيت

هو من قصيدة لسمون بن خبا بن عادي اليهودي الازدي النساني (وبعده)

اي الفوز ام على اذا حو..... سبت اني على الحساب مقيت

قوله ليت شعري اي علمي حاصل واصله ليتني اشعر فخفف بانابة المصدر مناب الفعل واقامة المضاف اليه مقام اسم ليت . والواو للحال . و اشعرن بضم العين مؤكّد بنون الثقيلة متكلّم من شعر كنصر و ككرم اي علم به وفطن له وعقله . و كلمة ما بعد اذا زائدة . و قرّ بواها ماض من التقريب من القرب ضدّ البعد و الضمير فيه راجع الي صحيفة الاعمال . و منشورة اسم مفعول من النشر و هو بالنون والشين المعجمة و الراء المهملة خلاف الطى و هو حال من مفعول قرّ بواها . و دعيت مجهول من الدعوة بمعنى الطلب و الهمزة للاستفهام . والفوز النجاة و الظفر بالمطلوب . و كلمة على في على للضرر . و حوسبت متكلّم مجهول من المحاسبة . و المقيت بالثاقف و الياء و المثناة اسم فاعل و هو الحافظ و المقتر علي الشيء .

يعنى كاش دانای بودم و حال آنکه میدانم البته که هر گاه بیاورند آن نامه اعمال مرا در حالتیکه باز کرده شده باشد و خوانده شوم بجهت حساب که آیا بسوی رستگاریست دعوة و غایه امر من یا بر ضرر من است هر گاه بحساب رسیده شوم بدرستی که من بر حساب کردن دانای و صاحب قدرت هستم .

سیوطی فی نون التأكيد شاهد در مؤکّد شدن اشعرن است بنون تأکید ثقیله

بجهت ضرورت نظر بعدم وجود یکی از چیزهایی که باعث میشود دخول نون را بر او .

ليت شعري هل ثم هل آتينهم اولتحويلن دون ذاك حمام

هو من ابيات للكثير بن المعروف . قوله ليت شعري اي علمي حاصل . و آتينهم بالمدّ و المثناة المكسورة و الياء المفتوحة و نون الخفيفة متكلّم من مضارع اتي يأتي . و تحولن بالحاء المهملة و النون الثقيلة مضارع حال بمعنى منع . و الحمام بالحاء المهملة ككتاب قضاء الموت .

مغنی فی هل شاهد در وقوع هل است بعد از ثم عاطفه تأکید از برای هل اول

لیت شعری هل للمحب شفاء من جوی حبهن ان اللقاء

لم یسم قائله . قوله لیت شعری ای علمی حاصل . والشفاء بالكسر البرء . و الجوی بالجیم والرء کفتی الحرقة . و الضمیر فی حبهن للنساء . و ان بکسر الهمزة حرف ایجاب بمعنی نعم . و اللقاء بالقاف والمد کتاب الوصال والادراک .

یعنی کاش دانای بودم که از برای دوست شفائی هست از سوزش دل و شوق دوستی این زنان بلی ملاقات کردن و وصل ایشان شفای آندرد است .

جامی فی حروف ایجاب شاهد در وقوع ان است بعد از هل استفهامیه بمعنی نعم و از جمله حروف ایجاب و تصدیق است .

لیت وهل ینفع شیئاً لیت لیت شباباً بوع فاشتریت

هو من ابیات لرؤبة بن العجاج بن رؤبة التمیمی یشکو الشیب (و قبله)
 یاقوم قد حو قلت او دنوت و بعد حیقال الرجال الموت
 مالی اذا احذب بها ضابنت اکبر قد عالبنی ام بیت

لیت الاول للتمنی والثالثة تأکید لها . وهل نافیه و روی مکانه ما و شیئاً ثانوی مفعول ینفع و مفعوله الاول محذوف ای ینفعنی ولیت الثانية فاعله لان المراد لفظه او هو متکلم من لوی یلوی ای صرت ملتویاً من الشیخوخة وحذف واوه للضرورة . وشباباً اسم لیت الاولى و بوع خبره وهو مجهول من البیع . والفاء عاطفة و اشتریت بحذف مفعوله ای اشترینه عطف علیه .

یعنی کاش و حال آنکه نفع نمیبخشد هر چیز را لفظ لیت کاش جوانی فروخته میشد پس میخریدم و اورا .

سيموطى فى النائب عن الفاعل شاهد در وارد شدن بوع مجهول است بواو و حال آنکه قياس دراو بيع بياء است . مغمى فى الجملة المعترضة من باب الثانى شاهد در وقوع جمله حالیه و هل ينفع شيئاً لیت است معترضة میان لیت اول و لیت ثالت که تأکید او است

ایس العطاء من الفضول سماحة
حتى تجود و مالديك قليل

هو آخر ثك ابیات للمقنع الكندى واسمه محمد بن ظفر بن عمرو (اولها)

ذهب الشباب فاين تذهب بعده
نزل المشيب و حان منك رحيل

كان الشباب خفيفة ايامه
والشيب محمله عليك ثقيل

الفضول بالضم جمع فضل وهو بمعنى الزيادة و اراد به هنا زيادة المال . و السماحة بفتح السين و الحاء المهملتين السخاوة . و تجود مضارع من الجود بمعنى العطاء . و ما موصولة او نافية فعلى الاول يكون المعنى ان اعطائك من زيادة المال لا يمد سماحة الا ان تعطي فى حالة قلة المال و على الثانى فالمعنى حتى تجوده بكل شىء عندك فلا يبقى لك الا قليل من المال .

يعنى ليست بخشش نمودن از زيادتى هاى مال که شمرده شود سخاوت و بخشش مگر آنکه بخشش کنى و آنچه ناز چیزى که نزد تو است اندکى باشد از مال يا آنکه اين قدر بخشى که باقى نماند نزد تو مگر مال اندکى .

مغمى فى حتى شاهد در بودن حتى است مرادف الا در معنى استثناء اى الا

ان تجود و بمعنى الي ان و منصوب بودن تجود بان مقداره بعد از حتى .

ليس من مات فاستراح بميت
انما الميت ميت الاحياء

انما الميت من يعيش كثيراً
كاسفاً باله قليل الرخاء

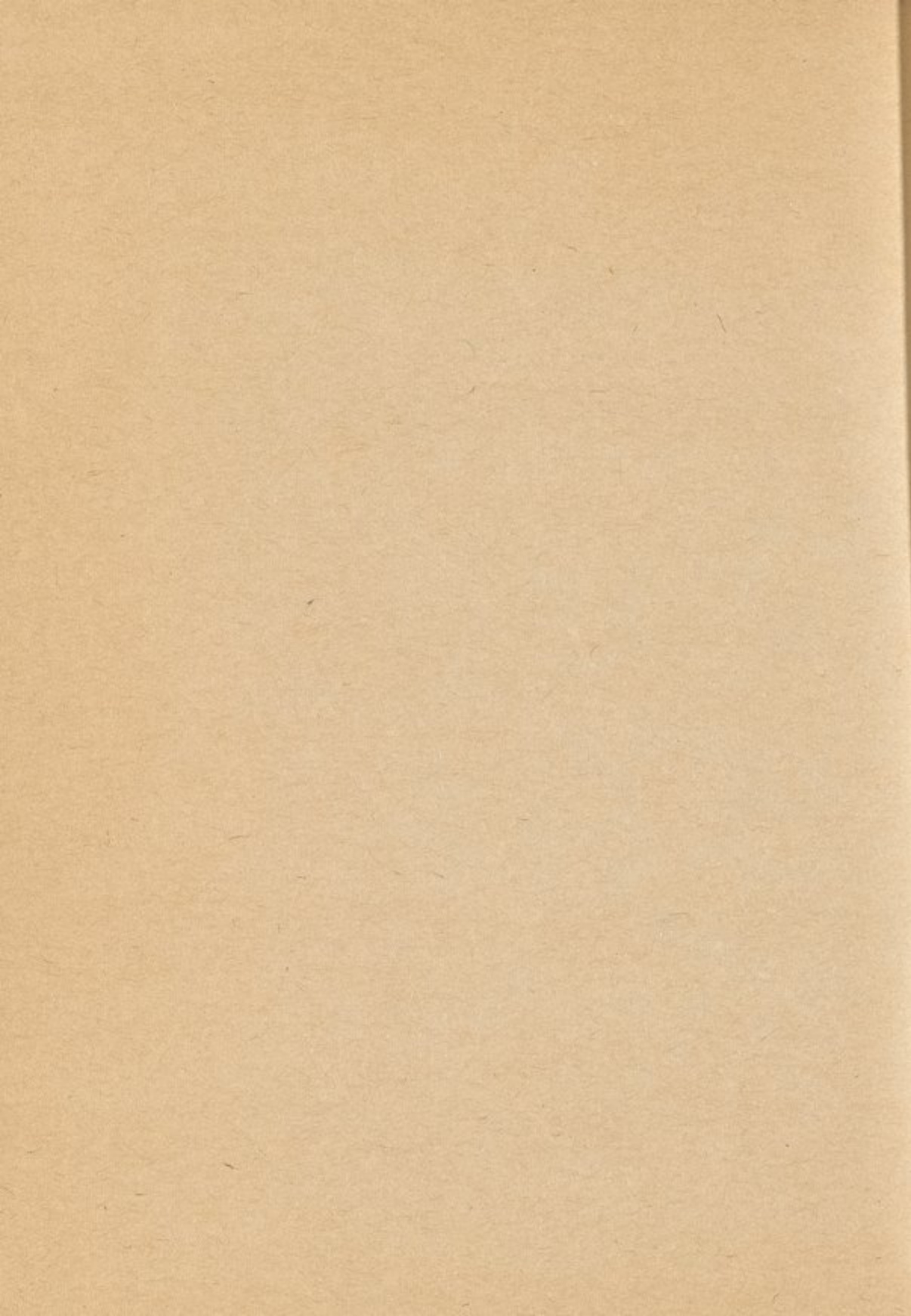
هو من قصيدة لعدي الرعلاء التسانی والرعلاء امه (و قبله)

١٠٠٠٠٠	١٠٠٠٠٠	١٠٠٠٠٠	١٠٠٠٠٠
کم تر کنا بالعين عين اباغ	من ملوک و سرقة الفاء	١٠٠٠٠٠	١٠٠٠٠٠
١٠٠٠٠٠	١٠٠٠٠٠	١٠٠٠٠٠	١٠٠٠٠٠
فرقة بينهم و بين نعيم	ضربة من صفيحة نجلاء	١٠٠٠٠٠	١٠٠٠٠٠

ليس من مات (الخ)

١٠٠٠٠٠	١٠٠٠٠٠	١٠٠٠٠٠	١٠٠٠٠٠
واناس يمصصون عشاء	واناس حلوقهم في الماء	١٠٠٠٠٠	١٠٠٠٠٠
١٠٠٠٠٠	١٠٠٠٠٠	١٠٠٠٠٠	١٠٠٠٠٠
ربما ضربة بسيف صقيل	بين بصري وطعنة نجلاء	١٠٠٠٠٠	١٠٠٠٠٠

کلمة من موصولة . واستراح ماض من الاستراحة . والباء زائدة . والميت بتخفيف الیاء للضرورة و کذا المذکور بعد انما في الموضعين و هو خلاف الحي . و اراد بقوله ميت الاحياء من كان حياً وحاله كالميت . والاحياء بالفتح جمع حي وهو خلاف الميت و يعيش مضارع من العیش بمعنى الحياة . والکئيب بالهمزة والیاء و الموحدة فعيل من الکتابه و هي کسماحة الانکسار من الحزن . والکاسف بالسين المهملة والفاء سينئى الحال والبال بالموحدة الحال او الخاطر او القلب . والرشاء بالراء المهملة و الخاء المعجمة و المد كسحاب سعة الحال . یعنی نیست کسیکه مرد پس استراحت کرد في الحقيقة مرده اینست و غیر از این نیست که مرده حقیقه مرده از جمله زندگانست که زنده باشد و حال او مثل مرده باشد اینست و غیر از این نیست که حقیقه مرده کسیستکه زندگانی کند در حالتیکه اندوهناک و شکسته خاطر باشد و بدحال و پریشان احوال باشد و اندک باشد کشار کی حال و خوشوقتی او در دنیا . قطر في الحال مغنی فيما افترق فيه الحال والتميز من باب الرابع شاهد در کتباً استکه حال واقع شده است از فاعل يعيش و حال آنکه فضله نیست در کلام باعتبار فاسد شدن معنی بدون او و جواب اینستکه بعد از تمام شدن جمله واقع شود در رتبه و جزو جمله نبوده باشد نه آنکه بی نیاز باشیم از او در معنی (انتهى) .

Princeton University Library

32101 074474105